

ARBEIDSFORSKNINGSINSTITUTTET AFI

Inkludering av unge i skole, arbeid og samfunn – en sammenstilling av kunnskap fra nordisk forskning

Kjetil Frøyland, Andreea I. Alecu, Jannike G. Ballo, Anne Leseth
og Talieh Sadeghi

– I samarbeid med Ali Abdelzadeh, Cecilie H. Anvik, Margrét Einarsdóttir,
Firouz Gaini, Anne Görlich, Ilse Julkunen og Christina V. L. Larsen

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

ARBEIDSFORSKNINGSINSTITUTTETS RAPPORTSERIE

THE WORK RESEARCH INSTITUTE'S REPORT SERIES AFI-rapport nummer: 2022:02

Inkludering av unge i skole, arbeid og samfunn – en sammenstilling av kunnskap fra nordisk forskning

Forfatter/e: Kjetil Frøyland, Andreea I. Alecu, Jannike G. Ballo, Anne Leseth og Talieh Sadeghi

– I samarbeid med Ali Abdelzadeh, Cecilie H. Anvik, Margrét Einarsdóttir, Firouz Gaini, Anne Görlich, Ilse Julkunen og Christina V. L. Larsen

Prosjekt: Utsatte unge, utenforskap og inkludering – en kunnskapssammenstilling

Prosjektleder: Kjetil Frøyland

Oppdragsgiver: Arbeids- og inkluderingsdepartementet (AID)

Forskningsgrupper: Kompetansesenter for Arbeidsinkludering (KAI) og Arbeid, helse og inkludering (AFI)

Antall sider: 177

Forsidefoto/illustrasjon: Pixabay

Emneord: Utsatt ungdom, NEETs, arbeid, skole, samfunn, inkludering

Resymé:

Kompetansesenter for arbeidsinkludering (KAI) ved OsloMet fikk høsten 2019 i oppdrag fra AID og Nordisk Ministerråd å utarbeide en kunnskapssammenstilling av relevant nordisk forskningslitteratur om utsatte unge, utenforskap og inkludering. Ansvar ble lagt til en gruppe forskere ved OsloMet/KAI som har samarbeidet med en ekstern forskergruppe, referansegruppe og brukergruppe, alle med representanter fra de nordiske landene/områdene. Et strategisk litteratursøk ble gjennomført bestående av et systematisk søk, og en innhenting av relevante studier basert på innspill fra forskergruppa. 84 studier ble inkludert. Hovedfokuset har vært på samfunnsvitenskapelige studier om inkludering i arbeid og skole, og samfunn.

Litteraturgjennomgangen viser mange felles utfordringer i de nordiske landene, men også kontekstuelle forskjeller. Studiene beskriver en rekke positive virkninger for utsatt ungdom av ulike innsatser. Vi finner en samstemthet i litteraturen om hva som skal til å forbedre mulighetene for inkludering. Sentralt er det å legge til rette for «gode møter», gode relasjoner, etablere fellesskaper, tilby passe tett individuell oppfølging fra hjelpere med inkluderingskompetanse, samt å legge til rette for medvirkning. I tillegg er forhold på strukturelt nivå viktige, så som koordinering og samarbeid, fleksible veier gjennom utdanningssystemet, samt parallelitet og samtidighet i bistand og innsatser. Et hovedpoeng er at det kreves kontinuitet og varighet i tiltak og innsatser. Vi finner en svakhet i effektstudiene for den nordiske konteksten ved at de ikke studerer inkludering som fenomen og er utydelige på virkningen av ulike innsatser for utsatt ungdom.

ISBN 978-82-7609-434-3

ISSN 2703-836X

© Arbeidsforskningsinstituttet AFI, OsloMet – storbyuniversitetet, 2021
© Work Research Institute (AFI), OsloMet – Oslo Metropolitan University, 2021
© Forfatter(e)/Author(s)

Arbeidsforskningsinstituttet AFI
OsloMet – Storbyuniversitetet
Pb. 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Work Research Institute (AFI)
OsloMet – Oslo Metropolitan University
P.O.Box 4 St. Olavs plass
N-0130 OSLO

Telefon: +47 93 29 80 30

E-post: postmottak-afi@oslomet.no

Nettadresse: oslomet.no/om/afi

Publikasjonen kan lastes ned gratis fra fagarkivet.oslomet.no

Publications are available for free download from fagarkivet.oslomet.no

Forord

Som et ledd i arbeidet med styrket innsats på det sosialpolitiske området, ønsket det norske Arbeids- og inkluderingsdepartementet (AID) og Nordisk Ministerråd (oppdragsgivere) å få utarbeidet en kunnskapssammenstilling og overordnet oppsummering av relevant norsk og nordisk forskningslitteratur om utsatte unge, utenforskap og inkludering. Oppdragsgiverne ønsket seg en sammenstilling av metoder, virkemidler, satsinger, tiltak og intervensjoner på individ-, gruppe- og system/strukturnivå, og som gjennom forskning har vist seg å være virkningsfulle/effektive for inkludering av utsatte unge i skole, arbeid og samfunn.

Oppdraget ble gitt til Kompetansesenter for arbeidsinkludering (KAI) ved OsloMet fra AID høsten 2019, men ble i løpet av 2020 utvidet til et nordisk prosjekt, også med finansiering fra Nordisk Ministerråd. Fra KAI/OsloMet har professor Anne Leseth ved Senter for profesjonsstudier (SPS), forsker Andreea I. Alecu ved Forbruksforskningsinstituttet (SIFO), forskerne Jannike G. Ballo og Talieh Sadeghi fra Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) alle bidratt i litteratursøk, lesing, vurdering, analyse og skriving gjennom hele prosjektet. Forsker Kjetil Frøyland fra Arbeidsforskningsinstituttet har ledet prosjektet, med unntak av vinter/vår 2021 da Anne Leseth var stedfortreder. Forskerne ved OsloMet har vært hovedaktørene i arbeidet, men har samarbeidet med en forskergruppe, en referansegruppe og en brukergruppe¹ med representanter fra Danmark, Island, Finland, Norge og Sverige, samt Færøyene og Grønland.

Vi vil takke Arbeids- og inkluderingsdepartementet for godt og konstruktivt samarbeid gjennom hele prosjektperioden. Vi vil rette en særlig takk til deltakerne i den nordiske forskergruppa som ble etablert som del av prosjektet og som bidro både i forberedelse, litteratursøk, analyse og skriving av rapporten. En stor takk også til brukergruppa med representanter fra Grønland, Finland, Danmark og Norge og referansegruppa som begge kom med gode og viktige innspill. Takk også til biblioteket ved OsloMet som gjennomførte et systematisk litteratursøk for oss. Og til sist, takk til Angelika Schafft for å ha kvalitetssikret rapporten. Eventuelle feil eller mangler i rapporten er det likevel forfatterne som er ansvarlige for.

Kjetil Frøyland

Prosjektleder

Januar 2022

¹ Brukergruppa hadde kun representanter fra Danmark, Finland, Norge og Grønland.

Innhold

FORORD	1
INNHold	2
SAMMENDRAG	4
METODE4	
RESULTATER OG FUNN	5
ENGLISH SUMMARY	12
METHOD	12
RESULTS AND FINDINGS	13
DEL I – OPPDRAG, PROBLEMSTILLINGER OG METODE	20
1. BAKGRUNN OG OPPDRAG	20
1.1 MEDVIRKNING FRA DE NORDISKE LANDENE	20
1.2 SENTRALE BEGREPER	22
1.3 DEN VIDERE GANGEN I RAPPORTEN	23
2. METODE	24
2.1 PROBLEMSTILLINGER	24
2.2 FASER OG FRAMDRIFT	25
2.3 STRATEGISK LITTERATURGJENNOMGANG	26
2.4 STYRKER, SVAKHETER OG AVGRENSNINGER	28
DEL II – DE NORDISKE LANDENE OG UNGES SITUASJON	31
3. NASJONALE PERSPEKTIVER	31
3.1 DANMARK	31
3.2 FINLAND	34
3.3 ISLAND.....	39
3.4 NORGE	44
3.5 SVERIGE	49
3.6 FÆRØYENE	53
3.7 GRØNLAND.....	56
3.8 DISKUSJON OG SAMMENFATNING	61
4. HOVEDPOENGER FRA TIDLIGERE KUNNSKAPSOPPSUMMERINGER	64
4.1 HVA BIDRAR TIL UTENFORSKAP BLANT UNGE?.....	64
4.2 HVA BIDRAR TIL INKLUDERING?	65
4.3 LITT OM EFFEKTER OG ANDRE VIRKNINGER	69
4.4 OPPSUMMERING	69
DEL III – RESULTATER, ANALYSER OG SAMMENSTILLING AV LITTERATURSØKET	72
5. BESKRIVELSE AV STUDIER INKLUDERT FOR DYPERE ANALYSE	72
5.1 KJENNETEGN VED STUDIENE	72
5.2 INNHold, PROBLEMSTILLINGER OG MÅLGRUPPER FOR STUDIENE.....	75
6. SAMMENSTILLING AV KUNNSKAP BASERT PÅ ULIKE TYPER LITTERATUR	77

6.1 KAUSALEFFEKTSTUDIER	77
6.2 FAGFELLEVDERT LITTERATUR	80
6.3 «GRÅ» LITTERATUR.....	85
7. SAMMENSTILLING AV INKLUDERT LITTERATUR ETTER TEMA	90
7.1 INKLUDERING I ARBEID	90
7.2 INKLUDERING I SKOLE.....	96
7.3 INKLUDERING I SAMFUNN	104
7.4 STRUKTURELLE UTFORDRINGER OG OVERGANGER – SAMORDNING OG SAMHANDLING.....	110
7.5 OM «DET GODE MØTET» OG «DEN GODE RELASJONEN»	115
7.6 OM ULIKE GRUPPER AV UTSATTE UNGE	118
DEL IV – DRØFTING OG KONKLUSJON	121
8. VIRKNINGSFULLE TILTAK FOR INKLUDERING AV UTSATTE UNGE – OPPSUMMERENDE DRØFTING	121
8.1 TILTAK OG INNSATSER SOM VIRKER	121
8.2 SAMSTEMTHET OM HVA SOM FORBEDRER MULIGHETENE.....	125
8.3 MYE LIKT I DE NORDISKE LANDENE, MEN OGSÅ KONTEKSTUELLE FORSKJELLER	126
8.4 HVA ER NYTT?	127
8.5 IMPLIKASJONER – HVA KAN GJØRES?	129
9. VURDERING AV STUDIENE OG KUNNSKAPEN	132
9.1 LITT OM HVA SLAGS KUNNSKAP ULIKE TYPER STUDIER GIR.....	132
9.2 ER STUDIENE GODT UTFØRT OG BESKREVET (RELIABILITET)?	133
9.3 ER STUDIENE EGNET TIL Å BESVARE PROBLEMSTILLINGENE I OPPDRAGET (VALIDITET)?	133
9.4 GENERALISERING – OVERFØRBARHET	134
9.5 SAMSVAR MELLOM NORDISKE STUDIER OM INKLUDERING AV UTSATTE UNGE OG STUDIER FRA ANDRE LAND.....	135
10. FORSKNINGSBEHOV.....	136
10.1 KUNNSKAPSHULL	136
10.2 MULIGE FRAMTIDIGE KUNNSKAPSPROSJEKTER	138
REFERANSER	140
VEDLEGG.....	149
1 SØKEPROTOKOLL – SYSTEMATISK LITTERATURSØK.....	149
2 OVERSIKT OVER ALLE INKLUDERTE STUDIER	158
3 MAL FOR VURDERING AV STUDIER.....	176
 FIGURER	
FIGUR 1: TYPE INKLUDERTE STUDIER. N=84	72
FIGUR 2: ANTALL INKLUDERTE STUDIER PER LAND. N=84	73
FIGUR 3: INNHENTINGSMETODE OG LAND FOR INKLUDERTE STUDIER.	74
FIGUR 4: LAND OG METODISK TILNÆRMING FOR INKLUDERTE STUDIER.....	74
FIGUR 5: FORDELING AV STUDIER ETTER (HOVED) INKLUSJONS-ARENA OG METODISK TILNÆRMING. N=84. ...	75

Sammendrag

Som et ledd i arbeidet med styrket innsats på det sosialpolitiske området ønsket det norske Arbeids- og inkluderingsdepartementet² (AID) å få utarbeidet en kunnskapssammenstilling og overordnet oppsummering av relevant norsk og nordisk forskningslitteratur om utsatte unge, utenforskap og inkludering. Oppdraget ble gitt til Kompetansesenter for arbeidsinkludering (KAI) ved OsloMet høsten 2019, og ble i løpet av 2020 utvidet til et nordisk prosjekt også med finansiering fra Nordisk Ministerråd. Ansvar for arbeidet ble lagt til en gruppe forskere fra Arbeidsforskningsinstituttet (AFI), Forbruksforskningsinstituttet (SIFO) og Senter for profesjonsstudier (SPS) – alle ved OsloMet. Denne forskergruppen har vært hovedaktørene i arbeidet, men har samarbeidet med en ekstern forskergruppe, referansegruppe og brukergruppe, alle med representanter fra de nordiske landene/områdene.

Formålet med kunnskapssammenstillingen var å innhente kunnskap om situasjonen for utsatt ungdom i de nordiske landene, sentrale kjennetegn ved utenforskap, samt effekter og virkninger av innsatser og tiltak som skal bidra til inkludering av unge i arbeid, skole og samfunn. Oppdraget skulle først og fremst ha kunnskap om inkludering som hovedfokus, ikke marginalisering. Med andre ord var det kunnskap om «veien inn» i arbeid, skole og fellesskap som ble etterspurt, mer enn kunnskap om «veien ut». Kort oppsummert inneholdt oppdraget følgende hovedoppgaver:

1. Sammenstille og oppsummere relevant nordisk kunnskap om inkludering av utsatt ungdom i skole, arbeid og samfunn
2. Foreta en kritisk vurdering av kunnskapen som foreligger
3. Foreta en samlet drøfting om hva som er virkningsfulle tiltak
4. Peke på kunnskapshull
5. Foreslå kunnskapsprosjekter eller andre aktuelle tiltak som kan dekke hullene

Overordnet problemstilling for litteratursøkene og arbeidet har vært:

- Hva slags forskningsbasert kunnskap foreligger i og for de nordiske landene om inkludering av utsatt ungdom i skole, arbeid eller samfunn?

Metode

Et *strategisk litteratursøk* ble gjennomført tidlig 2021, bestående av et systematisk søk gjort av biblioteket ved OsloMet (avdeling for systematiske søk), og en innhenting av relevante studier basert på innspill fra forskergruppe («snøballmetoden»). Totalt ble 84 studier inkludert, av disse kom 21 fra det systematiske søket, 43 fra den nordiske forskergruppas forslag, og 20 fra OsloMet-forskernes egne forslag. I tillegg ble 17 kunnskapsoppsummeringer med relevans for inkludering av utsatt ungdom i de nordiske landene tatt med. Over 100 studier er samlet benyttet i denne kunnskapssammenstillingen. I tillegg kommer nasjonal referanselitteratur som de nordiske forskerne benyttet i sine beskrivelser av utsatt ungdoms situasjon i egne land (se kapittel 3).

De 21 studiene hentet fra det systematiske søket består utelukkende av vitenskapelige artikler publisert i engelskspråklige fagfelleverderte tidsskrifter, og er avgrenset til bare å omhandle inkludering i arbeid og skole. De 63 studiene foreslått fra den nordiske forskergruppa og forskerne ved OsloMet består av både vitenskapelige artikler (nordiske språk og engelsk), rapporter, bøker, bokkapitler, ph.d.-avhandlinger og noen få offentlige utredninger/rapporter. I

² Ved oppstart het departementet Arbeids- og sosialdepartementet. Departementet heter fra 01.01.2022 Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

tillegg til inkludering i skole og arbeid, omhandler disse også inkludering i samfunn mer generelt. De 17 kunnskapssammenstillingene er også en blanding av ulike typer oppsummeringer som spenner fra systematiske reviews, scoping reviews, til mer tematisk orienterte og selektive/avgrensede oppsummeringer publisert som rapporter eller notater.

De fleste inkluderte publikasjoner er fagfellevurderte: dette gjelder samtlige vitenskapelige artikler, vitenskapelige bokkapitler, avhandlinger, og også mange av rapportene. Vi har i tillegg selv vurdert kvaliteten på den enkelte publikasjon og relevansen for formålet med denne kunnskapssammenstillingen.

Vi har prioritert samfunnsvitenskapelig forskningsbasert kunnskap i de nordiske landene om:

- Utsatte unge, ikke unge generelt.
- Unge som i liten grad deltar, mer enn unge som deltar, men står i fare for å falle ut.
- Inkludering, ikke marginalisering.
- Ordinære arenaer, ikke skjærmede.

Hovedfokuset har vært på inkludering i arbeid og skole – og i noen grad også samfunn. Vi finner generelt få studier særlig fra Grønland, Island og Færøyene. Det foreligger en større kunnskapsproduksjon i Norge, Sverige, Danmark og Finland.

Resultater og funn

Studiene beskriver en rekke virkninger av ulike tiltak og innsatser. Her oppsummerer vi kort noen av de viktigste:

Individrettede og relasjonsbyggende innsatser

Flere studier viser positive virkninger av det å ha en *mentor, los eller veileder* som oppsøker og er i tett dialog og samarbeid med den unge over tid. Slik oppfølging kan bidra til å trekke den unge med i aktiviteter, skole eller arbeid, samt gi motivasjon, trygghet og mestringstro. Flere studier understreker at det er behov for *skreddersøm*, og at tilpassing av bistand og innsats til den enkelte kan bidra til at den unge ser muligheter og får til å delta i skole, arbeid eller annen aktivitet. Det er vesentlig at innsatsen bygges på grundige kartlegginger av og god kunnskap om den enkeltes behov.

Et sentralt poeng i mange studier er at det å *bygge god relasjon og tillit* mellom de unge og støtteapparatet skaper et godt utgangspunkt for samarbeid og inkluderingsarbeid, noe som dermed øker sjansene for å få til noe. Andre studier legger vekt på at for å fremme inkludering må de unge bli *tilført psykologiske redskaper*. Det kan dreie seg om livsmestringsprogrammer som gir de unge ulike kompetanseformer, så som personlig, sosial og faglig kompetanse, slik at de får økt selvfølelse og mestringsopplevelse. En rekke studier framhever betydningen av *medvirkning* fra de unge selv og også med familiene deres. God medvirkning kan gi motivasjon og engasjement, og føre til mer tilpasset innsats som treffer den enkeltes behov.

Organisatoriske og strukturelle innsatser og tiltak

En rekke studier finner at det å etablere *egne arenaer* der unge kan møte andre unge, og samtidig få individtilpasset bistand, i tillegg til et støttende fellesskap, er god hjelp for mange unge. Slike fellesskap kan bidra til at de unge får tro på at endring er mulig, våger å sette seg noen mål, og kommer i gang med fremtidsrettet aktivitet som på sikt kan føre til mer skolegang eller arbeid.

Flere studier viser også til at gode samhandlingspraksiser – for eksempel i form av *teamsamarbeid* – kan åpne muligheter og gjøre det lettere for støtteapparatet å finne konstruktive framgangsmåter i samarbeid med den unge. Samlet sett formidler litteraturen at tverrfaglige team som følger opp den enkelte ungdom kan sørge for samordning, samhandling og koordinering av tilbud og tjenester rundt den unge.

Videre foreslår en rekke publikasjoner *helhetlige, mangesidige og parallelle innsatser* som nødvendige for å løse samhandlingsutfordringene og legge til rette for inkludering av utsatt ungdom. Et eksempel på dette er når innsats for å komme i jobb kombineres med sosial innsats, helbredende innsats, eller kvalifiserende innsats, eller når individuelle, relasjonelle og organisatoriske tiltak kombineres.

Flere studier peker på at *hvordan ansatte i støtteapparatet tenker* har betydning for at de unge skal føle seg møtt, sett og hørt. For eksempel kan det være av betydning at ansatte i støtteapparatet tror på den unges muligheter, at problemene ikke individualiseres, men knyttes mer til samspeillet mellom den unge, støtteapparatet og skole, arbeidsplass eller lokalsamfunn. Noen studier viser at det er viktig at ansatte i støtteapparatet ikke bygger sitt arbeid på stereotype og forutinntatte meninger om brukerne. Flere studier argumenterer for et skifte fra individbaserte forklaringer og tenkesett, til relasjonelle og prosessuelle tilnærminger i tiltak, metoder og i støttesystemet generelt når det gjelder å forstå utfordringene og finne løsninger. I dette ligger det:

- Å slutte å «skylde på individet» for manglende inkludering, og i stedet å «skylde på» (manglende) kvaliteter og egenskaper i arbeidsliv, skole, lokalsamfunn eller støtteapparat.
- Å se motivasjon, ikke som en iboende (eller manglende) individuelt forankret størrelse, men som noe som skapes i interaksjon med omgivelsene.
- At inkludering må være en gjensidig prosess.

En rekke studier viser at gjennom *fleksible, individtilpassede eller alternative veier gjennom den videregående skolen* kan utsatt ungdom fullføre både mer skole og med bedre resultater. Slike alternative veier kan handle om å bruke arbeidsplass mer og bedre som del av skolegang, om å få tett individtilpasset oppfølging fra en mentor eller los, eller på annen måte få ekstra støtte samtidig som den unge går i skolen.

Negative og utilsiktede virkninger

Negative virkninger og erfaringer er også vanlige, og inngår periodevis i mange inkluderingsprosesser. Eksempler kan være når man ikke lykkes med å finne en egnet arbeidsplass eller studieretning i tråd med det som var målet og kanskje også forventet. Andre eksempler kan være at den unge har fått oppgaver eller utfordringer som vedkommende ikke mestrer, eller at helseutfordringer setter den unge tilbake og forsinker inkluderingsprosessen. Også flere utilsiktede virkninger av tiltak og innsatser er beskrevet, for eksempel at frontlinjearbeidere i arbeids- og velferdstjenestene kan bidra til å reproducere rasemessige, kjønnede og klassebaserte stereotyper og skillelinjer i stedet for å utjevne dem. Eller at offentlig fokus og satsing på «utsatt ungdom» mer bidrar til å stigmatisere dem som problemgruppe enn å hjelpe dem inn i fellesskapet.

Rask inkludering eller bygge muligheter på lenger sikt?

Felles for mange av de individrettede og organisatoriske tiltakene eller innsatsene er at det ikke er gitt at gode virkninger alltid oppnås når et tiltak eller en innsats iverksettes. Studier peker på at det snarere forholder seg slik at *muligheten* for at ønskete virkninger kan komme, økes gjennom tiltak og innsatser. Studiene vi har lest beskriver slik ulike inkluderingstilnærminger. Mens noen argumenterer for rask inkludering i skole eller arbeid, er andre mer opptatt av å skape muligheter ved å tenke langsiktig og bygge den enkeltes kapital eller resiliens over tid, eller av å bygge egnet

kompetanse i støtteapparatet.

Studier om inkludering i arbeid

Litteraturen om inkludering i arbeid argumenterer i hovedsak for at det å inkludere utsatt ungdom i arbeid krever individtilpassede strategier og prosessuell oppfølging, i kombinasjon med god match av ungdom og arbeidsplass/oppgaver. Det kan være behov for innsats og støtte på en rekke områder samtidig, og dette vil variere fra ungdom til ungdom, men også over tid for en og samme ungdom. Flere studier understreker at støtteapparatet kan spille helt avgjørende roller, men for å gjøre det må de ha egnet kompetanse og kunnskap om å fasiliterer inkludering på arbeidsplassen av utsatt ungdom. Flere studier peker på at Individual Placement and Support (IPS) og Supported Employment (SE) er gode og virksomme tilnærminger for å inkludere utsatte unge i arbeid. I SE og IPS er rask utplassering i ordinært arbeidsliv med tilrettelegging, opplæring og oppfølging på selve arbeidsplassen hovedtilnærmingen. Ut over dette finner vi støtte for at tiltak som lønnstilskudd har positiv innvirkning. Imidlertid foreligger det lite kunnskap om varigheten av slik inkludering.

Vi har funnet få studier om hva som skal til for å engasjere arbeidsgivere og arbeidsplasser i arbeidsinkludering av utsatt ungdom, selv om flere peker på behovet for slike studier. Arbeidsgiveres og arbeidsplassers rolle i inkluderingsarbeidet knyttet til denne målgruppen er dermed et lite studert område. Det er også svært få som har studert inkluderingsprosesser på arbeidsplasser i et longitudinelt perspektiv, selv om noen få peker på at inkludering i arbeid er langsiktige læringsprosesser der både den unge, arbeidsgiver/arbeidsplass og støtteapparatet i fellesskap må utvikle støtteløsninger som varer.

Studier om inkludering i skole og utdanning

Studier om inkludering i skole og utdanning som vektlegger individuelle innsatser, peker på individuell tilpasning, skreddersøm og støtte, begrunnet med at utsatte unge har ulike og sammensatte behov. Flere av studiene tar til orde for et såkalt relasjonelt skifte, hvor fokuset dreies i retning av å forstå de unges utfordringer i et mellommenneskelig/relasjonelt lys, og følgelig å forsøke å løse utfordringene i det samme relasjonelle rommet. Bruken av mentorer eller loser som et ledd i inkluderingsarbeidet er andre eksempler på en relasjonell orientert tilnærming. Studiene viser også at innsatser rettet mot å styrke skole-hjem relasjoner er betydningsfulle for å inkludere utsatte unge generelt og særlig de med minoritetsbakgrunn i skolen.

Studier som undersøker virkningene av organisatoriske og strukturelle innsatser så som tverrfaglighet og tverrsektorielt arbeid finner at kompleksiteten i utsatte unges problemer fordrer samhandling på tvers av sektorer, fagområder og profesjoner, hvor gjensidig tillit, respekt og god samarbeidsånd blir fremhevet som avgjørende forutsetninger for å lykkes med inkluderingsarbeidet. Dette fordrer godt tverrfaglig arbeid på skolene. Et viktig tema er også hvordan å gjøre skolen fleksibel nok til å møte de utsatte unges behov, og hvordan alternative veier gjennom utdanning kan fasiliteres. Studiene vi har lest beskriver flere alternativer så som økt kvalifisering/opplæring ute på vanlige arbeidsplasser, ekstra støtte parallelt med vanlig utdanning, alternativ kvalifisering i form av arbeidstrening, eller tilrettelagte utdannelses tilbud. Det fremheves også at det må legges bedre til rette for at unge elever har økonomiske rammer for å gjennomføre grunnopplæring.

Studier om inkludering i samfunn

Viktige funn i litteraturen om inkludering i samfunn er at inkludering skjer kontinuerlig og på mange nivåer. Et område som understrekes av flere er unges medvirkning i både utvikling, etablering av og forskning på, ulike lokale tiltak og initiativ. Ungdom trenger at deres erfaringer og stemmer blir tatt på alvor. Både emosjonell og praktisk veiledning og støtte er nødvendig.

Litteraturen peker på at praktiske aktiviteter som fremmer følelsen av sosial tilhørighet kan bidra til å bygge tillitsfulle relasjoner, og styrke selvværd og selvtillit. Litteraturen viser at det kan være nødvendig å motarbeide stereotyper hos ansatte som møter de unge. For eksempel er ikke forutinntatte forestillinger om utsatt ungdom hos ansatte i arbeids- og velferdstjenestene nødvendigvis inkluderingsfremmende. Flere studier viser at dersom inkluderingen skal være vellykket, er det en fordel at endringsarbeid oppfattes som attraktivt, både for de unge som skal inkluderes, og for arenaene de skal inkluderes i. Inkludering er en kontinuerlig prosess, og det fremheves at en nøkkel til suksess er at alle parter anerkjenner at prosessen er vedvarende.

Studier om strukturelle utfordringer og overganger

Studiene viser at en rekke koordinerings-, samhandlings- og samordningsutfordringer vanskeliggjør inkludering av unge i arbeid, skole og samfunn. Mange av studiene foreslår hvordan utfordringene kan løses, og disse løsningene er ulike versjoner av sammensatte, flersidige og helhetlige tilnærminger, praktisert delvis på individ/saksnivå, og dels på lokalsamfunnsnivå.

Vi finner ingen fasit eller entydig oppskrift på hva som er viktig når inkluderingsfremmende samarbeid skal etableres. Men studiene foreslår mange av de samme organisatoriske, lærings- og samarbeidsmessige innsatsene, hvorav dette er noe av kjernen:

- flerfaglige team som jobber sammen
- etablering av tverrsektorielle nettverk
- fysisk samlokalisering av tjenester
- formaliserte retningslinjer for samhandling (avtaler, prosedyrebeskrivelser og faste møter)
- å skape rom for en felles forståelse av behov på tvers av sektorer og tjenester

På samme måte som inkludering av utsatt ungdom må forstås som pågående prosesser – tegner de studiene vi har lest bilde av at godt samarbeid og god samhandling omkring utsatte unge også må forstås som prosesser – som må pleies og vedlikeholdes kontinuerlig, og som ikke er noe som etableres en gang for alle.

Studier om det «gode møtet» og den «gode relasjonen»

Studiene trekker fram følgende poenger som viktige, når det gode møtet og den gode relasjonen med utsatt ungdom skal etableres:

- De unge må oppleve å bli likt på ordentlig av de voksne som skal hjelpe/følge opp.
- Gjensidig tillit mellom ungdom og voksne i støtteapparatet.
- Opplevelse av å bli sett, verdsatt og anerkjent.
- Opplevelse av å tilhøre et sosialt fellesskap, derfor er også relasjonsbygging mellom ungdommene viktig.
- Fysiske, trivelige lokaler og sosiale måltider kan danne en ramme for relasjonsbyggingen.
- Uformell setting kan være nyttig, for eksempel utenfor skole/arbeid/offentlige-lokaler.
- Det gode møtet forutsetter ressurser til tett oppfølging (men ikke nødvendigvis individuell) over tid.

Studier om ulike grupper av utsatt ungdom

Vi har funnet flere studier som omtaler ulike undergrupper av utsatt ungdom. Disse framstår som enkeltstudier fra avgrensede kontekster. Det foreligger sannsynligvis mer relevant kunnskap om ulike grupper av utsatt ungdom enn den litteraturen vi har fanget. Mye av den kunnskapen vi finner ser ut til å være rettet mot utsatt ungdom generelt, og et hovedpoeng er at tiltak og tilnærminger alltid må tilpasses det enkelte individ og konteksten det lever i. I dette ligger også en

tilpassing av tiltak og tilnærminger til de utfordringer og potensialer som er særegne for ulike undergrupper av utsatt ungdom. Imidlertid har ikke vår litteraturgjennomgang gitt et godt nok bilde av hva slags nordisk kunnskap som foreligger om inkludering i skole, arbeid og samfunn av alle mulige undergrupper av utsatt ungdom.

Funn fra effektstudier

Vi finner generelt få effektstudier i litteraturen og de fleste av disse undersøker effektene av tiltak som skal stimulere deltakelse i arbeidslivet. Ingen effektstudier som vi har funnet har studert komplekse inkluderingsprosesser, det vil si kombinasjonen av innsatser av ulik art og ulikt nivå med henblikk på varig inkludering av utsatt ungdom i skole, arbeid eller samfunn.

Det er særlig to funn som er robuste i effekt litteraturen: Kausaleffektstudiene viser at arbeidspraksis og arbeidstrening først og fremst har negative effekter på inkludering til arbeid eller utdanning. Derimot synes lønnstilskudd, opplæringstiltak og Individual Placement and Support (IPS) å ha positive effekter. Også bruk av vikarbyrå kan ha positive effekter, men kan ha betydelig innlåsingseffekt under deltakelse.

Leser vi studiene i sammenheng ser vi imidlertid at det er betydelig variasjon mellom ulike tiltaks treffsikkerhet i forhold til den brukergruppen de er designet for. Flere av studiene viser også at effektene av tiltak varierer over tid og mellom grupper, noe som innebærer at det er viktig at effekter av tiltak evalueres på flere tidspunkter, og studeres for ulike undergrupper, noe som gjøres i for liten grad i litteraturen.

Vi finner oppsummert en svakhet i effektstudiene for den nordiske konteksten, ved at de ikke studerer inkludering som fenomen (men enkeltfaktorer som inngår), og at de er utydelige og uklare på hva som er virkningen av ulike tiltak og satsninger for de mest utsatte ungdommene.

Samtidig peker vår litteraturgjennomgang på at løsningene vi ser etter sjelden lar seg effektevaluere. Vi finner at vellykket inkludering oppnås ved å jobbe kontinuerlig på flere nivåer samtidig, og på tvers av tjenester og sektorer. Samtidig vil god inkludering kjennetegnes av mange forskjellige utfall på ulike tidspunkt: helse, skoleprestasjon og arbeidstilknytning over tid. Det er svært vanskelig å måle i hvilken grad et sammensatt tjenestetilbud med komplekse innsatser påvirker graden av inkludering for ulike grupper unge på ulike arenaer.

Samstemthet om hva som forbedrer mulighetene

Litteraturen påviser i sum ikke noe enkelttiltak eller tilnærming som kan løse inkluderingsutfordringene alene. Tvert om argumenterer flere studier for at det nettopp ikke finnes et enkelt tiltak som kan løse utfordringene. Selv om det på det individuelle nivået ikke alltid er behov for svært komplekse og sammensatte løsninger, så viser litteraturen vi har lest at det sjelden finnes noe «quick fix» for disse inkluderingsutfordringene. Et hovedinntrykk fra litteraturen er at den samlet sett synes å være rimelig konsistent og samstemt, om hva som er nødvendig for å forbedre mulighetene for at utsatt ungdom skal kunne utvikle seg og kunne delta i fellesskap, som skole, arbeid og samfunn:

På den ene siden framheves kvaliteter på individnivå, som å legge til rette for:

- det «gode møtet» mellom utsatte unge og «hjelpere» i førstelinjen
- å utvikle gode relasjoner til ungdommene
- å etablere en form for fellesskap
- passe tett individuell oppfølging fra hjelpere med god kompetanse på hvordan inkludering i arbeid, skole eller lokalsamfunn kan fasiliteres
- unges medvirkning

Samtidig framheves en rekke kvaliteter på mer strukturelt nivå, så som:

- tilstrekkelig god koordinering og samarbeid mellom flere instanser, særlig i sårbare overgangsfaser som eksempelvis fra barnevernsomsorg til ordinær oppfølging fra arbeidsformidling eller fra å bo hjemme til utdanning og/eller arbeidsliv
- tilstrekkelig fleksible og/eller alternative veier gjennom utdanningssystemet
- en holistisk tilnærming der hjelpere og hjelpeinstanser med utgangspunkt i den enkelte ungdoms behov, arbeider med flere temaer og gjerne på flere nivåer samtidig og over tid.

Et hovedpoeng er at det kreves kontinuitet og varighet i tiltak og innsatser for at de skal lykkes. Litteraturen etterlater samtidig et inntrykk av at slike tjenester og tilbud ikke finnes i tilstrekkelig grad, og at det er vanskelig å iverksette denne kvaliteten i tjenestene i tilstrekkelig grad. Særlig er mangelen stor i mer rurale strøk.

Mye likt i de nordiske landene, men også kontekstuelle forskjeller

Denne kunnskapssammenstillingen er en av få som ser spesifikt på den nordiske konteksten og de syv landene Danmark, Island, Finland, Norge, Sverige, Færøyene og Grønland. Et funn i så måte er likheten i utfordringer blant utsatt ungdom mellom de nordiske landene. De ulike presentasjonene viser at gruppen utsatt ungdom er en svært heterogen gruppe, både innad i det enkelte land og mellom de respektive landene. En utfordring på tvers av landene synes å være hvordan man skal gi et godt nok tilbud til en slik heterogen gruppe.

Oppsummert ser det ut til å være *enighet om at innsatsene rettet mot utsatte unge må være helhetsorienterte*, og innsatsene må ta høyde for de store og komplekse utfordringene som unge kommer med. Inkludering av denne heterogene gruppen er kompleks og har flere lag. Bistand må gis på tvers av myndighetsområder og gjerne samtidig. Tiltak som lykkes i å kombinere tett oppfølging med tverretattlig innsats i anerkjennende læringsrom, virker lovende, men krever nok folk, er ofte personavhengig (ildsjeler), og krever kompetanse og evne til samarbeid og koordinering på tvers av tjenester.

De ulike nordiske landene er samtidig ulike, både når det gjelder folketetthet, kultur og kontekst. Det er blant annet ulike måter å snakke om utfordringer med sårbare unge, i de nordiske landene. Mens litteraturen fra Norge, Sverige, Danmark og Finland i stor grad deler begrepsapparat med den politiske diskursen om arbeidsinkludering, så er litteraturen fra Grønland mer opptatt av inklusjon av utsatte unge i samfunnet. Erfaringer der er at det er en generasjonskløft, mellom eldre og deres kulturelle praksiser, og unge, som skaper utfordringer for de unge, fordi familie og tradisjon samtidig er veldig viktig. I småskala og familieorienterte samfunn, som Grønland, Færøyene og Island, kan det være en tilleggsutfordring at det å fortsette utdanning og arbeid – oftere enn i de øvrige nordiske landene – innebærer å måtte flytte hjemmefra, noen ganger til og med fra landet. Bidragene fra Grønland, Island og Færøyene peker også på at det er store regionale forskjeller og forskjeller mellom kjønn når det gjelder utenforskap, men at de har begrensede data på situasjonen til utsatte unge.

Implikasjoner – Hva kan gjøres?

Studiene vi har lest viser at utsatt ungdom med sammensatte utfordringer og behov ofte ikke profiterer på allmenne/universelle tiltak og satsinger, og at kunnskap som er utviklet er basert på den større gruppa av ungdom, ikke alltid treffer de mest utsatte. Utsatt ungdom trenger i stedet tett individuell og skreddersydd oppfølging, av fagfolk som er gode på relasjonsbygging, og har kompetanse i å fasilitere inkludering i skole, arbeid eller samfunn. Flere studier peker i retning av at det er nødvendig å rette innsatsen både mot individene som skal inkluderes, mot arbeidsplassen, skole eller samfunnet den unge skal inkluderes i, og ikke minst mot

støtteapparatet som skal bidra til å fasilitere inkludering av utsatt ungdom. Inkluderingsarbeid framstår som et samspill mellom: 1) gode strukturer og ordninger på samfunnsnivå, 2) egnete tiltak og tilbud lokalt, og 3) god kompetanse og kunnskap hos de hjelperne som er sentrale.

Litteraturen viser at det er vanskelig å etablere gode rammer for å yte tett nok bistand, og å bygge tilstrekkelig inkluderingskompetanse hos veilederne i arbeids- og velferdstjenestene. Et konstruktivt tiltak, ifølge en rekke studier, er i så måte å bygge ungdomstilpassete møtearenaer og inkluderingskompetanse i støtteapparatet, slik at de er bedre rustet til å følge opp og bidra til inkludering i skole, arbeid eller samfunn. Dette er et langsiktig arbeid. Vi finner flere beskrivelser av spesialdesignede tilbud rettet mot de utsatte unge i litteraturen, for eksempel i finske ungdomsverksteder, svensk UNG arena, kvalifiseringsentre som Marjoriaq på Grønland, eller ulike ungdomstiltak i Norge. Her kan unge møte andre unge i samme situasjon, komme ut av isolasjon og ensomhet, finne håp og se muligheter godt hjulpet av kompetente sosialarbeidere, ungdomsarbeidere, loser, mentorer eller jobbspesialister. De kan knytte kontakter med det lokale næringslivet, eller får skolerettet bistand fra rådgivere og karriereveiledere fra lokale skoler.

Basert på foreliggende litteratur er det uklart for oss om disse tiltakene per i dag har tilstrekkelig god inkluderingskompetanse til å gjøre en forskjell, med tanke på varig inkludering av utsatt ungdom i skole, arbeid eller samfunn, men studiene viser at mange av dem klarer å møte de unge på gode måter. Basert på litteraturen vi har lest kan det se ut som det å kombinere gruppebasert bistand (motivasjonsmodellen) med individrettet oppfølging (losmodellen) kan være hensiktsmessig. En slik kombinasjon vil på den ene siden være med å bygge miljø, tilhørighet og fellesskap, og samtidig kunne tilby den enkelte tett individrettet og gjerne ambulant og langvarig oppfølging tilpasset den enkeltes inkluderingsprosess. Dersom slike arenaer etableres, ikke bare som enkeltstående tiltak, men også i større omfang nasjonalt, utgjør de også et strukturelt grep og vil kanskje kunne ha økt innflytelse også på et overordnet nivå. Imidlertid har ikke vi sett studier som dokumenterer akkurat dette. Ideen bak slike tiltak synes å være i tråd med det forskningslitteraturen vi har funnet i de nordiske landene om utsatt ungdom sier.

English summary

As part of the work to strengthen efforts in the social policy area, the Norwegian Ministry of Labor and Social Inclusion³ (AID) wanted an overall summary of relevant Norwegian and Nordic research literature on vulnerable young people, work and societal exclusion and inclusion. The assignment was given to the Centre for Work Inclusion (KAI) at OsloMet in 2019 and in 2020 it was expanded to become a Nordic project as well, with funding from the Nordic Council of Ministers. The work was assigned to a group of researchers from the Work Research Institute (AFI), the Consumption Research Norway (SIFO) and the Centre for the Study of Professions (SPS) – all at OsloMet. This group of researchers have been the main contributors to this work, but they have also collaborated with an external researcher group, reference group and user group, all with representatives from the Nordic countries and areas.

The purpose of the knowledge compilation was to obtain insight into the situation of vulnerable young people in the Nordic countries, key characteristics of exclusion, as well as the effects and outcomes of initiatives and measures aimed at improving inclusion of young people in work, school and society. The assignment should first and foremost focus on inclusion, not marginalization. In other words, it was knowledge about the "way into" work, school and community that was requested, rather than knowledge about the "way out". In summary, the assignment covered the following main tasks:

1. Compile and summarize relevant Nordic scientific knowledge about the inclusion of vulnerable young people in school, work and society.
2. Make a critical assessment of the scientific knowledge available.
3. Conduct an overall discussion on what the effective measures are.
4. Point to knowledge gaps.
5. Suggest research projects or other relevant measures to cover knowledge gaps.

The overall research question for the literature searches and the work has been:

What research-based knowledge is available in and for the Nordic countries about the inclusion of vulnerable young people in school, work or society?

Method

A strategic literature search was conducted in early 2021 comprised of a systematic search undertaken by the university library at OsloMet (department for systematic searches), and a collection of relevant studies based on input from the Nordic research group (the «snowball method»). A total of 84 studies were included. Of these 21 came from the systematic search, 43 from the Nordic research group's proposals, and 20 from the OsloMet researchers' own proposals. In addition, 17 summaries of research relevant to the inclusion of vulnerable young people in the Nordic countries were included. More than 100 studies have been used in this knowledge compilation. In addition, there is national reference literature that the Nordic researchers used in their descriptions of the situation of vulnerable young people in their own countries.

The 21 studies derived from the systematic search consist exclusively of scientific articles published in English-language peer-reviewed journals. They are limited to articles focusing solely on inclusion in work and school. The 63 studies proposed by the Nordic research group and the

³ At the start of the project, the ministry was called the Ministry of Labor and Social Affairs. The Ministry is from 01.01.2022 called the Ministry of Labor and Social Inclusion.

researchers at OsloMet include both scientific articles (in Nordic languages and English), reports, books, book chapters, PhD dissertations and a few public studies/reports. In addition to inclusion in school and work, these studies also deal with inclusion in society more generally. The 17 studies are also a combination of different types of summaries ranging from systematic reviews and scoping reviews to more thematically oriented and selective summaries published as reports.

The majority of the publications included are peer-reviewed. This applies to all scientific articles, scientific book chapters, dissertations and also many of the reports. In addition, we have assessed the quality of each publication and the relevance for the purpose of this compilation of knowledge. We have prioritized research-based social science in the Nordic countries about:

- Vulnerable young people, not young people in general.
- Young people outside of school, work or community, rather than young people who participate to some extent but are at risk of dropping out.
- Inclusion, not marginalization.
- Ordinary arenas, not segregated.

The main focus has been on inclusion in work and school – and to some extent also in society. We generally find few studies, particularly from Greenland, Iceland and the Faroe Islands. There is a larger knowledge production in Norway, Sweden, Denmark and Finland.

Results and findings

The studies describe a number of effects and outcomes of various measures and efforts. Let us briefly summarize some of the most important ones.

Individual-oriented and relationship-building efforts

Several studies show positive effects of having a mentor, youth-pilot or supervisor who provides close follow-up and is in close dialogue and collaboration with the young person over time. Such follow-up can help involve the young person in activities, school or work, as well as further motivation, feeling of security and mastery. Several studies emphasize that there is a need for tailoring and that adaptation of assistance and efforts to the individual's needs can help the young person see opportunities and to participate in school, work or other activity. It is essential that the effort is based on thorough assessments of and extensive knowledge about the individual's needs.

A key point in many studies is that building a good relationship and trust between the young person and the support system creates a good starting point for cooperation and inclusion work, which thus increases the chances of achieving something. Other studies emphasize that in order to promote inclusion, young people must be provided with psychological tools. These can be life mastery programs that give them different forms of competence, such as personal, social and professional competence. A number of studies emphasize the importance of cooperation with and participation from the young people themselves as well as their families. Close cooperation can provide motivation and commitment, and lead to more adapted efforts that meet the individual's needs.

Organizational and structural efforts and measures

A number of studies find that establishing specific arenas where young people can meet other young people and receive individualized assistance while also taking part in a supportive community, is beneficial to many young people. Such communities can help young people start

believing that change is possible, embolden them to set some goals, and to get started with future-oriented activity that ultimately can lead to more schooling or work.

Several studies also indicate that good cooperative practices – for example in the form of team collaboration - can provide opportunities and make it easier for the support system to find constructive solutions in collaboration with the young person. Overall, the literature shows that interdisciplinary teams that follow up the individual, can ensure collaboration between and coordination of support and services around the young person.

Furthermore, a number of publications propose comprehensive, multifaceted and parallel efforts are necessary to solve the interaction challenges and facilitate the inclusion of vulnerable youth, for example when efforts at acquiring work are combined with social efforts, healing efforts or qualifying efforts, or when individual, relational and organizational measures are combined.

Several studies indicate that the thoughts and beliefs of the support staff is of great importance in order for young individuals to feel met, seen and heard. For example, it may be important that support givers believe in the young person's possibilities and abilities, that their problems are not individualized, but rather associated with the interaction between the young person, the support system and school, workplace or community. Some studies show that it is important that support givers do not base their work on stereotypical and biased opinions about the users. Several argue for a shift from individual-based explanations and mindsets to relational approaches in measures, methods and in the support system in general when it comes to understanding the challenges and finding solutions. This means:

- Stop «blaming the individual» for lack of inclusion and instead «blame» the (lack of) qualities and characteristics in working life, school, community or support system.
- To see motivation not as an inherent (or lacking) individually rooted quantity, but as something that is created in interaction with the environment.
- That inclusion must be a mutual process.

A number of studies show that through flexible, individualized or alternative paths through upper secondary school, vulnerable young people can complete more school and achieve better results. Such alternative paths can involve using workplaces more and better as part of schooling, it can mean getting close individualized follow-up from a mentor or youth-pilot, or in other ways receiving extra support while attending school.

Negative and unintended effects

Negative effects and experiences are also described as common, and something that intermittently occurs in many inclusion processes. Examples can be the event of an unsuccessful search for a suitable workplace or field of study that meet the individual's goals and expectations. Or that the young person has been given tasks or challenges that he or she does not master, or that health challenges set the young person back and delay the inclusion process. Several unintended effects of measures and efforts have also been described, for example that front-line workers in labor and welfare services reproduce racial, gendered and class-based stereotypes and dividing lines instead of leveling them out. Or that public attention and commitment to «vulnerable youth» contributes to stigmatizing them as a group than helping them into the community.

Quick inclusion or build opportunities in the long run?

A common trait in many of the individual-oriented and organizational measures or efforts is that good effects are not a given. Studies indicate that it is rather the *possibility* that desired effects may occur, that is increased through measures and efforts. The studies we have read thus

describe different inclusion approaches. While some argue for rapid inclusion in school or work, others are more concerned with creating opportunities by thinking long-term and building individual capital or resilience over time, or by strengthening appropriate skills in the support system.

Studies on inclusion in work

The literature on inclusion in work mainly argues that in order to include vulnerable young people in work, individualized strategies and long-term follow-up are required, in combination with a good match of each youth and workplace/tasks. Efforts and support may be needed in several areas at the same time, and this will vary from young person to young person, but also over time for one youth. Several studies emphasize that the support apparatus can play an absolutely crucial role, but that in order to do so the staff must have the appropriate competence and knowledge of how to facilitate workplace inclusion of vulnerable young people. Several studies show that Individual Placement and Support (IPS) and Supported Employment (SE) are good and effective approaches to including vulnerable young people in work. In addition, we find support for measures such as wage subsidies having a positive impact. However, there is little knowledge about the duration of such inclusion.

We have found few studies that deal with how to engage employers and workplaces in the inclusion of vulnerable youth, even though several point to the need for this. The role of employers and workplaces related to this target group is thus an area we have limited knowledge of. There are also very few studies of inclusion processes in the workplace in a longitudinal perspective, although a few studies point out that inclusion in work are long-term learning processes where both the young person, employer/workplace and the support system must jointly develop support solutions that last.

Studies on inclusion in school and education

Studies on inclusion in school and education that emphasize individualized efforts, point to individual adaptation and tailoring, and support, based on the fact that vulnerable young people have different and complex needs. Several of the studies advocate a so-called relational shift where emphasis is on understanding the young people's challenges in an interpersonal/relational perspective and consequently trying to solve their challenges in the same relational space. The use of mentors or youth-pilots as part of the inclusion work is another example of a relationally oriented approach. The studies also show that efforts aimed at strengthening school-home relationships are significant for including vulnerable young people in school in general and especially those with a minority background.

Studies examining the effects of organizational and structural efforts such as interdisciplinary and cross-sectoral work, find that the complexity of vulnerable young people's problems requires interaction across sectors, disciplines, and professions, where mutual trust, respect and a good spirit of cooperation are emphasized as crucial prerequisites for success in the inclusion work. In schools this requires good interdisciplinary work. An important topic is also how to make the school flexible enough to meet the needs of vulnerable young people, and how alternative paths through education can be facilitated. The studies we have examined describe several alternatives such as increased qualification / training in regular workplaces, extra support in parallel with ordinary education, alternative qualification in the form of work training, or adapted education. It is also emphasized that better arrangements must be made for young students to have the financial resources to complete basic education.

Studies on inclusion in society

Important findings in the literature on inclusion in society are that inclusion occurs continuously and on many levels. One area that is emphasized is young people's participation in the development, establishment of and research on various local initiatives. Young people need their experiences and voices to be taken seriously. Both emotional and practical guidance and support are necessary. The literature points out that practical activities that promote the feeling of social belonging can help build trusting relationships and strengthen self-esteem and self-confidence. The literature shows that it may be necessary to reduce stereotypical attitudes among support givers who collaborate with young people. For example, preconceived notions about vulnerable youth among employees in a labour and welfare administration do not necessarily promote inclusion. A number of studies show that for inclusion to be successful, it must be attractive both to the young people who are to be included and to the arenas in which they are to be included in – attractive enough to make them strive for change. Inclusion is a continuous process, and it is emphasized that the key to success is that all parties recognize the process as sustainable.

Studies on structural challenges and transitions

The studies show that several collaboration and coordination challenges make it difficult to include young people in work, school and community. Many of the studies suggest solutions to how the challenges can be met, and these solutions are different versions of complex, multifaceted and holistic approaches executed partly at the individual/case level and partly at the community level. We find no final or unambiguous recipe for what is important, but different studies suggest many of the same organizational, learning- and collaborative efforts, such as:

- multidisciplinary teams working together
- establishment of cross-sectoral networks
- physical co-location of services
- formalized guidelines for collaboration (agreements, procedures, regular meetings)
- to create space for a common understanding of needs across sectors and services

In the same way as the inclusion of vulnerable young people must be understood as an ongoing process, the studies we have read also show that good cooperation and good interaction in regards to vulnerable young people should be understood as processes that must be nurtured and maintained continuously, and not something that is established once and for all.

Studies on the «good meeting» and the «good relationship»

The studies highlight the following points as important when the good meeting and the good relationship with vulnerable youth is to be established:

- The youth must experience being properly liked by the adults who will help / follow up.
- Mutual trust between young people and adults in the support system.
- Experience of being seen, valued, and recognized.
- Experience of belonging to a social community, therefore relationship building between the young people is also important.
- Physical, pleasant premises and social meals.
- Informal settings can be useful, for example outside of school / work / public premises.
- Resources for close follow-up (not necessarily individual) over time.

Studies on different groups of vulnerable youth

We have found several studies that discuss different subgroups of vulnerable youth. These appear as separate studies from specific contexts. There is probably more relevant knowledge

about different segments of vulnerable youth than the literature we have captured. Much of the research we find seems to be concerned with vulnerable young people in general, and a main point is that measures and approaches must always be adapted to the individual and the context in which they live. This also includes an adaptation of measures and approaches to the challenges and potentials that are specific to different subgroups of vulnerable youth. However, our literature review has not given a good enough picture of what kind of Nordic knowledge that is available about inclusion in school, work and society for all possible subgroups of vulnerable youth.

Findings from effect studies

We find few effect studies in the literature and most of these examine the effects of measures that are intended to stimulate participation in working life. No effect studies that we have found have studied complex inclusion processes, i.e., the combination of efforts of different types and on different levels directed at sustainable inclusion of vulnerable young people in school, work or society.

There are particularly two findings that are robust in the effect study literature: They show that work practice and work training primarily have negative effects on inclusion in work or education. On the other hand, wage subsidies, training measures and Individual Placement and Support (IPS) seem to have positive effects. However, there is considerable variation between the accuracy of different measures in relation to the user group they are designed for. Several studies show that the effects vary over time and between groups, which means that it is important that the effects of measures are evaluated at several times and studied for different subgroups. We find few traces of this type of research in the literature.

In summary, we find a weakness in the effect studies for the Nordic context in that they do not study inclusion as a phenomenon (but rather the specific factors that are included), and that they are unclear about the effect of various measures and initiatives for the most vulnerable young people. At the same time, our literature review indicates that the solutions we seek seldom *can* be evaluated for effect. We find that successful inclusion is achieved by working continuously at several levels simultaneously and across services and sectors. At the same time, good inclusion will be characterized by many different outcomes at different times: health, school performance and work affiliation over time. It is difficult to measure the extent to which a complex service offering affects the degree of inclusion for different groups of young people in different arenas.

Consensus on what improves opportunities

In sum, the literature does not indicate any one measure or approach that can solve the inclusion challenges alone. On the contrary, several studies argue that there just is no single measure that can solve the challenges. A main impression from the literature is that there seems to be something close to a consensus regarding what is needed in order to improve the opportunities for vulnerable young people to thrive and participate in communities such as school, work and society:

On the one hand, qualities at the individual level are emphasized, such as facilitating:

- the «good meeting» between vulnerable young people and «helpers» in frontline services
- to develop good relations with young people
- to establish a form of community
- ensure close individual follow-up from helpers with proper competence in how inclusion in work, school or local communities can be facilitated
- youth participation

At the same time, a number of qualities are emphasized at a more structural level, such as:

- sufficiently good coordination and cooperation between several agencies, especially in transition phases such as from child welfare care to ordinary follow-up from employment services or from living at home to education and/or working life
- sufficiently flexible and/or alternative paths through the education system
- a holistic approach based on individual needs, where helpers and support agencies work with several issues, preferably on several levels, simultaneously and over time

A key point is that a certain continuity and duration of measures and efforts is required for them to be successful. At the same time, the literature leaves the impression that such services and offers do not exist to a sufficient degree, and that it is equally difficult to implement top quality in the services. The shortage is particularly great in more rural areas.

Many similarities in the Nordic countries, but also contextual differences

This compilation of knowledge looks specifically at the Nordic context and the seven countries Denmark, Iceland, Finland, Norway, Sweden, the Faroe Islands and Greenland. One finding in this respect is the similarity in challenges among vulnerable young people between the Nordic countries. The various presentations show that the group of vulnerable young people is a very heterogeneous group, both within the individual country and between the respective countries. A challenge across all countries seems to be how to provide sufficient services to such a heterogeneous group.

In summary, there seems to be agreement that the efforts aimed at vulnerable young people must be holistic and take into account the large and complex challenges that young people face. Inclusion of this heterogeneous group is complex and layered. Assistance must be provided across government services and preferably at the same time. Measures that succeed in combining close follow-up with inter-agency efforts in appreciative learning spaces seem promising, but they require sufficient personnel, are often person-dependent and require competence and ability to collaborate and coordinate across services.

At the same time, the different Nordic areas are different in terms of population density, culture and context. There are different ways of talking about challenges with vulnerable young people in the Nordic countries. While the literature from Norway, Sweden, Denmark and Finland largely uses the same conceptual framework as the political discourse on work inclusion, the literature from Greenland is more concerned with the inclusion of vulnerable young people in society. Experience shows that there is a generational gap between the elderly, with their cultural practices, and young people, which creates challenges for the young because family and tradition at the same time are very important. In small-scale and family-oriented societies, such as Greenland, the Faroe Islands and Iceland, it can be an additional challenge that continuing education and work, more often than in the other Nordic countries, means having to move away from home, sometimes even from the country. The contributions from Greenland, Iceland and the Faroe Islands also point out that there are regional differences and differences between the sexes, but that they have limited data on the situation of vulnerable young people.

Implications - What can be done?

The studies we have examined show that vulnerable young people with complex challenges and needs often do not benefit from general/universal measures and initiatives, and that knowledge based on the experiences of young people in general does not always meet the needs of the most vulnerable. Vulnerable young people need close individual and tailored follow-up from professionals who are good at relationship building and have expertise in how to facilitate inclusion in school, work or society. Several studies suggest the need to focus efforts both on the

individuals to be included, on the workplace, school or society the young person is to be included in, and not least on the support system that is to assist in facilitating successful inclusion of vulnerable youth. Succeeding in inclusion appears as an interplay between good structures and schemes at a societal level, suitable measures and services locally, as well as adequate competence and knowledge among the helpers.

The literature shows that it is difficult to establish good frameworks for providing close enough assistance, and to build sufficient inclusion competence among supervisors in the labour and welfare services. A constructive measure according to several studies is to build youth adapted meeting arenas as well as inclusion competence in the support apparatus, so that they are better equipped to follow up and contribute to inclusion in school, work or society. This is a long-term undertaking. We find several descriptions of specially designed arenas aimed at vulnerable young people, for example in Finnish youth workshops, Swedish UNG arena, qualification centers such as Marjoriaq in Greenland, and among youth initiatives in Norway. Here, young people can meet other young people in similar life situations, get out of isolation and loneliness, find hope and see opportunities – well helped by competent social workers, youth workers, youth pilots, mentors or job specialists. They can make contact with the local business community or receive school-oriented assistance from advisors and career counselors from local schools.

Based on the available literature, it is unclear to us whether these measures currently have sufficient inclusion competence available to make a difference in terms of lasting inclusion of vulnerable young people in school, work or society, but the studies show that many of them manage to meet the youth in good ways. Based on the examined literature it seems that combining group-based assistance with individual follow-up may be appropriate. Such a combination will, on the one hand, help to build environment, belonging and community, and on the other hand be able to offer each young person close individually oriented, often outreach-based and long-term, follow-up adapted to the individual inclusion process. If such arenas are established not only as single measures, but also to a greater extent nationally, they will constitute a structural system and may have an increased influence at an overall level. We have not seen studies that document this, however, the idea behind such measures seems to be in line with our findings from the research literature in the Nordic countries about vulnerable youth.

DEL I – OPPDRAG, PROBLEMSTILLINGER OG METODE

1. Bakgrunn og oppdrag

Arbeidsledigheten blant unge er høy i mange europeiske land, og både forskere og myndigheter har lenge advart mot faren for marginalisering og varig utenforskap, både i Norden og internasjonalt (Halvorsen, Hansen & Tägtström, 2012). Mellom seks og tolv prosent av unge i alderen 16–24 år ble for noen år siden anslått å stå i fare for varig utenforskap (Olsen, Hyggen, Tägtström & Kolouh-Söderlund, 2016). Årsakene til marginalisering kan knyttes til forhold på individuelt, institusjonelt og strukturelt nivå (Frøyland, 2020a). Til tross for en rekke satsinger innenfor velferdssektorene i de nordiske land over flere år, framstår fremdeles marginaliseringen av unge som en vesentlig utfordring som man mangler gode løsninger på. Særlig er utfordringene store for de unge som er ekstra utsatt, på grunn av problemer knyttet til rus, helse, kriminalitet, sosiale forhold, nedsatt funksjonsevne eller andre belastende forhold (Hardoy, Røed, Simson & Zhang, 2017).

Som et ledd i arbeidet med styrket innsats på det sosialpolitiske området, ønsket det norske Arbeids- og inkluderingsdepartementet (AID) og Nordisk Ministerråd å få utarbeidet en overordnet sammenstilling av relevant norsk og nordisk forskningslitteratur om utsatte unge, utenforskap og inkludering. Kort oppsummert inneholdt oppdraget følgende hovedoppgaver:

1. Sammenstille og oppsummere relevant nordisk kunnskap om inkludering av utsatt ungdom i skole, arbeid og samfunn.
2. Foreta en kritisk vurdering av kunnskapen som foreligger.
3. Foreta en samlet drøfting om hva som er virkningsfulle tiltak.
4. Peke på kunnskapshull.
5. Foreslå kunnskapsprosjekter eller andre aktuelle tiltak som kan dekke hullene.

Oppdraget ble gitt til Kompetansesenter for arbeidsinkludering (KAI) ved OsloMet høsten 2019, men ble i løpet av 2020 utvidet til et nordisk prosjekt også med finansiering fra Nordisk Ministerråd. Ansvar for arbeidet ble lagt til en forskergruppe med representanter fra Arbeidsforskningsinstituttet (AFI), Forbruksforskningsinstituttet (SIFO) og Senter for profesjonsstudier (SPS) – alle ved OsloMet. Forskergruppen har vært hovedaktørene i arbeidet, men har samarbeidet med en nordisk forskergruppe, referansegruppe og brukerguppe med representanter fra de nordiske landene som har deltatt i dette arbeidet (Island, Færøyene, Grønland, Danmark, Sverige, Finland og Norge).

1.1 Medvirkning fra de nordiske landene

Det ble etablert en nordisk *referansegruppe* for prosjektet med representanter fra myndighetsorganer (direktorater/departementer og lignende) i hvert av de nordiske landene/områdene. Referansegruppen har hatt medlemmer fra:

- Sosialstyrelsen i Danmark
- Arbeidsdirektoratet på Island
- Social- og helse- og omsorgsministeriet i Finland
- Arbeids- og velferdsdirektoratet og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet i Norge
- Sosialstyrelsen, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (Mucf) og Folkhälsomyndigheten i Sverige
- Almannaverkið på Færøyene

- Center for Folkesundhed i Grønland

Det har vært avholdt to møter i referansegruppen: ett innledningsvis, og ett i analysefasen. Representantene ble pekt ut av de respektive landene selv. Referansegruppa skulle gi råd og bidra til å definere overordnede tema og spørsmål som ønskes belyst i sammenstillingen, tydeliggjøre landenes etterspørsel etter viten på feltet, bidra til å drøfte og gi innspill til avgrensninger, og gi råd og forslag til modell for gjennomføring (søkeprotokoll).

Det ble også etablert en nordisk *forskergruppe* med representasjon fra samtlige nordiske land. Forskergruppa har hatt følgende medlemmer:

- Anne Görlich, lektor ved Center for Ungdomsforskning, Aalborg Universitet, København
- Ilse Julkunen, professor i sosialt arbeid ved Universitetet i Helsinki
- Margrét Einarsdóttir, sosiolog og forsker ved avdeling for sosialt arbeid ved Universitetet på Island
- Cecilie H. Anvik, førsteamanuensis ved fakultet for samfunnsvitenskap, NORD Universitet
- Firouz Gaini, professor ved avdeling for historie og samfunnsvitenskap, Universitetet i Færøyene
- Christina V.L. Larsen, sociolog, ph.d. og senterleder ved Center for Folkesundhed i Grønland, Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet & Grønlands Universitet
- Ali Abdelzadeh, universitetslektor i statsvitenskap, Högskolan i Dalarna

Forskergruppa skulle gi innspill til arbeidet med operasjonalisering av metode, design og søkeprotokoll, identifisering, utvelgelse, vurdering og analyse av forskningslitteraturen. Den skulle drøfte avgrensninger, overordnede tema og spørsmål som ønskes belyst, peke på etterspørsel og behov for viten, samt drøfte og komme fram til hvordan forskningsmiljøene ellers skulle bidra i prosjektet.

Det har vært avholdt tre møter med forskergruppen. I tillegg har de fleste forskerne i gruppa bidratt i rapporten med å skrive et underkapittel om sitt eget land i rapporten. Flere av dem har også bidratt med lesing av artikler på eget språk. Forskerne i forskergruppa er som følge av dette også medforfattere av denne rapporten, og står som forfatter på hver sine avsnitt i kapittel 3 i denne rapporten.

Det ble også etablert en *brukergruppe* i prosjektet. Det har vært avholdt ett møte med brukergruppa. Brukerrepresentanter fra samtlige nordiske land/områder ble invitert med, og vi fikk positiv respons fra representanter fra Finland, Grønland, Danmark og Norge:

- Svend Bladt, Baglandet Vejle, Danmark
- Vilma Vähämaa og Anni Sunervo, Osallisuuden Aika, Finland
- Marianne Antonsen, Mental Helse Ungdom, Norge
- Paarnaq Rosing Jakobsen, børnetalsinstitusjonen MIO, Grønland

Bakgrunnen for brukermedvirkning i forskning generelt handler om tillit til at forskning, utført av det offentlige, er basert på prinsippet om at mennesker som blir berørt av forskning har en rett til å mene noe om hvordan denne forskningen skal være. På denne måten kan brukermedvirkning også gjøre forskningen mer relevant. Brukere kan delta på forskjellige nivåer i et forskningsprosjekt. I dette prosjektet representerer brukerne brukerorganisasjoner som jobber med unge utenfor arbeid og utdanning, og som har ulike erfaringer med reintegrering av denne gruppen. Brukergruppen har gitt konkrete beskrivelser av sitt arbeid mot utsatte unge, og hva de tenker skal til for å gi denne gruppen nye muligheter, og kommentert våre preliminnære analyser av kunnskapen vi oppsummerer. De har blant annet understreket at de er opptatt av hva som

skjer for eksempel på arbeidsplassen, hvordan unge blir møtt og hvilke oppgaver og støtte de får.

1.2 Sentrale begreper

Før vi går videre inn i presentasjon av problemstillinger og metode vil vi kort definere noen sentrale begreper i rapporten.

Overgangen fra ungdom til voksen kan være en vanskelig og sårbar fase for mange. Selv om mange unge i denne overgangsfasen kan oppleve å være utsatt, og ha behov for støtte og oppfølging, så er det ikke denne formen for utsatthet vi i hovedsak har søkt kunnskap om i denne kunnskapssammenstillingen. En rekke ulike begreper er tatt i bruk i forskning og politikk for å beskrive ungdomsgruppa og utfordringene de står ovenfor. Vanlige begreper er «drop-outs», «sårbar ungdom», eller «unge i risiko». Bruk av slike begrep kan i seg selv være uheldig og bidra til å stemple og definere unge som utfordringer eller problemer. Et begrep som er benyttet mye de senere år er «NEET» som definerer situasjonen den unge er i, nemlig «Not in Employment, Education or Training». Flere studier benytter denne termen, men en svakhet ved begrepet er at det er lite presist, og at det også favner unge med betydelige ressurser og som i liten grad står i fare for marginalisering.

Vi har valgt å hovedsakelig benytte begrepet «utsatt ungdom»/«utsatte unge»⁴. Selv om dette begrepet kan oppfattes negativt ladet, oppfatter vi det som mindre stigmatiserende enn begreper som for eksempel «sårbar». Ved å omtale den unge som «utsatt for noe» retter vi søkelyset mot omgivelsene, og ikke mot individet som bærer av egne vansker. Med **«utsatt ungdom»** mener vi unge i alderen 13–29 år, som av helsemessige eller andre forhold (som for eksempel rus, lærevansker, utviklingshemming, funksjonshemming, mental uhelse, utfordrende lokalgeografi, belastende lokalmiljø, omsorgssvikt, lavinntekt eller annet), har vansker med å delta i og fullføre skole, som sliter med å finne og beholde en jobb, eller som ikke finner fellesskaper i lokalsamfunnet som de føler seg hjemme i.

Med begrepet **«arbeid»** refererer vi i denne rapporten til ordinært arbeid, og ikke arbeid i skjermet virksomhet. Under arbeidsbegrepet legger vi slik full- eller deltidsansettelse i en ordinær virksomhet, men også mer midlertidig bruk av arbeid i en ordinær virksomhet, som middel til motivasjon, mestring og inkludering. Også når det gjelder **«skole»** refererer vi primært til ordinær skole eller utdanning, og ikke spesialskole. Primært har vi fokus på videregående skole, men også i noen grad på ungdomsskole, og i enkelte tilfeller også høyere utdanning.

Inkludering i samfunnet, forstått som skole eller arbeid, har vært i hovedfokus i denne kunnskapssammenstillingen, men vi har også fanget opp en del litteratur om inkludering i samfunn og fellesskaper generelt. Vi har lagt til grunn et hovedfokus på unge, som i noen grad allerede er «utenfor», og som ønsker eller skal hjelpes til inkludering og deltakelse i arbeid, skole eller samfunn. Slik har vi mer lagt vekt på å finne kunnskap om hvordan å inkludere **«unge utenfor»** (det vil si personer som opplever eller oppleves å ha «falt ut», ved i liten grad å være tilstede i skole, arbeid eller i lokalsamfunn), enn på å finne kunnskap om hvordan vi kan forhindre de som i hovedsak deltar og er mye tilstede i skole, arbeid eller lokalsamfunn å falle ut.

Med **«inkludere»** mener vi helt konkret å hjelpe ungdom til å møte opp og ta del i skole, arbeid eller andre lokale fellesskaper. Mens inklusjon politisk sett ofte forstås som et moralsk prosjekt der målet er at de som skal inkluderes slutter seg til inklusjonsarenaenes spilleregler og verdier,

⁴ I ungdomsforskning generelt refererer gjerne begrepet «ungdom» til aldersgruppen fra tenårene og opp til 20 år, mens begrepet «unge» favner bredere. I denne rapporten har vi ikke skilt systematisk mellom begrepene «ungdom» og «unge», og bruker dem tidvis som synonyme.

så forstår vi inklusjon som en gjensidig prosess mellom to parter. I demokratiske samfunn lykkes ikke inklusjon dersom ikke begge parter finner ut at det er attraktivt å endre seg (Eide, 2009). Begrepene systemisk og sosial integrasjon (Giddens, 1979) kan bidra til å avklare spørsmålet om hvem som skal integreres i hva og av hvem. Vi velger å reformulere disse begrepene som systemisk og sosial inkludering. *Systemisk inkludering* refererer til makronivået, de sosiale institusjonene, deres stabilitet og evne til å opprettholde seg selv relativt uavhengig av aktørene som er involvert i dem. *Sosial inkludering* handler derimot om relasjonell tilhørighet til mennesker, deres nettverk og sosial kapital (Giddens, 1979). Vårt fokus på inkludering ligger slik både på et makronivå og på et mikronivå.

De nordiske landene har innrettet **arbeids- og velferdstjenestene** sine på ulike måter. I denne rapporten bruker vi begrepet «arbeids- og velferdstjenester» når vi refererer til offentlige tjenester som arbeidsformidling eller andre velferdstjenester i de nordiske landene generelt. Når vi refererer konkret til disse tjenestene i et av landene, spesifiserer vi dette enten ved å legge til «de norske», «de svenske», «de danske» og så videre, eller ved å benytte tjenestenes egennavn, som for eksempel «Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV)» for Norges vedkommende, eller «Arbetsförmedlingen» for Sverige.

1.3 Den videre gangen i rapporten

Rapporten er delt inn i fire hoveddeler. I *første del* beskriver vi oppdraget, problemstillinger og metode (kapittel 1 og 2). I *andre del* presenterer først vi de nordiske landene og perspektiver på unges situasjon slik forskerne som deltok i forskergruppa i prosjektet har valgt å beskrive den (kapittel 3). Deretter presenterer vi noen sentrale funn fra tidligere kunnskapsoppsummeringer med relevans for inkludering av utsatt ungdom i den nordiske konteksten (kapittel 4). I *tredje del* beskriver vi litteratursøket som er gjort i forbindelse med denne rapporten, samt resultater og analyser av litteratursøket (kapitlene 5, 6 og 7). I *fjerde del* drøfter vi virkningsfulle tiltak for inkludering av utsatt ungdom basert på funn og innsikter fra både del II og III, og konkluderer. Som vedlegg til rapporten ligger både en fullstendig oversikt over inkluderte studier, mer detaljerte beskrivelser av søk som er gjort, og en oversikt over innhold i vurderingsmalen som er benyttet.

2. Metode

Formålet med kunnskapssammenstillingen var å innhente kunnskap om utenforskap og innsatser, som skal bidra til inkludering av unge i arbeid, skole og samfunn. Oppdragets hovedfokus var først og fremst kunnskap om inkludering, og ikke hva det er som skaper marginalisering, selv om dette også er viktig og relevant. Med andre ord var det kunnskap om «veien inn» i arbeid, skole og fellesskap som ble etterspurt, mer enn kunnskap om «veien ut». Det vil si at vi ønsker å undersøke hva slags kunnskap som foreligger om det å hjelpe ekskludert og marginalisert ungdom inn i arbeid, skole eller samfunn/fellesskap.

2.1 Problemstillinger

Oppdragsgiver ønsket seg mer konkret en sammenstilling av metoder, virkemidler, satsinger, tiltak og intervensjoner på individ-, gruppe- og system/strukturnivå, og som gjennom forskning har vist seg å være virkningsfulle eller effektive, for inkludering av utsatt ungdom i skole, arbeid eller samfunn. Kunnskapssammenstillingen kunne for eksempel rette fokuset mot effektene og virkningene av ulike tiltak og virkemidler, men også favne brukernes og utøvernes erfaringer med aktuelle tiltak. Det var også av interesse hvordan denne kunnskapen fordelte seg innen ungdomsgruppen, for eksempel i forhold til kjønn, alder, sosioøkonomisk bakgrunn og funksjonsevne. Det kunne være relevant å ta med evalueringer av relevante norske/nordiske reformer, som berører tema «ungdom og utenforskap» og relevante rapporter utarbeidet av OECD.

Overordnet problemstilling for litteratursøkene og arbeidet har vært:

- Hva slags forskningsbasert kunnskap foreligger i og for de nordiske landene om inkludering av utsatt ungdom i skole, arbeid eller samfunn?

Sentrale underordnede problemstillinger har blant annet vært:

- Hvilke problemstillinger og forskningsspørsmål stilles i nordisk forskningslitteratur med relevans for inkludering av utsatt ungdom i skole, arbeid eller samfunn?
- Hvilke former for inkludering (metoder, tiltak, tilnærminger på ulike nivåer) av utsatt/marginalisert ungdom i skole, arbeid og samfunn i Norden beskriver studiene?
- Hvilke effekter og virkninger har de ulike tilnærmingene?
- Hvilken kunnskap gir studiene om hva som fremmer inkludering i arbeid, skole eller samfunn?
- Hva slags grupper av utsatt ungdom omtales i studiene?
- Hvilke forskjeller og likheter finnes mellom studier/kunnskap fra ulike nordiske land?
- Hva slags forskningsmessig kvalitet har studiene?

For å få en forståelse av det som fremmer inkludering og hemmer ekskludering, har vi søkt etter både effektstudier av tiltak og virkemidler og andre kvantitative og kvalitative studier, som kan gi en annen type kunnskap om hva det er som skaper inkludering. Vi har lett etter kunnskap om effekter, måloppnåelse og om de prosesser, muligheter og begrensninger som kan oppstå på arbeidsplassene, i skolene, og andre steder. Vi har lett etter kunnskap om strukturelle forhold og mekanismer, og individuelle forhold av betydning.

I analysen av studiene har vi vurdert en rekke problemstillinger og spørsmål. En egen mal for vurdering av studier ble utarbeidet i samarbeid med den nordiske forskergruppa (se vedlegg). I vurderingen av den forskningsmessige kvaliteten har vi blant annet undersøkt hvordan kunnskapen er kommet frem, og hvilke metoder og design som er benyttet. Vi har vurdert om og i hvilken grad kunnskapen er generaliserbar.

Selv om hovedfokuset i denne rapporten er på inkludering, har det også vært nødvendig å gi en beskrivelse og kort analyse av hva det er som bidrar til marginalisering og utenforskap. Å beskrive samfunnsforhold, og å forklare og forstå dem, er blant samfunnsvitenskapelig forsknings kjerneoppgaver, og kunnskapen om hva som skaper marginalisering og utenforskap er viktig å ha når tiltak for å inkludere skal utformes. Det er ikke tilstrekkelig å vurdere virkninger av tiltak, uten å ta et skritt tilbake og spørre hvordan problemet – som innsatsen skal løse – er beskrevet. Hvordan et problem løses avhenger av hvordan det defineres og av hvem. Det er mangfoldige årsaker og risikofaktorer for utenforskap, derfor er også inkludering en kompleks prosess.

2.2 Faser og framdrift

Prosjektet har hatt tre hovedfaser:

FASE A (høst 2019 – vår 2021)

1. En innledende fase med eksplorative søk og lesing av kjerneverk.
2. Rigging av prosjekt: etablering av referansegruppe og forskergruppe.
3. En avgrensning av temaer og sfærer det søkes litteratur om i samarbeid med oppdragsgiver og nordiske partnere.
4. Et *strategisk litteratursøk* tidlig 2021 bestående av:
 - a. Et systematisk søk gjort av biblioteket ved OsloMet (avdeling for systematiske søk) (Se protokollen fra dette søket i vedlegg 1).
 - b. En strategisk innhenting av relevante studier basert på innspill fra referansegruppe/forskergruppe («snøballmetoden»).

Hovedfokus har vært på litteratur relevant for Norden og/eller for hvert av de nordiske landene, inkludert Grønland og Færøyene. Formålet med b) var i tillegg til relevant fagfellevurdert litteratur, også å fange rapporter og grå litteratur som ikke er kommet med gjennom det systematiske søket i databasene, men som vurderes som særlig relevante av involverte aktører. Denne «grå» litteraturen kan være særlig viktig med tanke på identifisering av kunnskapshull.

5. Screening og valg av studier som inkluderes i den videre vurderingen. Flere forskere har tatt del i screeningen. Kriterier for screening og valg av studier ble diskutert med forskergruppa. Programmet Rayyan ble benyttet til deler av screeningen.
6. Utvikling av mal for systematisk vurdering av studier, basert på lesing av de første studiene. Malen ble diskutert med den nordiske forskergruppa (møte 2).

FASE B (vår 2021 – høst 2021)

7. Gjennomgang av utvalgte studier. Hver studie er lest av to forskere. Den første har registrert studien i vurderingsmalen, den andre har kvalitetssikret vurderingen. Forskerne drøftet eventuelle uenigheter seg imellom. Forskere fra Island, Færøyene og Finland har bidratt i screening og vurdering av studier på deres eget språk.
8. En vurdering av den forskningsmessige kvaliteten av studiene.
9. Drøfte foreløpige funn med forskergruppa (møte 3).

FASE C (høst 2021)

10. Sammenstilling av foreliggende kunnskap basert på de identifiserte kunnskapskildene, med vekt på kilder av god forskningsmessig kvalitet.
11. En drøfting av om enkelte tiltak og virkemidler framstår som virkningsfulle eller ikke.

12. Identifisering av eventuelle kunnskapshull.
13. Forslag til kunnskapsprosjekter som kan bidra til å dekke kunnskapshullene. Her trekkes både forskergruppe og referansegruppe inn.
14. Rapportutkast er drøftet med referansegruppe (møte 2).

2.3 Strategisk litteraturgjennomgang

Det finnes mange måter å gjennomføre litteraturstudier på. I denne rapporten benytter vi oss av en scoping review. Ifølge Arksey og O'Malley (2005) er de primære forskjellene mellom en systematisk litteraturstudie og en scoping review, at en scoping review har et mindre avgrenset forskningsspørsmål enn en systematisk litteraturstudie, bruker flere kilder for å identifisere relevante studier, samt at den inkluderer studier med ulike design og metoder og kan avklare noen av inklusjonskriteriene etter at søkene er gjennomført.

Vår scoping review har som hensikt å gi en oversikt over forskningsfeltet, og gi en deskriptiv presentasjon av nøkkelinformasjon i de inkluderte studiene. Vi har valgt scoping review som metode fordi vi har inkludert studier med ulike metodiske tilnærminger og fordi vi har benyttet både systematisk og supplerende litteratursøk i datainnsamlingen til denne rapporten.

Systematisk søk

Søket er gjennomført i følgende databaser: Web of Science (WoS), Academic Search Ultimate (ASU), SocINDEX, ASSIA (Applied Social Science Index & Abstracts) og PsychInfo. Det systematiske søket hadde som formål å identifisere studier som er publisert i fagfelleurderte tidsskrifter, som er empiriske av natur (ikke teori- eller metodeartikler), som benytter data samlet inn i Norden, som har hovedfokus på inkludering (ikke marginalisering) av unge mennesker i sårbar posisjon. Inkluderingsarenaene vi har sett på er hovedsakelig skole og arbeid. Søket er avgrenset til studier publisert i perioden 2016 til 2021. Søkene har vært gjennomført ved hjelp av biblioteket ved OsloMet.

Søket tar utgangspunkt i følgende søkestreng, som har vært utviklet i samråd med biblioteket:

1. (teen* OR adolescen* OR juvenil* OR youth* OR «young person*» OR "young people" OR «young adult*» OR «emerging adult*» OR pubert*) NEAR/4
2. (inclus* OR incorporat* OR integrat* OR activat* OR participat* OR partake* OR "take* part" OR affiliat* OR engag* OR motivat* OR belong*) AND
3. (School* OR universit* OR college* OR education* OR work* OR job* OR labor OR labour OR employ* OR unemploy* OR "vocational training" OR "vocational education or training" OR apprentice*) AND
4. (Nordic OR Norway OR Norwegian OR Oslo OR Bergen OR Trondheim OR Stavanger OR Tromsø OR Sweden OR Swedish OR Stockholm OR Gothenburg OR Malmö OR Denmark OR Danish OR Copenhagen OR Aarhus OR Aalborg OR Odense OR Finland OR Finnish OR Helsinki OR Helsingfors OR Turku OR Abo OR Oulu OR Uleåborg OR Tampere OR Tammerfors OR Iceland OR Icelandic OR Reykjavik OR «Faroe Islands» OR Faroese OR Torshavn OR Greenland OR Greenlandic OR Nuuk OR Godthaab OR «Aaland islands» OR «Aland islands» OR Mariehamn OR Scandinavia OR Scandinavian)

Søket består av fire elementer. Det første elementet omfatter begreper som er relatert til ungdom, det andre elementet omfatter begreper relatert til inkludering. Det tredje elementet inkluderer begreper relatert til inklusjonsarena, og det fjerde elementet inkluderer vår geografiske avgrensning. En studie blir fanget opp av søket hvis den inkluderer minst en av begrepene fra alle de fire elementene.

Avstanden (i antall ord i tittel og/eller abstrakt) mellom det første elementet som omhandler begreper relatert til ungdom og det andre elementet (som inkluderer begreper relatert til inklusjonsarena) er begrenset til fire ord. Denne avgrensningen gir oss større treffsikkerhet og mindre støy blant søkeresultatene (det vil si at denne avgrensningen gir oss en lavere andel studier som er ikke relevante for våre formål.) En ulempe kan derimot være at noen relevante studier ikke ble fanget opp. Dette har vi imidlertid forsøkt å imøtegå med supplerende litteratursøk og dialog med den nordiske forskergruppen om helheten i den samlede litteraturen.

I søkestrengen unnlot vi å bruke begreper om konkrete tiltak eller innsatser (for eksempel Supported Employment), fordi det ville forutsatt at vi satt på en uttømmende liste av tiltak. Et søk etter konkrete tiltak ville også ekskludert generelle studier og studier med strukturorientert tilnærming til inklusjon.

Vi har benyttet oss av følgende inklusjonskriterier:

- Fagfellevurdert litteratur
- Empiriske studier (ikke teori- eller metodeartikler)
- Data samlet inn i Norden
- Hovedfokus på inkludering, ikke marginalisering
- Fokus på unge sårbare/utsatte mennesker
- Inkluderingsarena: skole og arbeid
- Studien evaluerer eller diskuterer en innsats eller tiltak

Etter at søket ble gjennomført og dubletter ble fjernet, hadde vi 390 studier til vurdering. For hver av disse, har minst to forskere vurdert relevansen basert på tittel og abstrakt. Uenigheter ble løst ved konsensus. Etter første screening-runde satt vi igjen med 85 studier som gikk videre til fulltekstlesing og andre screening-runde. Hver studie ble så vurdert for inklusjon og deretter kodet etter den forhåndsdefinerte vurderingsmalen av én forsker, og kvalitetssikret av en annen. Uenigheter ble også her løst ved konsensus.

Hovedgrunnen for eksklusjon var ikke-relevant målgruppe (N=62), eller at studien ikke hadde hovedfokus på inkludering i skole eller arbeid (N=233). Øvrige studier ble ekskludert, fordi de enten ikke hadde empiri fra Nordiske land, ikke var empiriske studier (men metodisk eller teoretisk), eller fordi studiene ikke direkte utforsket inklusjonsinnsatser (N=78). Etter andre vurderingsrunde gjensto 21 studier fra det systematiske litteratursøket.

Supplerende strategisk søk – «snøballsøket»

I tillegg til det systematiske litteratursøket supplerte vi med relevante studier foreslått av de nordiske forskerne i referansegruppen eller av forskerteamet ved OsloMet.⁵ Det såkalte snøballsøket hadde som formål å bøte på svakhetene ved det systematiske søket: nemlig å fange opp ikke-fagfellevurdert relevant litteratur, som bøker og rapporter; å fange opp relevante studier skrevet på andre språk enn engelsk; og å kunne ta inn litteratur som av en eller annen grunn ikke dukket opp i det systematiske søket.

⁵ Den svenske representanten i forskergruppa hadde ikke anledning til å foreslå relevant litteratur eller å skrive et nasjonalt bidrag. De svenske representantene i referansegruppa bidro da til dette arbeidet, noe som kan ha medført større innslag av politiske dokumenter enn forskningslitteratur i de nasjonale litteraturforslagene.

Snøballsøket resulterte i en liste med 131 studier foreslått av de nordiske forskerne (Grønland (13), Finland (20), Færøyene (20), Island (16), Sverige (16), Norge (21) og Danmark (25)). I tillegg bidro forskerteamet på OsloMet med ytterligere 28 studier.

De totalt 159 studiene ble igjen screenet for inklusjon av to OsloMet-forskere. Sentrale kriterier i screeningsprosessen var at studiene hovedsakelig skulle handle om metoder, tiltak, tilnærminger eller innsatser som bidro til å fremme inkludering i arbeid, skole eller samfunn. I praksis betød dette at studier som for eksempel beskrev marginaliseringsprosesser, unges beskrivelse av egen situasjon, eller kvantitative oversikter over unges situasjon på arbeidsmarkedet eller skolegjennomføring, ikke ble tatt med. Imidlertid valgte vi å avvike noe fra disse kriteriene for å få med flere studier fra enkelte av landene/områdene eller for å få med studier om tema eller grupper av unge som den nordiske forskergruppa mente var viktig. Dermed ble også enkelte studier med mer indirekte relevans tatt med i vurderingen. Av de 159 foreslåtte studiene ble 58 inkludert og kodet etter samme vurderingsmal som litteraturen fra det systematiske søket.

I etterkant av tredje møte med forskergruppa og møtet med brukergruppa, ble fire av disse studiene ekskludert og ni nye studier inkludert. Det er i ettertid også tilkommet eller blitt foreslått studier som er av relevans for sammenstillingen. Vi har av tids- og kapasitetshensyn ikke kunnet ta disse inn i samme vurdering som de inkluderte studiene, men noen av dem har vi valgt å referere til i rapporten som del av diskusjon og analyse.

2.4 Styrker, svakheter og avgrensninger

De to hovedsøkestrategiene vi har brukt har ulike styrker og svakheter. *Det systematiske søket* er utført med strenge og tydelige kriterier for inkludering blant vitenskapelige publikasjoner, og fanger slik forskningsbasert kunnskap produsert fra 2016 og til april 2021 (fem år). Dette søket er slik sett etterprøvbart. Søket gir oss et innblikk i hva som finnes av forholdsvis ny kunnskap om inkludering av utsatt ungdom i skole eller arbeid i engelskspråklige fagfelleverderte tidsskrifter. En svakhet ved dette søket er for det første at vi måtte avgrense til kun de siste fem årene på grunn av stor treffmengde. En annen svakhet er at det har vært vanskelig å fange studier med relevans for inkluderingstemaet, blant annet fordi studier av relevans også kan finnes under andre søketermer enn de vi har benyttet. En tredje svakhet er at artikkelformatet som vi har fanget i dette søket ofte medfører fokus på avgrensede temaer rundt noen spesifikke problemstillinger, mens inkluderingsprosessene og hvordan de kan fasiliteres i annen litteratur beskrives som svært kompleks og sammensatt. En fjerde svakhet var at søket var begrenset til studier på engelsk.

Det *strategiske «snøballsøket»* skiller seg klart fra det systematiske ved at her er det eksperter fra hvert av de nordiske landene som har valgt ut studier som de – basert på egen erfaring og kompetanse, samt lokale søk – har vurdert som relevante for vårt prosjekt. Dette søket er slik svært avhengig av nettopp disse forskernes interesser og kunnskapsfelt, og er vanskeligere å replisere. En styrke ved dette er likevel at vi har fanget studier som av eksperter på feltet vurderes som relevante for tematikken, og som også innbefatter lokale studier som det systematiske søket ikke har kunnet fange. En annen styrke med snøballsøket er at det inkluderer «grå» litteratur som rapporter, bøker og andre publikasjoner der det er rom for mer utfyllende gjennomganger og drøftelser enn det det er plass til innenfor artikkelformatet.

Overordnet mener vi at kombinasjonen av et systematisk søk etter strenge kriterier, og et «snøballsøk» der eksperters individuelle kunnskap blir sentral, i sum gir en strategisk god inngang til en slik kunnskapssammenstilling som vi gjør her.

En svakhet ved vår søkestrategi er at studier utenfor Norden også kan være relevante for å forstå og løse inkluderingsutfordringen i de nordiske landene. Ikke-nordiske studier er i all hovedsak

ikke inkludert i vår sammenstilling, med unntak for noen tidligere kunnskapssammenstillinger omtalt i kapittel 4. Imidlertid har flere av forskerne involvert i prosjektet jobbet med disse temaene i en årrekke og har kjennskap også til litteratur om disse temaene hentet fra land utenfor Norden.

Andre avgrensinger

Forskningslitteraturen som ligger til grunn for rapporten er i hovedsak avgrenset til samfunnsvitenskapelige studier. Vi gjorde innledningsvis også søk i helsevitenskapelige kilder, men treffmengden på søkene ble svært stor samtidig som relevansen var liten, i den forstand at studiene ofte handlet om effekter og virkninger for ulike diagnoser eller helseproblem, mer enn inkludering i skole, arbeid eller samfunn. For likevel å kunne relatere våre funn til relevant kunnskap som finnes på helsefeltet om inkludering, vurderer vi avslutningsvis i rapporten funnene våre opp mot funn hentet fra noen relevante helsefaglige kunnskapsoppsummeringer.

Generell forebyggingslitteratur har vi i liten grad tatt inn i arbeidet selv om slik litteratur kan være relevant. Når vi har tatt forebyggingslitteratur inn har vi vært mer interesserte i indikative strategier (strategier og innsatser rettet mot enkeltindivider som viser tegn på problemer/utenforskap), og selektive strategier (rettet mot grupper med ekstra utsatthet), enn universell forebygging.

På grunn av svært stor treffmengde har vi også valgt å fokusere mest på inkludering i skole eller arbeid i søkene som er gjort, og mindre på inkludering i samfunn eller på inkludering på arenaer som politiske fellesskap, fritidsaktiviteter, venner, familie og lokalmiljø. Det systematiske søket ble slik avgrenset kun til å omhandle inkludering i arbeid eller skole. En svakhet knyttet til tematikken inkludering i samfunn er altså at dette ikke har vært en eksplisitt del av søkekriteriene våre. For de nasjonale snøballsøkene, åpnet vi imidlertid opp for studier som omhandlet inkludering i samfunn mer generelt.

Selv om det er mange fellestrekk mellom de nordiske landene, er det også forskjeller både kulturelt, geografisk og i velferdstjenestenes utforming og omfang. Det har ikke ligget til vårt oppdrag å gi en fylldig beskrivelse av sosial, kulturell, geografisk og organisatorisk kontekst i hvert av de nordiske landene, selv om dette kan være viktig bakgrunnsinformasjon når tiltak og virkemidler for inkludering skal vurderes. Imidlertid har representantene fra hvert av de nordiske landene som har deltatt i forskergruppa i noen grad beskrevet disse temaene i de nasjonale bidragene i kapittel 3.

Etiske vurderinger

Metodevalg er alltid etiske valg. Forskningsetikk handler både om å skape mest mulig gyldig kunnskap, samtidig som forskningens objekt skal ivaretas. I denne rapporten har vi som mål å presentere og diskutere mest mulig gyldig kunnskap, samtidig som vi er opptatt av å ivareta de utsatte unge. I en kunnskapsoppsummering er vi imidlertid «sekundærforskere», der for eksempel samtykke ikke innhentes. Også i sekundærforskning kan det være relevant å snakke om risiko, eksempelvis risikoen for en krenkelse av personvern eller integritet (Solberg & Eikemo, 2021) når vi beskriver de utsatte unge. Gjennom en detaljert beskrivelse av fremgangsmåtene og analyseverktøyene vi har brukt, og gjennom kontinuerlig kritisk diskusjon av fremgangsmåter, funn og resultater, har vi hatt som mål å styrke rapportens faglige kvalitet, det vil si reliabilitet og validitet. Et bevisst forhold til metodebruk er en viktig del av kvalitetssikring som prosess.

Vi har videre kvalitetssikret arbeidet gjennom å diskutere begrunnelse av fremgangsmåter, utvalg, tentative og endelige funn og analyser, både innad i forskerteamet, men også med den nordiske forskergruppa, referansegruppa og brukerguppa. Disse ulike gruppene har fungert som

en variant av fagfellevurdering og intersubjektiv etterprøvnbarhet. Dette er i tråd med kvalitetssikring av forskning (Kaiser, 2018)⁶.

Vi har også diskutert begrepsbruk og definisjoner av prosjektets målgruppe. Aktiv diskusjon med den nordiske forskergruppa, referansegruppa og brukergruppa har vært viktig for å kvalitetssikre kunnskapen. Brukermedvirkning i forskning har som mål å hente inn brukeres erfaringer i forskningsstyrte prosjekter som kan bidra med revidering og refleksjon over funn (Andreassen, Romsland, Sveen & Søberg, 2019). På denne måten er brukermedvirkning en måte å ivareta en etisk dimensjon ved denne kunnskapsoppsummeringen, der brukere fra ulike organisasjoner som jobber med utsatte unge, kommenterer på funnene våre og diskuterer hvorvidt de virker rimelige og valide.

Forskning på utsatte grupper, som er tilfelle i denne kunnskapsoppsummeringen, innebærer ofte et mål om å forbedre situasjonen og tjenestene for denne gruppen. Dette betyr ikke at forskningsetiske hensyn dermed automatisk er ivaretatt. For eksempel kan bruk av en identitetskategori som «utsatt ungdom» eller «NEETs» være etisk problematisk dersom denne kategorien er noe unge selv ikke definerer seg inn i, men som er ensidig definert av forskere, politikere eller førstelinjetjeneste. Forskningsetiske utfordringer, for eksempel knyttet til tilgang til informanter, samtykke eller kategoribruk, tematiseres i liten grad i litteraturen som foreligger.

⁶ <https://www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/systematiske-historiske/verdier/> Hentet 07.12.2021

DEL II – DE NORDISKE LANDENE OG UNGES SITUASJON

3. Nasjonale perspektiver

Utsatt ungdom eller NEETs' representerer en svært heterogen gruppe av unge mennesker, både innad i og på tvers av ulike land (Einarsdóttir, 2014; Fyhn, Radlick & Sveinsdóttir, 2021; OECD, 2021). I dette kapitlet sammenfatter vi situasjonen til utsatt ungdom i de nordiske landene: Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige samt Færøyene og Grønland. Vi forsøker å besvare følgende spørsmål: Hvordan er *situasjonen* for utsatt ungdom i de respektive nordiske land, når det gjelder tilknytning til arbeid og utdanning og helse? Hva er *hovedutfordringene*? Hvilke *tjenester* og *støttefunksjoner* finnes for utsatt ungdom og hvilke *løsninger* foreslås? Vi er spesielt opptatt av *veier inn* i arbeid og utdanning, og hvilke metoder og initiativ som virker.

Kapitlet er (med unntak av det svenske og finske bidraget) skrevet av representantene i prosjektets nordiske forskergruppe og er skrevet på det språket som forskerne selv ønsket. Etersom forfatterne har ulik faglig bakgrunn, kompetanse og forskningserfaring, er bidragene også noe ulike selv om hovedstrukturen er den samme. Slik sett må bidragene leses mer som disse forskernes subjektive perspektiver på utfordringer og løsninger, knyttet til utsatt ungdom eller avgrensede grupper av ungdom i eget land, enn som det enkelte lands presentasjon av utfordringene på dette området.

3.1 Danmark

Av Anne Görlich, lektor ved Center for Ungdomsforskning, Aalborg Universitet, København.

SITUASJON TIL DE UNGE

I Danmark er der to overordnede bekymringer i forhold til inklusion af unge i uddannelse og arbejde. Den ene bekymring handler om de unge, som i kortere eller længere perioder er uden uddannelse og arbejde (Görlich, 2016) og som man kontinuerligt forsøger at hjælpe videre. Den anden bekymring er den stigende mistrivsel blandt unge (Görlich et al., 2019), som sætter andre unge end dem vi traditionelt betragter som udsatte i risiko for marginalisering.

Der er i øjeblikket omkring 45.000 unge i Danmark, som ikke er i uddannelse eller arbejde (Regeringen, 2021). Det er unge, som har en række forskellige udfordringer og som man kontinuerligt har fokus på at hjælpe. Disse unge tilbydes såkaldte «forberedende tilbud», hvor de får hjælp til at blive afklaret, får faglig hjælp såvel som mere generel mentorstøtte i forhold til udfordringer i deres liv generelt. Af disse unge i forberedende tilbud viser det sig, at 37 procent har negative skoleerfaringer, 40 procent har ikke en karakter i matematik fra folkeskolens afgangsprøve, 33 procent har ikke en karakter i dansk (Epinion, 2016). Det betyder, at de ikke kan komme videre i uddannelsessystemet, fordi alle ungdomsuddannelser har indført karakterkrav.

Stigning i psykisk mistrivsel

Generelt trives de unge i Danmark, men vi ser også en bekymrende stigning i antallet af unge, der mistrives. Dette sker i teenageårene, hvor unge mellem 16 og 24 år, er andelen med et dårligt mentalt helbred øget fra ca. 13 procent i 2013 til over 18 procent i 2017. Dertil kommer, at antallet af børn og unge med ADHD tredobledes fra 2006 til 2016, antallet af spiseforstyrrelser

fordobledes i samme periode, mens antallet af unge med angst og depression blev tredoblet (Jensen et al., 2017). Der er en tendens til, at piger ofte får diagnoser som stress, angst, depression og spiseforstyrrelser, mens drenge oftere diagnosticeres med adfærdsproblemer, psykoser og ADHD (Due mfl., 2014).

STØTTE

I 2019 indførtes «den forberedende grunduddannelse» (FGU) er for unge under 25 år, som ikke har gennemført eller er i gang med en ungdomsuddannelse, og som heller ikke er i beskæftigelse. FGU er forankret i Undervisningsministeriet og blev indført som et samlet tilbud til unge uden uddannelse og arbejde. Det er dermed et forberedende tilbud, som har til formål at give eleverne færdigheder, afklaring og motivation til at gennemføre en ungdomsuddannelse eller opnå ufaglært beskæftigelse. Samtidigt med FGU kom et lovkrav om 'den sammenhængende kommunale ungeindsats', som skal sikre en tværgående koordinering af ungeindsatsen i alle landets kommuner. Kommunerne skal altså sikre, at alle unge under 25 år får den nødvendige støtte til at kunne gennemføre en ungdomsuddannelse eller opnå fast tilknytning til arbejdsmarkedet (Styrelsen for undervisning og kvalitet, 2020).

I forhold til den stigende mistrivsel er der et stort politisk fokus på dette, blandt andet er der oprettet et kontor for unges trivsel i Uddannelses- og Forskningsministeriet, afsat midler til mere psykologhjælp til unge og generelt forsøger uddannelsesinstitutioner at have fokus på problemet.

LØSNINGER

Da FGU startede i 2019 er der ikke endnu foretaget en evaluering af indsatsen. Det forberedende tilbud er dog udviklet på basis af erfaringer med andre projekter. Det er således centralt, at FGU har fokus på følgende elementer:

- en sammenhængende uddannelsesplan, der løbende justeres,
- helhedsorienteret vejledning,
- udvikling af de unges sociale og personlige kompetencer,
- trygge og fleksible læringsrum,
- faglig progression (EVA, 2018).

Ligeledes viser en evaluering af den Kombinerede Ungdomsuddannelse (KUU), som var forløberen for FGU, at dette forløb formåede at hjælpe syv ud af ti af unge videre med en uddannelse (41 procent) eller i selvforsørgelse (27 procent) (Undervisningsministeriet 2019). De konkrete erfaringer fra forløbet viser gode resultater med praksisrettet og temabaseret undervisning, relationsopbygning og kontaktperson på uddannelsen, portfolio til synliggørelse af kompetencer og progression, erhvervstræning og fleksible organisering (Görlich, Katznelson og Justenborg, 2018).

Samstemmende med ovenstående viser en evaluering af et forsøg med Brobygning til Uddannelse, iværksat af Beskæftigelsesministeriet, at det er bestemte processer, der er udslagsgivende for om de unge kommer i uddannelse eller ikke (Görlich et al., 2016). Analysen peger på tre faktorer: 1) At den unge oplever at være klar til at gennemføre en uddannelse. Det vil sige at de gennemgår en proces, hvor de tilegner sig kompetencer og motivation, der gør at de selv tror på, at de kan gennemføre en uddannelse. 2) At den unge oplever, at være afklaret med valg af uddannelse. Det vil sige, at de træffer et valg om uddannelse, som er kvalificeret og bygger på en afklaringsproces, hvor de har afprøvet forskellige ting. 3) At de unge oplever, at have fået et bedre netværk. Det vil sige, at de har fået flere venskaber og en trygt socialt fundament at stå på. Redskaberne til disse processer er dels, at de unge har en mentor til rådighed, at de kommer i praktik, og at der er fokus på deres faglige progression.

Samlet tegner sig således et billede af følgende fokuspunkter som forudsætning for at unge kan inkluderes i uddannelse eller arbejde:

- De unges faglige progression: synliggørelse af de unges udvikling i kompetencer samt en uddannelsesplan.
- De unges personlige og sociale progression: mentor/kontaktperson som støtter de unge og hjælper dem til at udvikle deres sociale netværk.
- Trygge læringsrum: praksis og temabaseret undervisning i et trygt og anerkendende læringsrum.
- Afklaring ved at afprøve: Erhvervstræning/praktik i virksomheder hvor de unge afprøver sig selv i forskellige erhverv.

Løsning for unge med psykisk mistrivsel

Vi ved endnu ikke så meget om, hvad der kan gøres for at støtte disse unge, så de kan gennemføre deres uddannelse og får et arbejde. En vidensoversigt (Ottosen et al., 2018) viser dog, at indsatser ofte har fokus på oplysning eller rådgivning direkte til unge, bl.a. via internetbaserede platforme. Da unge med mistrivselproblemer er en målgruppe med store variationer, og som er belastet i forskellige grader kan det være svært at pege på samlede indsatser. Det ser dog ud til, at der efterlyses mere lettilgængelige professionelle indsatser og mere hjælp i nære relationer. Deciderede indsatser kan spænde fra konsultationer hos egen læge, onlinespil baseret på principper fra kognitiv adfærdsterapi til træning af sociale færdigheder, vredeshåndtering og problemløsningsfærdigheder.

På et mere overordnet plan peger forskere på andre centrale faktorer i forhold til stigningen i den psykiske mistrivsel (Görlich et al., 2019). De mener, at det er centralt:

- At tilpasse krav til de unges evne til at honorere dem fremfor at presse alle gennem uddannelse så hurtigt som muligt.
- At nedtone præstationspres i uddannelsessystemet. Standardiserede test og fokus på karakterer skal erstattes med andre måder at vurdere de unges læring på.
- At skabe rum for alternative veje, hvor nogle unge kan tage sig af udfordringer og samtidigt være i uddannelsessystemet., det vil si både få hjælp og bli inkludert samtidig.

Der er i øjeblikket forskning i gang, som undersøger mere dybdegående, hvad der kendetegner de unge som er i risiko for marginalisering pga psykisk mistrivsel og hvad man kan gøre for at hjælpe disse unge. Den viden er dog endnu ikke tilgængelig.

Referencer

Due, P., Diderichsen, F., Meilstrup, C., Nordentoft, M., Obel, C., Sandbæk, A. & Nielsen, A.T. (2014). Børn og Unges Mentale Helbred: Forekomst af psykiske symptomer og lidelser og mulige forebyggelsesindsatser. København: Vidensråd for Forebyggelse.

Epinion. (2016). Styrings- og incitamentsanalyse i forbindelse med de unges uddannelsesforløb. Ungeundersøgelse. Baggrundsnotat. Epinion.

EVA. (2018). 5 elementer FGU'en bør bygge på. Hentet maj 2021: <https://www.eva.dk/grundskole/5-elementer-fguen-boer-bygge-paa>

Görlich A. (2016). Uden uddannelse og arbejde: Unges tilblivelser i komplekse transitioner. Ph.D-afhandling, Aalborg Universitet

Görlich, A., Katznelson, N., Hansen, N.H.M, Svarer, M., Rosholm, M. (2016). *Hvad virker? Ledige unges vej til uddannelse og arbejde; Evaluering af Brobygning til uddannelse*. København: Center for Ungdomsforskning.

Görlich, A., Katznelson, N. & Justenborg, K. V. (2019). *Konkret inspiration til arbejde med undervisningsmetoder og læringsmiljø på FGU: Inspirationskatalog*. København: Center for Ungdomsforskning.

Görlich, A., Pless, M., Katznelson, N. & Graversen, L. (2019). *Ny udsathed i ungdomslivet: 11 forskere om den stigende mistrivsel blandt unge*. København: Hans Reitzels Forlag.

Jensen, H.A.R., Davidsen M., Ekholm, O., Christensen, A.I. (2017). *Danskernes Sundhed – Den Nationale Sundhedsprofil 2017*. København: Sundhedsstyrelsen. <https://www.sst.dk/da/udgivelser/2018/danskernes-sundhed-den-nationale-sundhedsprofil-2017>

Ottosen, M. H., Berger, N. P., & Lindeberg, N. H. (2018). *Forebyggende indsatser til unge i psykisk mistrivsel: en vidensoversigt*.

Regeringen. (2021). *Danmark kan mere*. Hentet oktober 2021: https://fm.dk/media/25141/danmark-kan-mere-1_web-a.pdf

Styrelsen for Undervisning og Kvalitet. (2020). *Vejledning til lov og bekendtgørelse om forberedende grunduddannelse (FGU)*. Hentet maj 2021: <https://www.uuv.dk/wp-content/uploads/2020/05/Vejledning-til-lov-og-bekendtg%C3%B8relse-om-forberedende-grunduddannelse-FGU.pdf>

Sundhedsstyrelsen. (2017b). *Prævalens, incidens og aktivitet i sundhedsvæsenet for børn og unge med angst eller depression, ADHD og spiseforstyrrelse*. København: Sundhedsstyrelsen.

Undervisningsministeriet. (2019). *Slutevaluering af Kombineret Ungdomsuddannelse*. Hentet <https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2019/sep/190927-syv-ud-af-ti-unge-kommer-godt-videre-efter-kombineret-ungdomsuddannelse>

3.2 Finland

Av Frida Westerback, doktorand i socialt arbete ved Helsingfors universitet.

Situation of the youth

In Finland, traditional ideals of labour citizenship have a strong hegemony, and these ideals are also reflected in young people's attitudes towards work. Venäläinen (2011, p. 78-79) describes the Finnish society as a work society. In addition to the form of economic production, wage labour is seen as a form of production of life management and ethics. Exclusion from the working society is seen as problematic in this rhetoric because paid work is seen not only as a source of livelihood but also a source of meaning in life. These ideals push some young people to the margins of society in a changing labour market, where work is no longer possible for everyone (Kortteinen, 1992; Ågren, 2021; Lähteenmaa, 2021).

According to The Youth Barometer, an interview study that measures the attitudes of young people aged 15–29 living in Finland, the importance of work as a life value is growing. According to the study, young people are willing to put in a lot of effort to get a job. This can mean moving to another region or postponing starting a relationship or family. The majority of young people prefer work to living on benefits, even though income would be the same (Haikkola & Myllyniemi, 2020).

In other words, young people commit to work, but an important basic precondition is that it is in line with their own values. Nine out of ten young people want their future work to correspond with

their personal values. Work is not just about getting financial compensation, and it does not constitute a moral obligation (Haikkola & Myllyniemi, 2020). Young people are looking for meaning in work, an opportunity for personal growth and self-fulfilment, as well as professional achievements (Westerback & Rissanen, 2020; Farrugia, 2019, p. 7-8).

The economic recession and changes in the labour market have contributed to youth unemployment in Finland. In 2020, of the approximately 607,000 young people in Finland (aged 15 to 24), 56,000 were unemployed, while 226,000 were employed. The unemployment rate in this age group was 20.4 (Statistics Finland, 2021).

Hence, the uncertainty regarding young peoples' access to working life has increased. Precarious employment is considered to be typical for young people entering the labour market in particular (e.g., Korhonen et al., 2006; Koivulaakso et al., 2010; France, 2016). These changes in working life have also affected young peoples' experiences of the transition stages. Almost half of young adults find the process of making a career choice stressful and one in three find it even frightening. However, the overwhelming majority of Finnish youth believe that the transition to working life is a positive phase of life. More than two out of three agree that they have received sufficient guidance in their career choices. However, there is more dissatisfaction among students in higher education (Haikkola & Myllyniemi, 2020).

The OECD's assessment of youth services in Finland highlights the ineffectiveness of employment and social policies as a reason why some young people do not enter the labour market smoothly. In Finland, the youth employment rate is slightly above the OECD average, but clearly lower than in the other Nordic countries. Almost half of all young people outside employment and education, so-called NEETs (Not in Employment, Education or Training) are without upper secondary education (Ministry of Education and Culture, 2019). According to previous studies, however, even secondary vocational education no longer guarantees a smooth transition to the labour market (Pyöriä, 2017, 199; Ristikari et al., 2016, p. 99–100).

Efforts to reduce school dropouts by extending the compulsory education are in progress. The minimum school leaving age has been raised to 18 years in 2021. In addition, student guidance and student welfare services will be improved, along with the capacity of comprehensive schools to provide everyone with the skills to complete upper secondary education (Ministry of Education and Culture 2021). Researchers have been critical of the extension of compulsory education and argued that it is an inefficient, costly and, above all, too late a step in tackling young peoples' shortcomings and preventing exclusion. A better way would be to invest in individual support at the beginning of the educational path.

According to Wrede-Jäntti (2017), the group of young people that is furthest from the labour market and at risk of exclusion, is difficult to reach. These young people often face challenges in several areas of life – not just when it comes to education. They need a wider range of parallel support measures in terms of housing, substance abuse, as well as help with health issues (Heponiemi et al., 2008; Vaalavuo & Haula, 2018).

Support; National approach to tackling youth transition problems

The Finnish Youth Guarantee from year 2013 has been one attempt to support young people in finding a place in education and employment, to prevent prolonged youth unemployment, to identify factors contributing to the risk of social exclusion and marginalization and to offer support at an early stage. The Youth Guarantee managed to achieve a strong symbolic position in the public debate in Finland, but has been strongly contested for not living up to its promises, that is - guaranteeing every young person under the age of 25, and every recently graduated person under the age of 30 a place for work, a work try-out, a place of study, a place at a workshop, or rehabilitation placement – no later than three months after registering as unemployed (Gretschel

et al., 2014). The Ministry of Employment and the Economy (2015) has responded to criticism mainly by referring to the economic recession. Attention was also drawn to the inadequacy of social and health services regarding young adults outside employment, education, or training.

The Youth Guarantee consists of various other elements, such as youth workshops and outreach youth work. The Finnish Youth Act has stipulated provisions on outreach youth work since 2011. The purpose of outreach youth work is to help those under 29 years of age who are outside education or the labour market, and who need support to access services, or who are at risk of social exclusion. Outreach youth work is voluntary, and the working methods depend on the target group and their context (Pitkänen, 2015). The outreach youth work is mainly arranged by municipalities, and it has considerably increased in recent years (Wrede-Jääntti, 2017).

Despite the Youth Guarantee, Finland continues to top the youth unemployment rates together with Sweden among the Nordic countries (OECD, 2021).

On a more positive note, however, Finnish youth are usually unemployed for a short time, the average duration for 15-24-year-olds being only 3.3 months (OECD, 2019). The short duration of periods of unemployment is due, for example, to the fact that young people are more flexible in the workforce than adults because they are not yet as tied to a particular occupation, region or income level (Hämäläinen & Tuomala, 2013).

According to Eurostat, on average 10,3% of Finnish young people aged 15-29 were classified as NEETs in 2020. The NEET rate is lower compared to EU 28-countries, but higher compared with the other Nordic countries (Eurostat, 2021).

Researchers emphasize that NEETs are a heterogeneous group as well in Finland as in other countries. The increase of people living in urban areas and people with an immigrant background has made the NEETs group more multifaceted. Young people with a migrant background and who lack education or work experience are six times more likely to become NEET compared with Finnish young people in general (Pitkänen, 2015; Aaltonen et al., 2015). There is also a clear connection between the parents' level of education and financial situation and the well-being of young people (Ristikari et al., 2018).

Aaltonen et al. (2015) remind that these young people's life situations are not static, they shift between unemployment, employment, studies and clientships of various welfare services. Furthermore, they argue, that the services do not meet the needs of young people with reduced capacity to work or study, and these youths are therefore not included in the Youth Guarantee. These young adults also use a lot of health care services compared to young people in general in Finland (Aaltonen et al., 2015).

Recent studies on NEETs in Finland show that satisfaction with life is lower for NEETs than for their peers (Gretschel & Myllyniemi, 2017; Gretschel & Myllyniemi, 2020; Simonen, 2019). This concerns especially perceived mental health and their economic situation. According to the NEETs themselves the reasons for marginalization can be found in the following three factors: lack of friendship, mental health issues and experiences of discrimination. Reasons like unemployment or lack of education were less significant from the youths' point of view. The sense of belonging to society is also lower for this group (Gretschel & Myllyniemi, 2017). Furthermore, findings indicate that the situation is worse when the young person has been unemployed for longer than one year and for those individuals who consider themselves belonging to a sexual minority. They often have experienced bullying growing up, which has had negative consequences for their well-being and establishment in working life (Gretschel & Myllyniemi, 2020; Simonen, 2019).

Solutions for NEET youth – The Ohjaamo One-Stop Guidance Centers

New approaches for public services for young people in a Finnish context strive to tackle the issue of social exclusion and unemployment by focusing on prevention, low-threshold, seamless co-operation, and one-stop youth services with personalized guidance. Shared responsibility and multi-professional work are emphasized, although cross-administrative co-operation has been complex so far. The so-called One-Stop Ohjaamo Guidance Centres offer their clients multiple services under one roof. The multi-professional help is offered as a low threshold service, meaning that young people can visit the centres free of charge and without having to schedule an appointment in advance. All the services are non-compulsory, and the young clients can even visit the centres anonymously.

The Ohjaamo One-Stop Guidance Centres are a joint venture between the Ministry of Employment and the Economy, the Ministry of Education and Culture and the Ministry of Social Affairs and Health and a part of the Youth Guarantee included in the current and previous government programs since 2013. The service is offered to young people under the age of 30. Supporting transition periods is seen as critical and NEETs are prioritized in the service. The services are tailored according to the needs of the clients and the aim is to assist and support the young person until a more long-lasting or permanent solution is found in terms of a job, a place of study or other type of activity. In Finland there is a network of approximately 70 integrated guidance centres around the country. The integrated service models strive to make it easier for young people to navigate the welfare service system by collocating public, private and third sector services under one roof. The following distinctive aspects of the Ohjaamo model are:

1. The importance of high-level support
2. The articulation between policy and practice
3. Young people at the heart of service design
4. Effective service integration is more about people than buildings
5. Location matters
6. The need for a coherent monitoring and evaluation approach
7. Clearly align practice with priorities

(European Commission, 2017).

The concept adapted by the Ohjaamo centres differs in several ways from the more traditional services offered to the young unemployed in Finland. These services have been criticized for being scattered and for poor co-operation with each other but also for failing to connect to the clients on a personal level. Ohjaamo staff members have stated that they want to distance themselves from a bureaucratic service system and instead offer user-friendly and holistic service to young people in need of support (Määttä, 2019).

References

Aaltonen, S. Berg, P. & Ikäheimo, S. (2015) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto /Nuorisotutkimusseura, julkaisu 160. Helsinki.

Eurostat. (2021) Young people neither in employment nor in education and training by sex, age and labour status (NEET rates).
<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

Farrugia, D. (2019) Class and the post-Fordist work ethic: Subjects of passion and subjects of achievement in the work society. *The Sociological Review*, 1–16.

France, A. (2016) *Understanding Youth in the Global Economic Crisis*. University of Bristol: Policy Press.

Gretschel, A., Paakkunainen, K., Souto, A.M. & Suurpää, L. (2014) Youth quarantine in everyday life and politics in the Finnish context. In Anu Gretschel, Kari Paakkunainen, Anne-Mari Souto & Leena Suurpää (ed.) *Nuorisotakuun arki ja politiikka*. The Finnish Youth Research Network / The Finnish Youth Research Society.

Haikkola, L. & Myllyniemi, S. (2020) *Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto & Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Heponiemi, T., Wahlström, M., Elovainio, M., Sinervo, T., Aalto, A.M- & Keskimäki, I. (2008) *Katsaus työttömyyden ja terveyden välisiin yhteyksiin*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys.14/2008. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Hämäläinen, U. & Tuomala, J. (2013) *Faktaa nuorisotyöttömyydestä*. Taloustieteellisiä näkökulmia ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja talouspolitiikan päätöksiin. VATT POLICY BRIEF 2-2013.

Koivulaakso, D., Kontula, A., Peltokoski, J., Toivanen, T. & Saukkonen, M. (2010) *Radikaaleinta on arki*. Helsinki: Into.

Korhonen, A.R., Peltokoski, J. & Saukkonen, Miika (2006) *Prekariaatti*. In Mikko Jakonen & Jukka Peltokoski & Akseli Virtanen (toim.) *Uuden työn sanakirja*. Helsinki: Tutkijaliitto. Kortteinen, Matti (1992) *Kunnian kenttä*. Tampere: Hanki & Jää.

Kortteinen, M. (1992) *Kunnian kenttä*. Tampere: Hanki & Jää.

Lähteenmaa, J. (2021) Nuorten työttömien orientaatiot aktivointitoimenpiteissä. *Nuorisotutkimus*, 2, 37–53.

Ministry of Education and Culture (2019) *Nuorten palvelut syynissä*. OECD:n arviointi nuorten palveluista Suomessa 2018. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:18.

Ministry of Education and Culture (2021) *Extension of compulsory education*. <https://minedu.fi/en/extension-of-compulsory-education>

Ministry of Employment and the Economy (2015) *Nuorisotakuu-työryhmän loppuraportti ja suositukset jatkotoimiksi*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. 19/2015.

Määttä, M. (2019) *Reforming Youth Transition Support with the Multi-Agency Approach? – A Case Study of the Finnish One-Stop Guidance Centers*. *Sociologija*, 61 (2), 277-291.

OECD (2019) *Investing in Youth: Finland*. *Investing in Youth*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1251a123-en>

OECD (2021) *Youth unemployment rate (indicator)*. DOI: 10.1787/c3634df7-en (Accessed on 28 July 2021).

Pitkänen, S. (2015) *Development of new multiprofessional ways for reintegrating Finnish NEETs*. Peer Review on 'Targeting NEETs – Key ingredients for successful partnerships in improving labour market participation'. European Commission.

Pyöriä, P. (2017) *Työelämän myytit ja todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus.

Rintamäki, K. (2016) *Työ arjessa, työn kokemus suomalaisten arkielämässä 2000-luvulla*. Turku: Turun yliopisto.

Ristikari, T., Törmäkangas, L., Lappi, A., Haapakorva, P., Kiilakoski, T., Merikukka, M., Hautakoski, A., Pekkarinen, E. & Gissler, M. (2016) *Suomi nuorten kasvu ympäristönä*. 25 vuoden

seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. THL-raportti 9/2016. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Ristikari, T., Keski-Säntti, M., Sutela, E., & Haapakorva, P., Kiilakoski, T., Pekkarinen, E., Kääriälä, A., Aaltonen, M., Huotari, T., Merikukka, M., Salo, J., Juutinen, A., Pesonen-Smith, A. & Gissler, M. (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

Statistics Finland (2021) Työllisyysaste ja työllisyysasteen trendi 2009/12–2020/12, 15–64-vuotiaat. https://www.stat.fi/til/tyti/2020/12/tyti_2020_12_2021-01-28_tie_001_fi.html

Vaalavuo, M. & Haula, T. (2018) Nuorten toimeentulotukiasiakkaiden erikoissairaanhoidon, kuntoutuspalveluiden ja lääkkeiden käyttö pääkaupunkiseudulla. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Venäläinen, J. (2011) Luvassa jatkuvaa epävakautta. In Eeva Jokinen & Jukka Könönen & Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.) (2011) "Yrittäkää edes" – Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa. Helsinki: Tutkijaliitto.

Westerback, F. & Rissanen, H. (2020) Prekaarit työmarkkinat ja nuorten aikuisten strategiat luovia työkeskeisen yhteiskunnan normien puristuksissa. In Mirja Määttä & Anne-Mari Souto (eds.) (2020) Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Wrede-Jääntti, M. (2017) Mental health among youth in Finland. Who is responsible? What is being done? Nordic Centre for Welfare and Social Issues. https://nordicwelfare.org/wp-content/uploads/2017/10/finland_webb-1.pdf?fbclid=IwAR2Tt1WFIdxO9jPVp8sQgOZDfGaFxfNHzP8sAfBhtYqZ-gQF-P9o6clX78

Ågren, S. (2021) Exploring vocational education students' visions of a successful transition to working life from the perspective of societal belonging. *Journal of Applied Youth Studies*. <https://doi.org/10.1007/s43151-021-00037-5>

3.3 Island

Av Margrét Einarsdóttir, sociologist, dr., researcher at the Department of Social Work, University of Iceland.

The Situation for NEETs; Adult and adolescent labour market in Iceland and the extent of NEETs

It has been identified that a strong culture of work and employment exists in Iceland (Einarsdóttir & Rafnsdóttir, 2016; Eydal, 2008; Garðarsdóttir, 1997a; Ólafsson, 2005). OECD statistics on labour force participation reflect this culture of work. In 2020, the country had the highest labour force participation rate of those aged 15 and older within OECD, as well as within the Nordic Countries, namely 77.4% (OECD, 2021).

Iceland has a strong tradition of teenage summer work. In the summer of 2017, a total of 80,1% of those aged 13-19 held a summer job, and during the schoolyear of 2017-2018, 51,3% of the age group had some term-time work, either a regular part-time job, or some irregular work (Einarsdóttir & Rafnsdóttir, 2021). There is a lack of comparable international data, but it seems that the participation in summer work in Iceland is exceptionally high in a Western-hemisphere and Nordic comparison, but studies from 1999 and 2009 showed higher participation in term-time work in Denmark than in Iceland. The summer work tradition has been maintained by official

summer work schemes. As such, since the post-war era, most municipalities in Iceland have run Work-Schools during the summer that offer teenagers in compulsory education some kind of paid summer employment (Einarsdóttir, 2014; Garðarsdóttir, 2009). Also, in the unemployment period after the Icelandic financial crisis, various actions were taken to prevent summer work unemployment among secondary pupils and university students (Einarsdóttir, 2014). Identical actions were taken in 2020 as a reaction to the Covid-19 pandemic (Hansen, Sørensen & Andersen, 2021).

In 2020 9.5% of Icelandic residents aged 16-24, were out of work, school, and apprenticeship (Gylfadóttir, 2021). Statistics Iceland (2019) have used standardized European data to compare the proportion of young people of NEET status in Iceland to that of other European countries. These statistics show a lower rate of 16-24-year-old NEETs in Iceland in 2018, around 6%, compared with a report from 2021 (Gylfadóttir (2021)). In 2018, the proportion of NEETs between 15 and 24 years old in Iceland was among the lowest in Europe. Only Norway and the Netherlands had lower percentages, and considerably lower than the EU28's average of 10,5%.

The reports of Gylfadóttir (2021) and of Statistics Iceland (2019) agree that the proportion of young people with NEET status in Iceland goes up with age. Thus, according to Gylfadóttir (2021), 4.4% of 16-18-year-olds, 10.5% of 19-21-year-olds, and 13.2% of 22-24-year-olds were NEET in 2020. However, the reports are not unanimous regarding gender difference. While the report of Statistics Iceland (2019) shows that during the period 2003-2018, women were more likely than men to be outside education and work, the report of Gylfadóttir (2021) shows that in 2020 more young men than women could be categorised as NEETs in Iceland although the gap is narrow: 9.8% vs. 9.5%. The report of Statistics Iceland (2019) also shows that the gender gap in Iceland is narrower than in Europe in general (4%-5% gap compared to 8,7% gap). Noteworthy, Gylfadóttir (2021) also identifies an important immigration difference among young NEETs in Iceland. While 8.8% of native Icelanders, aged 16-24, were NEETs in 2020, the percentage is 13.1 for those with an immigrant background.

Carcillo og Königs (2015) conclude in an OECD working paper that economic recessions magnify the proportion of youths who are out of school and work for a long period of time. Results in the report of Statistics Iceland (2019) regarding that youth NEET numbers peaked in Iceland after the 2008 crash and took years to settle again, substantiates that conclusion. The results also showed that young people, aged 20-34, were most affected by the post-crisis unemployment. The findings of Gylfadóttir (2021) indicate that similar long-term developments might occur in the wake of the Covid economic recession in Iceland, that is, unless some specific measurements will be taken to prevent them.

The aftermath of the 2008 financial crash: Governmental proposal of actions against young people's inactivity

The economic crash in 2008 can be identified as a watershed in administrative policy and actions towards young people outside school and/or work. Unemployment rates rose unprecedentedly within few months after the crash in October 2008, especially among young people. Soon, the Minister of Social Affairs created a working group with the purpose to map the situation of young unemployed people including their educational status, and propose actions with the aim to increase the young unemployed people's activity, and educational opportunity (Minister of Social Affairs, 2009).

In October 2009, the proposed "six main pillars for future action" were introduced in a report authored by the Icelandic Minister of Social Affairs (2009). The importance of keeping the young busy is a repetitive theme in the report as the six main pillars illustrate:

1. All measures deployed to increase the activity of the young unemployed and facilitate their return to education.
2. Educational actions should mainly be initiated in lines of studies that already exists, but vocational education should be reinforced, and courses for the long-term unemployed established.
3. Consultation, motivation, and pressure towards activity of the unemployed should be fortified.
4. Effective methods must be applied to motivate the young unemployed towards activity programs, and educational opportunities, especially in the capital area.
5. Societal awareness of the consequences of unemployment is needed.
6. Collection and analyses of information should be made more systematic.

Within few years employment rates had returned to similar figures as before the economic crash (Statistics Iceland, 2021). In that regard these ambitious aims for young people's activity, raised in the aftermath of the crash, were fulfilled. However, it is less clear whether the aims regarding reinforcing educational opportunities, and activity programs were as successful.

Challenges: The «problem» of drop-out

The «problem of drop-out» can be seen as another part of the repetitive theme of the importance of keeping young people busy in Iceland. As such, school drop-out has been the subject of substantial research as well as of official reports and actions in the country over the last 15-20 years. The official reports have identified drop-out from secondary education as a more serious problem in Iceland than in neighbouring countries, and proposed some measures to reduce the drop-out (e.g. in Directorate of Education, 2018; Minister of Education, 2014). The research results then show that the drop-out is not arbitrary but dependent on demographic and social factors such as gender and parental social economic status, as well as on factors related to the young people's emotional, behavioural, and cognitive engagement in school (Blöndal & Hafþórsson, 2018), and to their parents' practice of upbringing. Students of authoritative parents are less likely to drop out than students of parents that do not practice authoritative upbringing (Blöndal & Aðalbjarnardóttir, 2014). So far, there is a lack of studies on the effectiveness of official measures taken to reduce drop-out from secondary education in Iceland, however.

Solutions for NEET youth – 2015-2020

NEET youths hold various rights to consultation and support, including legal rights to customised solutions and opportunities, if needed (Vilhjeldsdóttir, 2017, p. 56). The labour market legislation is an important pillar of those rights, including the Act on Occupational Rehabilitation and the Operation of Occupational Rehabilitation funds (no. 60/2012), the Act on Adult Education (no. 27/2010), and the Labour Market Measure Acts (no. 55/2006). It is obligatory for all employers to pay a premium for all their employees, that should guarantee the employee's legal rights in these matters. Thus, the premium guarantees the right to occupational rehabilitation for a minimum of twelve months after the last payment is received.⁷

The law on occupational rehabilitation is the basis for the operation of VIRK, the Icelandic occupational rehabilitation fund. Those who have been assessed as in need of occupational rehabilitation will go into a program that usually consists of consultation from VIRK personnel and/or contractor consultants, as well as of one or more external projects within adult educational and/or activity treatments. As such, VIRK operates as an umbrella over an extensive, and multifaced rehabilitation, that can last for up to four or five years. Although not focusing solely on

⁷ Löngjald í starfsendurhæfingarsjóð veitir réttindi til starfsendurhæfingar í allt að 12 mánuði eftir að síðasta greiðsla barst og lengur ef heilsubrestur varð til þess að viðkomandi hætti störfum, lög nr. 60/2012.

young people, VIRK is an important agent in occupational rehabilitation of this age group in Iceland. In its programs aimed at young people, the institution utilises various activity and educational projects for NEET youth in Iceland. Nevertheless, those projects are not run by VIRK, and can also be used by young people who are not within a VIRK program (VIRK, 2020).

In 2019, VIRK developed its operation targeting young people further, and established the UNG19 project. The project is based on the IPS ideology (Individual Placement and Support), as well as on a needs/requirement analysis conducted by consultants and specialists within and outside VIRK. The main aim of this pilot project of VIRK was to increase employment participation of young people who had been directed to its rehabilitation programmes, and the secondary goal was to shorten the rehabilitation period. Of the group that completed UNG19 a higher percentage was defined as active at graduation, i.e., were in employment, education, or actively seeking a job, and a higher proportion relied on an earned income for their provision than of the comparison group. Also, the mean length of the rehabilitation of the UNG19 group was considerable shorter than the mean length of rehabilitation of the comparison group (VIRK, 2020).

UNG19 and other VIRK programs (VIRK, 2020) are aimed at young people who have been inactive in the sense of being out of work and education for a long time. That is also the case for most of the activities and educational projects aimed at young people out of work and/or school in Iceland, regardless of the project being part of contractor service that VIRK utilises or not (Vilhelmsdóttir, 2017).

The finances of young people in NEET – a problem and a barrier

The financial status of young NEETs in Iceland has both been identified as a problem of the existing situation, and as a barrier to changes in the situation (Eydal & Brynjólfssdóttir, 2015; Eydal & Vilhelmsdóttir, 2019; Hákonardóttir, Einarsdóttir, Guðmundsdóttir & Guðmundsson, 2017). Usually young NEETs and/or their relatives do not seek official assistance to get activity related service, but to get financial aid. In addition, nearly all young people aged 18-24 who had received financial aid from the City of Reykjavík for six months or longer in 2008, were in the NEET group (Eydal & Brynjólfssdóttir, 2015). Also, the financing of education was the main barrier to return to school for the young adults with children who participated in a qualitative research project by Hákonardóttir et al. (2017). Consultants working with the NEETs who participated in a qualitative research project by Eydal og Vilhelmsdóttir (2019) identified financial and social barriers as the main hindrances for the group's participation in activity projects. On the other hand, the young NEETs who also participated in that research focused more on personal barriers such as mental disorders than on financial barriers to activity project participation. They experienced some level of powerlessness and wanted services that would take their personal barriers into account (Eydal & Vilhelmsdóttir, 2019). The young adults who participated in the research of Hákonardóttir et al. (2017) did not seem as powerless. They showed considerable resilience and took initiatives to overcome the barriers they met on their journey to further education, despite that the integration of paid work, education and family life created a stressful, and difficult situation for them, and that the educational programs available did not sufficiently meet their needs of support and flexibility.

To sum up, the few existing studies seem to indicate that various educational and work-related opportunities for young NEETs exists in Iceland, but that often those opportunities fail to fulfil the needs of the young people.

References

- Blöndal, K. S. og Aðalbjarnardóttir, S. (2014). Parenting in Relation to School Dropout Through Student Engagement: A Longitudinal Study. *Journal of Marriage and Family*, 76(4), 778-795. doi.org/10.1111/jomf.12125
- Blöndal, K. S. og Hafþórsson, A. (2018). Margbreytileiki brotthvarfsnemenda [the heterogeneousness of dropout students]. *Netla - Vef tímarit um uppeldi og menntun, Sér tímarit 2018 - Framhaldsskólinn í brennidepli*. Sótt af https://netla.hi.is/serrit/2018/framhaldskolinn_brennidepli/11.pdf
- Carcillo, S. og Königs, S. (2015). NEET Youth in the Aftermath of the Crisis: Challenges and Policies. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 164*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2573655>
- Directorate of Education. (2018). Aðgerðir gegn brotthvarfi: Staða verkefnis - febrúar 2018 [Measures against drop-out: The status of the project - February 2018]. Reykjavík: Directorate of Education.
- Einarsdóttir, M. (2014). *Paid Work of Children and Teenagers in Iceland: Participation and protection*. Unpublished doctoral thesis, University of Iceland: Faculty of Social and Human Sciences.
- Einarsdóttir, M. og Rafnsdóttir, G. L. (2016). ¡Tan persistente! Desarrollo de pago según el género y la brecha en el cuidado en Islandia. Í C. D. Martínez og C. X. Simó-Noguera (ritstj.), *Brecha Salarial y brecha de cuidados* (bls. 229-250). Valencia: Triant Humanidades. Sótt af https://www.researchgate.net/profile/Imanol_Zubero/publication/308512803_Iguals_en_la_provision_cambios_en_las_narrativas_del_cuidado/links/57e527a908ae978dd24d0a64.pdf
- Einarsdóttir, M. og Rafnsdóttir, G. L. (2021). The prevalence, seriousness, and causes of teenage work accidents: A gender difference? *Work*, 69, 1209-1216. doi:10.3233/WOR-213542
- Eyðal, G. B. (2008). Policies promoting care from both parents - the case of Iceland. Í G. B. Eyðal og I. V. Gíslason (ritstj.), *Equal Rights to Earn and Care - Parental Leave in Iceland* (bls. 111-148). Reykjavík: Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Eyðal, G. B. og Brynjólfssdóttir, K. V. (2015). Ungt fólk í kreppu: Atvinnu-, fjárhags- og félagsstaða [Young people in crisis: Employmental, financial, and social status]. *Tímarit félagsráðgjafa*, 9(1), 19-24.
- Eyðal, G. B. og Vilhelmsdóttir, B. (2019). Hvaða hindrunum mætir ungt fólk sem er utan vinnu og skóla? [The barriers met by young people outside school and work] *Tímarit félagsráðgjafa*, 13(1), 5-12. Sótt af <http://www.timaritfelagsradgjafa.is/article/viewFile/2915/1652>
- Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands. (2016). *Staða ungs fólks með örorku- eða endurhæfingarlífeyri*. Reykjavík: Félagsvísindastofnun HÍ. Sótt af https://www.stjornarradid.is/media/velferdarraduneyti-media/media/skyrslur2016/Stada_ungs_folks_med_ororku_13.10.2016.pdf
- Garðarsdóttir, Ó. (1997a). Working children in Urban Iceland 1930 - 1990. Í N. de Coninck-Smith, B. Sandin og E. Schrupf (ritstj.), *Industrious Children: Work and Childhood in the Nordic Countries 1850 - 1990* (bls. 160-185). Odense: Odense University Press.
- Garðarsdóttir, Ó. (2009). Working and going to school: Childhood experiences in post-war Reykjavík. *Barn*, 3-4, 173-185.
- Gylfadóttir, G. A. (2021). NEET hópurinn: Staða og bakgrunnur ungmenna af erlendum uppruna utan vinnumarkaðar og skóla [The situation and background of young immigrants in NEET in Iceland]. Reykjavík: Varða, Rannsóknastofnun vinnumarkaðarins.

Hansen, M. E., Sørensen, S. Y. og Andersen, T. (2021). *Analyse af udvikling og respons i nordiske arbejdsmarkeder som følge af COVID-19-pandemien: Rapport*. Ålborg: Nordisk Ministerråd. Sótt af <https://www.teknologisk.dk/tydelser/analyse-af-udvikling-og-respons-i-nordiske-arbejdsmarkeder-som-foelge-af-covid-19-pandemien/42769?cms.query=covid->

Hákonardóttir, E. S. W., Einarsdóttir, S., Guðmundsdóttir, A. G. og Guðmundsson, G. (2017). Aðgengi fullorðinna að námi á framhaldsskólastigi: Stofnana- og aðstæðubundnar hindranir á menntavegi [The access of young adults to secondary education: institutional and situational barriers]. *Uppeldi og menntun*, 20, 33-49. Sótt af <https://ojs.hi.is/tuuom/article/view/2687>

Minister of Education. (2014). Hvítbók um úrbætur í menntun [White paper on educational reforms]. Reykjavík: Ministry of Education.

Minister of Social Affairs. (2009). *Ungt fólk án atvinnu - virkni þess og menntun [young unemployed people - their activity and education]*. Reykjavík: Ministry of Social Affairs. Hentet fra https://www.stjornarradid.is/media/velferdarraduneyti-media/media/acrobat-skjol/ungtfolkanaatvinnu_lok2_251109.pdf

OECD. (2021). Labour force participation rate (indicator). Sótt af doi: 10.1787/8a801325-en (27 September 2021)

Ólafsson, S. (2005). Normative foundations of the Icelandic welfare state. Í N. Kildal og S. Kuhnle (ritstj.), *Normative Foundations of the Welfare State: The Nordic Experience* (bls. 214-236). London & New York: Routledge.

Statistics Iceland. (2019). Tæplega 2.400 ungmenni eru ekki í vinnu, námi eða starfspjálfun [Around 2400 youths are out of work, school or apprenticeship]. Sótt af <https://www.hagstofa.is/utgafur/frettasafn/lifskjor/ungmenni-sem-stunda-ekki-nam-atvinnu-eda-starfsthjalfun-2003-2018/>

Statistics Iceland. (2021). Atvinnuþátttaka, starfandi, vinnutilir og atvinnuleysi, hlutfall eftir árum 2003-2020 [Labour market participation - annual figures 2003-2020]. Sótt af https://px.hagstofa.is/pxis/pxweb/is/Samfelag/Samfelag__vinnumarkadur__vinnumarkadsrannsokn__3_arstolur/VIN00911.px

Vilhjálmsdóttir, B. (2017). Ungt lesblint fólk utan skóla og vinnumarkaðar: "Það var Everest að sækja um. Háskóli Íslands, Félagsráðgjafadeild.

VIRK. (2020). *Ársrit um starfsendurhæfingu 2020 [Annual report on occupational rehabilitation]*. Sótt af <https://www.virk.is/is/um-virk/upplýsingar/frettir/arsrit-virk-2020-komid-ut>

3.4 Norge

Av Cecilie H. Anvik, førsteamanuensis ved fakultet for samfunnsvitenskap, NORD Universitet, med supplement fra hovedforfatterne av denne rapporten.

Unges situasjon

Ifølge OECD (2018) er arbeidsmarkedsforholdene for 15–29-åringar i Norge blant de gunstigste på tvers av OECD-land. Sysselsettingsgraden for unge var på 59 prosent i 2016 ifølge OECD. De aller fleste ungdommer går i den videregående skolen og gjennomføringsgraden er økende. Andelen unge som ikke er i arbeid, utdanning eller opplæring («NEETs») var i 2016 på ni prosent, noe som da tilsvarte 86 000 unge mennesker (OECD, 2018). Mer enn halvparten av disse hadde ikke fullført videregående utdanning. Unge født i utlandet hadde mer enn dobbelt så stor

sannsynlighet for å være uten arbeid, utdanning eller opplæring som deres norskfødte jevnaldrende.

Som i de andre nordiske landene er utsatt ungdom også i Norge en sammensatt og heterogen gruppe. Teksten i dette delkapitlet tar ikke for seg alle undergrupper av utsatt ungdom, men fokuserer i hovedsak på psykiske helseproblemer og frafallsproblematikk.

I norsk sammenheng har frafall fra videregående opplæring og unge utenfor arbeidsmarkedet gjennom årtier vekket politisk bekymring. Samtidig vet vi at mange som avbryter videregående opplæring kommer i jobb innen kort tid, og en god del av disse fullfører avbrutt skolegang senere (Høst og Skålholt 2013; Vogt, 2017). Gitt at videregående opplæring i Norge ikke er en plikt, men en opplæringsrett, kan det også påpekes at det er svært mange som velger dette løpet og stadig flere som gjennomfører. Nesten fire av fem elever gjennomfører enten med studie- eller yrkeskompetanse i løpet av 5–6 år⁸.

For å komplisere problematikken ytterligere, er det ikke *en*, men mange, og gjerne ulike, forklaringer på frafall fra videregående opplæring. Man kan skille mellom strukturelle eller institusjonelle forklaringer, og individuelle forklaringer. For eksempel retter prestasjons- og motivasjonsforklaringer oppmerksomheten mot den enkelte ungdom, mens strukturelle forklaringer fokuserer på utdanningssystem og arbeidsmarked, som rommer iboende faktorer som fremmer eller hemmer frafall. Samtidig er det i praksis ofte vanskelig å skille mellom individuelle og strukturelle årsaker og sammenhenger: «Individuelle årsaker, som lave skoleprestasjoner eller høyt fravær, kan for eksempel være nært knyttet til strukturelle forhold som henholdsvis sosiokulturelle og sosioøkonomiske faktorer eller skolestruktur og hybelliv.» (Antonsen, Anvik og Waldahl, 2016, s. 22).

I tillegg til at frafall ofte ikke har enkeltstående årsaker, er det viktig å se på frafall mer som en kompleks *prosess*⁹ enn et «enkelt» sluttprodukt (Anvik og Waldahl 2016a, 2016b). Et eksempel kan illustrere dette. I norsk sammenheng har vi god oversikt over både frafall og gjennomføring, gjennom ulike statistikkbanker som følger de unge gjennom ulike skoleløp og overganger. Vi vet også at karakterer fra grunnskole (grunnskolepoeng) sies å være en av de mest avgjørende faktorene for sannsynligheten for å gjennomføre videregående opplæring (Markussen, 2019). For å øke gjennomføringen i videregående opplæring har man særlige politiske satsninger og tiltak mot frafall i videregående opplæring, eksempelvis tidligere Ny Giv, og påfølgende Program for bedre gjennomføring. Et tiltak under satsningen Ny Giv, var styrking av de svakeste elevene i skriving, lesning og regning i det siste halvåret at 10. trinn på grunnskolen, nettopp for å styrke karaktergrunnet for opptak i videregående opplæring. Evalueringen av dette tiltaket viste at selv om både lærere, elever og ledelse var fornøyd med Ny Giv, stiller forskerne bak evalueringen spørsmål ved om hvorfor elevene ikke var fanget opp langt tidligere (Rønning, Hodgson & Tomlinson, 2013).

Frafall må derfor også ses som en prosess som i mange sammenhenger starter lenge før elevene begynner i videregående opplæring (Anvik & Eide, 2011; Anvik og Gustavsen, 2012; Antonsen et al., 2016; Anvik og Waldahl, 2016). En rekke kvalitative studier blant unge som har droppet ut av videregående opplæring, som står utenfor det ordinære arbeidslivet og som rapporterer om psykiske helseproblemer, finner at det ikke er i videregående skole problemene oppstår for disse unge. De unges utfordringer er gjennomgående forårsaket av vanskelig

⁸ SSBs statistikk over gjennomføring i videregående opplæring, <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/vgogjen>. Hentet 06.05.2021.

⁹ Kompleksiteten her kan for eksempel vise til et stort antall relasjoner som utsatte unge inngår (gjennom skole, oppvekst, hjelpeapparat osv.) og som påvirker hverandre.

barndoms- og oppvekst vilkår, med mobbing, ensomhet og ustabile hjemmeforhold (ibid.). Andre studier viser også at for ungdom som er særlig utsatt er det *kombinasjoner* av vansker som ligger bak; som lav skoleprestasjon på grunnskole, mobbing, sosial eksklusjon, psykiske problemer, rus og et bredere spekter av levekårsvansker (Sletten et al., 2015).

Utfordringer: Problem med mange eiere

At unge faller ut av utdanning, og derved er svakere kvalifisert for arbeidslivet og trenger bistand fra det offentlige støtteapparatet er selvsagt ikke bare et politisk problem, men noe som gjør livssituasjonen vanskelig for mange unge det gjelder. Det er her snakk om utsatte unge som lever under problematiske levekår (Hansen et al., 2020). Det er unge som har sammensatte utfordringer, og ofte følger problemene dem gjennom livsfaser og livssituasjoner (Anvik og Gustavsen, 2012; Anvik og Waldahl, 2016). De unge sliter ikke «bare» med det ene, eller det andre; «De har ikke et problem om gangen» (Frøyland og Fossetøl 2014, s. xi). Sett fra den enkelte unge selv er de «Ola» eller «Kari» som sliter med *både* skole/arbeid, helse og hverdagslivet, og ofte er det selve livet som er vanskelig for dem. Hansen, Jensen og Fløtten viser til at for sårbare barn og unge er det gjerne flere problemer som opptrer i sammenheng, men at: «det finnes ikke statistiske oversikter over slike samtidige problemer. Det er imidlertid opplagt at jo flere problemer som opptrer samtidig, jo større er oppfølgingsbehovet» (Hansen et al., 2020, s. 40).

Som policyproblem er dette heller ikke ett problem, men snarere et problem med mange eiere, og det er kanskje det største «problemet» (Anvik og Waldahl, 2016). De unge trenger ofte bistand som ligger på tvers av myndighetsområdene, og som innebærer støtte og oppfølging fra ulike deler av hjelpeapparatet, og gjerne *samtidig*.

Slike problemkompleks omtales gjerne i policytermer som gjenstridige problemer eller samfunnsfloker. I denne sammenheng er et gjenstridig problem forstått som problemer som vanskelig lar seg håndtere innen tydelig definerte sektor- eller tjenesteansvarsområder, men som må løses gjennom samarbeid mellom ulike fagfelt og tjenester. Samarbeid mellom ulike sektorer og velferds- og helsetjenester løftes, i stadig større grad, opp som løsning på utfordringer personer med sammensatte og komplekse problemer møter i hverdagen. Samtidig finner samarbeidet ofte sted på de profesjonelles premisser (Anvik, Bliksvær, Breimo, Lo, Olesen & Sandvin, 2019). En del eksempler på samordning av tjenestetilbud dekker i større grad tjenestenes behov for samarbeid, enn brukernes behov for helhetlig hjelp (ibid.). En Fafo-rapport om samordnet innsats overfor barn og unge, viser hvordan tjenestene som jobber rundt sårbare unge har sine spesifiserte ansvarsområder og oppgaver, tjenestene er organisert i siloer og «de som jobber i tjenestene, preges av egen tjenestes ansvarsområder, profesjonskunnskap og tilgjengelige virkemidler i sitt møte med de som har behov for tjenester (Hansen, Jensen og Fløtten, 2020, s. 83). De viser videre til hvordan de unge det gjelder, med sine sammensatte behov, utfordrer slike strukturer. Hvem som har ansvaret for helheten i tilbudet, og for grenseflatene mellom de ulike tjenestene blir derfor et essensielt spørsmål. I en kunnskapssammenstilling om ungdom med sammensatte behov peker Lo mfl. (2016) på hvordan oppfølgingen av de unge formes av velferdsbyråkratiets sektorinndelte struktur, og at mange unge på den måten faller mellom eller utenfor systemenes forskjellige sektoransvarsområder. Hansen et al. (ibid.) påpeker hvordan grenseflatene kan bli det de kaller for *glippsoner*, fordi ansvaret for oppfølging skyves mellom de ulike tjenestene. Dette resulterer i at ansvarsfordelingen blir uklar, ingen tar ordentlig tak i situasjonen, og de unge blir kasteballer mellom systemene.

Tiltak – støtte

Det finnes en rekke tiltak rettet mot å bedre innsatsen rundt utsatte unge (se for eksempel Kind & Strand, 2020; Hansen et al., 2020; Anvik & Waldahl, 2016). Et forsøk i den norske Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) er beskrevet i forskningsrapporten «Tid for aktivisering» (Strand, Grønningsæter, Nielsen & Holte, 2020), en evaluering av tiltaket forsterket ungdomsinnsats, som ble innført i NAV fra 1 januar 2017. Målet var å øke aktiviteten blant unge ledige, enten i form av arbeid, utdanning eller annen aktivitet. Strand et al. finner at de unge prioriteres i oppfølgingen ved NAV-kontoret og får oppfølging innen åtte uker som er satt som frist, mange allerede innen en uke og noen ganger samme dag. Viktige virkemidler i forsterket ungdomsinnsats var opprettelse av egne jobbklubber for nye brukere, motivere unge for å gå tilbake til utdanning (fullføre videregående), bygge en relasjon til unge brukere og å ansette egne jobbspesialister som jobber etter Supported Employment metodikken. Å bygge en god relasjon til den unge brukeren ble ansett av veilederne som et like viktig virkemiddel som ulike arbeidsrettede tiltak, skriver Strand et al.. De finner at innføringen av forsterket ungdomsinnsats ikke har påvirket overgangen til arbeid, mens innsatsen har hatt en signifikant og positiv – men ikke så stor (tre prosent etter tre mnd.) – effekt på overgangen til utdanning.

Her nevnes et særskilt forsøk på å forbedre innsatsen rundt utsatte unge, gjennom styrking av tverrfaglig profesjonelt samarbeid rundt unge i videregående opplæringsalder. En nordisk forskningsstudie om unge med psykiske helseproblemer; utfordringer, tiltak og samhandling på Færøyene og i Island og Norge, trakk fram, som en av tre hovedanbefalinger, å styrke og bygge ut lett tilgjengelige og tverrfaglige elevtjenester i videregående skole, med høy grad av tilstedeværelse. Dette ble nærmere beskrevet som følger (Anvik & Waldahl, 2016, s. 125):

- Elevtjeneste med tilstrekkelig helsesøsterressurs, fagpersoner med særlig kompetanse innen psykisk helse og sosialpedagogikk/sosialfag. Det bør utpekes en funksjon med særlig ansvar for å følge opp de elevene som står i fare for eller har falt ut av videregående opplæring. I Norge har man eksempelvis gode erfaringer med forsøk med arbeid-, sosial- og helsetjenester lokalisert i tilknytning til videregående skole.
- Elevtjenesten trenger en koordinerende funksjon, som både ivaretar koordineringen rundt enkeltungdom, og som utgjør bindeledd både mellom de ulike aktørene internt i skolen og eksternt ut mot andre relevante tjenester (Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk, barnevern, Arbeids og velferdsforvaltningen (NAV) mfl.).
- Elevtjenesten bør være fysisk samlokalisert for å sikre tilgjengelighet, sørge for høy grad av tilstedeværelse («alltid en åpen dør»), skape god informasjonsflyt mellom hjelpeinstansene og bidra til bedre koordinering av tjenestene.

I et senere forskningsprosjekt, COMPLETE, som var en av de fire prosjektene under Kunnskapsdepartementets Program for bedre gjennomføring i videregående opplæring i perioden 2016–2019, var hensikten å utprøve og følgeforske to tiltak, som omhandlet systematisk arbeid i skolen, for å styrke det psykososiale miljøet, fremme nærvær og hindre frafall. Det ene av disse to tiltakene var Nærværsteam, en samarbeidsmodell utviklet og forankret i erfaringer kartlagt over lang tid, bygd opp og utprøvd lokalt, med tverrprofesjonelle team i videregående skole, bygd på liknende «modell» som anbefalt i Anvik & Waldahl (2016). I regi av Complete ble det etablert Nærværsteam i 12 videregående skoler i fire fylker, som ble følgeforsket (2016–2019). Et nærværsteam består av helsesykepleier, oppfølgingstjeneste og sosialpedagogiske rådgivere som skal være tilgjengelig for både elever og lærere. Fokus ligger på arbeid med nærvær og gode overganger. Følgeforskningen viste at Nærværsteam lyktes med å etablere tverrprofesjonelle team som arbeider tett sammen og utnytter hverandres kompetanse i oppfølgingen av elevene. Særlig så man at oppfølgingstjenesten og helsesykepleier ble tettere integrert i skolen. Oppfølgingstjenesten fikk med det et tydeligere forebyggende fokus og helsesykepleier bidrar med økt forståelse av særlig psykisk helse og med nettverk innen helse (Larsen, Mathisen, Urke, Kristensen, Brastad, Vik, Waldahl & Antonsen, 2019).

En annen forskningsstudie (Olsen, Anvik og Seppola, 2017) evaluerte et lavterskeltilbud med fokus på forebygging av psykiske helseproblemer, og tidlig innsats både mot enkeltungdom i grunnskolen og i systemene rundt, kalt *Vær i skole*. Erfaringene fra forsøksperioden med *Vær i skole* viste at en funksjon som psykisk helse- og sosialtjenestene og de øvrige helsetjenestene. Det å bringe kompetanse fra spesialisthelsetjenestene inn i de kommunale tjenestene, synes å ha et betydelig potensial for å avklare problemstillinger hos ungdommer på et tidlig stadium, før de utvikler seg til å bli alvorlige. Skolerådgiver gjør et omfattende arbeid med å møte og følge opp elever, som viser tegn til, eller gir uttrykk for, at de har behov for hjelp og noen å snakke med om vanskelige ting i livet. Utover dette ivaretar rådgiver også en rekke oppgaver knyttet til informasjon og veiledning innen skoleorganisasjonen, i form av rådgivning og veiledning overfor rektor, helsesøster og lærere og i møte med foreldre og elever. Tjenesten framstår derved som et reelt tilbud til de av skolens elever som har behov for å oppsøke en voksen som har en åpen dør med lav terskel.

Det kan til sist nevnes at den regjeringsoppnevnte Kjøs-ekspertgruppen som fikk i oppdrag å se nærmere på hvordan Korona-pandemien har virket inn på befolkningens psykiske helse og rusbruk, samt å komme med konkrete forslag til innsatser, blant annet har foreslått at flere videregående skoler bør etablere *Nærværsteam*, samt at *Nærværsteam* bør prøves ut i grunnskolen¹⁰. Basert på forskning på slike innsatser nevnt ovenfor, mener vi dette er et viktig innsatsområde.

Referanser

Antonsen, K. M., Anvik, C.H. & Waldahl, R. H. (2016). Jeg skulle ikke være en av de som slutter, liksom! Frafall og tiltak mot frafall i videregående opplæring i Lofoten. *NF-rapport* nr.10/2016.

Anvik, C. H., Bliksvær, T., Breimo, J. P., Lo, C., Olesen, E. & Sandvin, J. T. (2019). Forskning om koordinerte tjenester til personer med sammensatte behov. *Kunnskapsnotat*, Norges forskningsråd.

Anvik, C. H. & Waldahl, R. H. (2016). Når noen må regien. Om unge med psykiske helseproblemer: utfordringer, tiltak og samhandling på Island, Færøyene og i Norge. *NF-rapport* nr. 1/2016.

Anvik, C. H. & Gustavsen, A. (2012). Ikke slipp meg! Unge, psykiske helseproblemer, utdanning og arbeid. *NF-rapport* nr. 13/2012

Frøyland, K. & Fossetøl, K. (2014). 'Inkludering av ungdom i skole eller arbeid - 2. Tiltak, metoder, samarbeid og samordning i og rundt NAV-kontoret', *AFI rapport* nr 1/2014; Oslo: AFI.

Hansen, I. L. S., Jensen, R. S. & Fløtten, T. (2020). Trøbbel i grenseflatene. Samordnet innsats for utsatte barn og unge. *Fafo-rapport* 2020:02

Kind, M.T. & Strand, A.H. (2020). Hele mennesker – delte tjenester. *Fafo Rapport* 2020: 12.

¹⁰ Livskvalitet, psykisk helse og rusmiddelbruk under Covid-19-pandemien. Utfordringsbilde og anbefalte tiltak. Rapport fra regjeringsoppnevnt ekspertgruppe. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/livskvalitet-psykisk-helse-og-rusmiddelbruk-under-covid-19-pandemi/id2846714/>
<https://www.regjeringen.no/contentassets/f3f79f0e0acf4aebaa05d17bfdb4fb28/rapport-fra-ekspertgruppe-livskvalitet-psykisk-helse-og-rusmiddelbruk.pdf>

Larsen, T., Mathisen, F. K. S., Urke, H. B., Kristensen, M., Brastad, B., Vik, M., Waldahl, R. H. & Antonsen, K. (2019). Kan systematisk arbeid med det psykososiale miljøet bidra til bedre gjennomføring i videregående opplæring? SLUTTRAPPORT FRA COMPLETE-PROSJEKTET *HEMIL-RAPPORT 3/2019 – UNIVERSITETET I BERGEN*

Lo, C., Olsen, T. & Anvik, C. H. (2016). Mellom linjene? En kunnskapsstatus om ungdom med sammensatte behov for offentlige velferdstjenester. Arbeidsnotat nr. 1011/2016. Nordlandsforskning.

OECD. (2018). Investing in Youth. Norway. OECD Publishing, Paris.

Olsen, T., Anvik, C. H. & Gustavsen, A. (2017). «Vær i skole – Lavterskeltilbud med spesialistkompetanse.» NF Arbeidsnotat nr. 1001/2017.

Markussen, E. (2019). Karakterene fra tiende betyr (nesten) alt: Om gjennomføring, kompetanseopptilnær og slutting i videregående opplæring gjennom fire år for unge som gikk ut av ungdomsskolen i Bergen våren 2014. *NIFU-rapport 2019:20*.

Rønning, W., Hodgson, J. & Tomlinson, P. (2013). Å SE OG BLI SETT. Klasseromsobservasjoner av intensivopplæringen i Ny Giv. Sluttrapport av NF-rapport nr. 6/2013. Bodø; Nordlandsforskning.

Sletten, M.A., Bakken, A. & Andersen, P.L. (2015). Oppfølgingsprosjektet i Ny GIV. Sluttrapport fra en kartleggingsstudie. Oslo: *Nova rapport* nr. 1/15.

Strand, A.H. Grønningsæter, A., Nielsen, R.A. & Holte, J.H. (2020). Tid for aktivering. Evaluering av forsterket ungdomsinnsats i NAV. Fafo-rapport 19, 2020. Oslo; Fafo.

3.5 Sverige

Av Petter Berg och Rebecka Herdevall från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, med supplement från OECD (2016) och Forslund & Liljeberg (2020).

SITUATION: Översikt över unga som varken arbetar eller studerar i Sverige

I Sverige finns det cirka 150 000 personer mellan 16–29 år som varken arbetar eller studerar (Uvas¹¹). Antalet i denna grupp har varit relativt konstant sedan Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors statistiska mätningar började 2007, trots konjunktursvängningar, arbetsmarknadspolitiska åtgärder och insatser från nationella myndigheter.

Enligt OECD var andelen NEETs i Sverige mellan 20-24 år omkring 177 000 eller 10 procent, 2016 (OECD, 2016). Även om det finns en lägre andel NEETs i städerna, finns det ingen markant skillnad i antalet NEETs på landsbygden och i städerna. Jämfört med andra nordiska länder är unga kvinnor mer utsatta för att bli utestängda från arbete och utbildning än unga män (Karlsdottir et.al., 2019). Det svenska skolsystemet är mycket decentraliserat. Skolreformer i Sverige har skapat en situation som effektiviserar lärandet på ett sådant sätt att det finns litet utrymme för individuell anpassning (ibid.)

Utmaningar

Gruppen unga som varken arbetar eller studerar är heterogen, vilket innebär att det är svårt att dra generella slutsatser om de som befinner sig bakom siffrorna. Myndigheten för ungdoms- och

¹¹ Den svenska termen «Uvas» syftar på unga människor som varken arbetar eller studerar. Det används av Forslund och Liljeberg (2020) synonymt med termen «NEET» som syftar på ungdomar «Not in Employment, Education or Training».

civilsamhølesfrågor og andra aktører har dock tagit fram mycket information om målgruppen som ändå gör det möjligt att forstå vilka problem og anledningar det finns till att vissa unga mennesker får svært att etablere sig på arbeidsmarknaden eller börja studere.

Vi vet att det finns grupper som er overrepresenterte i statistiken over unge som varken arbeider eller studerer. Det er eksempelvis personer med fysiske og/eller kognitive funksjonsnedsetninger, utrikes fødte og personer med psykisk ohelse. Vi vet også at avsakningen av en examen frå gymnasiet eller at ha vuxit opp i ett område med socioøkonomiske utfordringer øker risken for at en ung person ska få svært att etablere sig.

Unge som varken arbeider eller studerer er ofte i behov av tværsektorielle innsatser frå eksempelvis skole, helse- og sjukvård og sosialtjeneste. I mange fall finns en kompleks og sammansatt problematikk hos unge som stiller krav på samarbeid og samordning av de offentlige aktørernes innsatser.

Ett langvarig utandørskap for en ung menneske er kostbart på ett personlig plan og ett mislykkende for samhället, som varken får del av individens ferdigheter eller de økonomiske vinster det innebærer at en menneske i arbeidsfor alder er sysselsatt. Det finns en mengde aktører på kommunal, regional og nasjonal nivå som arbeider med innsatser for målgruppen. Myndigheten for ungdoms- og civilsamhølesfrågor bedømmer at kommuner og regioner som bygger kommunovergripende samarbeidsstrukturer for målgruppen har større mulighet at lykkes koordinere effektive og trykksikre innsatser. Dette gynner både individene og leder til minskede kostnader for samhället.

Åtgärder og løsninger

Enligt Forslund og Liljeberg (2020) er ett sätt at forsøke minske antallet Uvas at vidta åtgärder for at unge ska fullfølge skolen, blant annet tidlige intervensjoner rettede til unge frå svage grupper. Vi citerer i fortsætningen frå sammenfatningen i Forslund og Liljebergs kunnsapsøversikt om unge som varken arbeider eller studerer (Forslund & Liljeberg, 2020):

Ett antal studier viser at mindre klasser forbedrer skoleprestasjonene. Generelt tycks unge med inlæringsproblemer dra nytte av at gå i det ordinære skolevesendet opp til og med gymnasienivå. Specialundervisning og specialskoler kan også ibland være effektive, även om evidensen inte er lika entydig som når det gjelder klassestørrelse. Rettede intervensjoner til svage grupper i skolen har også vist sig kunne minske andelen som inte fullfølger gymnasiet. Även samhälstjeneste utandørs skemat kan forbedre skolerelaterede utfall. Økonomisk støtte til familjer med barn i «riskgrupper» kan bidra til forbedret nærvaro i skolen om stødet betinges («Learnfare»). Varken støtteundervisning eller studie- og yrkesveiledning tycks dock oppvise tydelige resultater.

Mentorprogram, der ungdommer får langvarige relasjoner med andre voksne än foreldrene, har ibland vist sig ge gode resultater. Disse effekter blir best når relasjonen er nær og personlig; dette tyder på at sosialt omgange, og inte enbart læsehjelp og skolerelaterede samtaler kan være viktig. En nøkkelforutsetning er at mentoren er trent for sin oppgave. Avkastningen på deltagende i lærlingsprogram kan være anseelig. Ett problem med lærlingsprogrammene er at de sjelden rettes til de aller svageste. Det finns dock en del eksempel på «konstruerte» lærlingsplasser som kan være verdifulle.

Svensk forskning viser at forlengede gymnasiale yrkesutbildninger med økat teoretisk innhold medførte en minsket andel elever med fullstendige gymnasiebeteg for unge med låge grundskolebeteg og frå ikke-akademiske hjem. Man ser inte heller någon minsket arbeidsløshetsrisiko for dem som hadde påbørjet en lengre og mer teoretisk yrkeslinje. For elever med låge grundskolebeteg virker de nye gymnasielinjene istället ha medført en økat risiko for arbeidsløshet.

Personer med funksjonsnedsettelser er overrepresenterte blant unga som varken arbeider eller studerer. Vår gjennomgang viser at det finnes ett godt vitenskapelig stöd för att IPS (Individual Placement and Support) bidrar till bättre utfall för unga med svåra psykiska problem i termer av ett antal sysselsättningsrelaterade variabler. Det finns också ett visst stöd för att KBT (kognitiv beteendeterapi) för samma grupp kan vara ett effektivt komplement till mer arbetsmarknadsorienterade interventioner.

När det gäller arbetsmarknadsutbildning för ungdomar hittar man blandade sysselsättningsresultat av klassrumsbaserade program (både positiva och negativa skattade effekter). Studier där man jämför utbildningsprogram med andra typer av interventioner tenderar att visa att utbildning ger bättre effekter än tillfälliga offentliga jobb, men sämre effekter än subventionerade anställningar.

Arbetsförmedling (med eller utan kontroll) ger enligt resultaten oftast positiva resultat både på kort och lång sikt, medan övervakning/kontroll ger en kortsiktigt positiv sysselsättnings effekt men negativa långsiktiga effekter på arbetskraftsdeltagandet.

Subventionerade anställningar har enligt refererade studier övervägande positiva effekter på sysselsättning, men oftast ingen eller en negativ effekt på övergång till studier. Ingen identifierad studie finner positiva effekter för unga som deltagit i insatsen tillfälliga offentliga jobb.

I en översikt visas att programeffekterna generellt ser sämre ut i länder med strikt anställningsskydd samt att såväl subventionerade jobb som förmedlingsinsatser är förknippade med betydande undanträngningseffekter. I samma översikt hävdas också att arbetsmarknadsutbildning ger bättre effekter med en längre uppföljningshorisont samt att program som inte leder till en examen bör vara högst 5–6 månader långa.

Ett antal svenska studier av program för arbetslösa ungdomar fann väsentligen inga långsiktiga effekter. Denna långsiktiga (nära) nolleffekt var i studierna oftast resultatet av en skattad annonseringseffekt som påskyndade att ungdomarna lämnade arbetslösheten (unga som skulle gå in i programmet undvek detta genom att hitta ett jobb) och en inlåsnings effekt under programdeltagandet.

Studier av effekterna av sänkta arbetsgivaravgifter för ungdomar i Sverige tyder på att lägre arbetsgivaravgifter medförde fler sysselsatta och färre arbetslösa ungdomar. Varje skapat jobb medförde dock stora bortfall i skatteintäkter. Om effekten av de sänkta arbetsgivaravgifterna var mer varaktig (vilket den enligt en studie var), kan emellertid bilden bli något mer fördelaktig när det gäller storleken av skattebortfallet per skapat jobb.

En studie som utnyttjade variation inom ett stort antal länder fann att rehabiliterande insatser och arbetsmarknadsutbildning, särskilt under krisår bidrog till en lägre ungdomsarbetslöshet.

LÄRDOMAR FÖR POLICY

En första lärdom för policy är att tidiga insatser för att identifiera och hjälpa ungdomar med sämre förutsättningar att klara skolan kan motiveras. Ett resultat som pekar tydligt i denna riktning är att mindre klasser kan ge upphov till positiva effekter som är tillräckligt stora för att bekosta den utökade lärartätheten. Sannolikt blir effekterna av små klasser mest värdefulla om resurstillskotten riktas till elever med dåliga förutsättningar.

Det finns inte så många resultat som avser Uvas som inte är arbetslösa, men det finns vitenskapligt stöd för att IPS (Individual Placement and Support) har positiva effekter för unga med svåra psykiska problem. Eftersom unga med funktionsnedsettelser är en särskilt utsatt grupp, så finns det god anledning att sätta in resurser för att förbättra utfallen för individer i denna grupp.

Det finns betydligt mer kunnskap om hur insatser för unga arbetslösa fungerar. Här talar det mesta för att arbetsförmedling (med eller utan kontroll av sökbeteende) liksom subventionerade anställningar har goda effekter, medan effekten av arbetsmarknadsutbildning är tveksam (sannolikt bäst för unga med en bristfällig utbildning) och effekten av tillfälliga offentliga jobb genomgående saknar goda effekter enligt tillgänglig evidens. Dessa resultat säger sannolikt något om vad som kan göras och vad som bör undvikas.

KUNSKAPSLUCKOR OCH BEHOV AV VIDARE FORSKNING

Det finns många kunskapsluckor när det gäller effekter av politik för olika grupper av Uvas. Mest uttalade är dessa luckor för Uvas som inte söker jobb. Delvis återspeglar detta sannolikt att gruppen är mycket heterogen och att det som är effektivt för att lösa en viss typ av problem inte är det för att lösa andra. Det som framstår som mest angeläget är att identifiera fungerande insatser för den heterogena gruppen av unga med funktionsnedsättningar. Det enda robusta resultat rapporter visar på är att IPS ser ut att vara effektiv för unga med svåra psykiska problem. Men gruppen med funktionsnedsättningar innefattar personer med en mängd andra problem. Här skulle forskning kunna bidra med viktig kunnskap för att förbättra situationen för en mycket utsatt grupp av unga. Detta gäller såväl kunnskap om insatser för att förhindra att funktionsnedsättningar medför att man hamnar utanför arbetsmarknaden som om insatser för att underlätta övergången från inaktivitet till arbete eller studier. I detta sammanhang betonas också vikten av, för det första, tillgång till data. Det har till exempel länge saknats registeruppgifter om unga i särskolan. För det andra påpekas att många insatser är svåra eller omöjliga att utvärdera på ett trovärdigt sätt utan olika typer av genomtänkta försöksverksamheter. Frånvaro av data och försöksverksamheter kan sannolikt förklara en del av vår bristande kunnskap om vilka insatser som fungerar för unga med funktionsnedsättningar.

För unga arbetslösa är kunskapsläget bättre. Det finns en omfattande litteratur, både svensk och internationell, som utvärderar arbetsmarknadspolitik. En del av utvärderingarna avser insatser som riktas uteslutande till unga. Här bedöms kunskapsläget vara gott. Det man möjligen kan efterlysa är mer systematiska studier av effekter för unga av arbetsmarknadspolitiska program som riktas till samtliga arbetslösa.

Referanser

Arbetsförmedlingen. (2021). *Ungdomar som riskerar långtidsarbetslöshet*. Återrapportering till regeringen

Delegationen unga och nyanlända till arbete. (2018). *Samverkan för ungas etablering*. Forskarrapport från läroprojekt med 15 kommuner, Arbetsförmedlingen och 4 företag.

Forslund, A. & Liljeborg, L. (2020). *Unga som varken arbetar eller studerar – en kartläggning och kunskapsöversikt*. Stockholm; FORTE.

Karlsdottir, A., Cuadrado, A., Gaini, F., Jungsberg, L. & Vestergård, L.O. (2019) *Enabling Vulnerable Youth in Rural Areas not in education, employment or training*. Nordregio Report 2019:8

MUCF. (2019). Fokus 19 – om ungas inflytande. Hentet fra <https://www.mucf.se/publikationer/fokus-19-det-vore-ju-kul-om-de-fragade-nan-gang>

MUCF. (2019). Stöd till unga som varken arbetar eller studerar. Delrapport 1, april 2019. Hentet fra <https://www.mucf.se/publikationer/stod-till-unga-som-varken-arbetar-eller-studerar>

MUCF. (2020). Ett långvarigt utanförskap- Olika utmaningar för unga som varken arbetar eller studerar. Hentet fra <https://www.mucof.se/publikationer/ett-langvarigt-utanforskap>

MUCF. (2021). Nabo – Social Inclusion of Youth in the Nordic Region – comparison of the country reports. Hentet fra <https://www.norden.org/en/publication/nabo-social-inclusion-youth-nordic-region>

MUCF. (2021). Unga utrikes födda kvinnors etablering i arbetslivet – En analys av hinder och möjligheter. Hentet fra <https://www.mucof.se/publikationer/unga-utrikes-fodda-kvinnors-etablering-i-arbetslivet>

Olofsson, J. & Wikström, F. (red.) (2018). *Unga inför arbetslivet: om utanförskap, lärande och delaktighet*. (Upplaga 1). Lund: Studentlitteratur.

Skolverket, Socialstyrelsen och Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2019). SAMS – Samverkan socialtjänst skola. Obruten skolgång för placerade barn och unga

SOU 2016:77, En gymnasieutbildning för alla - åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning

SOU 2018:11, Slutbetänkande av Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar, *Vårt gemensamma ansvar – för unga som varken arbetar eller studerar*

Sveriges Kommuner och Landsting. (2018). Studieavbrott - En fråga med konsekvenser långt utanför klassrummet. Stockholm; Sveriges Kommuner och Landsting.

3.6 Færøylene

Av Firouz Gaini, Professor at the University of the Faroe Islands, department of History and Social Science.

The situation of the youth

In the Faroe Islands (Faroës), concern has been raised about the growing number of children, young people and young adults who are struggling to avoid marginalization and stigmatization in present-day society. While studies (Gaini, 2018 and 2020) have shown that most young people are thriving and healthy, and have bright prospects concerning education and career, focus has recently been turned towards the «others» («outsiders») who, according to social workers, social pedagogues, health workers, and other experts in the field, have been ignored by local and national authorities for far too long (Karlsdóttir et al., 2019). The small scale and family-orientation of the society makes it easy and tempting to jump to the unfounded optimistic conclusion: «people get the help that they need from their family and network» (because that is what used to be the norm in the past). There are, as a matter of fact, many young people that do not feel that they are supported and included in contemporary society. Mental health is one of the main subjects in the discourse on youth at risk in the Faroës, which, according to the psychologist Tóra Petersen, is a society «facing challenges reaching the goal of creating a society big enough for everyone and where young people's mental health problems are adequately provided for.» (Petersen, 2016). «Mental healthcare» says another researcher writing about people with mentally ill parents in the Faroës, «will benefit if policy-makers, managers and educators collaborate on key principles of family-focused practices and there is collaboration between family members and healthcare services» (Dam and Hall, 2020). Bullying at school is a problem that has been examined and analysed in national reports moulding preventive anti-bullying initiatives and policy recommendations (Kák et al., 2019). Mental health needs to be «destigmatized» in the

Faroese people will have courage to openly talk about it and engage in projects aiming to reinforce the inclusion of young people struggling with mental health challenges (Heilsu- og Innlendismálaráðið, 2018). Young people and young adults, more than any other age group, face mental health challenges today, according to the *Public Health Committee* (ibid.) The improvement of child and youth psychiatry services represents one of the main priorities of the new *National Plan for Mental Health* (ibid.). MEGD, the national disability umbrella organisation, has also worked hard for the inclusion of disabled young people in public schooling – from primary and up to upper secondary school – in the Faroes (MEGD, 2020). Concerning inclusion at school, relatively high rates of dropouts are an issue, but very few Faroese studies delve into this problem, which has an interesting gender dimension, namely boys being overrepresented in the group of dropouts and poor performers in upper secondary school (Gaini, 2019). Regarding inclusion, participation, and well-being at school, a Nordic study based on material from the Faroes, as well as from other Nordic countries, recommends that:

A systematic work should be initiated aimed at guaranteeing non-discrimination and counteract the schools' negative impact on personal self-esteem, social well-being and belonging. The efforts to end school bullying as well as sexual harassment and hate speech should intensify. (Abiri, 2021)

Young people with problems of alcohol or drug abuse, in many cases combined with social and mental health challenges, represent a very vulnerable group considered 'out of control' because of the lack of knowledge about and services aimed for these young people in the Faroes today. In a recommendation (report) from the project *Megna títt lív* (Manage your life) targeting this specific group of young people, it is stressed that a dynamic and interdisciplinary expert team working across institutional boundaries is needed as a consequence of the complex and multi-layered issues to be addressed and solved (Almannamálaráðið, 2018). Looking at social inclusion and exclusion more generally, Barnabati (a Faroese children's rights NGO, equivalent to Save the Children), has launched many projects focusing on the principles of the UN Convention of the Right of the Child in relation to children's everyday lives, schooling, safety and health in the Faroes. Fólkaheilsuráðið (The Public Health Committee) has also organised an array of projects aiming to improve the health and well-being of young people, for instance through the method called «ABC for mental health», which is a comprehensive, population-wide program with a strong evidence base, universal principles of mental health and well-being. ABC for mental health has three interconnected messages forming the basis for the project: Act – do something active, Belong – do something with someone, Commit – do something meaningful. The number of young people struggling with stress, anxiety, loneliness and depression is growing, and these mental challenges have impact on secondary school dropout rates, but there is a lack of statistics on this connection in the Faroes. According to a Nordic study, local enthusiasts with large informal networks are essential in the work to help excluded youth in the Faroes, Iceland and Norway:

... those who best meet the complex challenges and needs of these young people are individual actors and enthusiasts locally, who go above and beyond their mandates and service areas to coordinate help. Common to these individuals is that they possess skills that work across sectors of responsibility. They have good knowledge of and contacts in other services. (Anvik and Waldahl, 2017)

The main challenge, from a national organisational perspective, is the lack of coordination of «service offerings towards the target group» (ibid.).

Solutions

The Faroe Islands have the lowest unemployment rate among the Nordics at just 1.2 pct. However, the true rate of youth unemployment may be higher than indicated by official numbers because young people who have never been in a regular job or registered at the Unemployment

Services (ALS) represent a hidden group that is difficult to measure. Some are registered within the Social (Welfare) Services. Many academically-oriented young students leave the country after having completed secondary education (Gaini, 2019). Others have the status as student without being active participants at any educational institution.

Young Faroe Islanders are generally well-satisfied with their situation at home and in the local society. They have busy everyday lives with school, work, sports, chores, friends, etc. Young people, especially those living outside of the capital Torshavn, have an everyday life with a high degree of mobility in the form of regular work-, school- and leisure-oriented movement between towns and villages (Gaini, 2020). They say that they generally feel included and respected in their families and local communities. Yet, as we have seen, a growing number of young people also struggle with health issues and social marginalization. It is important to define and implement a national policy for children and youth in the Faroe Islands which will secure the best conditions and options for young people to grow up and develop but also to have an influence on cultural and societal issues (ibid.). Also, the policy must prevent vulnerable youth groups from falling into a position of marginalization and isolation in the future in their home society.

References

- Abiri, E. (2021). Nabo – Social Inclusion of Youth in the Nordic Region. *TemaNord* 2021:515. Copenhagen: Nordic Council of Ministers
- Almannamálaráðið. (2018). Átak: “Megna títt lív”: Tilmæli um tilboð til ung við víðfevndum sálarligum ella sosialum trupulleikum og álvarsligum trupulleikum av rúsdrekka- og rúsevnamisnýtslu. Tórshavn: Almannaráðið.
- Anvik, C.H. and R.H. Waldahl. (2017). Excluded Youth in Iceland, the Faroe Islands and Norway. *Nordisk velfærdsforskning* 2(1):17-29.
- Dam, K. and E.O. Hall (2020). Childhood experiences pursue adulthood for better and worse: a qualitative study of adults' experiences after growing up with a severely mentally ill parent in a small-scale society. *Journal of research in nursing* 25(6-7):579-591.
- Gaini, F. (2018). Altered Islands: Young Faroe Islanders' Future Images. In *Suomen Antropologi* (Journal of the Finnish Anthropological Society), vol. 43(4)
- Gaini, F. (2019). Faroe Islands. In Karlsdóttir, A., A. Cuadrado, F. Gaini, and L. Jungsberg (2019) *Enabling vulnerable youth in rural areas not in education, employment or training*. Nordregio Report 2019(8). Stockholm: Nordregio
- Gaini, F. (2020). Nabo – røddir frá ungum um sosiala inkludering í Føroyum. 2019:557 vols. Copenhagen: Nordisk Ministerråd.
- Heilsu- og innlendismálaráðið (2018) Heildarætlan fyri sálarliga heilsu í Føroyum. Tórshavn: Heilsu- og innlendismálaráðið.
- Kák, K. av, O. Biskupstø, and E. Olsen. (2019). Kanning av happing í fólkaskúlanum – Ein spurnarkanning 2019. Fróðskaparsetur Føroya.
- Karlsdóttir, A., A. Cuadrado, F. Gaini, and L. Jungsberg (2019) *Enabling vulnerable youth in rural areas not in education, employment or training*. *Nordregio Report* 2019(8). Stockholm: Nordregio
- MEGD. (2020). Ársfrágreiðing 2019-2020. MEGD.
- Petersen, T. (2016). Mental health among youth in The Faroe Islands: Who is responsible? What is being done? Stockholm: NVC Nordens Vælfærdcenter / Nordic Centre for Welfare and Social Issues.

3.7 Grønland

Av Christina V.L. Larsen, sociolog, ph.d. og senterleder ved Center for Folkesundhet i Grønland, Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet & Grønlands Universitet.

1.4.1. Situasjon: Demografi og kontekst

I Grønland bor der 56.421 indbyggere (Grønlands Statistik, 2021). Heraf er 5.476 personer i aldersgruppen 18–24 år. Landet er opdelt i fem kommuner, der er i alt 17 byer, der varierer i størrelsen fra 18.999 indbyggere i Nuuk, 5.622 indbyggere i den næststørste by Sisimiut og en række mindre byer med ca. 500-3000 indbyggere. Ca. 90 procent af borgerne i Grønland tilhører den oprindelige befolkningsgruppe Inuit og betegner sig selv som «Kalaallit». Grønland var en dansk koloni indtil 1953, hvorefter landet fik status som et amt i Danmark. I 1979 indførtes Hjemmestyret, som i 2009 blev afløst af Selvstyre. Grønland er fortsat en del af Det danske kongerige, eller Rigsfællesskabet, som også inkluderer Færøerne.

Der er ingen veje, som forbinder byer og bygder i Grønland og derfor er al transport mellem byerne og mellem byer og bygder afhængig af fly, helikopter og skib og betinget af de ekstreme vejforhold samt årstiden.

De seneste år har der i Grønland været et øget politisk fokus på børn og unge, herunder unge uden for uddannelse og erhverv. For mange unge er det nødvendigt at rejse væk fra deres hjem for at tage en uddannelse, hvilket er en stor belastning, fordi nærhed i familien er en helt afgørende del af den grønlandske kultur (Mulvad, 2020). Allerede i grundskolen, som går fra 1.-10. klasse, er børn fra de mindre bygder nødsaget til at flytte hjemmefra til den nærmeste by for at gennemføre 8.-10. klasse. Ca. halvdelen tager på efterskole enten i Grønland eller Danmark efter 10. klasse, mens kun hver syvende ung fortsætter direkte på en ungdomsuddannelse efter grundskolen. Det er en generel udfordring at mange unge slet ikke påbegynder en ungdomsuddannelse. Der findes gymnasium i fire byer (Nuuk, Aasiaat, Qaqortoq og Sisimiut) og erhvervsuddannelser kan tages på landets seks erhvervsskoler (Nuuk, Sisimiut, Ilulissat, Qaqortoq, Paamiut, Narsaq). Figur 1 viser en oversigt over kommuner, byer og ungdomsuddannelser. Grønlands Universitet, Ilisimatusarfik, ligger i Nuuk. Her udbydes 11 bacheloruddannelser og 4 kandidatuddannelser. Der udbydes desuden kortere videregående uddannelser på nogle af landets erhvervsskoler. Ca. 30 pct. af de grønlandske studerende læser i udlandet, heraf størstedelen i Danmark. Uddannelse er gratis, og studerende modtager uddannelsesstøtte. Desuden har studerende, der er nødt til at flytte til en anden by, ret til en kollegieplads.

Unge udenfor uddannelse og beskæftigelse i Grønland

Ifølge Grønlands Statistik er 2.649 unge mellem 16-24 år hverken i uddannelse eller i beskæftigelse (Grønlands Statistik, 2021). Det svarer til 40 procent af den samlede aldersgruppe. I byerne er ledigheden blandt unge mellem 18-29 år 5-7 procent, mens ledigheden for unge i bygderne er 10-15 procent (Grønlands Statistik, 2019). Der ses desuden væsentlige kommunale forskelle i, hvor mange unge, der har påbegyndt en ungdomsuddannelse fire år efter afsluttet grundskole (Jensen, 2020). I Qerqertalik Kommune er færrest, nemlig kun 32,1 procent af de unge enten aktive på en ungdomsuddannelse eller har gennemført en ungdomsuddannelse, mens det i Kommuneqarfik Sermersooq (inkl. Nuuk) er 46,9 procent af de unge, der er aktive eller færdige med en ungdomsuddannelse fire år efter grundskolen (Jensen, 2020). Den helt store udfordring er at fastholde elever og studerende, og de konkrete politiske målsætninger har især haft fokus på at hæve gennemførselsprocenten (Departementet for Uddannelse, 2020). Aktuelt er det kun ca. halvdelen af de unge, der gennemfører den gymnasiale eller erhvervsuddannelse, de påbegynder.

Data vedrørende unge uden for uddannelse og job er meget begrænset og data fra Grønland indgår kun i begrænset omfang i komparative internationale studier eller opgørelser. Dog ved vi, at denne gruppe er større i Grønland sammenlignet end i de nordiske lande. Det fremgår blandt andet af den europæiske *Labour Force Survey* (LFS), der omfattede Grønland for første gang i 2019 (Ravn, 2021). Her opgøres andelen af NEETs i Grønland (15-29 år) til 16,6 procent, mens det tilsvarende tal er mellem 5-10 procent for de nordiske lande og Island (Ravn, 2021).

Der er dog tale om et paradoks, i og med at Grønland samtidig har en høj andel i beskæftigelse blandt de 15-29-årige. En del af forklaringen herpå er, at relativt mange unge hverken er i gang med en uddannelse og heller ikke er aktivt jobsøgende. Derfor tæller de ikke med, når andelen af NEETs bliver opgjort i den europæiske *Labour Force Survey* (Ravn, 2021). Når andelen af de unge (17-29 år) som er under uddannelse gøres op, er andelen i Grønland ca. 25 procent, mens det tilsvarende tal i de nordiske lande er 40 procent eller højere (Ravn, 2021).

Kvinder er i overtal i NEETs-gruppen i Grønland, færre unge kvinder end mænd er i arbejde, mens der omvendt er færre unge mænd under uddannelse. Der er således væsentlige kønsforskelle på spil.

Sundhed og trivsel blandt unge

Udfordringen med at få flere unge i uddannelse og fastholde de unge, der starter skal ses i lyset af unges trivsel og sundhed generelt. Forekomsten af belastende hændelser i opvæksten er høj og udgør en væsentlig udfordring for folkesundheden i Grønland (Bjerregaard & Larsen, 2018). En række belastninger i barndommen udgør velkendte risikofaktorer for helbredsproblemer og dårlig mental sundhed i ungdommen og voksenlivet i Grønland (Larsen, 2019). At være udsat for voksnes alkoholproblemer, vold eller seksuelle overgreb i barndommen sætter sine spor langt ind i voksenlivet. Vigtigheden af forebyggelse målrettet netop disse belastninger er helt afgørende for unges sundhed og trivsel generelt.

En undersøgelse af unge i alderen 15-34-åriges mentale sundhed dokumenterer, hvordan opvækstvilkår er definerende for mental sundhed blandt unge (Ottendahl, 2021). Størstedelen af de unge (51 procent) havde haft en opvækst med få belastninger, mens en tredjedel af de unge (35 procent) havde oplevet alkoholproblemer, problemer med vold og havde været udsat for seksuelle overgreb i barndommen. Undersøgelsen viser, at troen på egne evner, ensomhed, psykisk sårbarhed og tegn på psykisk sygdom varierer alt efter om den unge er vokset op med en høj eller lav grad af belastninger i barndommen. Undersøgelsen viser også, at de unge mænd og kvinders mentale sundhed i nogle tilfælde lader til at være påvirket forskelligt af de opvækstvilkår, de har oplevet. Slutteligt blev der fundet klare sammenhænge mellem opvækstgrupperne og god og dårlig mental sundhed.

Vilkår blandt børn i landet er blevet belyst af befolkningsundersøgelserne i Grønland siden 1993, og den nyeste undersøgelse fra 2018 har vist en tendens til forbedring. Færre unge i dag oplever belastende vilkår i barndommen i form af alkohol, vold og seksuelle overgreb, men forekomsten er stadig høj (Larsen, 2019).

Det er ligeledes en høj forekomst af ungdomsselv mord i Grønland (Bjerregaard & Larsen, 2015), hvilket udgør en væsentlig udfordring for folkesundheden. Især blandt unge mænd i alderen 20-24 år. Det betyder at mange unge er i en udsat position fordi de enten selv har forsøgt at tage eget liv eller fordi de er efterladte eller pårørende til personer, der er døde af selvmord.

Fra politisk side er der et stort fokus på bedre opvækstvilkår. Dette har udmøntet sig i Naalaakkersuisuts strategi mod seksuelle overgreb for 2018-2022, *Killiliisa – Lad os sætte grænser*. En af målsætningerne for strategien er, at 2022 bliver en overgrebsfri årgang. Det øgede fokus viser sig også i det nyligt fremlagte folkesundhedsprogram *Inuuneritta III* (2020-

2030). Her er pejlemærke fire specifikt møntet på at sikre gode opvækstvilkår til alle: «Alle børn skal have trygge og gode opvækstvilkår, hvor de beskyttes mod vold og overgreb og ikke skades af rusmidler og tobak.» (Departementet for Sociale Anliggender, 2020).

Kulturelle og sociale determinanter for sundhed udgør vigtige beskyttende faktorer for mental sundhed blandt unge i Arktis (Ingemann & Larsen, 2018a). Disse omfatter stærke fællesskaber og relationer på tværs af generationer, tilknytning til kultur og sprog samt betydningen af lokale værdier og tilknytning til det sted, hvor man bor. Sådanne beskyttende faktorer har uden tvivl afgørende betydning for unges muligheder for at være gennemføre en uddannelse og efterfølgende komme i arbejde.

Support: Indsatser målrettet unge med henblik på vejledning til uddannelse og arbejde

Opkvalificeringscentret Majoriaq

I alle Grønlands byer findes opkvalificeringscenteret *Majoriaq*. Majoriaq beskæftiger sig med jobformidling, vejledning til uddannelse og arbejde, samt opkvalificering i form af at kunne afslutte sin folkeskoleuddannelse eller kvalificere sine karakter til at blive optaget på en ungdomsuddannelse. Formålet med Majoriaq-centrene er at sikre borgerne nem adgang og en helhedsorienteret indsats målrettet både uddannelse og beskæftigelsesmuligheder. Det er Departementet for Arbejdsmarked, som i samarbejde med kommunerne, udarbejder resultatkontrakter for landets Majoriaq-centre. Udgifter til drift og udvikling af Majoriaq afholdes af kommunen, mens Selvstyret yder et driftstilskud til vejlednings- og opkvalificeringsdelen (Naalakkersuisut, 2021).

Majoriaq har til formål at løfte uddannelsesniveaue hos borgerne, nedbringe arbejdsløsheden og styrke kompetencerne i arbejdsstyrken generelt. Specifikt målrettet unge, er der aktuelt et ønske om, at Majoriaq skal:

- Vejlede unge under 30 år i retning af uddannelse
- Lave opsøgende vejledning af unge, der hverken er i uddannelse eller beskæftigelse (Personlig kommunikation med Departementet for Sociale Anliggender og Arbejdsmarked)

Majoriaq-centrenes vejlednings- og opkvalificeringsindsats er evalueret i 2019. Generelt viser evalueringen, at det øger borgernes udbytte af vejledningen og opkvalificeringen i Majoriaq samt er med til at skabe motivation og læring, når medarbejderne i centrene er med til at understøtte læringsfællesskaber og gode sociale relationer blandt eleverne i opkvalificeringsforløb samt mellem borgere og medarbejderne i Majoriaq (Danmarks Evalueringsinstitut, 2019). Baseret på tilgængelige data fra Majoriaq-centrene, vurderes det i evalueringen, at over halvdelen af de borgere, der har deltaget i opkvalificeringsindsatser i Majoriaq, fortsætter i beskæftigelse i varierende grad efter afsluttet forløb.

Evalueringen peger dog på en række væsentlige udfordringer for indsatsen ved Majoriaq, som har betydning for kvaliteten af den support, der tilbydes unge uden for uddannelse og beskæftigelse:

- Der er brug for at styrke arbejdet med de personlige og sociale udfordringer blandt borgerne i opkvalificerende forløb, fordi mange er belastet af personlige og sociale problemer.
- De boglige opkvalificeringsforløb i Majoriaq er ikke i deres nuværende form tilstrækkeligt tilpasset til den målgruppe, som forløbene henvender sig til.
- De ikke-boglige forløb matcher målgruppens behov på flere områder, men mangler et tydeligt formål, der kan være retningsgivende for indsatsen.

- Elever med behov for opkvalificering og et ønske om at søge ind på en erhvervsuddannelse kan komme i klemme i Majoriaq.
- Vejledningen i Majoriaq varierer i høj grad fra center til center. Der er forskel på, hvilken praksis og hvilke kompetencer den enkelte vejleder har, herunder hvor meget tid der afsættes til samtaler.
- Samarbejdet med folkeskolen, som er en del af den opgave, der skal løses i Majoriaq, er ikke så udbygget og omfattende, som det er hensigten.
- Herudover er der en helt grundlæggende udfordring vedrørende mangelfuld registrering af borgere i Majoriaq, hvilket betyder, at en egentlig effektevaluering af borgernes bytte af Majoriaq ikke er mulig.

Da Majoriaq-centrene er overordnet ansvarlige for indsatser målrettet netop NEET-gruppen i Grønland, er ovenstående udfordringer for centrene væsentlige at have med i betragtningen ikke blot som en løsning, men også som en del af udfordringen på feltet. Der er på nuværende tidspunkt etableret et samarbejde med Nationalt Vejledningscenter så elever ved Majoriaq på lige fod med andre studerende kan modtage samtaler med en psykolog eller psykoterapeut.

I forbindelse med oprettelsen af Majoriaq i 2015 blev det desuden pålagt kommunerne at oprette et samarbejdsudvalg med deltagelse af repræsentanter fra Majoriaq, socialforvaltningen og folkeskolen med henblik på at identificere unge i en udsat position så tidligt som muligt. Der arbejdes stadig på at få alle samarbejdsorganerne til at skabe det nødvendige tværsektorielle samarbejde.

Uddannelsesløft i bygder – NUIKI

En stor del af de unge der er i NEETs kategorien har ikke et brugbart resultat fra folkeskolens afgangsprøver, og fortsætter ikke i uddannelse. På den baggrund startede projektet NUIKI, Uddannelsesløft i bygder (Departementet for Uddannelse, 2020). Projektet bliver lokalt forankret i en bygd i en periode af 10 måneder, hvor der bliver undervist i de grundlæggende fag og afsluttes med en prøve. Igennem projektet bliver de unge støttet med individuelle samtaler, studievejledning, tilbud om familiebehandling eller misbrugsbehandling.

I 2020 blev der taget initiativ til NUIKI 2.0. På baggrund af erfaringerne fra NUIKI 1.0, hvor der primært blev arbejdet med de unges uddannelse, bliver der nu arbejdet med en større tværfaglig og relationel indsats for en vedvarende kulturændring. Dette pilotprojekt afholdes i Narsaq. Der er stadig fokus på ungemålgruppen, men større fokus på at kvalificere udviklingsmuligheder, strukturer fra barn til voksen.

Af øvrige tiltag kan nævnes at Foreningen Grønlandske Børn (FGB) arbejder med projekter som skal sikre grønlandske børn og unge en tryk barndom samt fremme unges mulighed for at opnå en uddannelse samt at børn og unge høres og inddrages, når det handler om dem. Ilinniartut er en mentorordning ved FGB, hvor frivillige voksne støtter unge gennem deres uddannelse. Mentorordningen er målrettet gymnasie- og handelsskoleelever, som kan være op til 25 år. Under Røde Kors i Grønland findes desuden ungebevægelsen INUA (Inuusuttut Nukittoqatigiit) som er en organisation for unge af unge. INUA arbejder ihærdigt for at forbedre unges vilkår i hele Grønland ved at skabe aktiviteter, leg og hyggeligt samvær, der giver unge mulighed for at indgå i meningsfulde fællesskaber og udvikle færdigheder til at håndtere forskellige udfordringer i deres liv. For eksempel har INUA sammen med KRK (Røde Kors i Grønland) og Operation Dagsværk udviklet et uddannelsesforløb i socialt entreprenørskab, kaldet Sprint. Sprint har til formål at styrke trivsel og velvære hos de grønlandske unge. Sprint forløbene kan være meget forskellige fra hinanden, men handler altid om, at unge selv kan være med til at påvirke det sted, hvor de bor og lever (Ingemann, Lundblad & Larsen, 2020).

Udfordringer og muligheder i arbejdet med NEETs i Grønland

De unge har forskellige ressourcer og grader af udsathed, der i høj grad kan føres tilbage til de belastninger, de har oplevet i barndommen, eller de beskyttende faktorer, der har skabt gode vilkår for deres opvækst. Vigtigheden af den tidlige indsats og det sundhedsfremmende og forebyggende arbejde for at give alle børn de bedste muligheder for at få et godt liv er fortsat helt afgørende for de kommende generationer af unge. Det kræver meget af mange unge at skulle flytte sig væk fra et velkendt lokalmiljø med tætte relationer til familie, venner, naturen samt det lokale sprog og kultur. Der er derfor behov for at indsats målrettet de unges med henblik på at komme i uddannelse og erhverv er helhedsorienterede og tager højde for de store udfordringer mange unge kommer med qua deres opvækst samt de store forskelle der kan være mellem byerne imellem, fra bygd til by og fra kommune til kommune.

Unge i Grønland lever meget forskellige liv på tværs af landet, hvilket ses i de lokale forskelle i trivsel og levevilkår. Der findes væsentlige sociale forskelle på tværs af kommunerne, og sådanne sociale forskelle har en effekt på mental sundhed og trivsel. Indsats målrettet unges mulighed for at komme i uddannelse og erhverv bør have fokus på at styrke de unges trivsel, skal derfor tage udgangspunkt i den situation og de levevilkår, som opleves lokalt. Der skal sættes målrettet ind på både social-, sundheds- og uddannelsesområdet for at modvirke den sociale ulighed, der også findes blandt de unge, og som skaber ulige muligheder for at kunne gennemføre en uddannelse blandt forskellige grupper af unge.

Det er afgørende med en mere holistisk forståelse af determinanter for unges trivsel, som skal ses i tæt relation til helt grundlæggende værdier og styrker i den grønlandske kultur. Hvis vi skal skabe en positiv forandring, så skal der skrues op for alt det, der gør, at unge trives i deres familie, i skolen, i fritidslivet og i lokalsamfundet. Det gælder i høj grad beskyttende faktorer, såsom kulturelle aktiviteter, inkluderende fællesskaber, relationen til ældre generationer og at være i naturen. Sådanne aktiviteter kan i højere grad inddrages systematisk i de indsatser og tiltag, der sættes i værk netop for at skabe gode muligheder og rammer for ungelivet i Grønland. Der er gode eksempler og masser af inspiration at hente i det arbejde, der allerede foregår i kommunerne og blandt de nærmeste naboer i både Alaska og Arktisk Canada.

Referencer

Bjerregaard, P., & Larsen, C. V. L. (2015). Time trend by region of suicides and suicidal thoughts among Greenland Inuit. *International Journal of Circumpolar Health*, 74(1), 26053. doi:10.3402/ijch.v74.26053

Bjerregaard, P., & Larsen, C. V. L. (2018). Three lifestyle-related issues of major significance for public health among the Inuit in contemporary Greenland: a review of adverse childhood conditions, obesity, and smoking in a period of social transition. *Public Health Reviews*, 39(1). doi:10.1186/s40985-018-0085-8

Danmarks Evalueringsinstitut. (2019). *Evaluering af vejlednings- og opkvalificeringsindsatser i Majoriaq*. Hentet fra København: www.eva.dk

Departementet for Sociale Anliggender, F. o. J. D. f. U., Kultur og Kirke; Departementet for Sundhed. (2020). *Inuuneritta III. Naalakkersuisuts strategi for samarbejdet om det gode børneliv 2020-2030*. Retrieved from <https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Publications/Familie/DK/Inuuneritta%20III%20SEP20%20naal%20DA%20web.pdf>

Departementet for Uddannelse, K. o. K. (2020). *Uddannelsesplan II*. Naalakkersuisut. Hentet fra <https://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Attached%20Files/Uddannelse/DK/Uddannelsesplaner/Uddannelsesplan%20II%202020%20Final%20031120.pdf>

Grønlands Statistik. (2019). *Ledighed*. Hentet fra <https://stat.gl/dialog/main.asp?lang=da&version=202101&sc=AR&subthemecode=o2&colcode=o>

Grønlands Statistik. (2021). *Uddannelse*. Hentet fra <https://stat.gl/dialog/topmain.asp?lang=da&subject=Education&sc=UD>

Ingemann, C., & Larsen, C. V. L. (2018). A scoping review. Nordic Council of Ministers. doi:10.6027/anp2018-720

Ingemann, C., Lundblad, A., & Larsen, C. V. L. (2020). Nabo – unges stemmer om social inklusion på Grønland. *TemaNord*. doi:10.6027/tn2019-554

Jensen, J. K. P., Niels Jørgen Mau (2020). *Analyse af udfordringer i uddannelsessektoren i Grønland. En forundersøgelse til analyse af finansieringssiden*. Hentet fra: København: www.vive.dk

Larsen, C. V. L., Hansen, C. B., Ingemann, C., Jørgensen, M. E., Olesen, I., Sørensen, I. K., Koch, A., Backer, V. & Bjerregaard, P. (2019). *Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2018. Levevilkår, livsstil og helbred. Oversigt over indikatorer for folkesundheden*. Hentet fra https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2019/befolkningsundersoegelsen_i_groenland

Mulvad, G. & Aagard, T. (2020). Helbred og et godt liv i et sociokulturelt perspektiv. Familier og velfærd: mere udvikling - mindre behandling. I *Menneske: sundhed, samfund og kultur* (1. udgave, 412 sider). Aarhus: Klim.

Naalakkersuisut. (2021). Om Majoriaq. Hentet fra https://iserasuaat.gl/emner/majoriaq?sc_lang=da

Ottendahl, C. B., Bjerregaard, P., Svartá, D. L., Sørensen, I. K., Olesen, I., Nielsen, M.S. & Larsen, C. V. L. (2021). *Mental sundhed og helbred blandt 15-34-årige i Grønland. Betydningen af opvækstvilkår, beskyttende faktorer og risikofaktorer*. Hentet fra https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2021/mental_sundhed_unge_groenland_dk

Ravn, R. L. (2021). NEETs and disadvantaged groups not in employment in Greenland. A national and international perspective. I L. Høgedahl (Red.), *Greenland's Economy and Labour Markets*: Routledge.

3.8 Diskusjon og sammenfatning

Vi oppsummerer kapittelet med å peke på likheter og forskjeller mellom landene gjennom en diskusjon av to tema: 1) Hva skaper utenforskap og marginalisering? 2) Hva bidrar til inkludering i skole, arbeid og lokalsamfunn?

Utenforskap og marginalisering

En økende mistrivsel hos unge og psykisk uhelse beskrives gjennomgående som årsak til utenforskap og marginalisering. Årsakene til psykisk uhelse henger ofte sammen med vanskelige forhold i oppvekst, alkoholisme, vold og misbruk fra nær familie og ensomhet. I tillegg er det en rekke strukturelle utfordringer som økonomisk og sosial ulikhet, og manglende koordinering av tjenester. Arbeid er i alle nordiske land en livsverdi som gjør at de som ikke er i arbeid opplever å være «utenfor». Endringer i arbeidsmarkedet og tilgjengelige jobber er et usikkerhetsmoment. I

tilllegg er det en rekke faktorer som pekes på i de ulike nordiske landene som bidrar til marginalisering; Prestasjonspress i utdanningssystemet og standardiserte vurderingsformer som ikke er fleksible, ineffektiv arbeidsmarkedspolitikk som ikke fanger opp tidsdimensjonen i utsatte unges jobbengasjement. Det finske bidraget beskriver for eksempel hvordan utsatte unge som har korte arbeidsengasjement eller utdanningsrelaterte aktiviteter, fort faller ut av ungdomsgarantien. Unges egne erfaringer om hva som fører til marginalisering kan være mangel på vennskap, psykisk uhelse og erfaring med diskriminering.

I småskala og familieorienterte samfunn, som Grønland, Færøyene og Island, kan det være en tilleggsutfordring at det å fortsette utdanning og arbeid innebærer å flytte hjemmefra, noen ganger til og med fra landet. Dette er spesielt tydelig på Grønland. Her må unge ofte reise vekk for å ta utdanning, mange allerede fra grunnskolealder. Dette er en stor belastning fordi familien er en svært sentral i grønlandsk kultur.

Bidragene fra Grønland, Island og Færøyene peker også på at det er store regionale forskjeller og forskjeller mellom kjønn når det gjelder utenforskap, men at de har begrensede data på situasjonen til sårbare unge. De ulike presentasjonene viser at gruppen utsatt ungdom er en svært heterogen gruppe, både innad i det enkelte land og mellom de respektive landene. En utfordring på tvers av landene synes å være hvordan man skal gi et godt nok tilbud til en slik heterogen gruppe. En annen felles utfordring er knyttet til ulike ressurser og muligheter for unge i rurale versus urbane områder. Det finnes ikke en enkel løsning.

Inkludering i skole, arbeid og lokalsamfunn

Inkludering er en kompleks prosess som både forutsetter en strukturell fleksibilitet og omorganisering, og gode relasjoner, tett oppfølging og kvalifisert veiledning og støtte. Utsatte unge trenger hjelp som samtidig er inkluderende. Når det gjelder inkludering i skole, vektlegges flere alternative veier, andre vurderingsformer og etablering av trygge rom for læring. Det må også opprettes nok praksisplasser, der arbeidstrening følges opp av en mentor som bidrar til å styrke faglig progresjon. I bidraget fra Danmark understrekes betydning av en slik mentor som også hjelper unge med å utvikle sosiale nettverk. Utdanningsplan for utsatte unge understrekes som viktig og at den unge er klar for utdanning, har avklart på forhånd med tanke på valg av utdanning og etablering av sosiale nettverk. Investering i individuell støtte i etableringsfasen av en slik plan vektlegges i flere land. Det finske one-stop-shop prosjektet for eksempel framstår som et vellykket tiltak som forsøker imøtekomme behovet for mange og parallelle støtteformer til utsatte unge – både med bolig, rusutfordringer, helseutfordringer i tillegg til inkludering i skole og arbeid. Unge på Island har en lang tradisjon for å ha sommerjobb. Foreldrenes økonomi spiller også inn på hvordan utsatte unge klarer seg. Færøyene har også lite data på utsatte unges situasjon. Flesteparten av unge klarer seg bra; de har venner, er inkludert i aktivitet på fritida, og deltar i skole og arbeid. Flesteparten føler seg også inkludert av familie og av samfunnet. I arbeid med å styrke unges psykiske helse, er det å gjøre noe aktivt, gjøre noe med noen, og gjøre noe meningsfullt, viktige slagord. Ulike typer av tiltak, som one-stop-shops, Ungdomsteam og ABC¹² (Act, Belong, Commit) for psykisk helse, er i ulik grad tiltak som imøtekommer forslag om bedre koordinering av tjenester, tidlig innsats og inkluderende fellesskap.

Noe av nøkkelen til å inkludere utsatte unge i skole og arbeid, og også i samfunnet generelt, ligger i å møte individene, bygge gode relasjoner, og tilby egnede tiltak og virkemidler (Karlsdóttir, Cuadrado, Gaini, Jungsberg & Ormstrup Vestergård, 2019). Dette kan for eksempel være etablering av «nærværsteam» i skolen, tett oppfølging på arbeidsplass, både av arbeidsgiver og

¹² ABC (Act – gjør noe aktivt, Belong – gjør noe sammen med noen, Commit – gjør noe meningsfullt. Beskrives som et prosjekt implementert på Færøyene, men også Danmark. Hentet fra https://www.sdu.dk/en/sif/forskning/projekter/abc_for_mental_sundhed

arbeidstaker, og mer oppsøkende tjenester der de unge befinner seg. Samordning av tjenester er viktig. Samtidig kan en utfordring med dette være at det oppstår «glippsoner» (Lo, Olsen & Anvik, 2016) mellom de ulike involverte aktører og institusjoner der ansvaret ikke er tydelig fordelt.

De ulike nordiske landene og områdene er svært ulike både når det gjelder folketetthet, kultur og kontekst. Det er ulike måter å snakke om utfordringer med sårbare unge, i de nordiske landene. På Grønland er man opptatt av inklusjon av sårbare unge i samfunnet. Erfaringer er at det er en generasjonskløft mellom eldre og deres kulturelle praksiser og unge, som skaper utfordringer for de unge fordi familie og tradisjon samtidig er veldig viktig. Norge, Sverige og Danmark deler i stor grad diskurser om arbeidsinkludering av utsatte unge.

Oppsummert så er det felles enighet om at innsatsene til utsatte unge må være helhetsorienterte og ta høyde for de store og komplekse utfordringene som unge kommer med. Inkludering av denne heterogene gruppen er kompleks og har flere lag. Bistand må gis på tvers av myndighetsområder og gjerne samtidig. Med god tilrettelegging og match av oppgaver med person kan det fungere for mange av disse som hjelperne tror «står langt fra arbeid». Tiltak som lykkes i å kombinere tett oppfølging med tverretattlig innsats i anerkjennende læringsrom, virker lovende.

4. Hovedpoenger fra tidligere kunnskapsoppsummeringer

I dette kapitlet oppsummerer vi sentrale funn hentet fra 17 kunnskapssammenstillinger om inkludering av utsatt ungdom, alle basert på studier hentet fra et eller flere nordiske land. Dette er publikasjoner som ikke er tatt inn i analysen av utvalgt litteratur som følger i de senere kapitlene, men som oppsummeres her som en bakgrunn for den kommende gjennomgangen.

Mens noen av disse studiene er systematiske litteraturgjennomganger publisert i vitenskapelige og fagfelleverderte tidsskrift, er andre rapporter, notater eller offentlige utredninger som ikke har vært gjenstand for samme vitenskapelige kvalitetssikring. Flere av oppsummeringene har ikke et eksplisitt fokus på utsatte unge, men omtaler likevel dette delvis eller indirekte. Vi har også tatt med noen få internasjonale oppsummeringer, som tydelig har inkludert mange studier fra de nordiske landene selv om de har et videre fokus enn Norden. Generelt gjelder det at vi har lett spesielt etter informasjon som omhandler inkludering av utsatt ungdom i skole, arbeid eller samfunn for øvrig.

I disse studiene defineres ungdomsgruppa og fokusområde noe ulikt. Mens flere studier handler om unge utenfor utdanning, arbeid eller aktivitet (NEETs), fokuserer andre på unge mer generelt, unge med sammensatte behov, unge med psykisk mistrivsel, unge flykninger eller ung urbefolkning i arktiske strøk. Også problemstillingene og formål med studiene varierer. Mens noen har et forebyggingsperspektiv, fokuserer andre på samarbeid og koordinering, eller prøver å gi et overblikk over utfordringer og muligheter for utsatt ungdom. Kun i noen få studier er inkludering og/eller deltakelse hovedfokusområde.

De fleste kunnskapsoppsummeringene diskuterer og beskriver sentrale faktorer som bidrar til marginalisering og utenforskap blant unge. I det følgende vil vi først oppsummere noen hovedpoenger i disse studiene om hva som bidrar til utenforskap og hvem som rammes, før vi beskriver hva studiene sier om inkludering i arbeid, skole og samfunn for øvrig.

4.1 Hva bidrar til utenforskap blant unge?

Hyggen (2015) trekker fram at årsakene til at noen havner utenfor utdanning og arbeidsliv både er knyttet til individuelle forhold og institusjonelle forhold, som for eksempel organiseringen av yrkesfagene og tilgangen på læreplasser. Et annet eksempel er Forslund og Liljeberg (2020), som peker på at forlenget yrkesutdanning og økt teoretisk innhold har medført en lavere andel elever med fullført videregående skole, blant unge fra ikke-akademiske hjem med dårligere resultater fra grunnskolen. De finner også at en stor andel av de unge som har vært utenfor arbeid og utdanning i tre år fortsatt står utenfor ti år senere. Kunnskapsoppsummeringene (Borsch et al., 2019; Forslund & Liljeberg, 2020; Fyhn et al., 2021; Lo et al., 2016; OECD, 2016, 2018, 2019) beskriver forskjellige risikofaktorer for utenforskap:

- utenlandsk bakgrunn
- lavt utdanningsnivå (også hos foreldrene)
- funksjonsnedsettelse og helseutfordringer
- dårlig psykisk helse og psykososiale problemer
- personlige egenskaper som dårlig selvtillit, atferdsproblemer etc.
- dårlige resultater i skolen
- dårlig oppvekstmiljø
- tidligere arbeidsløshet

OECD finner ikke signifikante kjønnsforskjeller i andel unge NEETs for landene Norge, Sverige og Finland, noe som skiller disse landene fra andre OECD-land der kvinner i klart større grad er arbeidsledige eller inaktive enn menn (OECD, 2016, 2018, 2019).

En studie av unge flyktninger i Norden viser at disse har dårligere mental helse enn jevnaldrende i andre etniske minoriteter og innfødte (Borsch et al., 2019). Studien konkluderer med at både pre-migrasjonsfaktorer og post-migrasjonsfaktorer, som opplevd diskriminering og manglende sosial støtte og språkferdigheter, er viktige områder som er av betydning for utfordringer knyttet til helse, utdanning og arbeid.

For den arktiske konteksten, og unge urfolk spesielt, er problemer knyttet til selvmord og selvmordsforebygging pekt på som et viktig tema og område å jobbe med, for å hindre marginalisering og fremme inkludering (Ingemann & Larsen, 2018; Redvers et al., 2015).

To oppsummeringer gjør et særlig poeng ut av at tiltakene som treffer ungdom med sammensatte problemer gjerne er spredt over en lang rekke fagfelt og sektoravgrensede tjenester, som gjør at den unges utfordringer og behov forstås ut fra den enkelte sektor og linjes myndighets- og ansvarsområde (Lo et al., 2016). Ifølge Anvik mfl. (2019) opplever unge personer med sammensatte behov ofte en fragmentert behandlingsvei, «hvord de skiftevis blir behandlet i ulike spesialisthelsetjenester alt etter hvilken problematikk som behandlingssystemet har i fokus» (2019, s. 13). Anvik et al. skriver samme sted også at «jo mer sammensatte problemer unge personer med rus og psykiatrilidelse har, jo mer ustabil opplevs behandlingstilbudet de mottar fra psykisk helsevern». Selve organiseringen av velferdstjenestene og støtteapparatet bidrar slik ikke nødvendigvis til å løse problemene og hjelpe de unge ut av den vanskelige situasjonen.

Fortellingene om ungdom som «faller gjennom» ved ulike overganger som for eksempel ungdomsskole-videregående skole eller skole til arbeid, er også et gjennomgående tema i forskningslitteraturen (Forlund & Liljeberg, 2020; Frøyland & Pedersen, 2019; Hyggen, 2015; Lo et al., 2016, s. 9).

4.2 Hva bidrar til inkludering?

En studie om koordinering av tjenestetilbudet til personer med sammensatte behov (Anvik et al., 2019) peker på at forskning som omhandler sårbare barn og unge viser til et behov for helhetlige tilnærminger der hele livssituasjonen til brukeren (helse, skole, arbeid, økonomi) blir sett i sammenheng.

Også en rekke forebyggende innsatser kan hjelpe til og legge til rette for eller skape et bedre grunnlag for inkludering, enten dette er universelle forebyggingsstrategier eller mer selektive rettet mot grupper i risiko eller indikativt mot enkeltindivider som viser tegn på problemer (Ottosen, Berger & Lindeberg, 2018). Forebyggende tiltak med formål om for eksempel å hindre psykisk mistrivsel, senke stress, forhindre depresjon, søvnløshet eller selvmord, vil slik kunne være relevante tiltak i et inkluderingsforløp.

Halvorsen et al. (2012) kartla i perioden 2005–2010 politiske innsatser, med formål om å inkludere unge i skole og arbeid i Norden. Studien fant at god inkluderende praksis ofte dreier seg om ulike måter å etablere kontakt, bygge opp gjensidig tillit, om medansvar, medvirkning og samarbeid, og å mestre hverdagen og motivere til arbeid og utdanning. De skrev videre at prosjekter som gjør dette ofte er kortvarige og sjelden leder til permanent politikk eller varige løsninger. De pekte på at både økonomisk politikk, arbeidsmarkedspolitik, utdanningspolitikk og sosial- og helsepolitikk i de nordiske landene betyr noe for mulighetene blant vanskeligstilte ungdom for å bli inkludert.

De nyere kunnskapsoppsummeringene ser ut til å finne mye av det samme. Generelt trekkes temaer som tidlig identifisering og tidlig intervensjon inn som viktig (Forsslund & Liljeberg, 2020). Hyggen (2015) finner at virksomme metoder som regel kan oppsummeres med fire hovedstrategier: tidlig intervensjon, individuell tilpasning av tiltakene, tett oppfølging av den unge, og tverrgående samarbeid mellom ulike institusjoner. Lo mfl. (2016) viser også at en rekke studier løfter fram betydningen av de unges egne medvirkning og inkludering av deres perspektiver i utformingen av den enkeltes tjenestetilbud som avgjørende for å lykkes. «Opplevelsen av reell medvirkning er også i seg selv et viktig kriterium for å lykkes, i situasjoner hvor oppbygging av tillit, trygghet, opplevelse av å bli hørt, og mestringsfølelse står sentralt» (Lo et al., 2016, s. 16). En studie tar for eksempel eksplisitt for seg inkludering av barn og unge i forskning (helsereelatert) (Larsson, Staland-Nyman, Svedberg, Nygren & Carlsson, 2018). Larsson mfl. fant at kun tre involverte studier representerte medvirkning og inkludering av barn og unge i forskning på høyeste nivå som medforskere, med makt og ansvar for utvikling av intervensjoner. Larsson et al. konkluderer med at det fremdeles gjenstår mye når det gjelder å legge til rette for forskning der barn og unge samarbeider aktivt som likeverdige partnere med forskerne.

De unge selv er også opptatt av at de får hjelp av – ikke nødvendigvis en tjeneste eller et tiltak – men en person som ser dem og som møter dem med oppmerksomhet, tillit og som ikke gir dem opp. Bistanden må være fleksibel, ha rom for prøving og feiling, og må tilpasses ungdommens progresjon på en måte som skaper en motiverende totalpakke som bidrar til kompetanse og mestring. Fyhn, Radlick og Sveinsdottir (2021) peker også på at relasjonell kompetanse og implementeringskunnskap er to av faktorene som kan være avgjørende for om man lykkes med å gjennomføringen av et tiltak. Det er nødvendig å sette av nok tid og ressurser til å iverksette tiltaket med høy kvalitet, samt å forankre tiltaket hos aktørene som skal utføre tiltaket.

Lo mfl. (2016, s. 19) finner en utbredt erkjennelse av at det i liten grad kan vises til bestemte typer tiltak som fungerer i alle tilfeller. En gjennomgående påpekning er at sammensatte behov noen ganger krever sammensatte løsninger (Lo et al., 2016). Snarere enn lineære årsakssammenhenger, peker forskningen på mer komplekse og individuelle sammenhenger som medfører at enkeltmennesker havner i vanskelige livssituasjoner. Kompleksiteten i slike sammenhenger krever helhetlige tilnærminger der hele livssituasjonen og problemkomplekset til den unge blir sett i sammenheng (Lo et al., 2016, s. 7). Unge selv beskriver også selv at god hjelp blant annet handler om at «noen tar regien» for slik helhetlig og tett oppfølging.

Kunnskapsoppsummeringene trekker også frem en rekke andre tilnærminger og funn fra ulike undersøkelser som er relevante i forhold til inkludering av utsatt ungdom. Kunnskapsoppsummeringer om samhandling og koordinering peker for eksempel på et særlig behov for samhandling rundt de kritiske overgangsfasene som preger unges livssituasjon (Anvik et al., 2019). Noen studier framhever at informasjonsdeling gjennom samhandlingen er viktig for forebyggende arbeid og tidlig intervensjon. Anvik mfl. (2019) finner også studier som framhever betydningen av individuell plan (IP) i samarbeidet mellom barnevernstjeneste og skole ved at IP bidrar til større åpenhet og tydelighet. Anvik mfl. finner også studier som framhever at det er viktig å bruke tid på å «klargjøre og etablere forståelse av hvilke kompetanseområder de ulike aktørene innehar og hva hver enkeltes bidrag skal være» (Anvik et al., 2019, s. 12), for at reell samhandling mer enn koordinering av tjenester på tvers av etater skal etableres.

Skole og arbeid er to hovedarenaer for inkludering av utsatte unge som vi straks skal gå mer eksplisitt inn på, men den inkluderingen som foregår på andre områder i lokalsamfunnet er viktig og relevant, og er også noe flere av kunnskapsoppsummeringene tar eksplisitt opp. Det kan dreie seg om inkludering i aktiviteter som idrett, kulturelle arrangementer eller andre fritidsaktiviteter i lokalmiljøet. For eksempel retter studier i den arktiske konteksten blant unge urfolk en tydelig oppmerksomhet mot å ta med kulturelle faktorer i arbeidet med å fremme trivsel blant barn og

unge (Ingemann & Larsen, 2018).

Inkludering i arbeid

Inkludering i arbeid ses i mange sammenhenger som en av hovedvirkemidlene for å integrere ungdom i samfunnet. Flere av kunnskapsoppsummeringene kommenterer arbeidsinkludering spesielt. I tillegg peker OECD i flere rapporter på et behov for å bedre relasjoner og samarbeid mellom de videregående skolene, særlig på yrkesfaglig retning og arbeidsmarkedet, slik at lærlingeplasser lettere kan oppdrives for yrkesfaglige elever, og da særlig for de med ekstra utfordringer (OECD, 2016, 2018, 2019). I OECD's rapport for Finland oppfordres det eksplisitt til at skolene må bli flinkere til å engasjere arbeidsgivere i inkluderingsarbeid og at de bør få støtte til å bedre kunne tilby læring på arbeidsplassen (OECD, 2019, s. 9). Når det gjelder effekter av tiltak, peker noen kunnskapssammenstillinger (Forslund & Liljeberg, 2020; Frøyland & Pedersen, 2019) på at det er godt vitenskapelig belegg (evidens) for at tilnærmingen Individual Placement and Support (IPS) bidrar til inkludering i arbeid for unge med psykiske vansker. Forslund og Liljeberg finner også en viss støtte for at kognitiv atferdsterapi kan være et effektivt supplement til mer arbeidsmarkedsorienterte intervensjoner (Forslund & Liljeberg, 2020). Oppsummeringer av effektstudier med relevans for unge i Norden finner generelt at tiltak eller programmer som ligner mest på ordinære ansettelser gir best effekter. Både den ordinære arbeidsformidlingen og lønnstilskudd øker jobbsjansen, mens veiledning og kvalifiseringsaktiviteter gir mer blandete resultater (Forslund & Liljeberg, 2020; Hyggen, 2015). Det er samtidig usikkert hvorvidt positive effekter av ansettelse med lønnstilskudd også gjelder for de mest utsatte unge. Også forskningen om ungdomsgarantier viser blandete resultater, og særlig er denne type generelle garantier lite effektive for de unge «som står lengst unna arbeidsmarkedet» (Hyggen, 2015, s. 42). Hyggen oppsummerer med å si at de relativt få europeiske og nordiske studiene som har sett spesifikt på effekter av tiltak og innsatser rettet mot unge utenfor utdanning og arbeid, så langt har «vist skuffende resultater, nesten uansett hvilke aktiviteter de unge deltar i, og særlig for de mest utsatte unge» (Hyggen, 2015, s. 45).

Frøyland og Pedersen (2019)¹³ finner at en rekke studier framhever betydningen av arbeidserfaring, i form av deltidsarbeid i ungdomsårene, for utvikling av en opplevelse av mening med arbeid, og en rekke konkrete ferdigheter som kommunikasjons- og menneskeferdigheter, relasjonelle ferdigheter, tall-ferdigheter og selvtilit. De finner for eksempel flere studier som peker på at sommerjobb og tidlig arbeidserfaring betyr mer for de mest utsatte unge enn for unge generelt. De finner også at studier av betydningen av sommerjobb, deltidsarbeid og arbeidspraksis blant unge med *funksjonsnedsettelser* i hovedsak viser positive resultater.

Dette stemmer godt overens med funn fra en annen studie (Card, Kluge & Weber, 2018) som studerer effekter av ulike tiltak mot ledighet generelt og ikke bare blant unge, og som finner at langtidsarbeidsledige tjener relativt mer på tiltak med «human kapital» i kjernen (f.eks. opplæring), og relativt mindre fra «work first»-tiltak (f.eks. jobbsøkerkurs). Derimot ser effektene ut til å være motsatt for de mest vanskeligstilte. For denne gruppen ser det ut som «work first»-tiltak er mer effektive enn tiltak som er mere rettet mot å øke deltakernes «human kapital».

Frøyland og Pedersen finner at ungdom med ekstra behov ofte trenger mer enn bare en jobb for å lykkes, de trenger utvidet støtte i en overgangsfase, der man ser på ungdommens liv i en helhet, og også trekker inn velferds- og helsetjenester, i tillegg til familie og lokalsamfunnet. Dette notatet peker også på en rekke utfordringer i arbeidsinkludering av unge, og nært knyttet til disse utfordringen foreslås også en rekke grep i slikt arbeid:

- Arbeide fram tilstrekkelig tilgang til sommerjobber og arbeidsmuligheter.

¹³ Selv om dette notatet er skrevet for en nordisk kontekst, er flere av studiene hentet fra land utenfor Norden.

- Bygge gode relasjoner til og godt samarbeid med lokalt arbeidsliv.
- Legge til grunn en helhetlig tilnærming som favner flere sider ved de unges liv kombinert med oppsøkende og langsiktig oppfølging.
- Utvikle og praktisere inkluderingskompetanse i form av både kunnskap om individene og deres støttebehov, men samtidig kompetanse på hvordan arbeidsplasser kan brukes for å få til inkludering av personer med ekstra utfordringer.

Inkludering i skole

OECD-rapportene fra Investing in Youth-serien om landene Norge, Sverige og Finland (OECD, 2016, 2018, 2019) peker for alle disse landene på utfordringer i yrkesrettede utdanninger i den videregående skolen, når det gjelder relasjonene til arbeidsmarkedet og tilgangen på lærlingeplasser. OECD foreslår i samtlige av disse tre rapportene å styrke samarbeidet med arbeidsmarkedet for å bedre mulighetene til elever på yrkesfaglig studieretning, og særlig for de «svakeste» elevene. I Norge beskriver OECD overgangen fra 2. til 3. studieår – overgangen til lærlingetida – som den mest utfordrende overgangen der så mange som 30 prosent av elevene ikke fant en lærlingeplass i 2016 (OECD, 2018, s. 16). I OECD's rapport for Finland oppfordres det eksplisitt til at skolene må bli flinkere til å engasjere arbeidsgivere i inkluderingsarbeid og at de bør få støtte til å bedre kunne tilby læring på arbeidsplassen (OECD, 2019, s. 9).

OECD (2018) beskriver Oppfølgingstjenesten i den videregående skolen i Norge som et vellykket tiltak som har lyktes godt med å spore opp elever som blir borte fra skolen. De peker for Finlands vedkommende på et behov for å gi bedre støtte og oppfølging til elever med ekstra utfordringer, samt å oppsøke aktivt de som slutter i skolen (OECD, 2019).

For svenske forhold er det mest interessante funnet at mindre klasser i skolen forbedrer skoleprestasjonene. Generelt ser det ut til at unge med innlæringsproblemer har nytte av det ordinære skoletilbudet opp til og med videregående skole (Forslund & Liljeberg, 2020). Forslund og Liljeberg finner også at spesialskole og spesialundervisning kan være effektive, men evidensen for dette er ikke like sterk som når det gjelder klassestørrelse. Også egne intervensjoner rettet mot svake grupper i skolen har vist seg å kunne minske andelen som ikke fullfører. Forslund og Liljeberg finner for svenske forhold at økonomisk støtte til familier med barn i risikogrupper kan bidra til forbedret nærvær i skolen om det knyttes vilkår til støtten. Verken støtteundervisning eller studie- og yrkesveiledning ser i Forslund og Liljebergs gjennomgang ut til å gi tydelige resultater.

Mentorordninger der unge får langvarige relasjoner med andre voksne enn foreldrene, har iblant vist gode resultater, men effekten er best når relasjonen er nær og personlig (Forslund & Liljeberg, 2020). Ifølge Forslund og Liljeberg tyder dette på at sosial omgang, og ikke bare leksehjelp og skolerelatert samtale, kan være viktig. De finner at mentoren må ha trening i oppgaven sin. Et problem med lærlingeprogram er videre at de ikke rettes spesifikt til de aller svakeste elevene.

Drugli og Nordahl finner at et positivt skole-hjem samarbeid er en av flere faktorer som har stor betydning for barn og unges læring og utvikling (Drugli & Nordahl, 2013). Drugli og Nordahl skriver at det derfor er viktig at skolen legger til rette for samarbeid med alle foreldre. De påpeker samtidig et dilemma knyttet til at samarbeidet mellom hjem og skole i mange tilfeller fungerer dårligst for de elevene som trenger det mest: «de som av ulike årsaker strever med å tilpasse seg skolens krav og utfordringer» (Drugli & Nordahl, 2013). Forskning viser at et større engasjement og mer innsats enn normalt må til, for å få etablert et positivt samarbeid i slike tilfeller. Flere studier og erfaringer fra en rekke forebyggingsprogrammer i skolen (så som De utrolige årene og Respekt), viser at hjemmebesøk til belastede familier med barn som sliter kan bidra til økt

samarbeid og engasjement fra foreldre og familiens side (Drugli & Nordahl, 2013).

4.3 Litt om effekter og andre virkninger

Hyggen gjør et skille mellom kvantitative effektstudier på den ene siden og kvalitative undersøkelser og evalueringer på den andre (Hyggen, 2015). Hyggen omtaler det han mener er paradoks i konklusjonene fra forskningen: Mens effektstudier basert på registerdata og befolkningsundersøkelser i all hovedsak finner at tiltak og satsinger ikke virker – delvis med unntak av tiltak som ligner mest mulig på det ordinære arbeidslivet, eller ligger tettest forankret i det ordinære utdanningssystemet – finner mer kvalitative evalueringer og undersøkelser en rekke positive virkninger av tiltakene, og anbefaler mer tidlig innsats, tett oppfølging, tverrfaglig samarbeid og anerkjennelse (Hyggen, 2015, s. 46). I et forsøk på å løse noe opp i dette paradokset, viser Hyggen til hva de unge selv erfarer som virksomt, og hvor en rekke studier er relativt samstemte i sin forklaring: Forklaringen er knyttet til enkeltpersoner, ofte navngitte lærere, veiledere, arbeidskolleger eller personer i helsetjenesten. Disse omtales av de unge som «ansvarlige voksne som så dem og møtte dem i den situasjonen de var i» (Hyggen, 2015, s. 47). De beskrives som ansvarlige voksne som kunne bidra i ulik grad til at den enkelte ungdom selv ble i stand til å komme seg gjennom overgangen fra ung til voksen.

4.4 Oppsummering

De kunnskapsoppsummeringene vi har sett på her, og som omhandler utsatte barn og unge, viser til et behov for helhetlige tilnærminger der hele livssituasjonen til ungdommen (helse, skole, arbeid og økonomi) blir sett i sammenheng. God inkluderende praksis dreier seg om ulike måter å etablere kontakt, bygge opp gjensidig tillit, om medansvar, medvirkning og samarbeid, og å mestre hverdagen og motivere til arbeid og utdanning. Både økonomisk politikk, arbeidsmarkedspolitik, utdanningspolitikk og sosial- og helsepolitikk i de nordiske landene betyr noe for mulighetene blant vanskeligstilt ungdom for å bli inkludert.

Virksomme metoder kan som regel oppsummeres med fire hovedstrategier: tidlig intervensjon, individuell tilpasning av tiltakene, tett oppfølging av den unge, og tverrgående samarbeid mellom ulike instanser. I tillegg er medvirkning sentralt. Bistanden må være fleksibel, har rom for prøving og feiling, og må tilpasses ungdommenes progresjon på en måte som skaper en motiverende totalpakke som bidrar til kompetanse og mestring.

Vi finner en utbredt erkjennelse av at det i liten grad kan vises til bestemte typer tiltak som fungerer i alle tilfeller. En gjennomgående påpekning er at sammensatte behov krever sammensatte løsninger.

Knyttet til **inkludering i arbeid** finner vi godt vitenskapelig belegg for at tilnærmingen Individual Placement and Support (IPS) bidrar til å finne arbeid til unge med psykiske vansker. Oppsummeringer av effektstudier med relevans for unge i Norden finner generelt at tiltak eller programmer som ligner mest på ordinære ansettelser gir best effekter. Både den ordinære arbeidsformidlingen og lønnstilskudd øker jobbsjansen, mens veiledning og kvalifiseringsaktiviteter gir mer blandete resultater. Det er samtidig usikkert hvorvidt positive effekter av ansettelse med lønnstilskudd også gjelder for de mest utsatte unge. Også forskningen om ungdomsgarantier viser blandete resultater, og særlig er denne typen generelle garantier lite effektive for de unge «som står lengst unna arbeidsmarkedet» (Hyggen, 2015, s. 42). De europeiske og nordiske studiene som foreligger har så langt «vist skuffende resultater, nesten uansett hvilke aktiviteter de unge deltar i, og særlig for de mest utsatte unge». Samtidig finner vi

studier som peker på at sommerjobb og tidlig arbeidserfaring betyr mer for de mest utsatte unge enn for unge generelt.

Når det gjelder **inkludering i skole** peker studier på at det er viktig å styrke samarbeidet mellom skoler og arbeidsmarkedet for å bedre mulighetene til elever på yrkesfaglig studieretning, og særlig for de «svakeste» elevene. Oppfølgingstjenesten i den videregående skolen i Norge beskrives som et vellykket tiltak. Unge med innlæringsproblemer ser ut til å ha god nytte av det ordinære skoletilbudet opp til og med gymnasnivå. Mentorordninger der unge får langvarige relasjoner med andre voksne enn foreldrene, har iblant vist gode resultater, men effekten er best når relasjonen er nær og personlig. Det er viktig med et positivt skole-hjem samarbeid.

Referanser

Følgende studier er benyttet i dette kapitlet:

Anvik, C., Bliksvær, T., Breimo, J., Lo, C., Olesen, E. & Sandvin, J. (2019). Forskning om koordinerte tjenester til personer med sammensatte behov. Hentet fra https://www.forskningsradet.no/siteassets/publikasjoner/kunnskapsnotater/nfr_kunnskapsnotat_koordinerte_tjenester_lr.pdf.

Borsch, A. S., de Montgomery, C. J., Gauffin, K., Eide, K., Heikkilä, E. & Smith Jervelund, S. (2019). Health, education and employment outcomes in young refugees in the Nordic countries: a systematic review. *Scandinavian journal of public health*, 47(7), 735-747.

Card, D., Kluge, J. & Weber, A. (2018). What works? A meta analysis of recent active labor market program evaluations. *Journal of the European Economic Association*, 16(3), 894-931.

Drugli, M. B. & Nordahl, T. (2013). Samarbeidet mellom hjem og skole. Hentet fra <https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/samarbeid/samarbeid-mellom-hjem-og-skole/samarbeidet-mellom-hjem-og-skole/#>

Forslund, A. & Liljeberg, L. (2020). *Unga som varken arbetar eller studerar - en kartläggning och kunskapsöversikt*. Stockholm: Forte - Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd.

Frøyland, K. & Pedersen, E. (2019). *Betydningen av vanlig arbeid for samfunnsinkludering av barn og unge. En avgrenset sammenstilling av forskningsbasert kunnskap* (AFI FOU-resultat). Norge, Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.

Fyhn, T., Radlick, R. L. & Sveinsdottir, V. (2021). *Unge som står utenfor arbeid, opplæring og utdanning. En analyse av unge i NEET-kategorien*. NORCE Helse og NORCE Samfunn.

Halvorsen, B., Hansen, O. J. & Tägtström, J. (2012). Unge på kanten. Om inkludering av utsatte ungdommer. *Nordisk ministerråd, Nord 2012:005*.

Hyggen, C. (2015). *Unge utenfor utdanning og arbeidsliv i Norden* (TemaNord 2015:536). Danmark, København: Nordisk Ministerråd. Hentet fra <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:814734/FULLTEXT01.pdf>

Ingemann, C. & Larsen, C. V. L. (2018). *A scoping review: Well-being among indigenous children and youth in the Arctic—with a focus on Sami and Greenland Inuit* (9289353864). www.norden.org/nordpub: Nordic Council of Ministers. Hentet fra <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1184520/FULLTEXT01.pdf>

Larsson, I., Staland-Nyman, C., Svedberg, P., Nygren, J. M. & Carlsson, M. (2018). Children and young people's participation in developing interventions in health and well-being: a scoping review. *BMC health services research*, 18(1), 1-20.

Lo, C., Olsen, T. & Anvik, C. H. (2016). *Mellom linjene? En kunnskapsstatus om ungdom med sammensatte behov for offentlige velferdstjenester*. Bodø: Nordlandsforskning.

OECD. (2016). *Investing in Youth SWEDEN* (Investing in Youth). Paris: OECD.

OECD. (2018). *Investing in Youth NORWAY* (Investing in Youth). Paris: OECD.

OECD. (2019). *Investing in Youth FINLAND* (Investing in Youth). Paris: OECD.

Ottosen, M. H., Berger, N. P. & Lindeberg, N. H. (2018). *Forebyggende innsatser til unge i psykisk mistrivsel*. Danmark, København: VIVE–Det Nationale Forskning-og Analysecenter for Velfærd.

Redvers, J., Bjerregaard, P., Eriksen, H., Fanian, S., Healey, G., Hiratsuka, V., ... Pollock, N. (2015). A scoping review of Indigenous suicide prevention in circumpolar regions. *International Journal of Circumpolar Health*, 74(1), 27509.

DEL III – RESULTATER, ANALYSER OG SAMMENSTILLING AV LITTERATURSØKET

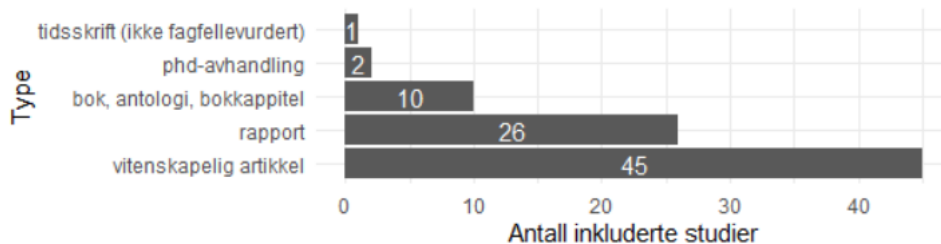
5. Beskrivelse av studier inkludert for dypere analyse

Som vi tidligere har beskrevet ble totalt 84 studier inkludert for dypere vurdering og analyse. Av disse kom 21 fra det systematiske søket, 43 fra den nordiske forskergruppas forslag, og 20 fra OsloMet-forskernes egne forslag. I tillegg ble 17 kunnskapsoppsummeringer med relevans for inkludering av utsatt ungdom spilt inn som aktuelle gjennom søkestrategiene ovenfor. Disse 17 ble ikke inkludert i den dypere analysen som presenteres, men et eget kapittel i denne rapporten (kapittel 4) ble skrevet basert på disse. Over 100 studier er slik lest og benyttet i denne kunnskapssammenstillingen. I tillegg kommer all den nasjonale referanselitteraturen som de nordiske forskerne benyttet i sine beskrivelser av egne land (se kapittel 3) og som ikke ble inkludert i den dypere analysen som vi presenterer her.

5.1 Kjennetegn ved studiene

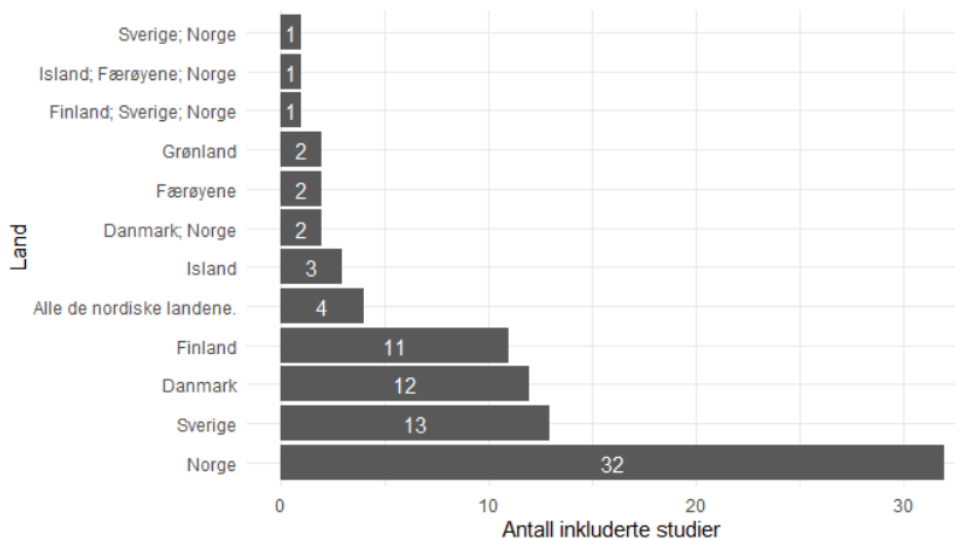
De 21 studiene hentet fra det systematiske søket består utelukkende av engelskspråklige vitenskapelige artikler publisert i fagfelleverderte tidsskrifter, og er i tillegg avgrenset til bare å omhandle inkludering i arbeid og skole. De 62 studiene foreslått fra den nordiske forskergruppa og forskerne ved OsloMet består av både vitenskapelige artikler, rapporter, bøker, bokkapitler, phd-avhandlinger og noen få offentlige utredninger/rapporter. I tillegg til inkludering i skole og arbeid, omhandler disse også inkludering i samfunn mer generelt. De 17 kunnskapssammenstillingene er også en miks av ulike typer oppsummeringer som spenner fra systematiske reviews, scoping reviews og mer tematisk orienterte og selektive/avgrensede oppsummeringer publisert som rapporter eller notater.

Figuren under illustrerer hvilke typer studier som er inkludert:

Figur 1: Type inkluderte studier. N=84

Figuren under viser hvordan studiene fordeler seg på de ulike landene. Det er kun fire studier som inneholder alle land. Flere studier har allikevel et mer komparativt perspektiv (mellom land) enn det som vises i figuren.

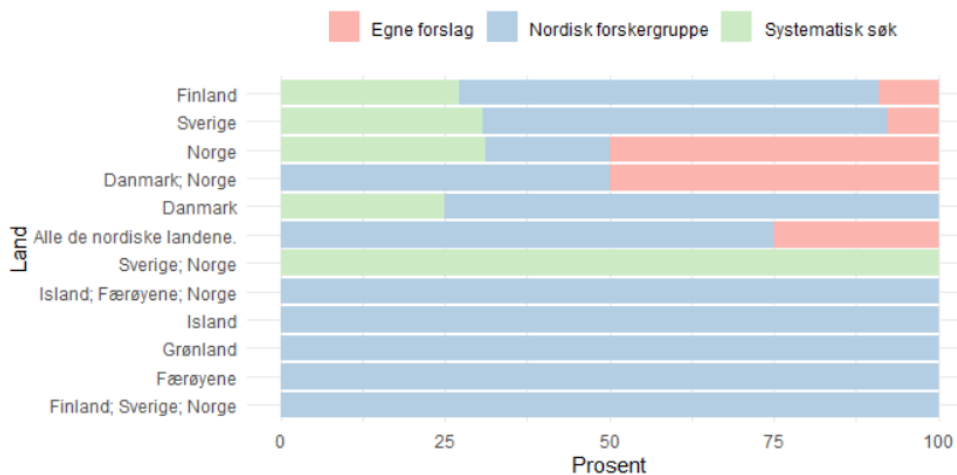

Figur 2: Antall inkluderte studier per land. N=84

Figuren over viser at det er flest studier fra Norge, og kun noen få studier fra landene Island, Færøyene og Grønland. Det kan være flere grunner til denne skjevheten. Prosjektet startet som et norsk prosjekt og ble senere utvidet til et nordisk prosjekt. Omtrent halvparten av finansieringen kommer fra det norske Arbeids- og inkluderingsdepartementet, og omtrent halvparten fra Nordisk Ministerråd, noe som kan bidra til å «rettferdiggjøre» en slik skjevhet. Imidlertid kan den store mengden norske studier også skyldes utformingen av litteratursøkene, samt at hovedforfatterne bak rapporten alle er norske og selv har foreslått flere norske studier som relevante for undersøkelsen. I et nordisk perspektiv er det kanskje en svakhet at balansen når det gjelder antall studier ikke er bedre, i alle fall sett i forhold til landene Danmark, Sverige og Finland.

Representantene i forskergruppa fra Grønland, Færøyene og Island har kommunisert at de mener det i liten grad foreligger forskning om inkludering av utsatt ungdom i skole, arbeid eller lokalsamfunn i deres land/områder, og at det slik sett ikke er urimelig at det betydelig færre studier er inkludert fra deres land. Imidlertid inngår flere nasjonale studier fra hvert av disse landene likevel i de nasjonale bidragene i kapittel 3. Grunnen til at de fleste av disse ikke ble tatt med i den dypere analysen, var at de ikke tilfredsstilte kriteriene vi hadde for inkludering. Alt i alt betyr dette at betydelig flere studier fra hvert av de nordiske landene er tatt med i denne kunnskapssammenstillingen, men mange av dem møtte ikke kriteriene for inkludering av den dypere analysen som presenteres i dette kapitlet og de påfølgende.

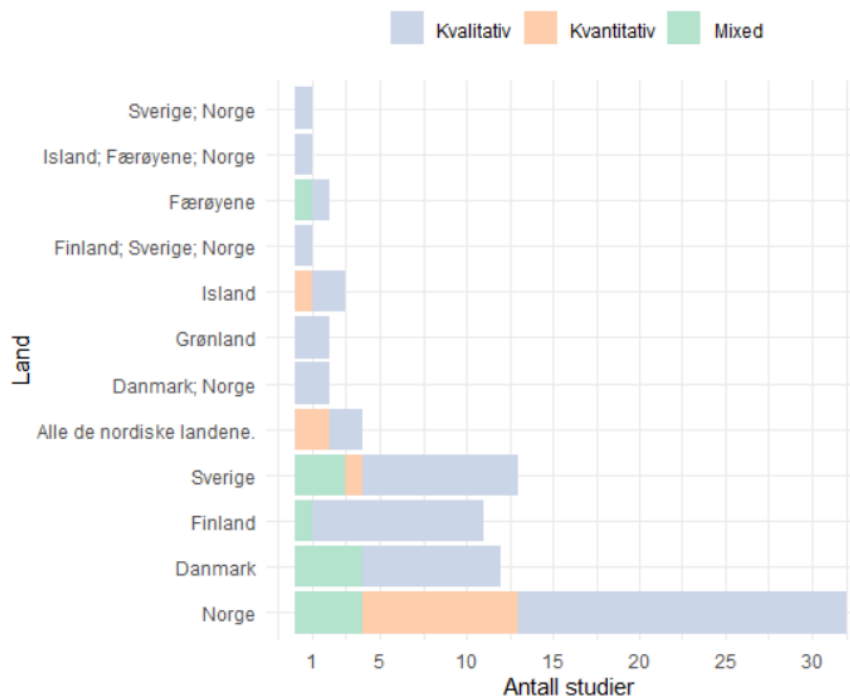
Figuren under viser hvordan studiene er hentet inn, i tillegg til hvilket land studien er fra:

Figur 3: Innhentingsmetode og land for inkluderte studier.

Vi ser at det systematiske søket bare har fanget studier fra Finland, Sverige, Danmark og Norge. Dette viser at en alternativ tilnærming har vært nødvendig for å fange studier fra Færøyene, Island og Grønland. Figuren viser da også at studier foreslått av den nordiske forskergruppa dekker opp her. Forskerne ved OsloMet har foreslått studier fra Finland, Sverige, Norge, Danmark og om alle nordiske land samtidig.

Av de inkluderte studiene er 13 hovedsakelig kvantitative, 13 en kombinasjon av kvalitative og kvantitative, mens 58 er hovedsakelig kvalitative. Figuren under viser hvilket land studien kommer fra og hva slags metodisk hovedtilnærming som er benyttet:

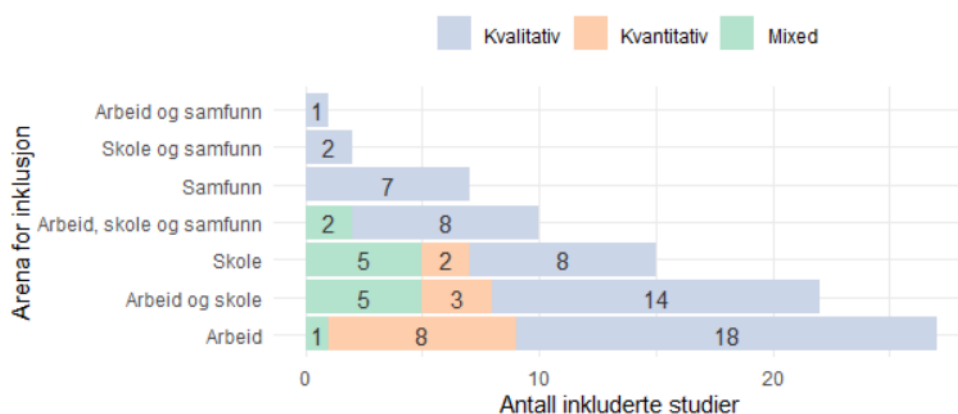

Figur 4: Land og metodisk tilnærming for inkluderte studier.

Figuren over viser at for Grønlands vedkommende har vi bare fanget kvalitative studier, mens for alle de andre landene/områdene er det både kvalitative studier og kvantitative eller kombinasjoner av kvalitative og kvantitative (mixed).

5.2 Innhold, problemstillinger og målgrupper for studiene

Figuren under viser at studier med relevans for arbeidsinkludering dominerer, men også mange er relevante for skoleinkludering:

Figur 5: Fordeling av studier etter (hoved) inklusjons-arena og metodisk tilnærming. N=84.

Forholdsvis få av de inkluderte studiene handler om inkludering i samfunn.

Innholdsmessig retter samtlige av de studiene vi har inkludert seg inn mot utsatt ungdom, men alder varierer fra 14 til omtrent 30 år. Studiene fokuserer videre på ulike undergrupper av ungdom. Blant de vanligste begrepene i bruk for å beskrive målgruppen finner vi NEETs, unge utenfor skole og arbeid, sårbar ungdom, utsatt ungdom og «drop-outs». Noen studier undersøker arbeidsledig ungdom.

Noen studier fokuserer imidlertid klarere på undergrupper av utsatt ungdom, som for eksempel unge med lærevansker, unge med psykiske utfordringer, unge i fosterhjem eller under barnevernets omsorg, unge med funksjonelle utfordringer, unge med antisosial atferd, unge immigranter, fattig ungdom, unge i rurale strøk/øysamfunn, eller unge kvinner født i utlandet.

Studiene retter seg mot tiltak, metoder og tilnærminger både på nasjonalt (strukturelt) nivå og lokalt. Blant studier av tiltak og tilnærminger på nasjonalt nivå finner vi for eksempel studier av offentlig arbeidsformidling/arbeidsrettede tjenester, studier av aktiveringsprogram og enheter, studier av arbeidspraksis, ungdomsworkshops, samt nasjonale avtaler som IA, økonomiske insentiver og nasjonale tilskuddsordninger.

Noen studier ser på metodiske tilnærminger, som for eksempel Supported Employment og Individual Placement and Support (arbeidsinkludering), multisystemisk terapi (MST) eller sosialt entreprenørskap. I flere av studiene er brukernes egne erfaringer sentrale. Flere studier handler nettopp om brukermedvirkning, og flere studier beskriver og analyserer samarbeid, samhandling og koordinering mellom ulike instanser enten på lokalt/kommunalt nivå eller på nasjonalt nivå. I

tillegg finner vi flere studier som beskriver og analyserer lokale prosjekter i skole, arbeidsmarked eller lokalsamfunn og der målsettingen er å inkludere utsatt ungdom.

Spørsmålene som stilles i studiene (forskningsspørsmålene) ligger naturlig nok også innenfor tematikken som akkurat nå er nevnt. Vi finner studier som undersøker metoder, tilnærminger eller tiltak i bruk i arbeidsinkludering. Vi finner studier av hjelpenes/støtteapparatets kompetanse, om relasjonsbygging og nettverksarbeid, og om motivasjon og anerkjennelse. Noen studier fokuserer spesifikt på inkludering i skole knyttet til motivasjonsarbeid, oppfølgingstjenester, lostjenester og samarbeid mellom skole og lokalt næringsliv. Både individuelle og strukturelle barrierer mot inkludering er studert. Noen få studier handler om arbeidsgiverne og kjennetegn ved arbeidsplasser som inkluderer. Noen få studier tematiserer betydningen av geografisk plassering (ruralt/sentralt – øy/fastland).

Studiene spenner over en rekke ulike teoretiske perspektiver. Blant de mer hyppige finner vi Capability Approach (kapabilitetstilnærmingen), resiliensbaserte teorier, styrkebaserte og positivt orienterte perspektiver, motivasjonsteorier, teorier om anerkjennelse og ulike teorier om relasjon, interaksjon og nettverk. Men også teoretiske perspektiver som interseksjonalitet, recovery, «human capital», «governance/governmentality» og «boundary work» eller «emerging adulthood» er omtalt. Perspektiver som «life course theory», «ladder of participation», «bounded agency», «signaling theory» og «acculturation» finnes også blant studiene.

I det følgende skal vi se nærmere på hva som er sentrale poeng og funn i de inkluderte studiene.

6. Sammenstilling av kunnskap basert på ulike typer litteratur

I dette kapitlet vil vi presentere og gi en oversikt over forskningslitteraturen vi har funnet, basert på hva slags type studier det dreier seg om. Vi starter med effektstudiene, før vi ser spesifikt på de 46 studiene som er publisert i fagfelleverderte tidsskrift. Til sist presenterer vi den «grå» litteraturen som også omfatter rapporter, avhandlinger, bøker, bokkapitler og andre publikasjoner.

6.1 Kausaleffektstudier

Studier som søker å måle effekten av tiltak og innsatser ved å indentifisere en sammenheng mellom årsak og virkning kaller vi kausaleffektstudier. Randomisert kontrollerte studier (RCT) er prototypen på kausaleffektstudie, men vi tar i dette kapitlet også med studier som anvender forskjell-i-forskjell-analyse, propensity score matching, hazard rate model, og andre metoder, så lenge forfatterne selv argumenterer for at metoden og datagrunnlaget er egnet for å indentifisere en tilnærmet kausal effekt.

Typisk for kausaleffektstudiene er at de undersøker effekten av konkrete arbeidsmarkedstiltak (for eksempel arbeidspraksis, arbeidstrening, lønnstilskudd, Individual Placement and Support (IPS)), andre tiltak (multisystemisk terapi, jobb-bro-til-utdanning), eller innføring av reformer og nye lover (fraværsgrensen). Kausaleffektstudiene har som hovedformål å fastslå i hvilken grad tiltak og innsatser virker, og har derfor *ikke* en helhetlig tilnærming til suksesskriterier for inklusjon.

Hva kjennetegner effektstudiene?

I vårt materiale finner vi tolv kausaleffektstudier og én metastudie som oppsummerer andre effektstudier. Tre studier kommer fra det systematiske litteratursøket, syv fra egne forslag og fire er forslag fra nordisk forskergruppe. Effektstudiene omfatter én bok, fire rapporter og åtte vitenskapelige artikler. Ni av effektstudiene har data fra Norge, tre fra Danmark, en fra Island, mens metastudien sammenstiller studier fra en rekke forskjellige land.

Metodene som benyttes for å indentifisere kausalitet er randomiserte kontrollerte studier (RCT) (Center for Ungdomsforskning, 2020; Sveinsdottir et al., 2020), regresjonsdiskontinuitet med bruk av alder (Drange & Jakobsson, 2019), forskjell-i-forskjell-analyse (Rogstad, Bjørnset, Drange, Gjefsen & Takvam Kindt, 2021), proportional hazard rate model (von Simson & Hardoy, 2020), propensity score matching (Daehlen & Madsen, 2016; Görlich, Katznelson, Hansen, Rosholm & Svarer, 2016) og vignetteksperiment (Hyggen, 2017).

Hva er sentrale funn fra kausaleffektstudiene?

Kausaleffektstudiene bidrar med kunnskap om hvilke tiltak rettet mot å få unge i arbeid eller utdanning som faktisk virker. Flere av studiene sier også noe om tiltakene virker på kort eller lang sikt, og at eventuelle effekter kan være forskjellig for ulike grupper.

Arbeidsrettede tiltak

Effekter av ulike arbeidsmarkedstiltak og bruk av vikarbyrå er undersøkt av flere studier. Von Simson (2012) finner at arbeidspraksis i vikarbyrå øker sannsynlighet for å få ordinært arbeid for ungdom utenfor skole, aktivitet eller utdanning (NEETs). Vikarbyrå kan være et supplement til ordinære arbeidsmarkedstiltak for ungdom uten fullført videregående opplæring. Av de

arbeidsrettede tiltakene er det særlig lønnstilskudd som gir gode resultater for denne målgruppa både mens tiltaket pågår og etterpå, mens arbeidspraksis har en negativ effekt mens tiltaket pågår og ingen positive effekter etterpå. Kvalifiseringstiltak har en positiv effekt mens tiltaket pågår, men denne avtar når de unge kommer i jobb. Dette innebærer at ungdom som har deltatt på kvalifiseringstiltak har kortere sysselsettingsforløp i ordinært arbeid, enn ungdom som har fått jobb uten vikarbyrå eller andre tiltak. En metastudie fra 2016 oppsummerer effektstudier av innsatser som skal inkludere utsatt ungdom til arbeid i Norden (Hardoy, Røed, von Simson & Zhang, 2016). Metastudien finner at opplæringstiltak og lønnstilskudd gir opphav til mer positive effektestimater enn arbeidspraksis og sysselsettingstiltak i offentlig sektor. Eksempler på opplæringstiltak er blant annet tiltak som bidrar til økt gjennomføring av videregående skole, yrkesrettede utdanningsprogram, godt utbygde lærlingeordninger og kombinasjoner av klasseromsundervisning med opplæring i bedrift. Effektestimaterne har en tendens til å bli mer positive over tid, noe som kan tyde på at det finner sted en læringsprosess der tiltakene blir gradvis mer effektive. Forfatterne finner også stor spredning i rapporterte effektestimater – fra klart positive til klart negative – hvilket kan indikere at det faktisk er betydelig variasjon mellom ulike tiltaks treffsikkerhet i forhold til ulike målgrupper. Dermed finnes det heller ingen allmenngyldige effekter.

Hyggen (2017) finner i et vignetteksperiment at arbeidstrening – som er det mest brukte arbeidsmarkedstiltaket for ungdom i Norge – har en negativ signal-effekt på arbeidsgivere i rekrutteringsprosesser. Arbeidsgivere vurderer systematisk tidligere deltakere i arbeidstrening som mindre egnede jobbsøkere enn arbeidsledige som ikke har deltatt i tiltak, alt annet likt.

Sveinsdottir mfl. (2020) finner at Individual Placement and Support (IPS) fremmer arbeidsinkludering for unge voksne som er i risikogruppen for å bli uføretrygdet i ung alder. De som har deltatt på IPS har i større grad kommet i ordinært arbeid og hadde bedre selvrapportert helse.

Utdanningsrettede tiltak

Av utdanningsrettede tiltak er Rogstad mfl. (2021) sin evaluering av fraværgrensen i norsk videregående skole interessant. Forfatterne fant at allerede det første skoleåret ble både time- og dagsfraværet betydelig redusert. Fraværsnivået har vært stabilt på et lavere nivå etter at fraværgrensen ble innført, sammenlignet med tiden før. Hovedfunnet er altså at fraværgrensen får flere elever til å være mer på skolen. Fraværgrensen virker for de aller fleste: elever, lærere, skoleledere og politikere. Men den virker ikke for alle. De svakeste elevgruppene har fått det vanskeligere etter innføringen. Forfatterne påpeker at et behov for å iverksette og styrke ekstra tiltak for et fåtall elever, ikke medfører noen kritikk av eller fallitt for fraværgrensen. Det er snarere en erkjennelse av at ett politisk virkemiddel sjelden er egnet til å realisere flere politiske mål samtidig.

Görlich mfl. (2016) undersøker om tiltak som kalles brobygging-til-utdanning virker for å få unge til å fastholde og gjennomføre utdanning i Danmark. De finner at tiltakene (som er forskjellige, men med samme formål) gir en signifikant positiv effekt på de unges utdanningstilbøyelighet. Etter 25 uker er andelen unge i utdanning 15 prosentpoeng høyere for prosjektdeltakerne enn for sammenligningsgrupper som ikke deltok.

Et lignende tiltak i Danmark, jobb-bro-til-utdanning, ble evaluert i 2020 av danske forskere. Dette tiltaket benyttet arbeidspraksis i ordinær virksomhet for å klargjøre unge for senere ordinær utdanning. Studien fant ingen effekt med hensyn til å bringe flere unge tettere på utdanning, som var tiltakets hovedformål (Center for Ungdomsforskning, 2020).

Tiltak som retter seg mot både utdanning og arbeid

Drange og Jakobsson (2019) brukte økningen i utbetaling til deltakere på tiltak ved 19 års alder som naturlig eksperiment for å teste om økonomiske insentiver fører til innlåsingseffekt. Utbetalingen økte med 38 prosent når deltakerne fylte 19 år, men forfatterne fant ingen negativ effekt på andelen som kom i jobb eller skole etter fylte 19 år. Studien er et eksempel på at aktiveringstiltak som innebærer mer penger til de som deltar *ikke* reduserer andelen som kommer i jobb eller skole. Heller ingen positiv effekt blir konstatert.

Von Simson (2016) finner betydelige innlåsingseffekter (negative effekter mens tiltaket pågår) av både vikarbyråarbeid og arbeidsmarkedstiltak (med unntak av lønnstilskudd), og særlig store er innlåsingseffektene for overgangen til utdanning. Effektene etter endt tiltaksdeltakelse er positive for overgang til jobb og utdanning, for de fleste innsatser og undergrupper. Deltakelse i arbeidspraksis reduserer imidlertid overgangen til jobb med 35 prosent for de yngste ungdommene (16–19 år). Erfaring i vikarbyrå ser ut til å være forbundet med høyere timelønn, med økt sannsynlighet for å være enten i jobb eller utdanning og lavere sannsynlighet for å være enten arbeidsledig eller annet, mens mønsteret er motsatt for ungdom som har deltatt på arbeidspraksis eller opplæring mens de var arbeidsledige. Etter ti år er imidlertid sammenhengene mye svakere, og forskjellene mellom de ulike innsatsene har i de fleste tilfeller forsvunnet (von Simson, 2016). Selv om metoden er godt begrunnet og avansert, bør ikke funnene tolkes direkte som kausaleffekter, siden de kun gjelder under sterke forutsetninger definert av forfatteren.

Von Simson og Hardoy (2020) finner i enda en effektstudie at lønnstilskudd og opplæring fører til høyere sannsynlighet for overgang til utdanning eller arbeid, og lavere sannsynlighet for overgang til velferdsytelser. For oppfølging (Follow-up) og arbeidspraksis (Work practice) er resultatene blandet.

Oppsummering

Kausaleffektstudiene viser at arbeidspraksis og arbeidstrening først og fremst har negative effekter på inkludering til arbeid eller utdanning (von Simson 2012; von Simson 2016; Hyggen 2017). Lønnstilskudd og opplæringstiltak synes å ha positive effekter (Hardoy et al., 2016; Simson & Hardoy 2020). Også bruk av vikarbyrå kan ha positive effekter, men med betydelig innlåsingseffekt under deltakelse (von Simson 2016).

Leser vi studiene i sammenheng ser vi at det er betydelig variasjon mellom ulike tiltaks treffsikkerhet i forhold til den brukergruppen de er designet for. Dermed finnes det heller ingen allmenngyldige effekter (se for eksempel Hardoy et al., 2016; Sveinsdottir et al., 2020; Rogstad et al., 2020). Enkelte studier finner også at effektene av noen typer tiltak styrker seg (Hardoy et al., 2016) eller svekkes over tid (von Simson 2016).

Referanser

I analysen av kausaleffektstudiene har vi lagt vekt på følgende studier:

Center for Ungdomsforskning, E. o. M. A. (2020). *Slutevaluering af RCT-forsøget Job-bro til Uddannelse*. Danmark: Center for Ungdomsforskning, Epinion og Metrica APS. Hentet fra <https://star.dk/media/17943/evalueringsrapport-jobbro-til-uddannelse-afrapportering.pdf>

Daehlen, M. & Madsen, C. (2016). School enrolment following multisystemic treatment: A register-based examination among youth with severe behavioural problems. *Children and Youth Services Review*, 67, 76-83. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.05.016>

Drange, I. D. A. & Jakobsson, N. (2019). Incentive Effects of Cash Benefits among Young People. A Natural Experiment from Norway. *Journal of Social Policy*, 48(1), 107-125. <https://doi.org/10.1017/S0047279418000302>

Görlich, A., Katznelson, N., Hansen, N.-H. M., Rosholm, M. & Svarer, M. (2016). *Hvad virker? Ledige unges vej til uddannelse og arbejde: Evaluering af Brobygning til Uddannelse*. Danmark, CEFU: Center for Ungdomsforskning. Hentet fra <https://www.cefu.dk/emner/publikationer/publikationer/hvad-virker-ledige-unges-vej-til-uddannelse-og-arbejde-evaluering-af-brobygning-til-uddannelse.aspx>

Hardoy, I., Røed, K., von Simson, K. & Zhang, T. (2016). *En komparativ analyse av effekter av innsats for å inkludere utsatte unge i arbeid i Norden* (Rapport-Institutt for samfunnsforskning 8277635257). Norge, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Hyggen, C. (2017). Etterlater arbeidstrening arr hos unge ledige? Et vignett-eksperiment av arbeidsgiveres beslutninger ved ansettelser av unge i Norge. *Søkelys på arbeidslivet*, 34(04), 236-251. Hentet fra http://www.idunn.no/spa/2017/04/etterlater_arbeidstrening_arr_hos_unge_ledige_et_vignett-e

Rogstad, J., Bjørnset, M., Drange, N., Gjefsen, H. & Takvam Kindt, M. (2021). *Fraværsgrensen i videregående skole: Perspektiver, konsekvenser og erfaringer*. Norge, Oslo: Cappelen Damm Akademisk/NOASP (Nordic Open Access Scholarly Publishing).

Sveinsdottir, V., Lie, S. A., Bond, G. R., Eriksen, H. R., Tveito, T. H., Grasdahl, A. L. & Reme, S. E. (2020). Individual placement and support for young adults at risk of early work disability (the SEED trial). A randomized controlled trial. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, (1), 50-59. <https://doi.org/10.5271/sjweh.3837>

von Simson, K. (2012). Veier til jobb for ungdom uten fullført videregående opplæring: Kan vikarbyråer og arbeidsmarkedstiltak lette overgangen fra utdanning til arbeidsliv? *Søkelys på arbeidslivet*, 29(01-02), 76-97.

von Simson, K. (2016). Effekten av arbeidsmarkedstiltak og vikarbyråarbeid på overgang til jobb og utdanning for arbeidsledig ungdom uten fullført videregående skole. *Søkelys på arbeidslivet*, 33(03), 247-268.

von Simson, K. & Hardoy, I. (2020). Tackling disabilities in young age—Policies that work. *IZA Journal of Labor Policy*, 10(1).

6.2 Fagfelleurdert litteratur

Den fagfelleurderte litteraturen omfatter 45 vitenskapelige artikler publisert i fagfelleurderte tidsskrift. I oversikten over samtlige inkluderte studier (se vedlegg 2) er disse omtalt som «artikkel». 21 av artiklene kommer fra litteratursøket gjort av biblioteket og 24 kommer fra vårt supplerende søk. I 34 av artiklene er det brukt kvalitativ metode, ti benytter kvantitativ metode og én studie kombinerer kvalitativ og kvantitativ metode. 23 av studiene baserer seg på data hovedsakelig fra Norge, syv fra Finland, fire fra Danmark, fire fra Sverige, to fra Island, to fra Grønland, én fra Færøyene og to har data fra mer enn ett nordisk land. Inklusjonsarenaene som er hyppigst undersøkt er arbeid (14 studier), utdanning (ni studier), og en kombinasjon av arbeid og utdanning (12 studier). En del studier undersøker samfunn som inklusjonsarena (fire studier), og en liten andel vurderer inklusjon til flere arenaer samtidig som samfunn, velferdsytelser og relasjonell inkludering, i tillegg til utdanning og arbeid.

Innsatser som studeres

Den fagfelleverderte litteraturen kan deles inn i fire hovedkategorier av tiltak, innsatser og forhold som vurderes å ha innflytelse på inklusjon i ulike arenaer. Disse hovedkategoriene er arbeidsrettede tiltak (både aktive og passive), utdanningsrettede tiltak, tjenesteintegrasjon, samhandling og koordinering, og til sist betydningen av relasjoner i møte med tjenester og aktører.

I kategorien *arbeidsrettede innsatser* finner vi studier som undersøker betydningen av arbeidstrening (Brunila & Ryyanen, 2017; Hyggen, 2017), Supported Employment (og IPS) (Frøyland, 2016), vikarbyråarbeid (von Simson 2012), one-stop guidance-sentre (Toiviainen, 2018), tilrettelagt arbeid i skjermet virksomhet (Byhlin & Kacker, 2018), private mentorprosjekt (Hermelin & Rusten, 2018), økonomiske støtteordninger som lønnstilskudd (von Simson 2012) og kontantoverføringer for å delta på aktive tiltak (Drange & Jakobsson, 2019). De aller fleste studiene undersøker innsatser innenfor ett nordisk land, mens noen få sammenligner betydningen av innsatser på tvers av land (Brunila & Ryyanen, 2017; Hermelin & Rusten, 2018).

Av *utdanningsrettede innsatser* finner vi voksenopplæring med formål om å fullføre videregående skole (Hákonardóttir, Einarsdóttir, Guðmundsdóttir & Guðmundsson, 2017), utdanningsorientert rehabilitering for unge voksne (Andreasen, Poulsen, Hoej & Arnfred, 2019), og akkulturasjon av somalisk ungdom i skolemiljø (Osman, Mohamed, Warner & Sarkadi, 2020).

En liten andel studier evaluerer betydningen av *samhandling og koordinering mellom tjenester* i velferdsstaten for inklusjon av ungdom. En studie utforsker inter-profesjonelt arbeid (Anvik & Waldahl, 2018), en annen vurderer betydningen av multisystemic treatment (MST) (Daehlen & Madsen, 2016). Den norske Arbeids- og velferdsforvaltningens (NAV) rolle i overgangen fra barnevernet til voksenlivet undersøkes (Tysnes & Kiik, 2019), mens en annen studie vurderer tjenesteintegrasjon (forstått som reformen i den norske Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV-reformen)) sin betydning for livsløpene til ungdom som ikke har fullført videregående skole (Wel, Hermansen, Saltkjel & Dahl, 2021).

Flere studier utforsker betydningen av *relasjoner* og hvordan de unge blir møtt av velferdstjenestene. Haikkola (2021) studerer hvordan de som jobber i velferdstjenestene (tiltak) konstruerer de unges ønsker, ferdigheter og evner. Solheim et al. (Solheim, Gudmundsdóttir, Husabø & Øien, 2021) studerer hvordan relasjoner mellom unge brukere og profesjonelle veiledere i den norske Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) kan forstås og bidra til inkludering, mens Follesø (2010) ser på hvordan voksne kan motivere og støtte endringsprosesser for ungdom.

Hva er sentrale funn om hva som virker fra den fagfelleverderte litteraturen?

Funnene fra den fagfelleverderte litteraturen kan oppsummeres i følgende hovedkategorier:

- Relasjoner, hvordan ungdommene blir møtt, medbestemmelse
- Tett oppfølging, individuell tilpasning
- Systemisk tilnærming
- Spesifikke tiltak som virker

Funnene om spesifikke tiltak som virker inngår i underkapittel 6.1 om effektstudier ovenfor, og omtales ikke i det følgende.

Relasjoner, hvordan ungdommene blir møtt, medbestemmelse

En majoritet av studiene fremhever betydningen av relasjoner, måter å bli møtt på og medbestemmelse. En studie som undersøker inkludering av psykisk utviklingshemmede finner at relasjonelle og psykososiale forhold, samt muligheter for medbestemmelse er vesentlig for

inkludering (Byhlin & Kacker, 2018). Det samme finner Andreasen mfl. (2019) som vektlegger de unge deltageres relasjon til mentorene som ekstremt betydningsfulle. Mentorene beskrives av de unge som autentiske, at mentorene møter de unge som vanlige folk og er interessert i dem som likeverdige mennesker. En finsk studie om NEETs i møte med velferdssystemet finner at når kjemien mellom sosialarbeider og klient er bra kan nytten være stor (Aaltonen, Berg & Karvonen, 2017).

En svensk-norsk studie omtaler arbeidsinkludering som «sosialt gruppefenomen» og trekker frem ressursene som ligger i kontakten mellom generasjoner, altså når pensjonister møter ungdomsskoleelever som sliter med å fullføre skolen (Hermelin & Rusten, 2018). Den generasjonsoverskridende ressurstankegangen finner vi igjen i forskningen fra Grønland (Collins et al., 2019), som foreslår økt relasjon til eldre som et av mange selvmordsforebyggende tiltak.

Jonsson og Goicolea (2020) understreker også betydningen av relasjonskompetanse, trygge omgivelser, og ikke-dømmende holdninger til unge utenfor utdanning og arbeid. Frøyland (2018b) nevner relasjonsbygging gjennom tett oppfølging av utsatt ungdom, individuelt eller i grupper, som viktig. For å oppnå gode relasjoner til ungdommene kan det være nyttig å tilby trygge, fysiske lokaler, måltider som ramme for sosial omgang og muligheter for å oppnå kontakt med voksne hjelpere, ifølge Frøyland (2018b). En annen studie som løfter blikket fra individuelle forhold til fellesskap, er Berliner et al. (2017) som undersøker hva som kan bidra til sosial resiliens på Grønland. Solidaritet, gjensidig respekt og tillit er nøkkelbegreper fra studien.

Somaliske ungdommers opplevde skoleinkludering og diskriminering undersøkes av Osman mfl. (2020). De finner at positive relasjoner mellom ungdommen og lærerne er vesentlig. Det er viktig at lærerne har kulturkompetanse slik at de kan fasilitere ungdommens akkulturasjons- og inkluderingsprosess. Skole-hjem relasjonen er også et viktig moment. Her skorter det ofte både grunnet språklige utfordringer, men også fordi det er kulturelle barrierer som kan stå i veien for gjensidig forståelse.

Tett oppfølging, individuell tilpasning

Betydningen av tett oppfølging og individuell tilpasning går igjen i flere studier. Assmann et al. (2021) sammenligner arbeidsrettede tiltak i Norge og Tyskland, og et av hovedfunnene er at tett oppfølging over tid er viktig for å sikre at unge kommer i arbeid og forblir i arbeid. En studie om overgangen fra barnevernet til Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) for barnehjemsbarn, finner at ungdommene selv etterlyser tettere oppfølging etter at de «går ut» av barnevernet, både av økonomisk, praktisk og emosjonell art, som de ikke får av Arbeids- og velferdsforvaltningen (Tysnes & Kiik, 2019). Wrede-Jäntti og Wester (2016) argumenterer for at det gode møtet mellom profesjonell aktør og bruker er svært viktig, og i seg selv kan bidra til motivasjon, samt at opplevelse av sammenheng også er viktig for å oppleve inkludering. Studien viser at tett oppfølging fra hjelpere som ikke har så mange å følge opp gjør det mulig å se og være til stede for de unge på måter som de opplever som tillitsbyggende og gode.

Strukturorientert tilnærming

Noen få fagfelleverderte studier løfter blikket fra en individualisert tilnærming til en strukturorientert tilnærming. Et hovedpoeng fra en dansk studie er at dersom målgruppen skal hjelpes inn i arbeid eller skole, så er det ikke tilstrekkelig å sette søkelys på og forsøke å løfte deres egne ressurser og kompetanser gjennom biografiske teknikker (samtaler om livshistorier, styrker og svakheter). En slik individualiserende tilnærming er ikke tilstrekkelig når de som skal hjelpes har komplekse og sammensatte problemer som krever bistand eller behandling fra andre instanser og individuelt tilpassede tiltak (Andersen, Tjørnhøj-Thomsen, Reventlow & Davidsen, 2019).

En norsk studie fremhever betydningen av godt koordinert tverrprofesjonelt samarbeid. Dette kan skape grenseoverskridende praksiser på tvers av aktører og tjenester, såkalte «tredje rom» (Anvik & Waldahl, 2018). Et konkret eksempel på transformasjon til det tredje rom fra denne studien er et team-medlems beskrivelse av at de tidligere sendte elevene mellom seg, mens de nå stopper opp og i fellesskap prøver å forstå hvilken spesifikk hjelp eleven trenger.

Her er det også verdt å nevne effektstudien av multisystemic treatment (MST) (Daehlen & Madsen, 2016) som er en psykiatrisk behandlingsform med formål om å jobbe systemisk med ungdom med adferdsproblemer og rusproblematikk. Studien finner ingen effekt av MST, men påpeker at mangel på effekt av MST kan indikere at de øvrige tilbudene til barnevernet holder høy kvalitet og er effektfulle.

Oppsummering

En stor andel av de fagfelleverderte studiene fremhever betydningen av gode relasjoner mellom ungdom og aktører i hjelpeapparatet som vesentlig for vellykket inkludering. Også studier som ikke har hatt relasjoner som hovedfokus peker på betydningen av de gode møtene eller god personlig match. Videre ser vi at tett oppfølging og individuell tilpasning er viktig. En liten andel av studiene har en strukturorientert tilnærming til inkludering, og argumenterer for at god samordning mellom aktører er nødvendig. Det er imidlertid ikke entydig ut ifra de fagfelleverderte studiene i vårt utvalg hva god samordning innebærer. Funnene fra den fagfelleverderte litteraturen gir et bilde av at vellykket inkludering foregår på ulike nivåer. Gode personlige relasjoner er nesten alltid en forutsetning for at en positiv endring skal kunne skje, men et godt koordinert system av tjenester er også nødvendig for å fasilitere de gode møtene.

Referanser

I analysen av den fagfelleverderte litteraturen har vi lagt mest vekt på følgende studier:

Andersen, J. H., Tjørnhøj-Thomsen, T., Reventlow, S. & Davidsen, A. S. (2019). Initiating change: Negotiations of subjectivity in a Danish activation programme for young adults with psychosocial problems and common mental disorders. *Culture, Medicine, and Psychiatry*, 43(3), 425-441.

Andreasen, J., Poulsen, S., Hoej, M. & Arnfred, S. (2019). 'It is important for us to see the mentors as persons'—participant experiences of a rehabilitation group. *International journal of qualitative studies on health and well-being*, 14(1), 1632108.

Anvik, C. & Waldahl, R. H. (2018). Sustainable collaboration to support vulnerable youth: Mental health support teams in upper secondary school. *Social Inclusion*, 6(3), 282-288.

Assmann, M. L., Tolgensbakk, I., Vedeler, J. S. & Bøhler, K. K. (2021). Public employment services: Building social resilience in youth? *Social Policy & Administration*, 55(4), 659-673. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/spol.12649>

Berliner, P., Christensen, J. K. & Bourup, E. B. (2017). Social resiliens-forandringsressourcer i to byer i Grønland. *Psyke & Logos*, 38(1), 217-245.

Brunila, K. & Ryyanen, S. (2017). New rules of the game: youth training in Brazil and Finland as examples of the new global network governance. *Journal of Education and Work*, 30(4), 353-366. <https://doi.org/10.1080/13639080.2016.1191627>

Byhlin, S. & Kacker, P. (2018). 'I Want to Participate!' Young Adults with Mild to Moderate Intellectual Disabilities: How to Increase Participation and Improve Attitudes. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 20(1), 172-181. <https://doi.org/10.16993/sjdr.58>

- Collins, P. Y., Delgado Jr, R. A., Apok, C., Baez, L., Bjerregaard, P., Chatwood, S., ... Dillard, D. (2019). RISING SUN: prioritized outcomes for suicide prevention in the Arctic. *Psychiatric services*, 70(2), 152-155.
- Daehlen, M. & Madsen, C. (2016). School enrolment following multisystemic treatment: A register-based examination among youth with severe behavioural problems. *Children and Youth Services Review*, 67, 76-83. <https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2016.05.016>
- Drange, I. D. A. & Jakobsson, N. (2019). Incentive Effects of Cash Benefits among Young People. A Natural Experiment from Norway. *Journal of Social Policy*, 48(1), 107-125. <https://doi.org/10.1017/S0047279418000302>
- Follesø, R. (2010). Ungdom, risiko og anerkjennelse. Hvordan støtte vilje til endring? *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 10(1), 73-87. Hentet fra <http://www.ungdomsforskning.no/>
- Frøyland, K. (2016). Applicability of IPS Principles to Job Inclusion of Vulnerable Youth. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 45(3), 249-265. Hentet fra <http://www.iospress.nl/>
- Frøyland, K. (2018). Vital tasks and roles of frontline workers facilitating job inclusion of vulnerable youth. *European Journal of Social Work*, 1-12. <https://doi.org/10.1080/13691457.2018.1423547>
- Haikkola, L. (2021). Classed and gendered transitions in youth activation: the case of Finnish youth employment services. *Journal of Youth Studies*, 24(2), 250-266.
- Hákonardóttir, E. S. W., Einarsdóttir, S., Guðmundsdóttir, G. A. & Guðmundsson, G. (2017). Aðgengi fullorðinna að námi á framhaldsskólastigi: Stofnana- og aðstæðubundnar hindranir á menntavegi [The access of young adults to secondary education: institutional and situational barriers]. *Uppeldi og menntun*, 20, 33-49. Hentet fra <https://ojs.hi.is/tuum/article/view/2687>
- Hermelin, B. & Rusten, G. (2018). A place-based approach to social entrepreneurship for social integration - Cases from Norway and Sweden. *Local Economy*, 33(4), 367-383. <https://doi.org/10.1177/0269094218777900>
- Hyggen, C. (2017). Etterlater arbeidstrening arr hos unge ledige? Et vignett-eksperiment av arbeidsgiveres beslutninger ved ansettelser av unge i Norge. *Søkelys på arbeidslivet*, 34(04), 236-251. Hentet fra http://www.idunn.no/spa/2017/04/etterlater_arbeidstrening_arr_hos_unge_ledige_et_vignett-e
- Jonsson, F. & Goicolea, I. (2020). "We believe in you, like really believe in you": Initiating a realist study of (re) engagement initiatives for youth not in employment, education or training with experiences from northern Sweden. *Evaluation and Program Planning*, 83, 101851.
- Osman, F., Mohamed, A., Warner, G. & Sarkadi, A. (2020). Longing for a sense of belonging— Somali immigrant adolescents' experiences of their acculturation efforts in Sweden. *International journal of qualitative studies on health and well-being*, 15(sup2), 1784532.
- Solheim, I. J., Gudmundsdottir, S., Husabø, M. & Øien, A. M. (2021). The importance of relationships in the encounter between NAV staff and young, vulnerable users. An action research study. *European Journal of Social Work*, 24(4), 671-682.
- Toiviainen, S. (2018). Sopeutumista, sitkeyttä ja selviytymistä. *Nuorten relationaalinen toimijuus siirtymissä marginaalista kohti valtavirtoja. Nuorisotutkimus*, 36(4), 35-49.
- Tysnes, I. B. & Kiik, R. (2019). Support on the way to adulthood: challenges in the transition between social welfare systems. *European Journal of Social Work*, 1-11. <https://doi.org/10.1080/13691457.2019.1602512>

Wel, K. A., Hermansen, Å., Saltkjel, T. & Dahl, E. (2021). Utsatte unges livsbaner før og etter NAV-reformen: Flere «integrerte», sammenhengende, progressive og effektive forløp?

Wrede-Jäntti, M. & Wester, C. (2016). Verkstaden – en laddningsstation - Unga deltagares erfarenheter av erhållat psykiskt och socialt stöd vid arbetsverkstäder i Svenskfinland. *Tidsskrift för psykisk helsearbeid*, 12(04), 318-329. Hentet fra http://www.idunn.no/tph/2016/04/verkstaden_en_laddningsstation_-_unga_deltagares_erfarenh

Aaltonen, S., Berg, P. & Karvonen, S. (2017). Affordances of welfare services–Perspectives of young clients. *Nordisk välfärdsvetenskap/Nordic Welfare Research*, 2(01), 30-38.

6.3 «Grå» litteratur

Litteraturtipsene fra de nordiske forskerne og forskerne ved OsloMet inneholdt en del såkalt «grå litteratur», det vil si ikke-vitenskapelige publikasjoner som rapporter, utredninger, bøker og bokkapitler. I oversikten over alle inkluderte studier (se vedlegg 2) utgjør dette alle studier som ikke er artikler. Også et par doktorgradsavhandlinger og noen bokkapitler i vitenskapelige antologier inngår her. Vi har sett på 32 slike studier her som i noen grad belyser utfordringen med å inkludere utsatt ungdom i skole, arbeid eller lokalsamfunn.

Hva kjennetegner den grå litteraturen som er inkludert?

De aller fleste av disse studiene er rapporter (18). Ni av disse er bøker eller bokkapitler, to er offentlige utredninger, to er avhandlinger, og en er en artikkel publisert i ikke-vitenskapelig tidsskrift. Ettersom dette prosjektet i all hovedsak søker forskningsbasert kunnskap, har vi i hovedsak ikke tatt med offentlige utredninger med noen få unntak for å synliggjøre hva slags publikasjoner som beskriver tema og felt med relevans for utsatt ungdom og inkludering. Flere offentlige utredninger gir informative og gode oversikter over feltet og viser til mye forskningsbasert kunnskap selv om de ikke representerer den type kunnskap som vi i dette prosjektet er ute etter å beskrive.

Fire av disse «grå» studiene omhandler alle de syv nordiske landene som inngår i dette prosjektet, men det er en overvekt av studier fra Danmark (seks), Sverige (ni) og Norge (seks). Også studier fra Finland, Island og Færøyene finnes blant de utvalgte studiene.

Omtrent halvparten av studiene er kvalitative og nesten like mange kombinerer kvalitative og kvantitative metoder. Fire av studiene er hovedsakelig kvantitative. Bare tre av disse studiene inneholder en eller annen form for effektmåling.

En rekke ulike tiltak eller virkemidler på ulike nivå diskuteres i disse publikasjonene. På nasjonalt nivå finner vi for eksempel studier av tilskuddordning mot barnefattigdom (Fløtten & Hansen, 2018), Nordisk 0-24 samarbeid (Hansen, Jensen & Hansen, 2020), og av den svenske arbeidsformidlingen (Arbetsförmedlingen, 2021). Vi finner også studier av lokale tiltak som løstjenester for unge (Frøyland, Spjelkavik, Bernstrøm, Ballo & Frangakis, 2020), prosjekter for å motvirke studieavbrudd (Sveriges-Kommuner-och-Landsting, 2018), eller lokale One-stop Guidance-shops eller brobyggningsprosjekter, som for så vidt også er tatt i bruk flere steder i noen av de nordiske landene (se kapittel 3.2, eller Westerback og Wrede-Jäntti (2020)). Noen av disse studiene handler om samarbeid og samhandling mellom ulike tjenester, for eksempel knyttet til et lokalt prosjekt eller i flere kommuner, mens flere handler om hvordan å stimulere de unges medvirkning. Enkelte studier analyserer ulike typer arbeids- eller skolerettede tiltak på tvers av de nordiske landene, og noen få utforsker mer politiske virkemidler så som aktiv arbeidsmarkedspolitikk (ALMP). En bok oppsummerer ungdomsforskeres egne refleksjoner og

synspunkter på hva som forårsaker marginalisering av unge og hva som kan gjøres for å inkludere flere.

Studiene fokuserer både på inkludering i arbeid og skole. Noen studier ser på hvordan inkludering kan fasiliteres i samfunnet mer generelt, for eksempel hvordan forstår forskere området utsatthet, hva som kan fremme vilkårene for utsatte unges livsdugelighet, eller hva det betyr for utsatte unge dersom man aktivt fokuserer på relasjoner, nettverk og deltakelse i lokalsamfunn.

Flere studier i den «grå litteraturen» diskuterer ulike aspekter ved inkludering i arbeid. Noen retter fokuset mer mot den videregående skolen, for eksempel mot hva som skal til for at flest mulig påbegynner og fullfører videregående skole. Flere studier er vurderinger eller evalueringer av ulike lokale prosjekter, som for eksempel lostjenester eller oppfølgingstjenester i den videregående skolen, IPS-baserte prosjekter (Individual Placement and Support), samhandlings- eller brobygningsprosjekter.

Noen av studiene retter fokuset mot kommuners innsats eller hvordan stater og samarbeid mellom ulike instanser og ulike stater kan bidra til inkludering, for eksempel hvordan kommuner arbeider og organiserer seg for å styrke tverrfaglig samarbeid omkring unge 13–25 år, eller hvordan det nordiske 0-24 samarbeidet kan forbedres.

Hva er sentrale funn fra den grå litteraturen?

Mye av den «grå litteraturen» har et helhetlig fokus der det er vanlig å kombinere flere forskningsmetoder og der forhold på flere områder og nivåer med relevans for inkludering belyses. Det typiske svaret fra slike studier er at det må arbeides langs flere akser for å lykkes med å inkludere, og at ikke et enkelt tiltak kan løse disse utfordringene. Det er mye likt mellom konklusjonene i de ulike studiene, men også noe variasjon. Vi kan ikke trekke fram alle studiene her, men viser til noen for å illustrere. For eksempel løfter en bok (Katznelson, Jørgensen & Sørensen, 2015) frem følgende kvaliteter/faktorer som viktige for å fremme positive forandringer: 1) relasjoner til profesjonelle hjelpere, 2) delta i fellesskaper, 3) nødvendig tid, 4) konkret hjelp/støtte i hverdagslivet, 5) psykologiske redskaper, 6) meningsfulle perspektiver på utdanning og arbeid, 7) sammenheng og kontinuitet i innsatser over tid.

En annen bok foreslår å 1) gjøre noe med fattigdommen, 2) senke prestasjonspresset i utdanningssystemet, 3) lage alternative veier gjennom utdanningssystemet, samt 4) legg til rette for handlingsmuligheter og deltakelse i fellesskaper for de unge (Görlich, Pless, Katznelson & Graversen, 2019). En tredje bok foreslår at medvirkning i ulike typer av lokalsamfunnsprosjekter av unge i utsatte og sårbare situasjoner kan bidra til å øke sjansen for inkludering i lokalsamfunn ved å øke nettverk, gi tilgang til arenaer, gi voksenkontakt og oppfølging, samt ved å gi kunnskap og ferdigheter (Bruselius-Jensen & Nielsen, 2020).

Et kapittel i en vitenskapelig antologi (R. Halvorsen, Hvinden, Kuivalainen & Schoyen, 2018) konkluderer med tre poenger: 1) Å kun investere i tilbudssida (arbeidstakerne) er ikke tilstrekkelig for å få til inkluderingsarbeidet. Man må også stimulere etterspørselssiden (primært arbeidsgiverne). 2) Man må satse mer på målrettede innsatser som er skreddersydd den enkeltes behov. Dette innebærer at lokale «agenter» må få større skjønnsrom til å nettopp gjøre de individuelle vurderinger som er en forutsetning for skreddersøm. 3) Arbeid er kanskje ikke realistisk for alle. For de som «står langt unna arbeidslivet» er det kanskje viktigere å forebygge en total sosial eksklusjon, foreslår disse forfatterne.

En nordisk studie (Karlsdóttir et al., 2019) foreslår at for å lykkes med inkludering må det jobbes med 1) tidlig intervensjon, 2) å vektlegge sosiale intervensjoner som fokuserer på brukeren, 3) gi tilgang til lavterskeltjenester, 4) tilby IPS (Individual Placement and Support), 5) konsentrere

handlingene mot identifiserte behov, 6) å etablere gode klient-konsulent/lærling-mentor relasjoner, 7) å lytte til individuelle behov.

En studie (Görlich et al., 2016) konkluderer med at følgende innsatsområder er sentrale for å nå målet om å hjelpe de unge til videre utdanning: 1) at de selv opplever å kunne gjennomføre en utdanning, 2) at de selv opplever å ha en meningsfull og realiserbar plan, 3) at de opplever å ha fått økt nettverk. Tre redskaper framstår som viktige: 1) mentorer (sosialt, personlig, utdanningsrettet bistand), 2) praksis i skolesystemet og i virksomheter, 3) faglig progresjon. Prosjektene som inngikk i denne studien, hadde som mål å understøtte at flere unge på yrkesfaglige retninger kommer i utdanning eller arbeid. Prosjektene var ulike, men alle måtte tilfredsstille noen kriterier satt av myndighetene, blant annet at alle involverte aktører skulle arbeide med:

- En felles utdanningsplan.
- Det skal være en kontaktperson med kommunen.
- Brobygningen skal foregå i «ordinære» utdanningsmiljøer hvor de unge kan møte og identifisere seg med andre unge.
- De unge skal tilvennes en hverdag på en ordinær utdanning.
- Det er løpende opptak og utslusing.
- En mentor som hjelper den unge med faglige og personlige problemer skal følge hver ungdom minst til de har fått en praksisplass (lære plass).
- Det skal gis individuell praksisplasstøtte.

Av mer konkrete påpekninger av tiltak på lokalt nivå argumenterer flere studier for tiltak skreddersydd til unge, så som one-stop-shops, lostjenester, UNG Arena eller andre typer treffpunkt, eller lokaler der utsatt ungdom kan møte opp og få oppfølging fra personell med både tid, interesse og egnet kompetanse.

Flere av studiene i den grå litteraturen undersøker samarbeid og samhandling mellom involverte instanser i arbeidet rettet mot utsatt ungdom. Slike studier gir kunnskap om hva som kan fremme godt samarbeid om barn og unge, og dermed mer indirekte om hva som kan fremme inkludering. En studie foreslår for eksempel at organisering av tjenestene slik at de knyttes tettere til hverandre og blir bedre kjent med hverandre er sentralt (samlokalisering, nettverk, tverrfaglige enheter, matrise), og å sørge for at de ansatte lærer gjennom sparring, veiledning, workshops, temadager etc.), samt gjerne nytte samarbeidsredskaper som avtaler, prosedyrebeskrivelser, koordinerings- og nettverksmøter med mer (Kristensen, Folker, Skov & Nielsen, 2018).

En studie (Nicolaisen, 2017) trekker fram kjennetegn ved både arbeidsplassene og bistanden som gis fra Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) som viktige fremmere av inkludering. Forutsetningene ser ut til å være bedre i yrker der kravene til formell utdanning er relativt lave fordi, det i disse yrkene er tradisjon og systemer for opplæring på arbeidsplassen. I tillegg peker artikkelen på at vellykket arbeidsinkludering også er avhengig av at arbeidsgiverne får den oppfølgingen de trenger fra Arbeids- og velferdsforvaltningen: de trenger en kontaktperson som er lett tilgjengelig, og rask respons.

En siste studie (Gretschel & Myllyniemi, 2020) som vi vil trekke fram her etterspør blant annet tilstedeværelsen av «Sokrates-lignende» skikkelser, som veileder de unge gjennom vanskelige livsfaser og stiller de viktige og eksistensielle spørsmålene, som hjelper den unge til økt innsikt og forståelse.

Oppsummering

Mye av den «grå litteraturen» har et helhetlig fokus der det er vanlig å kombinere flere forskningsmetoder og der forhold på flere områder og nivåer med relevans for inkludering

belyses. Det typiske svaret fra slike helhetlig orienterte studier er at det må arbeides langs flere akser for å lykkes med å inkludere, og at ikke et enkelt tiltak kan løse disse utfordringene. For eksempel løfter en bok frem følgende kvaliteter/faktorer som viktige for å fremme positive forandringer: 1) relasjoner til profesjonelle hjelpere, 2) delta i fellesskaper, 3) nødvendig tid, 4) konkret hjelp/støtte i hverdagslivet, 5) psykologiske redskaper, 6) meningsfulle perspektiver på utdanning og arbeid, 7) sammenheng og kontinuitet i innsatser over tid. Det er mye likt mellom konklusjonene i de ulike studiene, men også noe variasjon.

Referanser

I analysen av den «grå» litteraturen har vi lagt mest vekt på følgende studier:

Arbetsförmedlingen. (2021). *Ungdomar som riskerar långtidsarbetslöshet. Återrapport regleringsbrev 2021*. Sverige: Arbetsförmedlingen. Hentet fra <https://arbetsformedlingen.se/download/18.45f2840b17863cf8a233954/1618559967886/aterrapport-ungdomar-som-riskerar-langtidsarbetloshet.pdf>

Bruselius-Jensen, M. & Nielsen, A. M. W. (2020). *Veje til deltagelse: Nye forståelser og tilgange til facilitering af børn og unges deltagelse*. Danmark, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Fløtten, T. & Hansen, I. L. (2018). *Fra deltakelse til mestring. Evaluering av nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom (Fafo-rapport)*. Norge, Oslo: Fafo.

Frøyland, K., Spjelkavik, Ø., Bernstrøm, V. H., Ballo, J. G. & Frangakis, M. (2020). *Lindeneslosen. Sluttrapport (AFI-rapport 2020/11)*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.

Gretschel, A. & Myllyniemi, S. (2020). *Kuulummeko yhteiskuntaan? Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista. Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro, 110*.

Görlich, A., Katznelson, N., Hansen, N.-H. M., Rosholm, M. & Svarer, M. (2016). *Hvad virker? Ledige unges vej til uddannelse og arbejde: Evaluering af Brobygning til Uddannelse*. Danmark, CEFU: Center for Ungdomsforskning. Hentet fra <https://www.cefu.dk/emner/publikationer/publikationer/hvad-virker-ledige-unges-vej-til-uddannelse-og-arbejde-evaluering-af-brobygning-til-uddannelse.aspx>

Görlich, A., Pless, M., Katznelson, N. & Graversen, L. (2019). *Ny udsathed i ungdomslivet: 11 forskere om den stigende mistrivsel blandt unge*. Danmark: Hans Reitzels Forlag.

Halvorsen, R., Hvinden, B., Kuivalainen, S. & Schoyen, M. A. (2018). *A new approach to promoting youth inclusion in the labour market? Disability in the Nordic welfare states*. I R. Halvorsen & B. Hvinden (Red.), *Youth, Diversity and Employment: Comparative perspectives on labour market policies*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Hansen, I. L., Jensen, R. S. & Hansen, H. C. (2020). *Mind the Gap! Nordic 0 – 24 collaboration on improved services to vulnerable children and young people. Final Report for the Process Evaluation*. Norge, Oslo. : Fafo. Hentet fra <https://www.fafo.no/images/pub/2020/20756.pdf>

Karlsdóttir, A., Cuadrado, A., Gaini, F., Jungsberg, L. & Ormstrup Vestergård, L. (2019). *Enabling vulnerable youth in rural areas not in education, employment or training (Nordregio Report)*. Sverige, Stockholm: Nordic Council of Ministers. Hentet fra urn:nbn:se:norden:org:diva-5649

Katznelson, N., Jørgensen, H. E. D. & Sørensen, N. U. (2015). *Hvem er de unge på kanten af det danske samfund?: om hverdagsliv, ungdomskultur og indsatser der gør en positiv forskel* Aalborg Universitetsforlag.

Kristensen, M. M., Folker, A. P., Skov, S. S. & Nielsen, M. B. D. (2018). *Det gode samarbejde om børn og unge i mistrivsel: Et kvalitativt casestudie i tre kommuner* (8778994381). Danmark, København: Statens Institut for Folkesundhed. Hentet fra https://www.sdu.dk/sif/-/media/images/sif/sidste_chance/sif/udgivelser/2019/det_gode_samarbejde.pdf

Nicolaisen, H. (2017). Inkludering av unge på AAP - et arbeidsgiverperspektiv. *Arbeid og velferd*, 2017(2), 35-48.

Sveriges-Kommuner-och-Landsting. (2018). *Studieavbrott. En fråga med konsekvenser långt utanför klassrummet*. Sverige, Stockholm: Sveriges Kommuner og Landsting. Hentet fra <https://webbutik.skr.se/bilder/artiklar/pdf/7585-685-8.pdf?issuusi=ignore>

Westerback, F. & Wrede-Jäntti, M. (2020). Haastavia tilanteita nuorten arvostamassa Ohjaamossa–Miten Ohjaamoon tyytymättömät nuoret perustelevat kritiikkinsä? I *Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo. Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyönteessä* (s. 46-69). Nuorisotutkimusseura Nuorisotutkimusverkosto.

7. Sammenstilling av inkludert litteratur etter tema

I dette kapitlet presenterer og analyserer vi hvilken kunnskap litteraturen vi har samlet inn gir, på noen sentrale temaer. Ettersom flere kjennetegn og kvaliteter ved bistand og tiltak ser ut til å være viktige uavhengig av hva slags arena de unge ønsker å inkluderes i, har vi beskrevet en del generelle poeng knyttet til samordning og koordinering, samt hva studien sier om gode relasjoner og gode møter i to underkapittel avslutningsvis i dette kapitlet. Vi starter med å se nærmere på hva de inkluderte studiene sier om inkludering av utsatt ungdom i arbeid.

7.1 Inkludering i arbeid

Inkludering i arbeid er et av de sentrale fokusområdene i denne kunnskapssammenstillingen. Med inkludering i arbeid mener vi både det å finne arbeid (kort eller langvarig) for utsatt ungdom, men også det å bruke ordinære arbeidsplasser midlertidig for å inkludere og for eksempel bidra til fullføring av videregående skole. 58 av de inkluderte studiene handler i ulik grad og på ulikt nivå om inkludering i arbeid av utsatt ungdom. 30 av studiene er vitenskapelige fagfelleverderte artikler. 17 er rapporter, mens syv er bøker eller bokkapitler. I tillegg finner vi to ph.d-avhandlinger, et working paper og en offentlig utredning.

Mens mange av studiene gir kunnskap som er relevant for utforming av tiltak og tilnærminger for inkludering i arbeid, så er flere av studiene også et kritisk blikk på inkludering i arbeid og problematiserer denne utfordringen. 18 av studiene handler direkte og tydelig om inkludering i arbeid av utsatt ungdom. Fire studier har hovedsakelig et problematiserende fokus på arbeidsinkludering. Vi har lagt særlig vekt på disse 22 studiene i den følgende gjennomgangen.

Blant de øvrige har 17 studier en viss relevans for arbeidsinkludering, men går i liten grad konkret og direkte til verks, og vi finner dermed at vi i mindre grad kan trekke konklusjoner fra denne litteraturen. De øvrige 18 studiene betyr mer indirekte noe for arbeidsinkludering ved at de omhandler relasjonsbygging eller tverrfaglig samarbeid der inkludering er et av flere mulige innsatsområder, uten at det går tydelig inn i akkurat dette.

Flere studier finner at tilnærminger som Individual Placement and Support (IPS – Individuell jobbstøtte på norsk) har god virkning på arbeidsinkludering også av utsatt ungdom, og at tiltak som lønnskudd og opplæringstiltak også er forbundet med bedre effekt enn andre typer tiltak. Vi finner få studier om langtidseffekter av arbeidsmarkedstiltak i litteraturgjennomgangen.¹⁴

De mer kvalitative studiene finner at en rekke faktorer eller elementer kan være viktige i det konkrete arbeidsinkluderingsarbeidet med den enkelte, hvor «skreddersøm», god støtte og oppfølging er sentrale elementer. Disse studiene viser også at organisatoriske kjennetegn ved den enkelte arbeidsplass betyr noe for hva slags opplæring, støtte og arbeidsoppgaver som kan tilbys, og som slik antyder at noen bransjer/yrker ser ut til å kunne være lettere enn andre å ta i bruk for målgruppen. Flere studier peker også på at støtteapparatet i form av loser, jobbspesialister, veiledere og andre kan spille helt avgjørende roller for å få til et vellykket inkluderingsforløp. Både den unge og arbeidsplassen – og støtteapparatet selv – kan trenge bistand og veiledning. I sum viser flere av de mer kvalitative studiene at inkludering av unge med

¹⁴ Imidlertid har det blitt publisert SE-studier med et langsiktig perspektiv etter at vi avsluttet litteraturinnsamlingen til denne rapporten. Dahl og Lima (2021) studerte SE-tiltak (ikke spesifikt for unge) i den norske Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) og finner at SE-tiltak fikk flere i arbeid raskt, men fant at effekten forsvant etter 3 år. Til sammenligning viser en fersk IPS-studie god effekt på overgang til arbeid særlig for unge med mentale lidelser også over tid ved å øke sannsynligheten for jobb med 9 prosent i løpet av 43 måneder (Holmås, Monstad & Reme, 2021).

store bistandsbehov er mulig, men at det kan være nødvendig med langvarige og ressurskrevende prosesser med læring og justeringer over tid. Litteraturen vi har funnet sier lite om hva som bidrar til varig inkludering i arbeid. Vi skal i det følgende trekke fram noen av studiene.

Hvilke grupper av ungdom er det studiene handler om?

De aller fleste studiene om inkludering i arbeid, studerer det de beskriver og definerer som sårbar eller utsatt ungdom, NEETs, unge uføre eller unge med (mentale) helseproblemer. Enkelte studier handler om barnevernsbarn, unge i fare for å ta selvmord, eller ung urbefolkning. Et eksempel er en studie om unge samer (L. S. Olsen, Löfving, Paavola & Grelck, 2020) som blant annet finner at samiske språkferdigheter er et viktig grunnlag for å styrke selvtillit, kulturell identitet og jobbmuligheter for unge med samisk bakgrunn. Denne studien argumenterer for at det kan være viktig at den unge får mulighet til å kombinere det å ha en jobb med å være aktiv i samisk kulturaktivitet. Slik har den noe av den samme argumentasjonen som vi har funnet i studier av utsatt ungdom blant urbefolkning i arktisk kontekst når det gjelder å knytte de unge til kulturelle aktiviteter som styrker deres identitet (Collins et al., 2019). Ut over dette finner vi ikke i disse studiene beskrivelser av spesifikke behov for ulike undergrupper av utsatt ungdom, som eventuelt kunne medføre behov for ulike framgangsmåter eller ulike metodiske tilnærminger.

Halvorsen et al. (2018) konkluderer i en mer strukturrettet studie om hvordan de nordiske landene har respondert på økende diversitet blant unge som strever med overgangen fra skole til arbeid, med at det å kun investere i tilbudssida (arbeidstakerne) ikke er tilstrekkelig for å få til inkluderingsarbeidet. Man må også stimulere etterspørselssiden, altså arbeidsgiverne. I tillegg må det satses mer på målrettede innsatser som er skreddersydd den enkeltes behov, noe som innebærer at lokale «agenter» må få større rom til å nettopp gjøre de individuelle vurderingene (utvise skjønn) som er en forutsetning for skreddersøm. Et hovedpoeng er at alt arbeidsinkluderingsarbeid må tilpasses det enkelte individ og de konkrete utfordringene det er behov for å håndtere, slik at nødvendig støtte, oppfølging, og behandling tas inn som del av løsningen for den enkelte ungdom.

Om arbeidsplassene og arbeidsinkludering som prosess

Studier vi har funnet peker på at de prosesser og det som skjer på arbeidsplassen er viktige for mulighetene til å mestre og lykkes (Bjørnshagen & Ugreninov, 2021). Noen peker på utfordringer knyttet til arbeidsgivernes skeptiske holdninger, for eksempel for de unge som tidligere har deltatt i den norske Arbeids- og velferdsforvaltningens (NAV) tiltak «arbeidstrening» (Hyggen, 2017), men vi har funnet få studier som studerer prosessene på arbeidsplassen grundig.

Den studien vi har funnet som kanskje tydeligst drøfter arbeidsplassens betydning, er et «working paper», publisert i et ikke-fagfelleverdert tidsskrift (Nicolaisen, 2017). Studien har imidlertid form som en vitenskapelig artikkel, og framstår som gjennomarbeidet og solid. Studien finner at forskjellige bransjer og yrker har noe ulike forutsetninger for å lykkes som arena for arbeidsinkludering av unge. Forutsetningene ser ut til å være bedre i yrker der kravene til formell utdanning er relativt lave. Årsaken er at det i disse yrkene er tradisjon og systemer for opplæring på arbeidsplassen. Dessuten deltar de unge i større grad i et arbeidsfellesskap med kollegaer og gjør samme oppgavene som dem på slike arbeidsplasser, enn der oppgavene er mer spesialiserte og krever høyere utdanning. Varehandel, bilbransje og barnehage er eksempler på yrker/bransjer som har gode rammer. Disse har også lærlinge- og praksiskandidatordninger som gjør det mulig å utdanne seg mens man er i arbeidspraksis. I tillegg peker artikkelen på at vellykket arbeidsinkludering også er avhengig av at arbeidsgiverne får den oppfølgingen de

trenger fra Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV): de trenger en kontaktperson som er lett tilgjengelig, og rask respons.

Flere studier peker på at utsatt ungdom kan ha oppfølgingsbehov over lang tid (Assmann et al., 2021). En studie argumenterer for at inkludering i arbeid av utsatt ungdom kan kreve lange og komplekse prosesser med mye læring, både for den unge, arbeidsplassen, og støtteaktører som veiledere i arbeids- og velferdstjenestene eller andre (Frøyland, 2020b). Arbeidsinkludering og arbeidsevne blir her sett som kollektivt skapt gjennom interaksjon og samhandling mellom de unge, arbeidsplass og støtteapparat. Arbeidsevne er her altså ikke forstått som en egenskap ved det enkelte individ primært, men også arbeidsplassens og støtteapparatets bidrag inngår. En slik tilnærming der inkluderingsprosessen understøttes av direkte bistand fra støtteapparatet, er også beskrevet i en studie av en lostjeneste rettet mot utsatt ungdom (Frøyland et al., 2020). Her finner vi eksempler der losene i enkelte tilfeller arbeidet sammen (deltid) med den unge og først etter lengre tid (to uker) fikk den unge anledning til å være alene en kort periode på arbeidsplassen. Viktigheten av slik å fasilitere utvikling i arbeidsoppgavene på arbeidsplassen er også framhevet i en annen studie (Frøyland, 2018b).

En studie søker dypere forståelse av arbeidsinkluderingsutfordringen til unge menn med ekstra oppfølgingsbehov (lærevansker), gjennom livforløpsanalyser av perioden fra ungdomstid til midten av 30-årene (Skjong & Myklebust, 2016). Imidlertid var dataene fra dette prosjektet noe overordnede og lite detaljerte når det gjelder hva slags utfordringer og mulige løsninger disse unge mennene møtte, relatert til det å komme i arbeid. Studier som går inn i prosessene og analyserer utfordringer og muligheter knyttet til inkludering i arbeid finner for øvrig vi lite av.

Støtteapparatets rolle

Flere av studiene vi har referert til ovenfor argumenterer for at arbeids- og velferdsapparatet har viktige støtteroller i arbeidsinkludering av utsatt ungdom. Både de unge og arbeidsplassene trenger praktisk og konkret støtte og veiledning. Også økonomiske virkemidler så som lønnstilskudd, mentortilskudd etc. kan være viktige.

En norsk studie viser at relasjonen mellom veileder og bruker i den norske Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV), samt mellom brukerne, er en nøkkelfaktor for at ungdommene skal klare å komme i arbeid eller skole (Solheim et al., 2021). For veiledere er det utfordrende, men helt avgjørende å etablere gode og meningsfulle relasjoner med ungdommen. Det er spesielt viktig å ta hensyn til at relasjonsbygging er tidkrevende. For å bygge gode relasjoner må veilederne behandle brukerne med respekt, utforske situasjonen og være utholdende.

En annen studie (Kane, Köhler-Olsen & Reedtz, 2017) finner at gode utredninger (identifisering av risikofaktorer), og gode (samarbeidende) relasjoner mellom bruker og veileder i Arbeids- og velferdsforvaltningen, og gode tverrfaglige og tverretatlige relasjoner, er viktige forutsetninger for at Arbeids- og velferdsforvaltningen skal lykkes med sitt inkluderingsarbeid. Tilstrekkelige og hensiktsmessige arbeidsfremmende tiltak er også viktige, men studien argumenterer for at aktivitetsplikt (når det er snakk om tvang) kan hemme inkluderingsarbeidet, blant annet fordi det kan skremme ungdommene bort.

En tredje studie (Frøyland, 2018b) avleder fire sentrale hjelperoller blant ansatte i Arbeids- og velferdsforvaltningen, knyttet til arbeidsinkludering av utsatt ungdom. Rollene er: (1) sikre basale behov knyttet til bolig, økonomi, helse og aktivitet, (2) etablere god kontakt og relasjon, for eksempel gjennom å møte og samarbeide med de unge i egne lokaler tilpasset ungdomsgruppa, (3) muliggjøre arbeid ved å bygge relasjoner til lokale arbeidsplasser og koble ungdom med aktuelle arbeidsoppgaver, og (4) jobbutvikling, det vil si å tilpasse og fortløpende justere arbeidsoppgaver til den unge, etablere tilstrekkelig bistand internt i bedriften (naturlig bistand), og følge tett opp over tid etter etablering i arbeid.

En dansk studie av et tiltak der arbeidspraksis ble benyttet for å bygge overgang til senere utdanning (Center for Ungdomsforskning, 2020), finner at når arbeidspraksisen lykkes så var dette oftest fordi det var en god match mellom ungdom og arbeidsplass. Studien viser også at det å ha en fast mentor skaper trygghet og kontinuitet. Men mentorenes rolle var svært ulike fra ungdom til ungdom, mens noen ble «reserveforeldre» var andre koordinatorene. Mentorens tro på den unge erfares som viktig. For et vellykket praksisforløp framheves betydningen av tre relasjonelle akser mellom mentor, ungdom og arbeidsplass. Før praksis er det viktig å avklare den unges ressurser og skjermingsbehov, og også arbeidsplassens ressurser. Under praksisen var det viktig med tett mentoroppfølging for å kunne justere avtaler og håndtere oppståtte utfordringer – særlig var dette viktig i starten. Det var også viktig å ha en kontaktperson i virksomheten, og helst en som ikke var øverste leder.

Om problematiseringer og kritikk av arbeidsinkluderingsarbeid

Noen studier problematiserer det offentlige støtteapparatets rolle. For eksempel viser Aaltonen et al. (2017) at sett fra unge NEETs sitt ståsted så oppfattes velferdssystemet som en instans som bidrar både positivt og negativt. Positivt gjennom støttende «affordances» (muligheter/handlinger) i form av gode relasjoner, allianse, rytme og rutine etc). Negative i form av press og en oppfatning av at selv om problemene ligger i arbeidslivet, så er manglene hos den enkelte unge.

Velferdssystemet bidrar også negativt ved å gi falske forhåpninger om at et tiltak eller en rehabilitering skal virke når det ikke gjør det. De poengter også at velferdssystemet er så vanskelig å få oversikt over at det ligger mange skjulte muligheter i det som kanskje bare oppdages ved en tilfeldighet. En norsk studie av hvilken virkning reformen av den norske Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV-reformen) har – der trygd, arbeidsformidling og sosiale tjenester ble slått sammen, finner at utsatte unge sjeldnere oppnår selvforsørgelse etter reformen, og oftere forblir uavklarte eller havner i marginaliserte livsbaner (Wel et al., 2021). Ifølge Wel et al. har avklarings effektiviteten blitt betydelig redusert etter NAV-reformen, og særlig for de mest utsatte gruppene.

En finsk doktorgradsavhandling fra 2020 (Mertanen) gransker hvordan ungdom uten skole/arbeid konstrueres som problem i ungdomspolicies i Finland og EU. Et hovedpoeng er at unge utenfor arbeid og skole beskrives som en sårbar gruppe i risiko, og som et problem for samfunnet. Samtidig bygger policies på tydelige forventninger til de unge om å delta i arbeid, for å bidra til fellesskapet. Samtidig som politikken/policierne kommuniserer i tråd med en paternalistisk tilnærming med føringer for hva som er best for de unge, tilskrives de unge altså selv (neoliberale individualiseringsprosesser) hovedansvaret for å bli del i samfunnet og bidra gjennom arbeid. Avhandlingen retter slik et kritisk blikk på hvordan offentlig politikk/offentlige policies og satsinger rettet mot unge som ikke deltar i arbeid/skole forstår og konstruerer «utsatte unge» som gruppe.

En annen finsk studie (Haikkola, 2021) finner at frontlinjearbeidere ved arbeidstiltakene ikke alltid assisterer de unge ved å støtte opp om deres planer, men ved å få de til å gå inn i arbeidsstyrken, som «working hands and bodies», og inn i stereotype kjønnssegregerte lavklasse yrker. De institusjonelle strukturene rundt aktivering av unge reproducerer ifølge denne studien rasemessige, kjønnete og klassebaserte skillelinjer. Brukerne er fra lavklassefamilier og førstelinjetjenesten bringer ikke inn høyere utdanning som alternativ. Med andre ord er det føringer i systemet og praksisen ved aktiveringstjenesten som styrer tilbudet, mer enn den enkeltes interesser, ferdigheter og ønsker.

Gjennom etnografiske analyser av flere arbeidsmarkedstiltak rettet mot utsatt ungdom i Finland, finner Paju et al. (2020) at tilbudet og bistanden som gis i et arbeidsrettet tiltak, handler mer om å bygge «human capital» og potensiell «ansettbarhet» hos disse ungdommene, enn om å gi konkret og spesifikk hjelp og opplæring i arbeidsoppgaver som de unge ønsker seg. Studien sannsynliggjør slik at det ofte er en motsetning mellom de unges ønsker om spesifikk og

praksisrelevant kunnskap og ferdigheter, og tiltakenes forsøk på å bygge mer generell, og for framtiden mer potensiell og allment anvendbar, kunnskap og ferdigheter.

En fjerde studie argumenterer i motsetning til den foregående for at de unge er opptatt av en rekke andre tema enn bare arbeid og skole, og studien peker på at det kan være grunnlag for å bruke mer ressurser på slike andre tema for å bedre møte unges behov (Gretschel & Myllyniemi, 2020).

Hovedfunn om arbeidsinkludering oppsummert

Litteraturen om inkludering i arbeid argumenterer i hovedsak for at for å inkludere utsatt ungdom i arbeid kreves individtilpassede strategier og prosessuell oppfølging i kombinasjon med god match av ungdom og arbeidsplass/oppgaver. Det kan være behov for innsats og støtte på en rekke områder samtidig, og dette vil variere fra ungdom til ungdom, men også over tid for en og den samme ungdom. Flere studier understreker at støtteapparatet kan spille helt avgjørende roller, men at de for å gjøre det må ha egnet kompetanse og kunnskap om hvordan å fasilitere inkludering på arbeidsplassen av utsatt ungdom. Også knyttet til inkludering i arbeid er det gode møtet, relasjon, tillit, samarbeid og samhandling mellom ulike bistandsyttere, samt medvirkning med de unge sentrale elementer på samme måte som i annet inkluderingsarbeid og sosialfaglig oppfølging.

Flere studier peker på at Individual Placement and Support (IPS) og Supported Employment (SE) er gode og effektive tilnærminger for å inkludere også unge i arbeid. Ut over dette finner vi støtte for at tiltak som lønnskudd har positiv innvirkning. Imidlertid foreligger det lite kunnskap om varigheten av slik inkludering.

Vi har funnet få studier som handler om hvordan å engasjere arbeidsgivere og arbeidsplasser i arbeidsinkludering av utsatt ungdom selv om flere peker på behovet av det. Arbeidsgiveres og arbeidsplassers rolle i inkluderingsarbeidet knyttet til denne målgruppen er dermed et lite studert område. Det er også svært få som har studert inkluderingsprosesser inn på arbeidsplass i et longitudinelt perspektiv, selv om noen få peker på at inkludering i arbeid er langsiktige læringsprosesser der både den unge, arbeidsgiver/arbeidsplass og støtteapparatet i fellesskap må utvikle støtteløsninger som varer.

Referanser

I analysen av litteraturen om arbeidsinkludering har vi lagt mest vekt på følgende studier:

Assmann, M. L., Tolgensbakk, I., Vedeler, J. S. & Bøhler, K. K. (2021). Public employment services: Building social resilience in youth? *Social Policy & Administration*, 55(4), 659-673. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/spol.12649>

Bjørnshagen, V. & Ugreninov, E. (2021). Labour market inclusion of young people with mental health problems in Norway. *Alter*, 15(1), 46-60.

Center for Ungdomsforskning, E. o. M. A. (2020). *Slutevaluering af RCT-forsøget Job-bro til Uddannelse*. Danmark: Center for Ungdomsforskning, Epinion og Metrica APS. Hentet fra <https://star.dk/media/17943/evalueringsrapport-jobbro-til-uddannelse-afrapportering.pdf>

Collins, P. Y., Delgado Jr, R. A., Apok, C., Baez, L., Bjerregaard, P., Chatwood, S., ... Dillard, D. (2019). RISING SUN: prioritized outcomes for suicide prevention in the Arctic. *Psychiatric services*, 70(2), 152-155.

Dahl, E. S. & Lima, I. (2021). Supported Employment ga flere i arbeid raskt, men etter tre år er forskjellen borte. *Arbeid og velferd*, 2021(2).

Frøyland, K. (2018). Vital tasks and roles of frontline workers facilitating job inclusion of vulnerable youth. *European Journal of Social Work*, 1-12.
<https://doi.org/10.1080/13691457.2018.1423547>

Frøyland, K. (2020). Arbeidsinkludering av utsett ungdom - kva slags utfordring er det? (Job Inclusion of Vulnerable Youth - What Kind of Challenge Is It?). *Tidsskrift for velferdsforskning*, 23(3), 187-200. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-2052-2020-03-03>

Frøyland, K., Spjelkavik, Ø., Bernstrøm, V. H., Ballo, J. G. & Frangakis, M. (2020). *Lindesneslosen. Sluttrapport (AFI-rapport 2020/11)*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.

Gretschel, A. & Myllyniemi, S. (2020). Kuulummeko yhteiskuntaan? Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista. *Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro, 110*.

Haikkola, L. (2021). Classed and gendered transitions in youth activation: the case of Finnish youth employment services. *Journal of Youth Studies*, 24(2), 250-266.

Halvorsen, R., Hvinden, B., Kuivalainen, S. & Schoyen, M. A. (2018). A new approach to promoting youth inclusion in the labour market? Disability in the Nordic welfare states. I R. Halvorsen & B. Hvinden (Red.), *Youth, Diversity and Employment: Comparative perspectives on labour market policies*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Holmås, T. H., Monstad, K. & Reme, S. E. (2021). Regular employment for people with mental illness—An evaluation of the individual placement and support programme. *Social Science and Medicine*, 270.

Hyggen, C. (2017). Etterlater arbeidstrening arr hos unge ledige? Et vignett-eksperiment av arbeidsgiveres beslutninger ved ansettelser av unge i Norge. *Søkelys på arbeidslivet*, 34(04), 236-251. Hentet fra
http://www.idunn.no/spa/2017/04/etterlater_arbeidstrening_arr_hos_unge_ledige_et_vignett-e

Kane, A. A., Köhler-Olsen, J. & Reedtz, C. (2017). Aktivisering av unge sosialhjelpsmottakere – forutsetninger for å sikre overgangen til arbeid. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 20(02), 117-133. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2017-02-02>

Mertanen, K. (2020). *Not a Single One Left Behind: Governing the 'youth problem' in youth policies and youth policy implementations* University of Helsinki, Finland, Helsinki.

Nicolaisen, H. (2017). Inkludering av unge på AAP - et arbeidsgiverperspektiv. *Arbeid og velferd*, 2017(2), 35-48.

Olsen, L. S., Löfving, L., Paavola, J.-M. & Grelck, J. B. (2020). *Sámi Youth Perspectives, Education and the Labour Market* (Nordregio Report). Sverige, Stockholm: Nordregio. Hentet fra <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1445179/FULLTEXT01.pdf>

Paju, E., Näre, L., Haikkola, L. & Krivonos, D. (2020). Human capitalisation in activation: Investing in the bodies, selves and skills of unemployed youth in Finland. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 7(1), 7-28.

Skjong, G. & Myklebust, J. O. (2016). Men in limbo: former students with special educational needs caught between economic independence and social security dependence. *European Journal of Special Needs Education*, 31(3), 302-313.

Solheim, I. J., Gudmundsdottir, S., Husabø, M. & Øien, A. M. (2021). The importance of relationships in the encounter between NAV staff and young, vulnerable users. An action research study. *European Journal of Social Work*, 24(4), 671-682.

Wel, K. A., Hermansen, Å., Saltkjel, T. & Dahl, E. (2021). Utsatte unges livsbaner før og etter NAV-reformen: Flere «integreerte», sammenhengende, progressive og effektive forløp?

Aaltonen, S., Berg, P. & Karvonen, S. (2017). Affordances of welfare services–Perspectives of young clients. *Nordisk välfärdsforskning| Nordic Welfare Research*, 2(01), 30-38.

7.2 Inkludering i skole

Inkludering i skole og utdanning er et annet sentralt tema i denne kunnskapssammenstillingen. Det er forholdsvis få studier (kun 12) som kun fokuserer direkte på inkludering i skole og utdanning i vårt materiale. Brorparten av disse (8) omhandler inkludering (og/eller forhindring av frafall) i videregående skole (VGS/studiespesialiserende, yrkesfag/erhvervsutdanning og voksenopplæring). Studier som har et bredere fokus, altså både arbeid og skole (og noen ganger også samfunn), finnes det flere av. Hele 38 studier har et slikt bredt fokus.

Datamaterialet er for de aller fleste studiene samlet inn i skandinaviske land, med flest fra Norge (15), noen færre fra Danmark (10), og færrest fra Sverige (8). Vi finner kun tre studier med datamateriale fra henholdsvis Finland og Island, og kun en studie fra Island. Ingen grønlandske studier i vårt datamateriale omhandler direkte inkludering i skole og utdanning. Noen av studiene henter sitt datamateriale fra flere land, og har dermed et utgangspunkt for komparative analyser. Seks studier har datamaterialet fra ulike nordiske land, mens tre studier sammenligner et nordisk land med andre land utenfor Norden.

Problemstillingene i studiene som inngår i denne rapporten er mangfoldige, men fellesnevneren er forskningsspørsmål relatert til hva som kan fremme inkludering i skole eller utdanning, og hvordan dette kan gjøres. Det brukes ulike metodiske tilnærminger for å besvare forskningsspørsmålene, men de aller fleste av studiene benytter ulike kvalitative datakilder, så som intervjudata og observasjonsdata.

Hva fremmer inkludering i skole og utdanning?

Litteraturen viser et stort mangfold av innsatser, tiltak, tilnærminger og strategier, for å inkludere utsatte unge i skole og utdanning. Vi har identifisert tre nivåer av innsatser: individnivå, relasjonelt nivå og organisatorisk/strukturelt nivå. Med det individuelle nivået mener vi innsatser som fokuserer på utsatte unges motivasjon, selvutvikling og kompetanseheving. Det relasjonelle nivået henspiller på innsatser rettet mot det mellommenneskelige aspektet, så som mentorordninger og sosiale nettverk. Endelig omhandler innsatser på organisatorisk nivå tiltak som søker å endre de strukturelle innretningene i skole og utdanningssystem (Bolvig et al., 2019).

Denne nivåinndelingen er idealtypisk, og flere av innsatsene i studiene som inngår i denne rapporten lar seg vanskelig sortere under kun et av disse nivåene. Innsatsene er ofte komplekse og kan inneholde komponenter på flere nivå. Gørlich et al. (2016) argumenterer for eksempel for at gode tilnærminger som virker inkluderende på de unge er kjennetegnet ved at de kombinerer individuelle, relasjonelle og organisatoriske innsatser.

Innsatser på individuelt nivå

Flere av studiene påpeker viktigheten av individuelt tilpasset opplæring og støtte (Hákonardóttir et al., 2017; Katznelson et al., 2015; Skilbred, Iversen & Moldestad, 2017; Tysnes & Kiik, 2019).

Premisset her er at de utsatte unge er en heterogen gruppe, med ulike og sammensatte behov, som trenger skreddersydde opplegg for å bli i stand til å gjennomføre skole eller utdanning. En rapport utgitt av den svenske Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF, 2019), fremholder at en forutsetning for individuelt tilpassede tiltak er at de som arbeider med unge i utenforskap har et bredt spekter av tilgjengelige verktøy, og at valg av tiltak foretas på bakgrunn av grundige kartlegginger av den enkeltes behov.

Andre studier legger vekt på at for å fremme inkludering må de unge bli tilført psykologiske redskaper (Katznelson et al., 2015; Rogstad & Bjørnset, 2021). Det kan dreie seg om livsmestringsprogrammer, som søker å gi de unge ulike kompetanseformer, så som personlig, sosial og faglig kompetanse, slik at de får økt selvfølelse og mestringsopplevelse. Unge i flyt er et eksempel, som ifølge forfatterne, har vist seg å ha gode virkninger på de unges opplevde selvfølelse og trygghet i møte med nye mennesker, samt å gjøre deltakerne tryggere på å ta valg om videre utdanning, og ved å gjøre dem mer robuste etter deltakelse (Rogstad & Bjørnset, 2021).

- Unge i flyt er et livsmestringsprogram for ungdom på 10. trinn i ungdomsskolen. Programmet starter opp i høstferieuka (aktivitetsuke), etterfulgt av ti ettermiddagssamlinger fram mot jul. På våren gjennomføres månedlige helgesamlinger. Ungdommene går samtidig med dette i ordinær skole. Gjennom aktiviteter og dialog skal programmet styrke deltakernes personlige egenskaper, sosiale kompetanser, emosjonelle kompetanser, målorientering og «life skills». Hver samling bygges rundt tre komponenter: 1) Aktivere (opplevelse, historie eller annet som vekker interesse), 2) Erfare (ny kunnskap, kompetanse gjennom praktiske øvelser), 3) Reflektere (erfaringsdeling). Intervensjonen varer i alt ett år.

Videre viser en Islandsk studie at unge voksne ofte møter et voksenopplæringsystem preget av vanskelig tilgang til informasjon og økonomiske utfordringer, som blir barrierer mot å fullføre grunnopplæringen (Hákonardóttir et al., 2017). Forfatterne konkluderer med at for å fremme inkludering må skolesystemet, i dette tilfelle voksenopplæringen, bli bedre på informering (f.eks. om økonomiske støtteordninger) og mottak og veiledning av voksne elever. Videre er det politisk anliggende å legge til rette for at de unge har økonomiske rammer til å kunne delta i og fullføre skole og utdanning (Hákonardóttir et al., 2017).

Innsatser på relasjonelt nivå

Flere studier tar til orde for et skifte i forståelsen av de utsatte unge, fra det individuelle til det relasjonelle (Follesø, Neidel & Berliner, 2016; Görlich & Katznelson, 2015; Katznelson, 2017). Med utgangspunkt i intervjuer med danske unge i alderen 17–24 år lanserer Görlich og Katznelson (2015) begrepet utdanningstillit («educational trust») som et tillegg til begrepet selvtillit, for å fange opp de sosialt konstruerte aspektene ved unges deltakelse i utdanning. Å utvikle «educational trust» vil si å utvikle sosial trygghet og anerkjennelse, gjøre systemet fleksibelt, samt å bidra til at de unge «på kanten av skolen», faktisk lærer noe og opplever progresjon. Slik økt «tillit til skolesystemet» vil øke sjansene for at de unge skal kunne returnere til og fullføre skole, hevder forfatterne. Studien foreslår at fokuset må rettes mot skolesystemet selv, og ikke de unge, altså et mer relasjonelt perspektiv. På samme måte er Katznelson (2017) kritisk til motivasjonsteorier som ensidig konseptualiserer motivasjon som en individuelt forankret størrelse. Hun argumenterer for at motivasjon må forstås som et resultat av møtet mellom individet og den gitte konteksten.

Lindeneslosen er et eksempel på et tiltak som bygger på en slik forståelse av motivasjon og som arbeider med å øke utsatte unges tillit til skolesystemet gjennom sosial trygghet, fleksibilitet og forbedret progresjon (Frøyland et al., 2020).

- Lindesneslosen søker å inkludere de unge i skole, ved tett individuell oppfølging gitt av egne ungdomslosere som er del av elevtjenesten ved den videregående skolen. Losene har kompetanse på inkludering i arbeid i tråd med Supported Employment, slik at unge blant annet kan fullføre fag på en arbeidsplass i stedet for gjennom klasseundervisning.

Lindesneslosene bidro også med å trekke med andre nødvendige instanser som Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV), psykisk helsetjenester, barnevern eller andre. Selv om Lindesneslosen bidro med hjelp til mange elever, slik at de var mer til stede på skolen og klarte å fullføre i flere fag, så var ikke tiltaket omfattende nok til at en større andel unge gjennomførte videregående skole samlet sett i regionen, noe som var en målsetting. Forfatterne viser imidlertid til gode erfaringer med tiltaket, hvor virksomme elementer antas å være tett individuell oppfølging fra losene, gode relasjoner til ungdommene, evne til å involvere andre samarbeidspartnere, og kompetanse på hvordan å bruke vanlige arbeidsplasser for å inkludere utsatt ungdom. Erfaringene tilsier at det å ta i bruk Supported Employment-tilnærmingen for elever i den videregående skolen bidrar til å løfte systematikken og kvaliteten på skolens samarbeid og samhandling med næringsliv og arbeidsplasser (Frøyland et al., 2020).

Flere studier fremhever bruken av mentor som en hensiktsmessig relasjonell innsats for å fremme inkludering av unge i skolen (Andreasen et al., 2019; Center for Ungdomsforskning, 2020; Görlich et al., 2016). Effekten av mentorordningen blir blant annet grundig undersøkt i den danske RCT studien «Job-bro til Uddannelse» (Center for Ungdomsforskning, 2020), som vi tidligere har referert til. Selv om funnene ikke viste klare virkninger av ordningen på unges skolegjennomføring, konkluderer forfatterne likevel med at det å ha en fast mentor skaper trygghet og kontinuitet for de unge i inkluderingsprosesser:

- Studien finner at når arbeidspraksisen lykkes så var dette oftest fordi det var en god match mellom ungdom og arbeidsplass. Studien viser også at det å ha en fast mentor skaper trygghet og kontinuitet, men mentorenes rolle var svært ulike fra ungdom til ungdom, mens noen ble «reserveforeldre» var andre koordinatorene. Mentorens tro på den unge er viktig. For et vellykket praksisforløp framheves betydningen av tre relasjonelle akser: mellom mentor, ungdom og arbeidsplass. Før praksis er det viktig å avklare den unges ressurser og skjermingsbehov, og også arbeidsplassens ressurser. Under praksisen var det viktig med tett mentoroppfølging, for å kunne justere avtaler, håndtere oppståtte utfordringer, særlig var dette viktig i starten. Det var også viktig å ha en kontaktperson i virksomheten, og helst en som ikke var øverste leder.

Det relasjonelle fokuset i litteraturen, om inkludering av unge i skole og utdanning, begrenser seg ikke utelukkende til relasjon(er) med og mellom de unge, skole og arbeidsplasser. Også skole-hjem-relasjonen blir fremhevet som et viktig innsatsområde for å lykkes med inkluderingsarbeidet. I sin svenske studie av somaliske ungdommer i aldersgruppen 14–18 år finner forskerne at de unge selv fremholder bedre relasjoner mellom foreldre og lærerne som betydningsfulle (Osman et al., 2020). Foreldre og lærere har ofte svært ulike forventninger til de unges skoleprestasjoner. Gode skole-hjem relasjoner preget av effektiv kommunikasjon kan forebygge slike sprikende tilnærminger til ungdommen. I tillegg til bedre språkkunnskaper hos foreldre, fordrer dette kultursensitivitet hos lærerne (Osman et al., 2020). Samtidig påpekte vi i kapittel 4 et dilemma knyttet til at samarbeidet mellom hjem og skole i mange tilfeller fungerer dårligst for de elevene som trenger det mest: «de som av ulike årsaker strever med å tilpasse seg skolens krav og utfordringer» (Drugli & Nordahl, 2013). Denne forskningen viser at et større engasjement og mer innsats enn normalt må til for å få etablert et positivt samarbeid i slike tilfeller.

Innsatser på strukturelt/organisatorisk nivå

En rekke studier fremhever viktigheten av strukturelle og organisatoriske innsatser, for å fremme inkludering av utsatte unge i skole og utdanningssystem. Det mest fremtredende av disse

innsatsene er ulike former for tverrfaglighet og samordning av tjenester (Anvik & Waldahl, 2017, 2018; Karlsdóttir et al., 2019; Kristensen et al., 2018). En rapport om det nordiske 0-24 samarbeidet¹⁵ (Hansen et al., 2020) trekker fram at det er spesielt viktig å samarbeide om skolene, som beskrives som kjerneinstitusjoner for inkludering. Dette innebærer for eksempel å strebe etter å involvere elev og familie i lærings situasjonen, og ha tilgang til relevante oppfølgingstjenester, samt implementere systemer for samarbeid mellom skolen og andre tjenester når det er nødvendig. Skolen må gjøres mer inkluderende, blant annet ved i mindre grad å knytte problemer og lærevansker til den enkelte elev, men i stedet se utfordringene som noe som skapes i interaksjon mellom elev, medelever, lærere, andre profesjonelle på skolen, undervisningspraksis og det fysiske miljøet. Dette innebærer for eksempel mer fokus rettet mot læringsmiljø og et tenkesett som plasserer mer av ansvaret for elevenes utvikling hos lærerne og skoleledelsen.

I en studie av elever i norske videregående skoler, som vi har referert til tidligere, argumenterer forfatterne for at godt koordinert interprofesjonelt samarbeid rundt utsatte elever og unge kan skape interseksjonelle praksiser, såkalte «tredje rom» (Anvik & Waldahl, 2018). Dette innebærer at de profesjonelle aktørene som samarbeider er i stand til å reflektere over egne praksiser, se utfordringer fra nye ståsteder, og revaluere det man oppfatter som sannheter på egne felt. Forfatterne finner imidlertid få eksempler på at transformasjon til det tredje rom faktisk skjer. Dette forklarer de med at et økende søkelys på mål- og resultatbasert styring innenfor ansvarssektorer bidrar til vertikal lojalitet, og dermed til føringer i og fra den sektoren man jobber innenfor, noe som motarbeider horisontalt samarbeid på tvers med tjenester og aktører også fra andre sektorer, men som arbeider med mange av de samme ungdommene i lokalmiljøet (Anvik & Waldahl, 2018).

Innsatser rettet mot strukturene og systemene beror på spesifikke forståelser av unges skolefravall. En dansk studie (Jørgensen, 2018) ser for eksempel nærmere på hva det kan være som gjør inkludering i skolen vanskelig, særlig for gutter på yrkesfaglig retning. Forsøk på å få flere gutter til å fullføre yrkesopplæring baseres ofte på forklaringer som ser frafall som et uttrykk for enten en mangel hos elevene eller en feil ved skolene. Forfatteren finner at frafall i stedet kan forklares som resultat av et ofte utilsiktet samspill mellom sosiale prosesser i yrkesopplæringen, og strukturelle og politiske vilkår som yrkesopplæringene fungerer under: strukturelle forhold som tidlig spordeling og tidlig valg av et spesifikt fag bidrar til frafall (skiller seg fra de andre Nordiske land som velger senere). Denne seleksjonen tidlig i utdanning innebærer også en sterkt kjønnet og sosial skjevhet i fordeling av elever, som gjenspeiler utdanningenes tette forbindelse til kjønnsdelt arbeidsmarked. Studien argumenterer for at det ikke er guttene det er noe galt med, men snarere utdanningene de sluses inn i og manglende praksisplasser. «Spordeling» plasserer gjerne de svake, praktisk orienterte og mest utsatte unge i yrkesfag, noe som bidrar til eksklusjon selv om hensikten var inklusjon. Når disse plasseres i egne klasser, har de også en tendens til å styrke hverandres motstand mot skolen. Slik tegner studien et bilde av skolevanskene som komplekse fenomen uten enkle løsninger, men der et bidrag til løsning kan være å yte mer ressurser til utdanningene, og øke den pedagogiske profesjonaliteten (i betydning lytte til elevene, deltagende metoder, empowerment). Studien argumenterer i retning av at det er viktig å se på elever som mennesker med ressurser og ikke kategorisere dem som «svake» – noe som kan bidra til ekskludering snarere enn inkludering. Det er også en stor utfordring at mange elever i yrkesfagene ikke har tilgang på relevante praksisplasser.

¹⁵ 0-24-samarbeidets formål har vært å støtte opp om og styrke nødvendig samordning og samarbeid i fylker og kommuner, til beste for barn og unge og deres familier. Hentet fra <https://0-24-samarbeidet.no/om-oss/> (sjekket 17.01.2022).

Fraværsgrensen i den norske videregående skolen er et annet eksempel på en strukturell innsats. Formålet med å innføre fraværsgrensen i 2016 var å øke elevenes tilstedeværelse og på sikt redusere frafallet fra skolen. Norske forskere som har studert effekten av fraværsgrensen fant at allerede det første skoleåret ble både time- og dagsfraværet betydelig redusert. I de etterfølgende skoleårene har fraværsnivået vært ganske stabilt på et lavere nivå enn det var før fraværsgrensen ble innført (Rogstad et al., 2021). Men selv om fraværsgrensen får flere elever til å være mer på skolen, er det likevel mest sannsynlig ikke et godt tiltak for de mest utsatte elevene, som sliter med å fullføre og bestå videregående opplæring. For elever som sliter med sammensatte utfordringer og som har et visst fravær på grunn av det, kan kravet om en høyere tilstedeværelse virke «uoverstigelig», og føre til at de lettere gir opp (Frøyland et al., 2020). For denne gruppen kan fraværsgrensen slik virke mot sin hensikt og følgelig være utstøtende snarere enn inkluderende. Det kan derfor være gode grunner for å iverksette mer målrettede tiltak rettet mot denne gruppen elever (Rogstad et al., 2021)

Et annet strukturelt og organisatorisk innsatsområde, som fremheves i litteraturen, er spørsmålet om hvordan det kan etableres alternative veier gjennom utdanningssystemet for utsatte unge. Noen studier retter fokuset mot utdanningssystemet og argumenterer for å senke prestasjonspresset og for mer fleksibilitet i skolesystemet, samt for å etablere alternative veier gjennom utdanningssystemet (Anvik & Waldahl, 2017; Görlich & Katznelson, 2015; Görlich et al., 2019; OECD, 2019). I studiene finner vi ulike måter å møte denne tilpasningen av opplæringen på – noen innenfor det ordinære systemet ved å gjøre det mer fleksibelt – andre ved å legge til rette for alternative veier på ulike måter og nivåer.

Vi har alt vært innom livsmestringsprogrammet Unge i flyt (Rogstad & Bjørnset, 2021) som bidrar til å støtte unge samtidig med at de går i ordinær skole. Vi har også sett på Lindesneslosen, som ved hjelp av kompetanse på arbeidsinkludering, blant annet fasiliterer alternativ kvalifisering ute i bedrift, i stedet for gjennom ordinær skole (Frøyland et al., 2020). Og vi har vært innom bruken av mentorer i det danske prosjektet Job-bro til utdanning (Center for Ungdomsforskning, 2020).

En annen alternativ vei finner vi i 12 ulike prosjekter/brobygningsforløp i Danmark i gangsett av den danske staten og som er bygget etter samme mal med tittel «Brobygning til utdanning» (Görlich et al., 2016):

Prosjektene har som mål å understøtte at flere unge på yrkesfaglige retninger kommer i utdanning eller arbeid. Prosjektene er ulike, men må alle tilfredsstillende en rekke kriterier satt av myndighetene, blant annet: alle involverte aktører skal arbeide med en felles utdanningsplan, det skal være en kontaktperson med kommunen, brobygningen skal foregå i «ordinære» utdanningsmiljøer hvor de unge kan møte og identifisere seg med andre unge, de unge skal tilvennes en hverdag på en ordinær utdanning, det er løpende opptak og utslusing, en mentor som hjelper den unge med faglige og personlige problemer skal følge hver ungdom minst til de har fått en praksisplass (læreplass), det skal gis individuell praksisplasstøtte.

Overordnet konklusjon fra denne studien er at deltakelse i brobygning til utdanning virker. 45 prosent går videre i utdanning, 8 prosent til arbeid («beskæftigelse»), og totalt 53 prosent oppfyller suksesskriteriet skole eller jobb ifølge Görlich et al. (2016).

En alternativ vei finner vi også i Cafe Hanco (Rogstad, 2021) som er et ungdomstiltak i Norge i regi av fylkeskommunen, Glemmen videregående Skole og Oppfølgingstjenesten (OT):

- Cafe Hanco består av tre ungdomsbedrifter: Hanco event (kafe og catering), Riv og Røsk (bygg, anlegg, rydding), og Hanco Media (reklamefilmer). Målgruppen er den norske Oppfølgingstjenestens (OT) målgruppe i alderen 16–21 år, samt unge 22–24 som rekrutteres fra NAV. «Ambisjonen med Cafe Hanco er å fungere som startkabler for

sårbar ungdom som har stoppet opp». Cafe Hanco er plassert mellom utdanningssystemet og arbeidslivet, og søker å gi de unge tro på seg selv og motivasjon gjennom deltakelse og fellesskap knyttet til en av de tre ungdomsbedriftene, hvor de får tett individuell oppfølging av «voksne» ildsjeler samtidig med flere i samme situasjon. De unge kan delta i inntil omtrent ett år.

Rapporten konkluderer med at Cafe Hanco er en suksess, der de aller fleste av ungdommene enten returnerer til skole, kommer i lære, eller ut i lønnet arbeid. Rogstad (2021) trekker fram tiltakets evne til å skape et fellesskap, og en erfart opplevelse av tilhørighet, som et viktig suksesskriterium. Cafe Hanco gir ungdommene opplevelser av mestring som gir selvfølelse. De ansatte fungerer som «reservefamilier» for ungdommene og legger mye energi i å være tilstede som «hele mennesker» som legger til rette for tilhørighet gjennom en rekke ulike typer aktiviteter, der blant annet felles måltider, turer og opplevelser foruten konkret arbeid utgjør noe av kjernen.

Cafe Hanco har noen fellestrekk med det danske tiltaket «Kombineret ungdomsuddannelse» (Epinion, 2019), som også utgjør en alternativ vei i form av fleksibilisering av systemet:

- «Kombineret ungdomsuddannelse» er en toårig utdanning for unge som ikke har forutsetninger for å gjennomføre en yrkesrettet eller studiespesialiserende ungdomsuddannelse. Utdannelsen består av verkstedsundervisning der teori og praksis kombineres, arbeidstrening i en virksomhet, allmenne fag og yrkesfag. Utdannelsen er rettet mot å oppnå yrkesaktivitet på det lokale arbeidsmarkedet. Det er mulighet for avstigning og påstigning underveis med en samlet varighet på 2 år.

Rapporten peker i retning av at det å tilby tilpassede og kombinerte tilbud til de unge som ikke har forutsetninger for å gjennomføre de ordinære tilbudene, har god virkning på denne ungdomsgruppen. Tilbudet tilbys 2500 unge under 25 år i Danmark hvert år.

Selv om vi ikke søkte eksplisitt etter det, så peker noen av studiene på fordeler knyttet til opplæring på egne arenaer (spesialskoler) for noen grupper av unge. For eksempel, Olsson og kollegaers (2018) studie av hørselshemmede unge (13–18 år) i Sverige, viser at de som går på spesialskole rapporterer høyere grad av tilfredshet med livet og opplevelse av sosial og akademisk inklusjon, enn elever i ordinære (mainstream) skoler.

Mangler og svakheter ved litteraturen

En generell svakhet eller mangel ved den nordiske litteraturen, som gjelder inkludering i skole og utdanning basert på de studiene vi har funnet, er at det med unntak av to RCT-studier (Center for Ungdomsforskning, 2020; Görlich et al., 2016), finnes få studier som evaluerer effekt av spesifikke tiltak på inkludering. Forskningsdesign annet enn effektstudier tillater ikke direkte slutninger om kausalitet, og kunnskapen om hva som kausalt fremmer inkludering forblir derfor svak. Litteraturen er også mangelfull, ved at det er få studier som undersøker hvordan unge som i liten grad deltar i skolen kan bli inkludert.

Oppsummering

Studiene som handler om å fremme inkludering av unge i skole og utdanning, vektlegger i ulik grad av innsatser på individuelt, relasjonelt og organisatorisk nivå. Studier som vektlegger individuelle innsatser peker på individuell tilpasning, skreddersøm og støtte begrunnet med at utsatte unge har ulike og sammensatte behov.

Flere av studiene tar til orde for et såkalt relasjonelt skifte, hvor fokuset dreies i retning av å forstå de unges utfordringer i et mellommenneskelig/relasjonelt lys, og følgelig å forsøke å løse de unges utfordringer i det samme relasjonelle rommet. Bruken av mentorer eller losere som et ledd i inkluderingsarbeidet er andre eksempel på en relasjonell orientert tilnærming som løftes frem i

flere av studiene i vårt materiale. Studien viser også at innsatser rettet mot å styrke skole-hjem relasjoner er betydningsfulle for å inkludere utsatte unge generelt og særlig de med minoritetsbakgrunn i skolen.

Endelig finner vi også studier i vårt materiale som undersøker virkningene av organisatoriske og strukturelle innsatser, så som tverrfaglighet og tverrsektorielt arbeid. Kompleksiteten i utsatte unges problemer fordrer samhandling på tvers av sektorer, fagområder og profesjoner, hvor gjensidig tillit, respekt og god samarbeidsånd blir fremhevet som avgjørende forutsetninger for å lykkes med inkluderingsarbeidet. Dette fordrer godt tverrfaglig arbeid på skolene. Et viktig tema er også hvordan å gjøre skolen fleksibel nok til å møte de utsatte unges behov, og hvordan alternative veier gjennom utdanning kan fasiliteres. Studien vi har lest beskriver flere alternativer så som økt kvalifisering/opplæring ute på vanlige arbeidsplasser, ekstra støtte parallelt med vanlig utdanning, alternativ kvalifisering i form av arbeidstrening, eller tilrettelagte utdannelsestilbud så som det danske «Kombineret Ungdomsuddannelse». Det fremheves også at det må legges bedre til rette for at unge elever har økonomiske rammer til å gjennomføre grunnopplæring.

Referanser

I analysen av litteratur med relevans for inkludering i skole og utdanning har vi særlig lagt vekt på følgende studier:

Andreasen, J., Poulsen, S., Hoej, M. & Arnfred, S. (2019). 'It is important for us to see the mentors as persons'—participant experiences of a rehabilitation group. *International journal of qualitative studies on health and well-being*, 14(1), 1632108.

Anvik, C. & Waldahl, R. H. (2017). Excluded Youth in Iceland, the Faroe Islands and Norway. *Nordisk välfärdsvetenskap | Nordic Welfare Research*, 2(1), 17-29.
<https://doi.org/10.18261/issn.2464-4161-2017-01-03> ER

Anvik, C. & Waldahl, R. H. (2018). Sustainable collaboration to support vulnerable youth: Mental health support teams in upper secondary school. *Social Inclusion*, 6(3), 282-288.

Bolvig, I., Jeppesen, T., Kleif, H. B., Østergaard, J., Iversen, A., Broch-Lips, N., ... Thodsen, J. (2019). *Unge uden job og uddannelse - hvor mange, hvorfor, hvorhen og hvorfor? En kortlægning af de udsatte unge i NEET-gruppen*. København: VIVE - Viden til Velfærd. Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

Center for Ungdomsforskning, E. o. M. A. (2020). *Slutevaluering af RCT-forsøget Job-bro til Uddannelse*. Danmark: Center for Ungdomsforskning, Epinion og Metrica APS. Hentet fra <https://star.dk/media/17943/evalueringsrapport-jobbro-til-uddannelse-afrapportering.pdf>

Drugli, M. B. & Nordahl, T. (2013). Samarbeidet mellom hjem og skole. Hentet fra <https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/samarbeid/samarbeid-mellom-hjem-og-skole/samarbeidet-mellom-hjem-og-skole/#>

Epinion. (2019). *Slutevaluering af Kombineret Ungdomsuddannelse*. Danmark: Undervisningsministeriet.

Follesø, R., Neidel, A. & Berliner, P. (2016). Unge på vej. Netværk, deltagelse og lokalsamfund. *Unge, Udenforskning og Social Forandring*, 165-185.

- Frøyland, K., Spjelkavik, Ø., Bernstrøm, V. H., Ballo, J. G. & Frangakis, M. (2020). *Lindeneslosen. Sluttrapport (AFI-rapport 2020/11)*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Görlich, A. & Katznelson, N. (2015). Educational trust: relational and structural perspectives on young people on the margins of the education system. *Educational Research*, 57(2), 201-215.
- Görlich, A., Katznelson, N., Hansen, N.-H. M., Rosholm, M. & Svarer, M. (2016). *Hvad virker? Ledige unges vej til uddannelse og arbejde: Evaluering af Brobygning til Uddannelse*. Danmark, CEFU: Center for Ungdomsforskning. Hentet fra <https://www.cefu.dk/emner/publikationer/publikationer/hvad-virker-ledige-unges-vej-til-uddannelse-og-arbejde-evaluering-af-brobygning-til-uddannelse.aspx>
- Görlich, A., Pless, M., Katznelson, N. & Graversen, L. (2019). *Ny udsathed i ungdomslivet: 11 forskere om den stigende mistrivsel blandt unge*. Danmark: Hans Reitzels Forlag.
- Hákonardóttir, E. S. W., Einarsdóttir, S., Guðmundsdóttir, G. A. & Guðmundsson, G. (2017). Aðgengi fullorðinna að námi á framhaldsskólastigi: Stofnana- og aðstæðubundnar hindranir á menntavegi [The access of young adults to secondary education: institutional and situational barriers]. *Uppeldi og menntun*, 20, 33-49. Hentet fra <https://ojs.hi.is/tuuom/article/view/2687>
- Hansen, I. L., Jensen, R. S. & Hansen, H. C. (2020). *Mind the Gap! Nordic 0 – 24 collaboration on improved services to vulnerable children and young people. Final Report for the Process Evaluation*. Norge, Oslo. : Fafo. Hentet fra <https://www.fafo.no/images/pub/2020/20756.pdf>
- Jørgensen, C. H. (2018). Frafald fra erhvervsuddannelserne: mellem social eksklusion og institutionel selektion. I S. B. Nielsen, S. H. Thingstrup, M. Brodersen, H. Hersom & H. H. Jensen (Red.), *Drenges og mænds inklusion på kønnede uddannelser: Erfaringer fra deltagerorienteret uddannelsesarbejde og forskning i praksis* (s. 61-84). Danmark, København: Frydenlund Academic.
- Karlsdóttir, A., Cuadrado, A., Gaini, F., Jungsberg, L. & Ormstrup Vestergård, L. (2019). *Enabling vulnerable youth in rural areas not in education, employment or training* (Nordregio Report). Sverige, Stockholm: Nordic Council of Ministers. Hentet fra <urn:nbn:se:norden:org:diva-5649>
- Katznelson, N. (2017). Rethinking motivational challenges amongst young adults on the margin. *Journal of Youth Studies*, 20(5), 622-639. <https://doi.org/10.1080/13676261.2016.1254168>
- Katznelson, N., Jørgensen, H. E. D. & Sørensen, N. U. (2015). *Hvem er de unge på kanten af det danske samfund?: om hverdagsliv, ungdomskultur og indsatser der gør en positiv forskel* Aalborg Universitetsforlag.
- Kristensen, M. M., Folker, A. P., Skov, S. S. & Nielsen, M. B. D. (2018). *Det gode samarbejde om børn og unge i mistrivsel: Et kvalitativt casestudie i tre kommuner (8778994381)*. Danmark, København: Statens Institut for Folkesundhed. Hentet fra https://www.sdu.dk/sif/-/media/images/sif/sidste_chance/sif/udgivelser/2019/det_gode_samarbejde.pdf
- MUCF. (2019). *Stöd till unga som varken arbetar eller studerar. Delrapport april 2019*. Sverige: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF). Hentet fra <https://www.mucf.se/publikationer/stod-till-unga-som-varken-arbetar-eller-studerar>
- OECD. (2019). *Investing in Youth FINLAND* (Investing in Youth). Paris: OECD.
- Olsen, L. S., Löfving, L., Paavola, J.-M. & Grelck, J. B. (2020). *Sámi Youth Perspectives, Education and the Labour Market* (Nordregio Report). Sverige, Stockholm: Nordregio. Hentet fra <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1445179/FULLTEXT01.pdf>

Olsson, S., Dag, M. & Kullberg, C. (2018). Deaf and hard-of-hearing adolescents' experiences of inclusion and exclusion in mainstream and special schools in Sweden. *European Journal of Special Needs Education*, 33(4), 495-509. <https://doi.org/10.1080/08856257.2017.1361656>

Osman, F., Mohamed, A., Warner, G. & Sarkadi, A. (2020). Longing for a sense of belonging—Somali immigrant adolescents' experiences of their acculturation efforts in Sweden. *International journal of qualitative studies on health and well-being*, 15(sup2), 1784532.

Rogstad, J. (2021). *From zero top hero. Om fleksible læringsarenaer, frafall og veien tilbake* (Fafo-rapport). Norge, Oslo: Fafo.

Rogstad, J. & Bjørnset, M. (2021). *Unge i Flyt. Om et livsmestringsprogram for ungdom på 10. trinn* (NOVA RAPPORT). Norge, Oslo: NOVA, OsloMet. Hentet fra <https://hdl.handle.net/11250/2768039>

Rogstad, J., Bjørnset, M., Drange, N., Gjefsen, H. & Takvam Kindt, M. (2021). *Fraværsgrensen i videregående skole: Perspektiver, konsekvenser og erfaringer*. Norge, Oslo: Cappelen Damm Akademisk/NOASP (Nordic Open Access Scholarly Publishing).

Skilbred, D. T., Iversen, A. C. & Moldestad, B. (2017). Successful Academic Achievement Among Foster Children: What Did the Foster Parents Do? *Child Care in Practice*, 23(4), 356-371. <https://doi.org/10.1080/13575279.2016.1188764>

Tysnes, I. B. & Kiik, R. (2019). Support on the way to adulthood: challenges in the transition between social welfare systems. *European Journal of Social Work*, 1-11. <https://doi.org/10.1080/13691457.2019.1602512>

7.3 Inkludering i samfunn

Inkludering i samfunn, det vil si inkludering som også foregår på andre områder enn skole og arbeid, er noe flere av bidragene i denne kunnskapssammenstillingen tar opp. Med inkludering i samfunn mener vi inkludering i ulike typer fellesskap, så som fritidsaktiviteter, lokalmiljø, venner og familie. Totalt 18 av de i alt 84 inkluderte studiene handler på ulike måter om inkludering av utsatte unge i samfunn. 11 av disse studiene er vitenskapelige artikler, tre er forskningsrapporter, én er en evaluering, mens to er bøker og en er et bokkapittel.

11 av studiene handler direkte og tydelig om inkludering i samfunn av utsatt ungdom; mens fem studier er om konkrete tiltak eller tjenester som lykkes i å inkludere unge, er seks om unges egne erfaringer og forslag til hva som skal til for deres inkludering og deltagelse, og hvordan man utvikler motstandsdyktighet mot livets utfordringer. De resterende syv studiene fokuserer mer på utsatte unges erfaringer med eksklusjon, både sett fra unges eget synspunkt og ved å påpeke strukturelle dimensjoner som virker ekskluderende på enkelte grupper. Dette gjelder spesielt studier av minoritetsgrupper av unge eller unge med urbefolkningsbakgrunn.

Studiene under denne tematikken bruker data fra følgende land:

- Finland (Gretschel & Myllyniemi, 2020; Krivonos, 2019; Wrede-Jäntti & Wester, 2016).
- Færøyene (Almannaráðið, 2018; Anvik & Waldahl, 2017; Cooke & Petersen, 2019).
- Danmark (Bruselius-Jensen & Nielsen, 2020; Katznelson et al., 2015; Kristensen et al., 2018; Wulf-Andersen, Olsen & Follesø, 2016).
- Grønland (Berliner et al., 2017; Berliner & Tróndheim, 2017).
- Island (Anvik & Waldahl, 2017; Eydal & Vilhelmsdóttir, 2019).
- Norge (Anvik & Waldahl, 2017; Collins et al., 2019; Fangen, 2009; Fløtten & Hansen, 2018; Follesø, 2010; Tysnes & Kiik, 2019; Wulf-Andersen et al., 2016).

Målgruppen i disse studiene er utsatte unge under 30 år – i noen studier fra 13 år og oppover, i andre fra 18 år. Kategorien «barn- og unge» blir også brukt der målgruppen er mellom 13 og 25 år. Både jenter og gutter er representert i utvalget, men kjønnsforskjeller tematiseres i liten grad. fire av studiene har unge med innvandrerbakgrunn eller urbefolkningsbakgrunn, som målgruppe.

Metoder som er benyttet i selve innsamling av datamateriale i litteraturen, er primært kvalitative metoder som intervju, observasjon, fokusgruppeintervju, survey, casestudier, livshistorieintervju og noen ganger spørreskjema. Flere av studiene innebærer intervensjoner og involvering av målgruppen i diskusjon av tiltak. En studie benytter for eksempel «erfaringsksamlinger» i kommuner om hvordan helhetlig og planmessig arbeid skal gjennomføres for målgruppen.

Det er også studier som baserer seg på tverrfaglige og tverretatlige fokusgrupper der man diskuterer hvordan en mer helhetlig tilnærming til sårbare unge er nødvendig for å lykkes med inkludering. Prosjekter som satser på medvirkning av barn og unge, viser at det ligger et stort potensial i dette for å forandre deres situasjon. Det er også satsninger på lokalt nivå som ofte fremheves, der den lokale konteksten (altså «samfunnet»), de lokale nettverk og ressurser, er av stor betydning for hvordan inkluderingen foregår.

Problemstillinger

De fleste av de utvalgte studiene forsøker både å forstå utsatte unges utfordringer, og foreslå tiltak til måter å imøtekomme disse på. Noen av studiene har problemstillinger som har som mål å evaluere ulike støtteordninger, og med dette kan komme frem til nye beslutningsgrunnlag for politikere. Flere av studiene er opptatt av å få tak i målgruppens egne erfaringer, eventuelt sammen med tiltak som foreslås basert på slike erfaringer. En studie fra Grønland undersøker for eksempel unges egne fortellinger om deres motstandskraft og hva som gjør at de kommer seg videre. En annen studie fra Finland har også en åpen problemstilling og undersøker hva unge selv opplever at gir dem et bedre liv. En slik problemstilling åpner opp for å synliggjøre andre tema som utsatte unge er opptatt av og som gir dem mening, enn arbeid og skole.

Hva fremmer inkludering av utsatte unge i samfunn?

Bidragene peker både på strukturelle forutsetninger for inkludering av utsatte unge, og til konkrete tiltak. Et gjennomgående poeng er at veiledning og møtepunkter bør være til stede for utsatte unge i deres nærmiljø, og at ansvaret for denne gruppen må spesifiseres. Dette er spesielt tydelig i studier fra Grønland, Island og Færøyene (se kapittel 3) der utsatte unge ikke har blitt prioritert på samme måte som i de andre nordiske landene og hvor litteraturen på området er betydelig mindre i omfang (Carcillo & Königs, 2015; Gaini, 2020; Ingemann & Larsen, 2018; Karlsdóttir et al., 2019). En koordinert innsats mellom ulike offentlige tjenester som gir støtte til utsatt ungdom understrekes også i denne delen av litteraturen. Av særskilt betydning er individuelle aktører og «ildsjeler» i lokalsamfunn; det kan være pensjonister som jobber på lokale tiltak for å inkludere unge i arbeid, som går langt utover sitt eget mandat for å koordinere hjelpen, som å følge en ungdom til arbeidstrening, lege, eller annen aktivitet. Tett oppfølging og etablering av steder, som ungdomsverksteder i Finland, synes å være sentralt for å støtte utsatte unge psykisk og sosialt (Wrede-Jäntti & Wester, 2016).

Noe som er tydelig i studier som omhandler minoritetsungdom eller unge med urbefolkningsbakgrunn, er at det er en rekke dimensjoner utenfor utdanning og arbeid som er av betydning for denne gruppens opplevelse av å bli inkludert. Det kan være alt fra erfaringer av gode møter med andre, ressurser i lokalmiljøet som er støttende, og politisk fokus som oppleves relevant av målgruppen. Studier fra Grønland understreker for eksempel betydningen av unges kontakt med eldre generasjon gjennom deltagelse i tradisjonelle aktiviteter, gjensidig

anerkjennelse, ha det gøy sammen, snakke åpent om sorger og gleder i trygge omgivelser, som viktig (Collins et al., 2019).

Det å lytte til de unges egne erfaringer og forslag til tiltak er viktig. En komparativ studie mellom Norge og Danmark (Wulf-Andersen et al., 2016) anvender for eksempel anerkjennelsesteori og understreker at man må få anerkjennelse innenfor tre områder; privatsfæren, den rettslige sfæren og den solidariske sfæren for å trives og oppleve tilhørighet.

Samtidig er det behov for å jobbe med førstelinjetjenestens stereotypier knyttet til utsatte grupper, og øke bevisstheten rundt mangfoldet i gruppen utsatte unge, både når det gjelder denne gruppens alder, kjønn og bakgrunn, men også hvor lenge de har vært utenfor skole eller arbeid. Litteraturen viser – som vi tidligere har sett – nettopp hvordan inkludering er en kompleks prosess som handler om deltagelse på mange områder i hverdagslivet, om å utvikle egen styrke til å håndtere utfordringer, å etablere tillitsfulle relasjoner til andre, å være i dialog med de som skal «hjelpes» og bli anerkjent som den man er, delta i ulike fellesskap og oppleve mening knyttet til deltagelse i utdanning og arbeid. Denne type støtte må skje i sammenheng og med kontinuitet i innsatser over tid.

Studiens kvalitet

I hvilken grad studiene vektlegger inkludering i samfunn er både et metodologisk og analytisk spørsmål. Studier som benytter en etnografisk tilnærming¹⁶, følger ofte sine «undersøkellesobjekter» i ulike kontekster og er opptatt av hvordan sammenhengen mellom de ulike arenaene i hverdagen oppleves. For eksempel er en etnografisk studie av unge med minoritetsbakgrunn i Finland (Krivonos, 2019), opptatt av å undersøke hvordan førstelinjetjenestens klassifikasjon av denne gruppen, med tanke på hvilke kompetanser de har og hvilke jobber de kan få, har konsekvenser for målgruppens deltagerroller i arbeidslivet spesielt og samfunnet generelt. Studier der de utsatte unge representerer en minoritet eller en urbefolkning, tematiserer oftere inkludering i samfunn, enn studier der de utsatte unge er en del av majoritetsbefolkningen (for eks. Fangen, 2009). Litteratur fra den arktiske konteksten og litteratur som omhandler grupper av unge med minoritetsbakgrunn, vektlegger samfunnet som hovedarena for inkludering (Anvik & Waldahl, 2017; Berliner et al., 2017). Flere studier fra Grønland for eksempel retter tydelig oppmerksomhet mot å ta med kulturelle faktorer i arbeidet med å fremme trivsel blant barn og unge. En av årsakene til denne skjevfordelingen av type studier som omhandler inkludering i samfunn kan være at samfunnskonteksten tas for gitt i større grad, og gruppen av utsatte unge som er majoritetsungdom tilhærmes primært som en gruppe som allerede er «født i» samfunnet, men som skal inkluderes i skole og arbeid.

Litteraturen som er vurdert er både rapporter og vitenskapelige artikler; de er ulike tekster både når det gjelder sjanger og krav til vitenskapelige kvalitetskriterier. Noe av forskningen er anvendt aksjonsforskning og rapportene er ofte skrevet på oppdrag. En svakhet ved denne typen litteratur er at formålet gjerne er å se hvilke tiltak som er gode eller dårlige, og at det sannsynligvis er stilt en del spørsmål knyttet til spesifikke tiltak for inkludering. En finsk studie påpeker imidlertid at unge er opptatt av en rekke andre tema enn inkludering i arbeid, skole og samfunn, og argumenterer for at det er gode grunner til å få frem de unges egne interesser, behov og tanker (Gretschel & Myllyniemi, 2020). I hvilken grad dette gjøres, er også avhengig av prosjektenes design og hvilke spørsmål de unge får.

I implementering av nordiske tiltak kan sensitivitet overfor de ulike nasjonale og kulturelle kontekstene være viktig. Dette innebærer også en sensitivitet overfor ulike måter å snakke om,

¹⁶ Etnografisk feltarbeid innebærer studier av grupper av mennesker eller enkeltmennesker og hvordan de lever sine liv (Emerson, Fretz & Shaw, 1995. *Writing Ethnographic Fieldnotes*).

forstå, forklare og beskrive inkludering av utsatte unge på. En rapport fra Færøyene (Almannaráðið, 2018) viser for eksempel hvordan man i utvikling av tiltak kan bruke færøyske ord og uttrykk som folk bruker om det å håndtere vanskelige livssituasjoner, som mange utsatte unge befinner seg i.

Det mangler for øvrig studier som sammenligner ulike grupper av unge, for eksempel jenter og gutter, unge med innvandringsbakgrunn og unge med majoritetsbakgrunn, og unge med ulik tilknytning til arbeidsliv og utdanning (jamfør variasjon innenfor kategorien NEETs). Det er også få studier som inkluderer familien og de totale sosiale nettverkene som unge inngår i, i hverdagen. Vi mangler også studier som sammenligner typer av inkludering på andre arenaer enn skole og arbeid, som for eksempel i idrettsaktivitet, musikk og kunst og politikk. Dette er imidlertid et resultat av våre søkekriterier.

Oppsummering

Viktige funn i litteraturen om inkludering i samfunn er at inkludering skjer kontinuerlig og på mange nivåer. Et område som understrekes av flere er unges medvirkning i både utvikling, etablering av, og forskning på, ulike lokale tiltak og initiativ. Ungdom trenger at deres erfaringer og stemmer blir tatt på alvor. Både emosjonell og praktisk veiledning og støtte er nødvendig. Litteraturen peker på at praktiske aktiviteter som fremmer følelsen av sosial tilhørighet kan bidra til å bygge tillitsfulle relasjoner, og styrke selvværd og selvtillit. Litteraturen viser at det kan være nødvendig å motarbeide stereotyper hos ansatte som møter de unge. For eksempel er ikke forutinntatte forestillinger om utsatt ungdom hos ansatte i arbeids- og velferdstjenestene nødvendigvis inkluderingsfremmende. For at inkludering skal være vellykket viser en rekke forskningsperspektiver at det må være attraktivt både for de unge som skal inkluderes og for arenaene de skal inkluderes i å tilstrebe endring. Inkludering er en kontinuerlig prosess, og det fremheves at nøkkelen til suksess er at alle parter anerkjenner prosessen som vedvarende.

Referanser

I analysen av litteratur med relevans for inkludering i samfunn har vi særlig lagt vekt på følgende studier:

Almannaráðið. (2018). *Átak: "Megna títt lív" (Relief initiative: "Cope with your life")*. Færøyene, Torshavn: Almannaráðið. Hentet fra <https://lms.cdn.fo/media/10939/a-tak-megna-ti-tt-li-v-2018.pdf?s=HVATIRBwVDV0lc0ec4bkWRGw1PU>

Anvik, C. & Waldahl, R. H. (2017). Excluded Youth in Iceland, the Faroe Islands and Norway. *Nordisk velfærdsforskning | Nordic Welfare Research*, 2(1), 17-29. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-4161-2017-01-03> ER

Berliner, P., Christensen, J. K. & Bourup, E. B. (2017). Social resiliens-forandringsressourcer i to byer i Grønland. *Psyke & Logos*, 38(1), 217-245.

Berliner, P. & Tróndheim, T. (2017). Unges fortællinger om resiliens i Nanortalik. *Psyke & Logos*, 38(1), 193-216.

Bruselius-Jensen, M. & Nielsen, A. M. W. (2020). *Veje til deltagelse: Nye forståelser og tilgange til facilitering af børn og unges deltagelse*. Danmark, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

- Carcillo, S. & Königs, S. (2015). NEET Youth in the Aftermath of the Crisis: Challenges and Policies. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 164*.
<https://doi.org/http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2573655>
- Collins, P. Y., Delgado Jr, R. A., Apok, C., Baez, L., Bjerregaard, P., Chatwood, S., ... Dillard, D. (2019). RISING SUN: prioritized outcomes for suicide prevention in the Arctic. *Psychiatric services, 70*(2), 152-155.
- Cooke, G. B. & Petersen, B. K. (2019). A typology of the employment-education-location challenges facing rural island youth. *Island Studies Journal, 14*(1).
- Eydal, G. B. & Vilhelmsdóttir, B. (2019). Hvaða hindrunum mætir ungt fólk sem er utan vinnu og skóla? [The barriers met by young people outside school and work] *Tímarit félagsráðgjafa, 13*(1), 5-12. Hentet fra <http://www.timaritfelagsradgjafa.is/article/viewFile/2915/1652>
- Fangen, K. (2009). Sosial ekskludering av unge med innvandrerbakgrunn-den relasjonelle, stedlige og politiske dimensjonen. *Tidsskrift for ungdomsforskning, 9*(2), 91-112.
- Fløtten, T. & Hansen, I. L. (2018). *Fra deltakelse til mestrings. Evaluering av nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom* (Fafo-rapport). Norge, Oslo: Fafo.
- Follesø, R. (2010). Ungdom, risiko og anerkjennelse. Hvordan støtte vilje til endring? *Tidsskrift for ungdomsforskning, 10*(1), 73-87. Hentet fra <http://www.ungdomsforskning.no/>
- Gaini, F. (2020). *Nabo-røddir frá ungum um sosiala inkludering í Føroyum* Nordic Council of Ministers.
- Gretschel, A. & Myllyniemi, S. (2020). Kuulummeko yhteiskuntaan? Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista. . *Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro, 110*.
- Ingemann, C. & Larsen, C. V. L. (2018). *A scoping review: Well-being among indigenous children and youth in the Arctic—with a focus on Sami and Greenland Inuit* (9289353864). www.norden.org/nordpub: Nordic Council of Ministers. Hentet fra <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1184520/FULLTEXT01.pdf>
- Karlsdóttir, A., Cuadrado, A., Gaini, F., Jungsberg, L. & Ormstrup Vestergård, L. (2019). *Enabling vulnerable youth in rural areas not in education, employment or training* (Nordregio Report). Sverige, Stockholm: Nordic Council of Ministers. Hentet fra urn:nbn:se:norden.org:diva-5649
- Katznelson, N., Jørgensen, H. E. D. & Sørensen, N. U. (2015). *Hvem er de unge på kanten af det danske samfund?: om hverdagsliv, ungdomskultur og indsatser der gør en positiv forskel* Aalborg Universitetsforlag.
- Kristensen, M. M., Folker, A. P., Skov, S. S. & Nielsen, M. B. D. (2018). *Det gode samarbejde om børn og unge i mistrivsel: Et kvalitativt casestudie i tre kommuner* (8778994381). Danmark, København: Statens Institut for Folkesundhed. Hentet fra https://www.sdu.dk/sif/-/media/images/sif/sidste_chance/sif/udgivelser/2019/det_gode_samarbejde.pdf
- Krivosos, D. (2019). The making of gendered 'migrant workers' in youth activation: The case of young Russian-speakers in Finland. *Current Sociology, 67*(3), 401-418.
<https://doi.org/10.1177/0011392118824363>
- Tysnes, I. B. & Kiik, R. (2019). Support on the way to adulthood: challenges in the transition between social welfare systems. *European Journal of Social Work, 1*-11.
<https://doi.org/10.1080/13691457.2019.1602512>

Wrede-Jääntti, M. & Wester, C. (2016). Verkstaden – en laddningsstation - Unga deltagares erfarenheter av erhållt psykiskt och socialt stöd vid arbetsverkstäder i Svenskfinland. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 12(04), 318-329. Hentet fra http://www.idunn.no/tph/2016/04/verkstaden_en_laddningsstation_-_unga_deltagares_erfarenh

Wulf-Andersen, T., Olsen, T. & Follesø, R. (2016). *Unge, udenforskning og social forandring Nordiske perspektiver*. Frederiksberg: Frydenlund Academic.

7.4 Strukturelle utfordringer og overganger – samordning og samhandling

Flere tema går igjen og ser ut til å være felles fokusområder i studier om inkludering i arbeid, skole og samfunn. Et av disse er betydningen av samordning og samhandling mellom ulike instanser. I dette underkapitlet ser vi nærmere på hva studiene som handler om samordning med relevans for inkludering forteller.

Utfordringer i strukturer og samhandling

Mange av de studiene vi alt har referert til beskriver utfordringer i strukturer og samhandling. Utfordringer knyttet til samhandling, koordinering og samarbeid knyttes i noen studier spesielt til overgangsfaser i utsatt ungdoms liv. For eksempel diskuterer Tysnes og Kiik (2019) overgangen fra barnevernsinstitusjon til voksenliv, med fokus på støtte fra Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) for barnevernsbarn. Flere studier peker på andre utfordringer av strukturell art, for eksempel knyttet til begrepsbruk, tenkesett og etablerte praksiser i velferdssystemene, som for eksempel bidrar til å individualisere problemer som er av kompleks og sammensatt art, og som dermed kan medføre behov for også sammensatte løsninger (Haikkola, 2021; Mertanen, 2020). Flere studier foreslår et systemskifte i tenkesettet, for eksempel i form av skifte bort fra et individuelt perspektiv på utsatt ungdom til et relasjonelt perspektiv (Görlich & Katznelson, 2015). Og flere studier retter fokuset mot utdanningssystemet og argumenterer for å senke prestasjonspresset og for mer fleksibilitet i skolesystemet (Görlich et al., 2019; Jørgensen, 2018).

Helhetlige og mangesidige løsninger

Videre foreslår, som vi har sett, en rekke publikasjoner helhetlige og mangesidige innsatser som nødvendige for å løse samhandlingsutfordringene, og legge til rette for inkludering av utsatt ungdom (Karlsdóttir et al., 2019; Katznelson et al., 2015). Flere studier argumenterer for at parallelle innsatser samtidig har størst effekt (Bolvig et al., 2019). For eksempel når det kombineres innsats for å komme i jobb med sosial innsats, helbredende innsats eller kvalifiserende innsats (Rosholm, Sørensen, Skipper & Nielsen, 2018), eller når individuelle, relasjonelle og organisatoriske tiltak kombineres (Görlich, 2016).

For eksempel finner en svensk studie (Jonsson & Goicolea, 2020) at det som virker for å reintegrere unge utenfor arbeid og skole er: 1) holistiske og fleksible tjenester skreddersydd til behovene, 2) en omsorgsfull og samarbeidende atmosfære, 3) forbedret velvære gjennom å engasjere seg i studier eller arbeid (intervensjon). Forfatterne foreslår at unge blir mer integrert i samfunnet ved å engasjere seg i arbeid, studier eller en type trening hvis deres velvære forbedres. Intervensjonene kan legge til rette for dette gjennom å gi de unge en type «rom for overgang», der holistiske og fleksible tjenester hjelper dem å oppnå eller styrke deres selvtillit, kompetanse, relasjon til «hjelpere», og gir de unge en følelse av sammenheng. For at disse mekanismene skal fungere, viser funnene at intervensjonene må iverksettes i et omsorgsfullt og samarbeidende miljø; uformelt, vennlig og med ikke-dømmende holdninger. Dette stiller også krav om å involvere seg, til de som jobber i disse tiltakene.

Og i en studie fra Grønland, som handler om hvordan å bygge sosial resiliens (Berliner et al., 2017), gis det eksempler på en rekke fellesskapsaktiviteter og «redskaper» som kan inngå i slikt forandringsarbeid. Studien foreslår 1) praktiske aktiviteter som gir mulighet for utfoldelse og læring, 2) tillitsfulle relasjoner, 3) ulike kreative metoder som omfatter språk, kroppslig utfoldelse og synlighet, 4) samarbeid, frihet og respekt, 5) aktiviteter som gir suksessopplevelser og dermed selvværd og selvtillit, 6) gjensidig anerkjennelse, 7) dialog og løsning av konflikter, 8) likeverd, 9) å

ha det gøy sammen, le og oppleve nærhet, 10) å kunne snakke åpent om sorger og gleder på en trygg måte hvor man møtes med empati.

Slike mangesidige og parallelle innsatser kan fasiliteres på ulike måter og på ulike nivåer. Noe av det kan utløses gjennom samhandling og samordning av tiltak, oppfølging og tjenester. Vi finner studier som fokuserer på samhandling, samarbeid eller koordinering på et individ- eller saksnært nivå, men også studier med et lokalsamfunnsperspektiv, og studier på et nasjonalt nivå, med fokus på mer overordnede strukturer.

Samhandling i enkeltsaker – på individnivå

Flere av studiene vi har referert til tidligere beskriver samhandling på et individnivå. Blant studier som handler om samordning av bistand, eller behandling på et mer saksnært og lokalt nivå, inngår for eksempel studier om arbeidsinkludering av tilnærmingen Individual Placement and Support (IPS). Der skjer oppfølging (og koordinering av bistand) i et team av oppfølgere med ulik faglig og organisatorisk bakgrunn, som er etablert rundt den enkelte ungdom (Frøyland, 2016; Sveinsdottir et al., 2020). Også en studie fra Færøyene (Almannaráðið, 2018) foreslår «a cross-disciplinary approach, where a team is established to keep in contact with the implicated youth and to support and facilitate their communications with other authorities and institutions».

Vi finner lignende samarbeids- og koordineringsløsninger også for unge i den videregående skolen, for eksempel ved en videregående skole i Norge der man ansatte løser som gav individuell oppfølging basert på Supported Employment-tilnærmingen, som del av elevtjenestene som fra før bestod av: oppfølgingstjeneste, helsesøster, rådgivere og pedagogisk-psykologisk tjenester (Frøyland et al., 2020). På denne måten ble skolens kompetanse og ressurser, knyttet til samarbeid med arbeidsgivere om fasilitering av arbeidspraksiser og lærlingeløp, styrket. Et annet eksempel vi har referert til er Anvik og Waldahl (2018) som samtidig framhever at godt samarbeid krever tid (mer enn ett år), men også at godt samarbeid ikke er alltid nok for å kunne løse komplekse problemer. Refleksjon rundt egne praksiser og forsøk på å transformere eksisterende velferdstjenester kan være nødvendig. Økende målstyring i etater kan bidra til vertikal lojalitet som forhindrer horisontale interaksjoner. Velferdsnavigatører som jobber «på tvers» kan løse dette.

Samlet sett formidler litteraturen at tverrfaglige team som følger opp den enkelte ungdom kan sørge for samordning, samhandling og koordinering av tilbud og tjenester rundt den unge.

Arenaer for lokal samhandling

Flere publikasjoner studerer samhandling på et lokalsamfunnsnivå. En svensk studie dokumenterer samhandling rundt en lokal samhandlingsarena kalt UNG ARENA (Wiedel, 2019). Studien viser at ved å samlokalisere fire ulike tjenester for unge, og legge opp til felles treffpunkter og samhandling, skapes bedre samarbeid på tvers, og samtidig et raust og inkluderende miljø der unge får tid og mulighet til å finne interesser, motivasjon og muligheter. Ung ARENA fungerer også som et sted eksterne samarbeidspartnere, som arbeidsformidling og sosialtjeneste, kommer og møter de unge, og i tillegg kan de unge her også møte arbeidsgivere (for eksempel i lunsj eller «messer»), eller representanter fra skole. De ansatte i de ulike tjenestene blir bedre kjent med hverandre og opplever hverandre som kolleger. De unge opplever Ung ARENA som relasjonsbyggende, som et tiltak for å «komme nærmere» arbeidslivet, og som en nettverksbygger. Forfatterne konkluderer med at Ung ARENA viser: 1) at det er nødvendig å skape erfaringer hos de unge om sosial trygghet, fleksible løsninger og konkret hjelp, 2) at de unge har ulike behov og at arbeidet må organiseres deretter, 3) at unges egne tolkninger av slike tilbud kan gi verdifull kunnskap om hvordan slike virksomheter kan organiseres effektivt, 4) at samarbeidet både internt og med eksterne aktører i dette tilfellet har blitt smidig og bidratt til felles

læring om ulike vilkår og metoder, og 5) at det kan bety mye å organisere tiltak slik at de i større utstrekning møter unge på ett enkelt sted (samlokalisering).

En dansk studie av «det gode samarbeidet om barn og unge i mistrivsel» (Kristensen et al., 2018) avdekker tre ulike typer samarbeidsinnsatser på tvers av kommuner:

1. Organisatoriske innsatser (som for eksempel fysisk samlokalisering, matriseorganisering, etablering av nye tverrfaglige enheter, og interorganisatoriske og tverrsektorielle nettverk).
2. Læringsinnsatser (for eksempel sparring, veiledning, workshops, felles temadager),
3. Samarbeidsredskaper (som for eksempel samarbeidsavtaler, prosedyrebeskrivelser, koordinasjons- og nettverksmøter).

En svensk offentlig utredning om «samverkan för ungas etablering» (Delegationen-för-unga-och-nyanlända-till-arbete, 2018) framhever at for å få til god samhandling er det viktig å ha tydelige og harmoniserte mål, tydelig ansvarsfordeling, finansielle eller administrative insatser, resultatindikatorer for felles innsats, og tilstrekkelig kapasitet. Suksesskriterier knyttes i denne studien blant annet til felles forståelse, personlige egenskaper, forståelse for hverandres arbeidssett, erfaringer av hverandres organisasjoner, kulturelle faktorer, tillit mellom ledelse og medarbeidere, støtte fra politikere og løsningsrettet tenkesett. Studien peker på en rekke suksesskriterier også på organisasjonsnivå: legitimitet hos målgruppen, gode kommunikasjonsveier, kartlegging av målgruppen, hensyn til uro i sosiale situasjoner hos de unge, nok tid, flere metoder, ung-til-ung tilnærming, fleksibilitet og individuell tilpasning. Det er viktig for arbeidsgiverkontakt å ha langsiktige relasjoner med arbeidsgivere, nære personlige kontakter, oppfølging, hjelpe arbeidsgivere bl.a. med å løse problemer, og samordne kontakten med ulike arbeidsgivere. For øvrig peker rapporten på at det er viktig å etablere en form for koordinering lokalt, faste strukturer for samhandling (for eksempel møtetidspunkt), personlig direkte kontakt, regelmessige samhandlingsmøter året rundt, felles maler, systematisk måling og oppfølging. Det pekes også på som viktig å korte ned beslutningsprosessene og ha klare ansvarsfordelinger.

En rapport fra den svenske Myndigheten for ungdoms- og sivilsamfunnsspørsmål (MUCF, 2019) framhever flere av de samme faktorene som er referert ovenfor, men hevder i tillegg at myndighetsorgan kan innta aktive roller for å understøtte inkludering lokalt, ved å lære opp og bistå lokal ledelse, samt spre kunnskap både til ledere og ansatte.

I sum synliggjør disse publikasjonene at en rekke faktorer kan være av betydning for det gode samarbeidet rundt de unge, slik at de kan etablere seg best mulig i samfunnet gjennom å fullføre tilstrekkelig skolegang og finne seg en jobb.

Samhandling sett fra et nordisk nivå

En rapport om det nordiske 0-24 samarbeidet¹⁷ (Hansen et al., 2020) hevder at det er utviklet en felles problemforståelse i 0-24 samarbeidet, om hvordan å gi mer effektive tjenester og oppfølging til målgruppen i de nordiske landene. Dette har bidratt til viktig læring om hvordan man styrker tjenester fra et lokalt perspektiv. Rapporten trekker fram en rekke områder som er viktige for å lykkes med inkludering: 1) det må utvikles en mer individ-sentrert og holistisk tilnærming i arbeidet med barn og unge, 2) det er behov for en mer sammenhengende oppfølging gjennom forbedret samarbeid og samhandling, 3) det er behov for tidlig intervensjon.

¹⁷ 0–24-samarbeidets formål har vært å støtte opp om og styrke nødvendig samordning og samarbeid i fylker og kommuner, til beste for barn og unge og deres familier. Hentet fra 0-24-samarbeidet.no (sjekket 17.01.2022).

Denne rapporten trekker fram at det er spesielt viktig å samarbeide om skolene, som beskrives som kjerneinstitusjoner for inkludering. Rapporten dokumenterer at aktører fra de nordiske landene tenker nokså likt om hva som er utfordringen og hva som skal til for å løse dem.

Løsningene som foreslås av nordiske representanter i fellesskap (0-24 samarbeidet) har også mange fellestrekk med de mer lokalt orienterte forslagene. Med andre ord finner vi en samstemthet i litteraturen om behovet for å møte strukturelle utfordringer blant annet med forbedret samarbeid og samordning, og også om hva som er viktige faktorer å vurdere.

Oppsummering

Studiene vi har lest bekrefter det inntrykket tidligere kunnskapsoppsummeringer på feltet har vist, nemlig at en rekke koordinerings-, samhandlings- og samordningsutfordringer vanskeliggjør inkludering av unge i arbeid, skole og samfunn. Studiene peker i sum på at dette er en kjerneutfordring. Mange av studiene foreslår hvordan utfordringene kan løses, og disse løsningene er ulike versjoner av sammensatte, flersidige og helhetlige tilnærminger, praktisert delvis på individ/saksnivå og dels på lokalsamfunnsnivå.

Vi finner ingen fasit eller entydig oppskrift på hva som er viktig når inkluderingsfremmende samarbeid skal etableres. Men studiene foreslår mange av de samme organisatoriske, lærings- og samarbeidsmessige innsatsene, hvorav dette er noe av kjernen:

- flerfaglige team som jobber sammen
- etablering av tverrsektorielle nettverk
- fysisk samlokalisering av tjenester
- formaliserte retningslinjer for samhandling (avtaler, prosedyrebeskrivelser, faste møter)
- å skape rom for en felles forståelse av behov på tvers av sektorer og tjenester

Ingen effektstudier som vi har funnet har direkte studert betydningen av samordning av innsatser av ulik art og på ulikt nivå, med henblikk på varig inkludering av utsatt unge i skole, arbeid eller samfunn. På samme måte som inkludering av utsatt ungdom må forstås som pågående prosesser, tegner de studiene vi har lest også bilde av at godt samarbeid og god samhandling omkring utsatte unge som prosesser som må pleies og vedlikeholdes kontinuerlig, og som ikke er noe som etableres en gang for alle.

Referanser

I analysen av litteratur med relevans for strukturelle utfordringer og overganger har vi særlig lagt vekt på følgende studier:

Almannaráðið. (2018). *Átak: "Megna títt lív" (Relief initiative: "Cope with your life")*. Færøylene, Torshavn: Almannaráðið. Hentet fra <https://lms.cdn.fo/media/10939/a-tak-megna-ti-tt-li-v-2018.pdf?s=HVATIRBwVDV0lc0ec4bkWRGw1PU>

Anvik, C. & Waldahl, R. H. (2018). Sustainable collaboration to support vulnerable youth: Mental health support teams in upper secondary school. *Social Inclusion*, 6(3), 282-288.

Berliner, P., Christensen, J. K. & Bourup, E. B. (2017). Social resiliens-forandringsressourcer i to byer i Grønland. *Psyke & Logos*, 38(1), 217-245.

Bolvig, I., Jeppesen, T., Kleif, H. B., Østergaard, J., Iversen, A., Broch-Lips, N., ... Thodsen, J. (2019). *Unge uden job og uddannelse - hvor mange, hvorfra, hvorhen og hvorfor? En kortlægning af de udsatte unge i NEET-gruppen*. København: VIVE - Viden til Velfærd. Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

- Delegationen-för-unga-och-nyanlända-till-arbete. (2018). *Samverkan för ungas etablering. Forskarrapport från lärprojekt med 15 kommuner, Arbetsförmedlingen och 4 företag*. (Statens Offenliga Utredningar SOU 2018:12). Sverige, Stockholm: Delegationen för unga och nyanlända till arbete. Hentet fra <https://www.regeringen.se/4933fc/contentassets/1aa93d569bd2439fb6b194c19bb265f8/bilaga-samverkan-for-ungas-etablering-forskarrapport>
- Frøyland, K. (2016). Applicability of IPS Principles to Job Inclusion of Vulnerable Youth. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 45(3), 249-265. Hentet fra <http://www.iospress.nl/>
- Frøyland, K., Spjelkavik, Ø., Bernstrøm, V. H., Ballo, J. G. & Frangakis, M. (2020). *Lindeneslosen. Sluttrapport (AFI-rapport 2020/11)*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Görlich, A. (2016). *Uden uddannelse og arbejde: unges tilblivelser i komplekse transitioner* Aalborg Universitet, Aalborg, Danmark.
- Görlich, A. & Katznelson, N. (2015). Educational trust: relational and structural perspectives on young people on the margins of the education system. *Educational Research*, 57(2), 201-215.
- Görlich, A., Pless, M., Katznelson, N. & Graversen, L. (2019). *Ny udsathed i ungdomslivet: 11 forskere om den stigende mistrivsel blandt unge*. Danmark: Hans Reitzels Forlag.
- Haikkola, L. (2021). Classed and gendered transitions in youth activation: the case of Finnish youth employment services. *Journal of Youth Studies*, 24(2), 250-266.
- Hansen, I. L., Jensen, R. S. & Hansen, H. C. (2020). *Mind the Gap! Nordic 0 – 24 collaboration on improved services to vulnerable children and young people. Final Report for the Process Evaluation*. Norge, Oslo. : Fafo. Hentet fra <https://www.fafo.no/images/pub/2020/20756.pdf>
- Jonsson, F. & Goicolea, I. (2020). "We believe in you, like really believe in you": Initiating a realist study of (re) engagement initiatives for youth not in employment, education or training with experiences from northern Sweden. *Evaluation and Program Planning*, 83, 101851.
- Jørgensen, C. H. (2018). Frafald fra erhvervsuddannelserne: mellem social eksklusion og institutionel selektion. I S. B. Nielsen, S. H. Thingstrup, M. Brodersen, H. Hersom & H. H. Jensen (Red.), *Drenge og mænds inklusion på kønnede uddannelser: Erfaringer fra deltagerorienteret uddannelsesarbejde og forskning i praksis* (s. 61-84). Danmark, København: Frydenlund Academic.
- Karlsdóttir, A., Cuadrado, A., Gaini, F., Jungsberg, L. & Ormstrup Vestergård, L. (2019). *Enabling vulnerable youth in rural areas not in education, employment or training* (Nordregio Report). Sverige, Stockholm: Nordic Council of Ministers. Hentet fra <urn:nbn:se:norden:org:diva-5649>
- Katznelson, N., Jørgensen, H. E. D. & Sørensen, N. U. (2015). *Hvem er de unge på kanten af det danske samfund?: om hverdagsliv, ungdomskultur og indsatser der gør en positiv forskel* Aalborg Universitetsforlag.
- Kristensen, M. M., Folker, A. P., Skov, S. S. & Nielsen, M. B. D. (2018). *Det gode samarbejde om børn og unge i mistrivsel: Et kvalitativt casestudie i tre kommuner* (8778994381). Danmark, København: Statens Institut for Folkesundhed. Hentet fra https://www.sdu.dk/sif/-/media/images/sif/sidste_chance/sif/udgivelser/2019/det_gode_samarbejde.pdf
- Mertanen, K. (2020). *Not a Single One Left Behind: Governing the 'youth problem' in youth policies and youth policy implementations* University of Helsinki, Finland, Helsinki.

MUCF. (2019). *Stöd till unga som varken arbetar eller studerar. Delrapport april 2019*. Sverige: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF). Hentet fra <https://www.mucf.se/publikationer/stod-till-unga-som-varken-arbetar-eller-studerar>

Rosholm, M., Sørensen, K. L., Skipper, L. & Nielsen, S. (2018). *Aktiv beskæftigelsesindsats og progression* (Rapport). København, Danmark.: Væksthusets Forskningscenter, Aarhus University. Hentet fra <https://vaeksthusets-forskningscenter.dk/pdf/aktiv-beskaeftigelsesindsats-og-progression/>

Sveinsdottir, V., Lie, S. A., Bond, G. R., Eriksen, H. R., Tveito, T. H., Grasdahl, A. L. & Reme, S. E. (2020). Individual placement and support for young adults at risk of early work disability (the SEED trial). A randomized controlled trial. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, (1), 50-59. <https://doi.org/10.5271/sjweh.3837>

Tysnes, I. B. & Kiik, R. (2019). Support on the way to adulthood: challenges in the transition between social welfare systems. *European Journal of Social Work*, 1-11. <https://doi.org/10.1080/13691457.2019.1602512>

Wiedel, D. O. (2019). Ung arena: Samverkan och lärande i en arbetsmarknadsåtgärd för unga. I: Högskolan Väst.

7.5 Om «det gode møtet» og «den gode relasjonen»

Et hovedpoeng i mange av studiene er, som vi har sett, at betydningen av «det gode møtet» og relasjonen mellom den unge og de som skal bistå. Under ser vi nærmere på noen av de studiene som handler om dette.

Flere studier utforsker betydningen av *relasjoner* og hvordan de unge blir møtt av velferdstjenestene (Andreasen et al., 2019; Osman et al., 2020; Solheim et al., 2021). Katznelson (2017) peker på at god relasjon mellom støtteapparatet og de unge kan bygge motivasjon hos de unge. Studien legger vekt på at motivasjon ikke er et individuelt ansvar, men er noe som kan oppstå og støttes i personlige relasjoner til hjelpere. Katznelson argumenterer for at unge arbeidsløses motivasjon for videre utdanning ikke kun er en individuell størrelse, men er noe som skapes i interaksjon med omgivelsene. Studien definerer fem ulike motivasjonsformer: 1) nødvendighetsbasert, 2) relasjonsbasert, 3) mestringsbasert, 4) perspektivbasert, og 5) praksisbasert. Dette betyr i praksis at motivasjon for deltakelse kan stimuleres på flere forskjellige måter. Sentralt er at motivasjon kan oppstå som følge av erfaringer ervervet i arbeidspraksis, gjennom mestring, gjennom relasjon til hjelpere/støttepersoner, samt gjennom klare bilder og perspektiv på hvordan den unge kan nå det hen ønsker.

En annen studie har sett spesifikt på situasjonen til samisk ungdom (Olsen et al., 2020), og finner at det er viktig med anerkjennelse av minoritetsperspektiv, kultur, tradisjon og språk som utgangspunkt for å styrke egen selvfølelse og identitet. På samme måte påpeker en studie om somalisk ungdom (Osman et al., 2020) at det er viktig at lærerne på skolen har kulturkompetanse for å fasilitere ungdommens akkulturasjons- og inkluderingsprosess. Det er også viktig med positive relasjoner mellom lærerne, ungdommen og deres hjem. Slike positive relasjoner er det noen ganger vanskelig å etablere, blant annet grunnet språklige utfordringer, men også fordi det er kulturelle barrierer som hindrer gjensidig forståelse.

I en studie av unge brukere av den norske Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV), finner forfatterne at meningsfulle relasjoner mellom NAV-veileder og bruker, samt mellom brukerne, er preget av omsorg, anerkjennelse og åpenhet. Relasjonsbygging er en tidkrevende prosess som innebærer at de ansatte må være utholdende over tid (Solheim et al., 2021).

Til tross for de mange studiene som argumenterer for viktigheten av meningsfulle relasjoner i inkluderingsarbeidet rettet mot utsatte unge, er det likevel få studier som utforsker konkrete metodiske tilnærminger i relasjonsbyggingsarbeidet. Et unntak er den norske studien «Ungdom, risiko og anerkjennelse. Hvordan støtte vilje til endring?» som konkret diskuterer hvordan voksne kan motivere og støtte utsatte unge i endringsprosesser (Follesø, 2010). Basert på en lang rekke intervjuer – med både de unge og ansatte i kommunale prosjekt med utsatte unge, og med Honneths anerkjennelsesteori som rammeverk – konkluderer Follesø, blant annet, at viktige faktorer i relasjonsarbeidet er å snakke et språk de unge forstår, ikke la seg avvise, erkjenne og anerkjenne den unge og være streng på snille måter. Helt konkret viser Follesø (2010) sin empiri at det gode møtet kjennetegnes av gjensidighet. Ungdommene er mest fornøyd med relasjonen når de er sikre på at den voksne liker å være sammen med dem. «Det er viktig, betydningsfullt og potensielt endrende å bli likt av noen man selv liker og respekterer.» (Follesø 2010, s. 81)

Også flere andre studier skisserer viktigheten av det gode møtet og relasjonstilknytning (Frøyland, 2018b, 2020a). Relasjonsbygging handler i Frøylands forskning om å bistå de unge med tett oppfølging både individuelt og i grupper. I en studie (Frøyland, 2020a) operasjonaliserer han begrepet «tett individuell oppfølging», ved å foreslå ti kvaliteter eller egenskaper, som det kan være fornuftig å bygge lokale tiltak ut fra, og som sier noe om hva tett individuell oppfølging kan innebære. I lista inngår blant annet:

- hvilken type oppfølging som skal gis (individuell (losmodell), gruppebasert (motivasjonsmodell), eller langvarig skjermet (modningsmodell)),
- hvem som trenger oppfølging (arbeidsplass, skole, familie, ungdom),
- når oppfølgingen skal gis (før, under, etter etablering), samt
- grad av oppsøking, og
- hvor den unge og hjelperne treffes (oppfølgingsarena).

Hjelpere som har base i egne lokaler kan tilby de unge deltakelse i sosialt samvær, aktiviteter og måltider. Dette bidrar til at de unge gis muligheten til å utvikle tilhørighetsfølelse, til å være sosiale og føle trygghet. Frøyland finner at denne typen «back stage»-relasjonsbygging kan hjelpe ungdom som ikke har en støttende familie og som gjennom år med motgang har mistet selvtillit og tro på egen mestring.

Nytteverdien av et fysisk lokale finner vi igjen i en finsk studie (Wrede-Jäntti & Wester, 2016) som finner at de finske ungdomsverkstedene lykkes godt med å støtte sine deltakere både psykisk og sosialt. Verkstedenes konsept bygger på å tilby respektfulle og positive møter i et fysisk trivelig miljø, der det legges vekt på at deltakerne opplever å bli sett, og får delta i en sammenheng som oppleves som meningsfull. Artikkelen argumenterer for at et vellykket møte som bygger på forståelse og respekt, bidrar til å styrke den unges selvbylde og gir motivasjon for å jobbe videre. Det å inngå i en sammenheng og å få støtte bidrar til en opplevelse av å kunne påvirke sitt liv. Verkstedene utgjør en kontrast, både til skole og arbeidsformidling, ved å være uformell og ligne på et «hjem» med tegninger på veggene, slitte sofaer, avslapping og ikke-hierarkisk atmosfære. De ansatte har både egnede personlige egenskaper og kunnskap, samt arbeidsvilkår som gir mulighet for tett oppfølging (5–8 deltakere samtidig) over lang tid.

Et hovedfunn i forskningen til Solheim mfl. (2021) er at relasjoner er den mest grunnleggende faktoren for brukerne. Langsiktig kontakt og hjelpere som blir værende og er nysgjerrige er spesielt viktige. Det meningsfylte forholdet er ikke begrenset til de profesjonelle hjelperne, det inkluderer også forholdet mellom brukerne. Basert på en handlingsorientert forskningsmetode etterlyser artikkelen mer forskning som lytter til brukernes stemmer (Solheim et al., 2021).

En dansk studie (Bruselius-Jensen & Nielsen, 2020) ser nettopp på dette, og viser at barn og unges medvirkning i prosjekter i seg selv har potensial til å forandre de unges historie, skape nye forestillinger og drømmer, skape trivsel og glede, samt styrke mestring, handlekraft og innflytelse.

Barn og unge kan med fordel delta både i metodeutviklingsfase, utprøvningsfase og implementeringsfase. Økt medvirkning i prosjekter kan slik bidra til å øke den enkeltes tro på seg selv og egne muligheter, samt kompetanse, ferdigheter, nettverk og mye mer. Medvirkning synes slik å kunne bidra til inkludering, både av unge generelt, og unge i særskilt utsatte og sårbare situasjoner. Boken drøfter betingelser for realisering av deltakelsesmuligheter. I medvirkning fra unge i særlig utsatte og sårbare posisjoner er det særlig viktig å gi adgang til ressurser (voksne, nettverk, positive opplevelser), skape konkrete opplevde forandringer, gi mulighet til å kunne utvikle nye ferdigheter, og skape fellesskap og tilhørighet.

En rekke studier i vår oversikt nevner også faktorer og forhold som *ikke* er relasjonsbyggende. Stereotypier og forutinntatte meninger om brukerne er kontraproduktivt (Haikkola, 2021). Gjennom en etnografisk studie av møtesituasjoner i en aktiveringskontekst viser Haikkola hvordan de unge kanaliseres til det laveste segmentet, i et polarisert og segregert arbeidsmarked, basert på førstelinjens stereotypier om hvem som passer til hvilke jobber. Andre studier trekker frem det problematiske i å forstå eller se utsatt ungdom som «tilfeller som må løses», fremfor som individer med undertrykte eller utnyttede ressurser (Andreasen et al., 2019; Byhlin & Kacker, 2018).

Oppsummering

Studiene trekker i sum fram følgende poenger som viktige i etableringen av gode møter og gode relasjoner med utsatt ungdom:

- De unge må oppleve å bli likt på ordentlig av de voksne som skal hjelpe/følge opp.
- Gjensidig tillit mellom ungdom og voksne i støtteapparatet.
- Opplevelse av å bli sett, verdsatt og anerkjent.
- Opplevelse av å tilhøre et sosialt fellesskap, derfor er også relasjonsbygging mellom ungdommene viktig.
- Fysiske, trivelige lokaler og sosiale måltider kan danne en ramme for relasjonsbyggingen.
- Uformell setting kan være nyttig, for eksempel utenfor skole, arbeid, eller arbeids- og velferdstjenestenes lokaler.
- Det gode møtet forutsetter ressurser til tett oppfølging (men ikke nødvendigvis individuell) over tid,

Referanser

I analysen av litteratur med relevans for det «gode møtet» og den «gode relasjonen» har vi særlig lagt vekt på følgende studier:

Andreasen, J., Poulsen, S., Hoej, M. & Arnfred, S. (2019). 'It is important for us to see the mentors as persons'—participant experiences of a rehabilitation group. *International journal of qualitative studies on health and well-being*, 14(1), 1632108.

Bruselius-Jensen, M. & Nielsen, A. M. W. (2020). *Veje til deltagelse: Nye forståelser og tilgange til facilitering af børn og unges deltagelse*. Danmark, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Byhlin, S. & Kacker, P. (2018). 'I Want to Participate!' Young Adults with Mild to Moderate Intellectual Disabilities: How to Increase Participation and Improve Attitudes. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 20(1), 172-181. <https://doi.org/10.16993/sjdr.58>

Follesø, R. (2010). Ungdom, risiko og anerkjennelse. Hvordan støtte vilje til endring? *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 10(1), 73-87. Hentet fra <http://www.ungdomsforskning.no/>

Frøyland, K. (2018). Vital tasks and roles of frontline workers facilitating job inclusion of vulnerable youth. *European Journal of Social Work*, 1-12. <https://doi.org/10.1080/13691457.2018.1423547>

Frøyland, K. (2020). *Arbeidsinkludering av utsett ungdom - i lys av Supported Employment og kapabilitetstilnærminga*. Oslo: Fagbokforlaget.

Haikkola, L. (2021). Classed and gendered transitions in youth activation: the case of Finnish youth employment services. *Journal of Youth Studies*, 24(2), 250-266.

Katznelson, N. (2017). Rethinking motivational challenges amongst young adults on the margin. *Journal of Youth Studies*, 20(5), 622-639. <https://doi.org/10.1080/13676261.2016.1254168>

Olsen, L. S., Löfving, L., Paavola, J.-M. & Grelck, J. B. (2020). *Sámi Youth Perspectives, Education and the Labour Market* (Nordregio Report). Sverige, Stockholm: Nordregio. Hentet fra <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1445179/FULLTEXT01.pdf>

Osman, F., Mohamed, A., Warner, G. & Sarkadi, A. (2020). Longing for a sense of belonging—Somali immigrant adolescents' experiences of their acculturation efforts in Sweden. *International journal of qualitative studies on health and well-being*, 15(sup2), 1784532.

Solheim, I. J., Gudmundsdottir, S., Husabø, M. & Øien, A. M. (2021). The importance of relationships in the encounter between NAV staff and young, vulnerable users. An action research study. *European Journal of Social Work*, 24(4), 671-682.

Wrede-Jääntti, M. & Wester, C. (2016). Verkstaden – en laddningsstation - Unga deltagares erfarenheter av erhållt psykiskt och socialt stöd vid arbetsverkstäder i Svenskfinland. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 12(04), 318-329. Hentet fra http://www.idunn.no/tph/2016/04/verkstaden_en_laddningsstation_-_unga_deltagares_erfarenh

7.6 Om ulike grupper av utsatte unge

Innholdsmessig retter samtlige av de studiene vi har inkludert seg inn mot utsatte unge, men noen studier fokuserer klarere på enkelte undergrupper, som for eksempel unge med lærevansker, unge med psykiske utfordringer, unge i fosterhjem eller under barnevernets omsorg, unge med funksjonelle utfordringer, unge med antisosial atferd, unge immigranter, fattig ungdom, unge i rurale strøk/øysamfunn, eller unge kvinner født i utlandet.

Flere studier retter søkelyset mot etniske minoriteter som kan møte større inkluderingsbarrierer enn annen ungdom (Fangen, 2009; Krivonos, 2019; MUCF, 2021; Osman et al., 2020). For eksempel, en svensk studie fokuserer på somaliske ungdommer i alderen 14–18 år og finner at de opplever etnisk diskriminering i skolen som akkulturasjonsstress (spenning som oppstår i individet som følge av krysskulturell tilpasning) og som en barriere mot inkludering i skolen (Osman et al., 2020). Forfatterne konkluderer blant annet med at kultursensitivitet hos profesjonelle aktører på skolen er en nøkkelforutsetning for å lykkes med inkludering.

Videre, i et interseksjonelt perspektiv mellom kjønn og etnisk minoritetsbakgrunn, finner forskere i en svensk studie at unge utenlandsfødte kvinner er mindre etablert på arbeidsmarkedet enn unge utenlandskfødte menn og andre unge født i Sverige (MUCF, 2021). Viktige forklaringsfaktorer er diskriminering, stereotypiske forestillinger, kjønnstradisjonell arbeidsfordeling og etnisk- og

sosioøkonomisk bostedssegregering. For disse kvinnene blir utdanning desto viktigere for å bli inkludert i arbeidslivet.

En studie rettet mot ung urbefolkning på Grønland understreker betydningen av unges kontakt med eldre generasjoner gjennom deltagelse i tradisjonelle aktiviteter, gjensidig anerkjennelse, ved å ha det gøy sammen, snakke åpent om sorger og gleder i trygge omgivelser, som viktig (Collins et al., 2019). En annen studie har sett spesifikt på situasjonen til samisk ungdom (L. S. Olsen et al., 2020), og finner at det er viktig med anerkjennelse av minoritetsperspektiv, kultur, tradisjon og språk, som utgangspunkt for å styrke egen selvfølelse og identitet. Olsen og kollegaer (2020) viser til at samiske språkferdigheter er et viktig grunnlag for å styrke den enkeltes selvtillit, kulturelle identitet og jobbmuligheter. Det bør derfor i større grad legges til rette for at samisk ungdom lærer seg sitt morsmål. Vi ser her at selv om unge med minoritetsbakgrunn kan ha de samme behovene som annen ungdom, er det likevel grunn til å tro at de også har andre behov i sine inkluderingsprosesser.

Barn som har bodd på barnevernsinstitusjon kan også sies å utgjøre en subgruppe blant utsatte unge. Tysnes og Kiik (2019) argumenterer for at overgangen til myndighetsalder for disse unge kan bli for brå. Selv om barnevernet har en legal mulighet til å tilby utvidet omsorg («extended parenthood»), så gjøres dette i liten grad. Mer oppfølging, utover myndighetsalder, av de unge som forlater barnevernsinstitusjoner både av praktisk, økonomisk og emosjonell art kan være avgjørende for at den unge skal lykkes i å etablere et selvstendig liv og stå på egne ben.

Oppsummering

Oppsummert kan vi si at vi har funnet flere studier som omtaler ulike undergrupper av utsatt ungdom. Disse framstår som enkeltstudier fra avgrensede kontekster i et av de nordiske landene. Det foreligger sannsynligvis mer relevant kunnskap om ulike grupper av utsatt ungdom, enn den litteraturen vi har fanget. Innenfor dette prosjektets rammer har det ikke vært mulig å gjøre spesifikke søk på hver undergruppe av utsatt ungdom, for hvert av de nordiske landene, både på engelsk og nasjonalt språk.

Mye av den kunnskapen vi finner ser ut til å være rettet mot utsatt ungdom generelt, og et hovedpoeng er at tiltak og tilnærminger alltid må tilpasses det enkelte individ og konteksten det lever i. I dette ligger også en tilpassing av tiltak og tilnærminger til de utfordringer og potensialer som er særegne for ulike undergrupper av utsatt ungdom. Imidlertid har ikke vår litteraturgjennomgang gitt et godt nok bilde av hva slags nordisk kunnskap som foreligger om inkludering i skole, arbeid og samfunn av alle mulige undergrupper av utsatt ungdom. For å belyse dette vil det være behov for flere studier.

Referanser

I analysen av litteratur med relevans for ulike grupper av utsatt ungdom har vi særlig lagt vekt på følgende studier:

Collins, P. Y., Delgado Jr, R. A., Apok, C., Baez, L., Bjerregaard, P., Chatwood, S., ... Dillard, D. (2019). RISING SUN: prioritized outcomes for suicide prevention in the Arctic. *Psychiatric services*, 70(2), 152-155.

Fangen, K. (2009). Sosial ekskludering av unge med innvandrerbakgrunn-den relasjonelle, stedlige og politiske dimensjonen. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 9(2), 91-112.

Krivosos, D. (2019). The making of gendered 'migrant workers' in youth activation: The case of young Russian-speakers in Finland. *Current Sociology*, 67(3), 401-418.
<https://doi.org/10.1177/0011392118824363>

MUCF. (2021). *Unga utrikes födda kvinnors etablering i arbetslivet – En analys av hinder och möjligheter*. Sverige, MUCF (<https://www.mucf.se/>): Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF). Hentet fra <https://www.mucf.se/publikationer/unga-utrikes-fodda-kvinnors-etablering-i-arbetslivet>

Olsen, L. S., Löfving, L., Paavola, J.-M. & Grelck, J. B. (2020). *Sámi Youth Perspectives, Education and the Labour Market* (Nordregio Report). Sverige, Stockholm: Nordregio. Hentet fra <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1445179/FULLTEXT01.pdf>

Osman, F., Mohamed, A., Warner, G. & Sarkadi, A. (2020). Longing for a sense of belonging—Somali immigrant adolescents' experiences of their acculturation efforts in Sweden. *International journal of qualitative studies on health and well-being*, 15(sup2), 1784532.

Tysnes, I. B. & Kiik, R. (2019). Support on the way to adulthood: challenges in the transition between social welfare systems. *European Journal of Social Work*, 1-11.
<https://doi.org/10.1080/13691457.2019.1602512>

DEL IV – DRØFTING OG KONKLUSJON

8. Virkningsfulle tiltak for inkludering av utsatte unge – oppsummerende drøfting

Oppdragsgiver ønsket å få mer kunnskap om hva som virker for å inkludere utsatte unge i skole, arbeid og samfunn. I denne kunnskapssammenstillingen har vi prioritert samfunnsvitenskapelig forskningsbasert kunnskap fra de nordiske landene om:

- Utsatte unge, ikke unge generelt.
- Unge som i liten grad deltar (unge «utenfor»), mer enn unge som deltar, men står i fare for å falle ut.
- Inkludering, ikke marginalisering.
- Ordinære arenaer, ikke skjermede.

Hovedfokuset har vært på inkludering i arbeid og skole – og i noen grad også samfunn.

8.1 Tiltak og innsatser som virker

Studiene beskriver en rekke virkninger av ulike tiltak og innsatser. I tillegg til at enkelte unge får jobb eller arbeidserfaring, og noen fullfører mer av skolen, for eksempel ved å være mer tilstede, gjennomføre et eller flere fag, eller fullføre hele skole/lærlingeløpet. Studiene beskriver en rekke positive virkninger som: å bli motivert, finne et fellesskap, få hjelp, se muligheter, få bidra, få venner og nettverk, utvikle tillit og så videre. Nedenfor oppsummerer vi kort noen av de viktigste innsatsene.

Individrettede og relasjonsbyggende innsatser

Flere studier viser positive virkninger av det å ha en *mentor*, *los* eller *veileder* som oppsøker og er i tett dialog med den unge over tid. Slik oppfølging kan bidra til å trekke den unge med i aktiviteter, skole eller arbeid, samt gi motivasjon, trygghet og mestringstro (Andreasen et al., 2019; Center for Ungdomsforskning, 2020; Frøyland et al., 2020; Görlich et al., 2016). Flere studier understreker at det er behov for *skreddersøm* og at tilpassing av bistand og innsats til den enkelte kan bidra til at den unge ser muligheter, og får til å delta i skole, arbeid eller annen aktivitet (Hákonardóttir et al., 2017; Katznelson et al., 2015; Skilbred et al., 2017; Tysnes & Kiiik, 2019). Det er vesentlig at innsatsen bygges på grundige kartlegginger av og god kunnskap om den enkeltes behov (MUCF, 2019).

Et sentralt poeng i disse og mange andre studier er at det å *bygge god relasjon og tillit* mellom de unge og støtteapparatet skaper et godt utgangspunkt for samarbeid og inkluderingsarbeid, noe som dermed øker sjansene for å få til noe (Follesø, 2010; Kane et al., 2017; Solheim et al., 2021).

Andre studier legger vekt på at for å fremme inkludering må de unge bli *tilført psykologiske redskaper* (Katznelson et al., 2015; Rogstad & Bjørnset, 2021). Det kan dreie seg om livsmestringsprogrammer som gir de unge ulike kompetanseformer, så som personlig, sosial og faglig kompetanse, slik at de får økt selvfølelse og mestringsopplevelse.

En rekke studier framhever betydningen av *medvirkning* fra de unge selv og også med familiene deres (Bruselius-Jensen & Nielsen, 2020; Drugli & Nordahl, 2013; Gretschel & Myllyniemi, 2020; Osman et al., 2020; Wulf-Andersen et al., 2016). God medvirkning kan gi motivasjon og engasjement, og føre til mer tilpasset innsats som treffer den enkeltes behov.

Flere studier dokumenterer *gode arbeidsfremmende og ungdomstilpassede tiltak*, som for eksempel at Supported Employment og Individual Placement and Support er konstruktive og virksomme tilnærminger til arbeidsinkludering av utsatt ungdom (Forsslund & Liljeberg, 2020; Frøyland, 2016, 2018a; Sveinsdottir et al., 2020; VIRK, 2020). Disse studiene viser at en tett individuell oppfølging som bygger på den enkeltes interesser, og rask utplassering i arbeid, kombinert med tilpassete arbeidsoppgaver og god oppfølging av både ungdom og arbeidsgiver, kan fungere godt for utsatte ungdommer. Flere studier viser også at tiltak som lønnskutt og opplæring kan virke godt for unge, samtidig som virkningen er noe uklar for de mest utsatte ungdommene (Hardoy et al., 2016; von Simson & Hardoy, 2020).

Organisatoriske og strukturelle innsatser og tiltak

En rekke studier finner at det å etablere *egne arenaer* der unge kan møte andre unge, og samtidig få individtilpasset bistand, i tillegg til et støttende fellesskap, er god hjelp for mange unge som bidrar til at de får tro på at endring er mulig, våger å sette seg noen mål, og kommer i gang med fremtidsrettet aktivitet som på sikt kan føre til mer skolegang eller arbeid (Frøyland, 2018b; Wiedel, 2019; Wrede-Jäntti & Wester, 2016).

Flere studier viser også til at gode samhandlingspraksiser – for eksempel i form av *teamsamarbeid* – kan åpne muligheter og gjøre det lettere for støtteapparatet å finne konstruktive framgangsmåter i samarbeid med den unge (Almannaráðið, 2018; Anvik & Waldahl, 2018; Frøyland, 2016; Sveinsdottir et al., 2020). Samlet sett formidler litteraturen at tverrfaglige team som følger opp den enkelte ungdom kan sørge for samordning, samhandling og koordinering av tilbud og tjenester rundt den unge.

Videre foreslår en rekke publikasjoner *helhetlige, mangesidige og parallelle innsatser* som nødvendige for å løse samhandlingsutfordringene og legge til rette for inkludering av utsatte ungdom (Bolvig et al., 2019; Karlsdóttir et al., 2019; Katznelson et al., 2015), for eksempel når innsats for å komme i jobb kombineres med sosial innsats, helbredende innsats eller kvalifiserende innsats, eller når individuelle, relasjonelle og organisatoriske tiltak kombineres.

Flere studier peker på at *hvordan ansatte i støtteapparatet tenker* har betydning for at de unge skal føle seg møtt, sett og hørt, for eksempel hva slags tro de har på den unges muligheter, eller at problemene ikke individualiseres, men knyttes mer til samspillet mellom den unge, støtteapparatet og skole, arbeidsplass eller lokalsamfunn (Frøyland, 2020b; Görlich & Katznelson, 2015; Hansen et al., 2020). Noen studier viser at det er viktig at ansatte i støtteapparatet ikke bygger sitt arbeid på stereotype og forutinntatte meninger om brukerne (Haikkola, 2021). Flere studier argumenterer for et skifte fra individbaserte forklaringer og tenkesett, til relasjonelle og prosessuelle tilnærminger i tiltak, metoder og i støttesystemet generelt, når det gjelder å forstå utfordringene og finne løsninger. I dette ligger det:

- Å slutte å «skyld på individet» for manglende inkludering og i stedet å «skyld på» (manglende) kvaliteter og egenskaper i arbeidsliv, skole, lokalsamfunn eller støtteapparat.
- Å se motivasjon, ikke som en iboende (eller manglende) individuelt forankret størrelse, men som noe som skapes i interaksjon med omgivelsene (Katznelson, 2017).
- At inkludering må være en gjensidig prosess.

En rekke studier viser at gjennom *fleksible, individtilpassede eller alternative veier gjennom den videregående skolen* kan utsatt ungdom fullføre både mer skole og med bedre resultater (Anvik & Waldahl, 2017; Center for Ungdomsforskning, 2020; Epinion, 2019; Frøyland et al., 2020; Görlich & Katznelson, 2015; Görlich et al., 2016; Görlich et al., 2019; Jørgensen, 2018; OECD, 2019; Rogstad, 2021; Rogstad & Bjørnset, 2021). Slike alternative veier kan handle om å bruke arbeidsplass mer og bedre som del av skolegang, eller om være knyttet til tett individtilpasset oppfølging fra en mentor eller los, eller på annen måte yte ekstra støtte samtidig som den unge

går i skolen.

Negative og utilsiktede virkninger

Negative virkninger og erfaringer er også vanlige, og inngår periodevis i mange inkluderingsprosesser. Eksempler kan være når man ikke lykkes med å finne en egnet arbeidsplass eller studieretning i tråd med det som var målet og kanskje også forventet. Andre eksempler kan være at den unge har fått oppgaver eller utfordringer som vedkommende ikke mestrer, eller at helseutfordringer setter den unge tilbake og forsinker inkluderingsprosessen.

Også flere utilsiktede virkninger er påvist, for eksempel at frontlinjearbeidere i arbeids- og velferdstjenestene kan bidra til å reprodusere rasemessige, kjønne og klassebaserte stereotypier og skillelinjer enn å utjevne dem (Haikkola, 2021). Eller at den offentlige og politiske diskursen, som har som formål å løse utfordringene knyttet til utsatt ungdom og løfte dem som gruppe, i stedet gjennom sin politikk og begrepsbruk tegner et bilde av dem som en sårbar og problematisk gruppe, og samtidig etterlater et inntrykk av at det er de unge selv som er ansvarlig for gjøre de riktige valgene og handlingene (Mertanen, 2020). I hvilken grad slike virkninger kommer frem er avhengig av studienes perspektiv. For eksempel er en kritisk diskursanalyse bedre egnet til å få frem strukturelle svakheter, enn en aksjonsforskningsstudie (Andersen et al., 2019). Studier som i større grad tar de unges perspektiv, kan også få frem at denne gruppen er opptatt av en rekke andre ting som gir livet mening, enn skole og arbeid (Gretschel & Myllyniemi, 2020).

Rask inkludering eller bygge muligheter på lenger sikt?

Felles for mange av de individrettede og organisatoriske tiltakene eller innsatsene er at det ikke er gitt at gode virkninger alltid oppnås når et tiltak eller en innsats iverksettes. Studier peker på at det snarere forholder seg slik at muligheten for at ønskete virkninger kan komme økes gjennom tiltak og innsatser.

Studiene vi har lest beskriver slik ulike inkluderingstilnærminger. Mens noen argumenterer for rask inkludering i skole eller arbeid, er andre mer opptatt av å bygge muligheter ved å tenke langsiktig og bygge den enkeltes kapital eller resiliens over tid, eller av å bygge egnet kompetanse i støtteapparatet.

En kunnskapsoppsummering om arbeidsinkludering for ulike grupper trekker for eksempel fram at tiltak og tilnærminger som bygger human «kapital», altså som bidrar til å utvikle den enkeltes kunnskap, kompetanse og ferdigheter, slik at den enkelte selv kan klare å finne et arbeid på sikt, som generelt er forbundet med bedre effekter enn tiltak som bygger på en «arbeid-først»-tilnærming, det vil si tiltak som raskt bistår med å finne arbeid. Studien finner imidlertid samtidig at «arbeid-først» tilnærminger fungerer bedre enn «human kapital»-tilnærminger for utsatte grupper (Card et al., 2018).

Den kvalitative litteraturen vi har lest kan forstås som argumenter for at med utsatt ungdom må en slik «arbeid-først» tilnærming kombineres med tilstrekkelig oppfølging, tilrettelegging av arbeid og annen nødvendig bistand over tid, dersom inkluderingen skal vare. De kvalitative studiene vi har lest argumenterer også for at det ikke er tilstrekkelig å bygge «human kapital» i det enkelte individ. Også «kapitalen» hos bedrifter og skoler, samt i støtteapparatet i form av relasjonsbyggingsevner og inkluderingskompetanse, er viktige.

Studiene vi har vurdert bygger på ulike teoretiske perspektiver som også kan gi føringer på hva som vil kunne oppfattes som virksomme tiltak. For eksempel vil en tenkning basert på et kapabilitetsperspektiv (Capability Approach (Nussbaum, 2011; Robeyns, 2016) kunne medføre etablering av tiltak og innsatser som bidrar til å skape flere muligheter for innbyggerne i lokalsamfunn, til å oppnå det de ønsker i form av for eksempel arbeid eller gjennomført

utdanning, selv om det ikke er gitt at den enkelte klarer å realisere ønskene sine eller at de klarer å beholde en jobb eller stå i et utdanningsløp over tid (Frøyland, 2018a). Også basert på for eksempel et resiliens-perspektiv (Assmann et al., 2021; Berliner et al., 2017; Rogstad, 2021) vil tiltak som lykkes med å styrke både enkeltindividets og miljøets motstandskraft og livsdugelighet kunne vurderes som verdifulle i seg selv, i motsetning til et mer instrumentelt tenkesett som vektlegger om de unge faktisk gjennomfører skole og er i arbeid.

Slik sett kan tiltak og innsatser ha ulike typer virkninger, som på ulike måter bidrar til å legge til rette for inkluderingsmuligheter for utsatte grupper. Noen mer rettet inn mot enkeltindividets inkludering og oppstart i arbeid eller skole på kort sikt, andre mer rettet mot å utvikle og forme skoler, arbeidsplasser og lokalsamfunn som inkluderende, slik at de kan bidra bedre over tid.

En forskjell mellom de kvalitative og kvantitative studiene, er i så måte at de kvantitative ofte måler resultater i form av skole eller arbeid på et gitt tidspunkt, mens de kvalitative er mer opptatt av behovene til de unge, samt hva som er viktig å gjøre for å bygge gode inkluderingsmiljøer som sikrer god oppfølging, slik at reelle muligheter for inkludering i skole, arbeid og samfunn skapes.

Ulike typer av tiltak og innsatser – ulike virkninger?

De ulike innsatser og tiltak som yter individuell oppfølging og bygger relasjoner med ungdommene som er beskrevet i litteraturen, er av ulike typer. Frøyland (2020a) foreslår tre ulike idealtyper: modningsmodellen, motivasjonsmodellen og losmodellen. Vi vil her kort diskutere tiltakene foreslått i litteraturen vi har lest i lys av disse tre idealtypene.

Modningsmodellen refererer til tiltak der ungdom får oppfølging og arbeidstrening i mer eller mindre skjermede eller spesielt opprettede enheter, over en lengre periode, kanskje i inntil et år. Tanken er at ungdommene gjennom disse tiltakene skal finne motivasjon, etablere konstruktive arbeids- og leverutiner, få hjelp til nødvendig behandling og utvikle selvtillit – slik at de etter tiltaket i større grad har mulighet til å nyttiggjøre seg andre tiltak, fullføre skole eller finne arbeid. Modningsmodellen bygger på en tanke om at ungdommene trenger en lengre periode uten større krav i retning av skole eller ordinært arbeid med tett oppfølging fra trygge voksenpersoner, for å «bygge grunnmuren» som kanskje mangler grunnet en vanskelig oppvekst. Etter denne alternative perioden kan mer arbeids- eller skolerettede tiltak være aktuelle.

- Vi har i denne kunnskapssammenstillingen i liten grad søkt etter litteratur om skjermede tiltak, men noen av de studiene vi har lest minner likevel i noen grad om en slik tilnærming. For eksempel ser tiltaket Cafe Hanco (Rogstad, 2021) ut til å ha en del til felles med en slik tilnærming. Olsson et al. (2018) studerer betydningen av spesialskoler for unge med hørselsutfordringer, en modell som i enda større grad enn Cafe Hanco er skjermet. Et annet eksempel er Byhlin og Kacker (2018) som studerer inkludering av unge med utviklingshemming i skjermet arbeid.

Motivasjonsmodellen bygger på en gruppebasert tilnærming, gjerne i kombinasjon med individuell oppfølging. Her samles ungdommen til kurs eller mer gruppebaserte samlinger, over en periode på heltid eller noen dager i løpet av uken. Parallelt med dette, eller i etterkant, følges ungdommene opp i arbeidspraksis eller andre tiltak. Ungdommene følges tettest opp i den perioden kurset pågår, og oppfølgingen trappes gradvis ned etter hvert. Motivasjonsmodellen bygger på en tanke om at ungdommen trenger tett oppfølging og opplæring en kortere periode for å finne egen motivasjon, bli kjent med egne ressurser, og sette seg realistiske mål for videre skolegang, arbeid eller annen aktivitet. Etter den intensive kursperioden, er tanken at ungdommen i større grad skal være drivkraft i den videre prosessen selv, men får bistand etter behov i en periode på inntil et år.

- Livsmestringskurset Unge i flyt (Rogstad & Bjørnset, 2021) og tiltak som One-Stop Guidance Centers (Westerback & Wrede-Jäntti, 2020), ungdomsverksteder (Wrede-Jäntti

& Wester, 2016) eller Ung Arena (Wiedel, 2019) er eksempler som ligner på motivasjonsmodellen.

I *losmodellen* ligger det at oppfølging gis individuelt og fortløpende mens ungdommen er i skole, i praksis, går i behandling, er ledig eller annet. Det benyttes i hovedsak ikke gruppebaserte tiltak. Oppfølgingen av ungdommer kan skje gjennom loser, mentorer, coacher, tilretteleggere, faddere eller lignende. I hovedsak er det ungdommen selv som er den handlende, men støtteapparatet kan ta «roret» for vedkommende i kortere perioder. Det jobbes i all hovedsak individuelt. Oppfølgingen gis så lenge det er behov, gjerne over flere år. Losmodellen bygger på en tanke om at ungdommene vil ha behov for varierende grad av støtte og oppfølging over en lengre periode. Støtten som gis gjennom «losen» kan justeres opp og ned i tråd med et skiftende behov. Losen er tilgjengelig over en periode på flere år. Losen yter individuell oppfølging, men bidrar også med å koordinere innsats og bistand fra andre relevante instanser, gjerne i form av teamsamarbeid.

- I vårt materiale er det flere studier som har en del til felles med en slik losmodell ved at de argumenterer for bruk av mentorer (Görlich et al., 2016) eller oppfølging av jobbspesialister som jobber i tråd med Individual Placement and Support (IPS) (Forslund & Liljeberg, 2020; Frøyland, 2016; Karlsdóttir et al., 2019; Sveinsdóttir et al., 2020; VIRK, 2020), eller andre versjoner av Supported Employment (Frøyland, 2018a).

Det er fullt mulig å kombinere flere av disse typene tiltak, for eksempel ved en kombinasjon av motivasjonsmodellen og losmodellen. Av de tre idealtypene vi har skissert ovenfor foreligger det mest dokumentert effekt knyttet til losmodellen, og da i form av studier om IPS når det gjelder arbeidsinkludering, men også om mentor- og losroller beskrevet i litteratur om inkludering i skole. En svensk kunnskapsoppsummering slår fast at IPS er det eneste arbeidsinkluderingstiltaket med robust dokumentasjon på effekt (Forslund & Liljeberg, 2020). Det er samtidig uklart hvor god virkningen slike tiltak har over tid. Intensjonen i IPS om å tilby bistand så lenge behovet foreligger, gjennomføres ikke alltid i praksis. Studier på helsefeltet viser dog at virkningen på inkludering i arbeid over tid er god for unge med psykiske helseutfordringer (Holmås et al., 2021). Men for andre grupper av utsatt ungdom er kunnskapen mer uklar. Studier av SE-tjenester generelt (ikke for unge spesielt) viser at mens disse tilnærmingene ser ut til å formidle utsatte grupper inn i arbeid raskt, så ser effekten ut til å forsvinne over tid (Dahl & Lima, 2021; West, Targett, Wehman, Cifu & Davis, 2015). En implikasjon av dette er at det framover er behov for å rette oppmerksomheten mot jobbfastholdelse over tid. Litteraturen vi har lest peker i slik retning av at også utsatt ungdom som har fått arbeid gjennom IPS, vil kunne trenge oppfølging over tid for å forbli i arbeid. En rekke av studiene vi har lest peker også på et slikt støttebehov knyttet til inkludering i og gjennomføring av videregående skole.

8.2 Samstemthet om hva som forbedrer mulighetene

Litteraturen påviser i sum ikke noe enkelttiltak eller tilnærming som kan løse inkluderingsutfordringene alene. Tvert om argumenterer flere studier for at det nettopp ikke finnes et enkelt tiltak som kan løse utfordringene. Selv om det på det individuelle nivået ikke alltid er behov for svært komplekse og sammensatte løsninger, så forteller litteraturen vi har lest at det sjelden finnes noe «quick fix» for disse inkluderingsutfordringene. Et hovedinntrykk fra litteraturen er at den samlet sett synes å være rimelig konsistent og samstemt om hva som er nødvendig for å forbedre mulighetene for at utsatt ungdom skal kunne utvikle seg og kunne delta i fellesskap som skole, arbeid og samfunn:

På den ene siden på kvaliteter på individnivå som å legge til rette for:

- det «gode møtet» mellom utsatte unge og «hjelpere» i førstelinjen
- å utvikle gode relasjoner til ungdommene

- å etablere en form for fellesskap
- passe tett individuell oppfølging fra hjelpere med god kompetanse på hvordan inkludering i arbeid, skole eller lokalsamfunn kan fasiliteres
- unges medvirkning

Samtidig er en rekke kvaliteter på mer strukturelt nivå medvirkende, så som:

- Tilstrekkelig god koordinering og samarbeid mellom flere instanser, særlig i sårbare overgangsfaser som eksempelvis fra barnevernsomsorg til ordinær oppfølging fra arbeids- og velferdstjenestene eller fra å bo hjemme til utdanning og/eller arbeidsliv.
- Tilstrekkelig fleksible og/eller alternative veier gjennom utdanningssystemet.
- En holistisk tilnærming der hjelpere og hjelpeinstanser med utgangspunkt i den enkelte ungdoms behov, arbeider med flere temaer og gjerne på flere nivåer samtidig og over tid.

Et hovedpoeng er at det kreves kontinuitet og varighet i tiltak og innsatser for at de skal lykkes.

Litteraturen etterlater samtidig et inntrykk av at slike tjenester og tilbud ikke finnes i tilstrekkelig grad, og at det er vanskelig å iverksette denne kvaliteten i tjenestene i tilstrekkelig grad. Særlig er mangelen stor i mer rurale strøk. En rekke mulige årsaker trekkes frem, for eksempel kan strukturelle faktorer som: kapasitet og oppbygning av hjelpetjenestene eller begrepsbruk og innarbeidete handlingsmønstre og praksiser i velferdstjenestene, bidra til å opprettholde snarere enn å redusere kjønns-, klasse- eller raseskiller (Haikkola, 2021). Aktiveringstiltak gir heller ikke alltid praktisk og relevant kompetanse som den unge ønsker seg og trenger for å kunne mestre et arbeid (Paju et al., 2020).

8.3 Mye likt i de nordiske landene, men også kontekstuelle forskjeller

Denne kunnskapssammenstillingen er en av få som ser spesifikt på den nordiske konteksten og de syv landene Danmark, Island, Finland, Norge, Sverige, Færøyene og Grønland. Et nytt funn er i så måte likheten i utfordringer blant utsatt ungdom mellom de nordiske landene, og likheten i at utfordringer i å inkludere utsatt ungdom er kompleks og at det ikke er noen enkle løsninger. De ulike presentasjonene viser at gruppen utsatt ungdom er en svært heterogen gruppe, både innad i det enkelte land og mellom de respektive landene. En utfordring på tvers av landene synes å være hvordan man skal gi et godt nok tilbud til en slik heterogen gruppe.

Oppsummert ser det ut til å være *enighet om at innsatsene rettet mot utsatte unge må være helhetsorienterte* og ta høyde for de store og komplekse utfordringene som unge kommer med. Inkludering av denne heterogene gruppen er kompleks og har flere lag. Bistand må gis på tvers av myndighetsområder og gjerne samtidig. Tiltak som lykkes i å kombinere tett oppfølging med tverretattlig innsats i anerkjennende læringsrom, der unge i samme situasjon kan møtes, virker lovende, men krever nok folk, er ofte personavhengig (ildsjeler) og krever kompetanse og evne til samarbeid og koordinering på tvers av tjenester.

De ulike nordiske landene er samtidig ulike både når det gjelder folketetthet, kultur og kontekst. Det er ulike måter å snakke om utfordringer med sårbare unge, i de nordiske landene. Mens litteraturen fra Norge, Sverige, Danmark og Finland i stor grad deler begrepsapparat med den politiske diskursen om arbeidsinkludering, så er litteraturen fra Grønland karakterisert av en urbefolknings-diskurs som snarere handler om betydningen av å være inkludert i samfunnet, det vil si i inuit-befolkningens kulturelle praksiser. Erfaringer er at det er en generasjonskløft mellom eldre og deres kulturelle praksiser og unge, som skaper utfordringer for de unge, fordi familie og tradisjon samtidig er veldig viktig. I småskala og familieorienterte samfunn, som Grønland,

Færøyene og Island, kan det være en tilleggsutfordring at det å fortsette utdanning og arbeid, oftere enn i de øvrige nordiske landene, innebærer å måtte flytte hjemmefra, noen ganger til og med fra landet. Dette er spesielt tydelig på Grønland. Her må unge ofte reise vekk for å ta utdanning, mange allerede fra grunnskolealder. Dermed innebærer inklusjon i arbeid og skole ofte eksklusjon fra samfunnet. Dette er en stor belastning fordi familien er sentral i grønlandsk kultur. Bidragene fra Grønland, Island og Færøyene peker også på at det er store regionale forskjeller og forskjeller mellom kjønn når det gjelder utenforskap, men at de har begrensede data på situasjonen til utsatte unge.

8.4 Hva er nytt?

I kapittel 4 oppsummerte vi funn fra tidligere kunnskapsoppsummeringer med relevans for inkludering av utsatt ungdom i de nordiske landene. Vi fant blant annet:

- Et behov for helhetlige tilnærminger der hele livssituasjonen til ungdommen (helse, skole, arbeid og økonomi) blir sett i sammenheng.
- At god inkluderende praksis dreier seg om ulike måter å etablere kontakt, bygge opp gjensidig tillit, om medansvar, medvirkning og samarbeid, og å mestre hverdagen og motivere til arbeid og utdanning.
- At både økonomisk politikk, arbeidsmarkedspolitik, utdanningspolitikk og sosial- og helsepolitikk i de nordiske landene betyr noe for mulighetene blant vanskeligstilt ungdom for å bli inkludert.
- At virksomme metoder som regel kan oppsummeres med fire hovedstrategier: tidlig intervensjon, individuell tilpasning av tiltakene, tett oppfølging av den unge, og tverrgående samarbeid mellom ulike instanser. I tillegg er medvirkning sentralt.
- At bistanden må være fleksibel, har rom for prøving og feiling, og må tilpasses ungdommenes progresjon på en måte som skaper en motiverende totalpakke som bidrar til kompetanse og mestring.
- At det i liten grad kan vises til bestemte typer tiltak som fungerer i alle tilfeller. En gjennomgående påpekning er at sammensatte behov krever sammensatte løsninger.

Vi fant også at tidligere effektstudier med relevans for unge i Norden generelt finner at:

- Tiltak eller programmer som ligner mest på ordinære ansettelse gir best effekter for arbeidsinkludering.
- Både den ordinære arbeidsformidlingen og lønnstilskudd øker jobbsjansen, mens veiledning og kvalifiseringsaktiviteter gir mer blandete resultater.
- Det samtidig er usikkert hvorvidt positive effekter av ansettelse med lønnstilskudd også gjelder for de mest utsatte unge.
- Forskingen om ungdomsgarantier viser blandete resultater, og særlig er denne type generelle garantier lite effektive for de unge «som står lengst unna arbeidsmarkedet».

Hyggen oppsummerte de europeiske og nordiske studiene, som forelå i 2015, med å si at de så langt har «vist skuffende resultater, nesten uansett hvilke aktiviteter de unge deltar i, og særlig for de mest utsatte unge» (Hyggen, 2015, s. 45).

Selv om vår gjennomgang på mange måter bekrefter dette bildet, viser litteraturen vi har lest også at en rekke innsatser og tiltak har gode virkninger for utsatte ungdommer og bidrar til mestring, motivasjon, inkludering i fellesskap og forbedrete muligheter. Slik sett viser studiene vi har lest til en rekke konstruktive tiltak og innsatser, men samtidig tegner de et bilde av inkluderingsutfordringen som omfattende, vanskelig og ressurskrevende, men mulig. Mye av det vi har funnet i vår gjennomgang av nyere studier samsvarer i hovedsak med det som tidligere er

beskrevet. Vi finner altså at nyere studier med relevans for inkludering av utsatt ungdom i skole, arbeid eller samfunn viser mye av det samme som tidligere studier på området har gjort. Vår gjennomgang representerer likevel noe nytt på flere måter:

Eksplisitt fokus på inkludering og inkluderingsprosesser

Vi har i denne kunnskapsoppsummeringen vært på jakt etter litteratur som særlig belyser inkludering i skole, arbeid og samfunn for utsatt ungdom (veien inn, ikke veien ut). Tidligere kunnskapsoppsummeringer har i liten grad hatt dette eksplisitt som formål. Vi finner at effektstudier i liten grad klarer å fange inkludering som fenomen, og at slike studier ikke gir god nok kunnskap om hva som skal til for å inkludere utsatt ungdom i skole, arbeid eller samfunn.

Denne kunnskapsoppsummeringen bidrar på denne måten med noe nytt – ved å vektlegge inkludering mer som en pågående prosess og noe som må læres av så vel den unge som skole/arbeidsplass eller andre aktører involvert, enn som en status som kan oppnås og måles en gang for alle. For at inkludering skal være vellykket viser en rekke av studiene vi har lest at inkludering ikke kan være ensidig, det vil si at utsatte unge forventes å tilpasse seg skole eller arbeidslivskonteksten uten at representanter for disse arenaene gjør noen form for justering eller tilpasning. Samarbeid og samhandling, så vel som tett oppfølging innebærer også en kritisk refleksjon over egen og andres væremåter slik at man sammen kan utvikle nye former for deltagelse for målgruppen.

Vi har funnet få studier som har studert inkluderingsprosesser over lang tid i skole, arbeid eller samfunn. Det foreligger slik sett i liten grad forskningsbaserte studier som beskriver og drøfter hvordan inkluderingsforløp kan foregå og hva slags støtte, bistand og tilpasninger som kreves over tid, men flere studier peker på behovet for slik kunnskap. Et hovedfunn fra denne kunnskapsgjennomgangen er i så måte at inkluderingsprosesser er et understudert felt, både når det gjelder inkludering i skole, arbeid og samfunn.

Samstemthet i litteraturen – og på tvers av land

Vi mener videre å se en samstemthet i litteraturen ved at kvalitative og kvantitative studier utfyller hverandre, og i sum peker i omtrent samme retning. Denne samstemtheten er interessant og representerer noe nytt i forhold til tidligere studier som blant annet har påpekt at kvalitative og kvantitative studier ofte framstår som motsetninger der de kvalitative finner en rekke virksomme tiltak og innsatser, mens de kvantitative ikke klarer å påvise virkning eller effekt av tiltak og innsatser. Samstemtheten reflekterer en kontinuerlig politisk relevans og faglig interesse for inkludering av utsatt ungdom, og samtidig et behov for forsterket og koordinert innsats på nasjonal så vel som nordisk nivå.

Denne kunnskapsoppsummeringen fokuserer på syv nordiske land/områder, og ved å gjøre det gir denne rapporten ny og oppdatert kunnskap for denne konteksten spesifikt. Et klart inntrykk fra mye av litteraturen og fra samtaler med referanse-, forsker- og brukergruppe med nordiske representanter er i så måte likheten i utfordringer og behov mellom utsatt ungdom i de ulike land.

Endrede tendenser og vektlegging i litteraturen

Et hovedpoeng i enhver vitenskapelig artikkel er å bidra med ny kunnskap om et avgrenset tema og slik bidra til å flytte forskningsfronten litt. På dette nivået representerer de fleste av artiklene vi har lest noe nytt knyttet til sine avgrensede problemstillinger. På et overordnet nivå og i henhold til dette prosjektets overordnede problemstilling, finner vi likevel lite som gir helt ny metodisk, innsatsmessig eller annen substansiell kunnskap. Men flere studier bidrar etter vår oppfatning til en dreining i forskningsfronten ved å øke oppmerksomheten og kunnskapen om tema som så langt har vært lite omtalt. Vi vil blant annet trekke fram at:

- Litteraturen representerer klart en dreining mot og en sterkere opptatthet av å forstå utfordringene og finne løsningene i mindre grad basert på individrettet tenkning, og i større grad basert på et relasjonelt perspektiv der samspillet mellom individ, støtteapparat, inkluderingsarena og overordnede strukturer vektlegges.
- Motivasjon – som et særlig interessant eksempel på dette – diskuteres i større grad som en relasjonell størrelse skapt i interaksjon mellom den unge og individer og instanser rundt vedkommende (Katznelson, 2017). Selv om hovedpoengene i seg selv ikke er noe helt nytt, finner vi det interessant og viktig at slike problemstillinger nå tydelig diskuteres i en vitenskapelig kontekst.
- Flere studier har utforsket ulike måter å tilpasse ordinær skolegang og finne fram til mer fleksible måter å gjennomføre videregående utdanning på. Selv om det er behov for mer kunnskap om hvordan å gjøre videregående opplæring mer gjennomførbar, også for de mest utsatte ungdommene, representerer den litteraturen vi har lest interessant og ny kunnskap og erfaring som det er viktig å bygge videre på.
- Mens studier om Individual Placement and Support (IPS) og Supported Employment (SE) tidligere i liten grad har vært rettet mot unge, finner vi nå flere studier som har vurdert denne tilnærmingen eksplisitt for denne målgruppen med positive konklusjoner. Med andre ord foreligger det mer kunnskap om SE for utsatt ungdom i nordiske land. Og selv om det er behov for mer kunnskap om arbeidsinkludering for utsatte grupper – spesielt knyttet til det å få varige virkninger – så finner vi flere studier som har gitt økt kunnskap om og oppmerksomhet mot inkludering av utsatt ungdom i denne konteksten.
- En god del studier bygger på metodetriangulering (mixed methods), noe vi oppfatter som viktig og nødvendig for å forstå inkluderingsutfordringene og komme nærmere gode tilnærminger og løsninger på dem.

Selv om vi har påpekt at det er mange likheter i utfordringer og behov mellom de nordiske landene, så vil vi også framheve at flere komparative studier, med de nordiske landene som forskningsområde, vil kunne bringe ny kunnskap med relevans for inkludering av utsatt ungdom på en rekke mer avgrensede og spesifikke problemstillinger enn den vi har arbeidet ut fra.

8.5 Implikasjoner – Hva kan gjøres?

I gjennomgangen ovenfor har vi pekt på en rekke innsatser og tiltak som nyere forskningslitteratur viser at kan være virksomme for inkludering av utsatt ungdom. Studiene vi har lest viser at utsatt ungdom med sammensatte utfordringer og behov ofte ikke profiterer på allmenne/universelle tiltak og satsinger, eller at kunnskap utviklet basert på den større gruppa av ungdom ikke treffer de mest utsatte. Vi har sett dette belyst i flere sammenhenger:

- For eksempel fant Rogstad et al. (2021) at fraværsgrensa i den norske videregående skolen generelt sett fungerte godt, men ikke for de mest utsatte ungdommene. Selv om fraværsgrensa slik framstår som et konstruktivt tiltak for unge generelt, impliserer denne studien at de mest utsatte trenger noe annet eller noe mer.
- Vi har også sett studier som dokumenterer positive effekter knyttet til bruk av lønnstilskudd for ungdom. Samtidig peker kvalitative studier på at utsatt ungdom ofte vil trenge noe mer i form av bistand og tilrettelegging over tid for ikke å falle ut (Frøyland, 2020b; Katznelson et al., 2015). Denne kunnskapen sannsynliggjør at for utsatt ungdom med sammensatte behov vil bruk av lønnstilskudd alene ikke nødvendigvis være tilstrekkelig.
- Et tredje eksempel knytter seg til studier som viser at arbeidspraksis/arbeidstrening ikke er forbundet med effekt i form av tilknytning til arbeid. Imidlertid finner enkelte kvalitative studier at tidsavgrensede praksiser i ordinært arbeid for utsatt ungdom kan bidra til å

skape motivasjon for videre skolegang, læring, mestring og trivsel med tilstrekkelig oppfølging og tilpassing av arbeidsoppgavene (Frøyland, 2016). Noen ganger leder det også til varig engasjement.

Utsatt ungdom trenger i stedet tett, individuell og skreddersydd oppfølging av fagfolk som er gode på relasjonsbygging og har kompetanse om hvordan å legge til rette for inkludering i skole, arbeid eller lokalsamfunn. Flere studier peker i retning av at det er nødvendig å rette innsatsen både mot individene som skal inkluderes, mot arbeidsplassen, skole eller samfunnet den unge skal inkluderes i, og ikke minst mot støtteapparatet som skal bistå i fasiliteringen av vellykket inkludering av utsatt ungdom. Å lykkes med inkludering framstår som et samspill mellom gode strukturer og ordninger på et samfunnsnivå, egnete tiltak og tilbud lokalt, samt god kompetanse og kunnskap hos de hjelperne som er sentrale.

Arbeids- og velferdstjenestene i de nordiske landene spiller i så måte viktige roller i inkludering av utsatte unge i skole, arbeid og samfunn. Noen studier viser at arbeids- og velferdstjenestene ofte kan ha utfordringer knyttet til å nå godt nok ut til de mest utsatte og for å kunne tilby tilstrekkelig individtilpassete tiltak. For eksempel, beskriver den svenske arbeidsformidlingen (Arbetsförmedlingen, 2021) at selv om antallet unge som får bistand gjennom ulike matchingstjenester i Sverige har økt vesentlig, gjelder dette ikke i samme grad unge med behov for ekstra støtte. Arbeidsformidlingen erfarer at de selv ikke i samme grad når ut til disse ungdommene, og beskriver et behov for å utvikle bedre metoder og arbeidsformer for å motivere de unge som ikke er motiverte og ikke vil ta del i en innsats/tiltak. Arbeidsformidlingen skriver også at de trenger å utvikle sitt arbeid for å øke antallet overganger til vanlige studier for unge som ikke har fullført videregående skole.

Lignende erfaringer er gjort i andre nordiske land, og flere forsøk på å løse slike utfordringer er gjennomført. Et nyere forsøk på å etablere en tettere oppfølging i den norske Arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV) er dokumentert i en evaluering av tiltaket «forsterket ungdomsinnsats» (Strand, Grønningsæter, Nielsen & Holte, 2020). Målet var å få flere unge i aktivitet, og viktige virkemidler i forsterket ungdomsinnsats var opprettelse av egne jobbkubber, opprettelse av egne ungdomsteam på NAV-kontorene, motivere unge for å gå tilbake til utdanning (fullføre videregående), å bygge en relasjon til unge brukere og å ansette egne jobbspesialister som jobber etter Supported Employment-metodikken. Studien finner at denne satsingen så langt ser ut til å ha lyktes med noe, men ikke ført til bedring på andre områder: Strand et al. finner at forsterket ungdomsinnsats hadde en positiv effekt på overgangen til utdanning, men at den ikke har påvirket overgangen til arbeid.

Litteraturen vi har lest viser at det er vanskelig å etablere gode rammer for å yte tett nok bistand, og å bygge tilstrekkelig inkluderingskompetanse hos veilederne i arbeids- og velferdstjenestene. Et konstruktivt tiltak som litteraturen vi har lest peker på, er i så måte å bygge spesialtilpassete arenaer for og kompetanse i støtteapparatet til å møte ungdom, følge opp og inkludere i skole, arbeid eller samfunn.

Spjelkavik (2014) definerer begrepet «inkluderingskompetanse» som tosidig: På den ene siden sosialfaglig, helsefaglig og pedagogisk kunnskap om brukeren – altså den unge. På den andre siden kunnskap om hvordan ordinære arbeidsplasser kan brukes for at mennesker med omfattende støttebehov skal få og utvikle seg i en jobb. Spjelkavik snakker om inkludering på arbeidslivsarenaen, men denne kunnskapssammenstillingen impliserer at det absolutt er behov for tilsvarende inkluderingskompetanse i både skole og lokalsamfunn, der kunnskap om hvordan å fasilitere inkludering av unge som ikke deltar og i stor grad er «utenfor» i skole eller lokalmiljø blir viktig.

Å bygge inkluderende miljøer og kompetanse på inkludering hos involverte tjenester er et langsiktig arbeid. Vi finner flere beskrivelser av spesialdesignede tilbud rettet mot de utsatte unge i

litteraturen, for eksempel i finske ungdomsverksteder (Wrede-Jäntti & Wester, 2016) og «One-stop Guidance Centers» (Westerback & Rissanen, 2020; Westerback & Wrede-Jäntti, 2020), samhandlingstiltaket UNG arena i Sverige (Wiedel, 2019), eller kvalifiseringsentre som Marjoriaq på Grønland (se kapittel 3.7), eller ulike ungdomstiltak i Norge (Frøyland, 2018b). Her kan unge møte andre unge i samme situasjon, komme ut av isolasjon og ensomhet, finne håp og se muligheter godt hjulpet av kompetente sosialarbeidere, ungdomsarbeidere, losere, mentorer eller jobbspesialister. De kan knytte kontakter med det lokale næringslivet eller får skolerettet bistand fra rådgivere og karriereveiledere fra lokale skoler.

Basert på foreliggende litteratur er det uklart for oss om disse tiltakene per i dag har tilstrekkelig god inkluderingskompetanse til å gjøre en forskjell med tanke på varig inkludering av utsatt ungdom i skole, arbeid eller samfunn, men studiene viser at mange av dem klarer å møte de unge på gode måter. Basert på litteraturen vi har lest kan det se ut som det å kombinere gruppebasert bistand (motivasjonsmodellen) med individrettet oppfølging (losmodellen) kan være hensiktsmessig. En slik kombinasjon vil på den ene siden være med å bygge miljø, tilhørighet og fellesskap, samtidig som det på den andre siden kan tilby den enkelte tett individrettet og gjerne ambulant og langvarig oppfølging i den enkeltes inkluderingsprosess. Dersom slike arenaer etableres, ikke bare som enkeltstående tiltak, men også i større omfang nasjonalt slik det for eksempel er gjort i Finland, utgjør de også et strukturelt grep og vil antakelig kunne ha økt innflytelse også på et overordnet nivå. Imidlertid har ikke vi sett studier som dokumenterer akkurat dette. Ideen bak slike tiltak synes å være i tråd med det forskningslitteraturen vi har funnet i de nordiske landene om utsatt ungdom sier.

9. Vurdering av studiene og kunnskapen

Som for alle litteratursøk foreligger det flere svakheter, også ved vårt. Vi har tidligere gjort rede for svakheter og avgrensninger i kapittel 2. De fleste inkluderte publikasjoner er fagfellevurderte: dette gjelder samtlige vitenskapelige artikler, vitenskapelige bokkapitler, avhandlinger og også mange av rapportene. De har dermed vært gjennom en kvalitetssikring før publisering. Imidlertid er det ikke gitt at de av den grunn svarer godt på problemstillingene for vårt oppdrag. Vi har derfor i tillegg selv vurdert kvaliteten på den enkelte publikasjon og relevansen for formålet med denne kunnskapssammenstillingen. Vi har inkludert studier vi som etter vår vurdering har vært godt egnet for vår gjennomgang, men har også valgt å inkludere noen studier som vi selv har vurdert til å være av middels kvalitet (ofte svakt datagrunnlag eller metodebruk) for å kunne innhente mer relevant kunnskap fra flere nordiske land og områder. Vi finner generelt få studier særlig fra Grønland, Island og Færøyene. Det foreligger en større kunnskapsproduksjon i Norge, Sverige, Danmark og Finland.

9.1 Litt om hva slags kunnskap ulike typer studier gir

Vi finner generelt få effektstudier i litteraturen og de fleste av disse undersøker effektene av tiltak som skal stimulere deltakelse i arbeidslivet. Vi finner nesten ingen effektstudier som undersøker tiltak og metoder som har som primærformål inkludering i skole. Ingen effektstudier som vi har funnet har studert komplekse inkluderingsprosesser, det vil si kombinasjonen av innsatser av ulik art og ulikt nivå, med henblikk på varig inkludering av utsatt ungdom i skole, arbeid eller samfunn.

Det er særlig to funn som er robuste i effekt litteraturen: Kausaleffektstudiene viser at arbeidspraksis og arbeidstrening først og fremst har negative effekter på inkludering til arbeid eller utdanning. Derimot synes lønnstilskudd, opplæringstiltak og Individual Placement and Support (IPS) å ha positive effekter. Også bruk av vikarbyrå kan ha positive effekter, men kan ha betydelig innlåsingseffekt under deltakelse.

Leser vi studiene i sammenheng ser vi imidlertid at det er betydelig variasjon mellom ulike tiltaks treffsikkerhet i forhold til den brukergruppen de er designet for. Flere av studiene viser også at effektene av tiltak varierer over tid og mellom grupper, noe som innebærer at det er viktig at effekter av tiltak evalueres på flere tidspunkter og studeres for ulike undergrupper, noe som gjøres i for liten grad i litteraturen.

Vi finner oppsummert en svakhet i effektstudiene for den nordiske konteksten ved at de ikke studerer inkludering som fenomen (men enkeltfaktorer som inngår), og at de er utydelige og uklare på hva som er virkningen av ulike tiltak og satsninger for de mest utsatte ungdommene.

Samtidig peker vår litteraturgjennomgang på at løsningene vi ser etter sjelden lar seg effektevaluere. Vi finner at vellykket inkludering oppnås ved å jobbe kontinuerlig på flere nivåer samtidig, og på tvers av tjenester og sektorer. Samtidig vil god inkludering kjennetegnes av mange forskjellige utfall på ulike tidspunkt: helse, skoleprestasjon og arbeidstilknytning over tid. Det er svært vanskelig å måle i hvilken grad et sammensatt tjenestetilbud med komplekse innsatser påvirker graden av inkludering for ulike grupper unge på ulike arenaer.

Generelt finner vi at de kvalitative og de kvantitative studiene utfyller hverandre mer enn å framstå som motsetninger. De kvalitative studiene forklarer hvorfor tiltakene som er målt gjennom effektstudiene ikke gir noe entydig svar for denne målgruppen, ved å si at det kreves individtilpassete tiltak som justeres fortløpende, og endres i takt med utfordringer og behov over tid. En typisk erfaring er at de utsatte ungdommene ikke klarer å «nyttegjøre seg» de bredere tiltakene som tas i bruk, med mindre skreddersøm og individuell tilpasning er en viktig del av dem. Det som «virker» for unge generelt virker ikke nødvendigvis for de mest utsatte, slik for

eksempel innføringen av fraværsgrænse i den norske skolen er et eksempel på (Rogstad et al., 2021). De kvantitative studiene kan måle arbeids- eller skoletilknytning på ulike tidspunkt, men fanger ikke opp om graden av inkludering og om de unge er i gode prosesser som tar dem dit de ønsker. Som vi har sett, ser varig inkludering ut til å kreve mer enn et kortvarig tiltak som hjelper den utsatte ungdom inn i skole eller arbeid. Det ser ut til å måtte legges til rette for oppfølging, tilpasning og utvikling over tid. Hvordan langvarige og sammensatte utfordringer best kan følges opp og håndteres over tid slik at man lykkes med å få til varig inkludering, ser i all hovedsak ikke ut til å være studert i den nordiske konteksten.

9.2 Er studiene godt utført og beskrevet (reliabilitet)?

Med reliabilitet mener vi hvor nøyaktig og godt undersøkelsene har «målt» eller «fanget» de fenomenene de undersøker. Er reliabiliteten god, vil flere undersøkelser av samme fenomen gi omtrent samme bilde. Forskernes beskrivelser av hvordan de har gått fram i arbeidet bidrar til innsikt i dette.

Den fagfelleverderte litteraturen vi har lest gjør i stor grad rede for forskningsprosessen på en transparent og refleksiv måte, noe som gir oss tillit til at studien er gjort og løst på en måte som er til å stole på. Forskningsrapporter og bokkapitler har ofte litt andre formål, og noen av disse mangler gode beskrivelser av forskningsprosessen. I sum har likevel de fleste studiene vi har lest gjort rede for den metodiske fremgangsmåten. Samtidig er valg av metodisk fremgangsmåte i liten grad begrunnet i mye av litteraturen. Det er også i liten grad kritiske refleksjoner om hvordan forskerne virker inn på datainnsamlingsprosessen, for eksempel ved å ha en «dobbel rolle» som ungdomsarbeider og forsker.

9.3 Er studiene egnet til å besvare problemstillingene i oppdraget (validitet)?

Validiteten sier noe om hvor godt studiene treffer eller «måler» det vi er interesserte i å finne ut, eller om de beskriver noe litt annet. I all hovedsak finner vi at studiene vi har inkludert sier noe av relevans for inkludering av utsatt ungdom i skole, arbeid eller samfunn, men mange av dem har også hatt et noe annet fokus enn akkurat det vi i denne sammenstillingen var ute etter.

Forskningsfeltet som vi har innsnevret i vårt søk: inkludering av unge i arbeid og utdanning, er også et politisert felt. Det er en rekke utfordringer med å anvende analytiske kategorier som «NEETs» og «utsatte unge». For det første fungerer disse samtidig som identitetskategorier, og faller sammen med politiske, profesjonelle og hverdagslige forståelser av grupper av mennesker, og er «impregnert» av vedtatte oppfatninger og stereotyper. For det andre så oversees forskjeller innad i kategorien. Vi har i oppsummeringen ovenfor pekt på at vi i denne sammenstillingen nettopp i litt liten grad har fanget relevant kunnskap om undergrupper av utsatt ungdom.

Når man «forsker i eget felt», der forskeren langt på vei deler begreper og måter å forstå hva det politiske prosjektet arbeidsinkludering er med ansatte i førstelinjen, er det alltid en utfordring å velge analytiske begreper og kategorier som bidrar til å finne ut noe nytt om, snarere enn å reprodusere, etablerte forståelser. Et av våre funn er at inkludering ikke er godt nok forstått av politikere og førstelinjetjeneste. Derfor er det viktig at forskning som bruker inkluderingsbegrepet analytisk tydeliggjør hva man legger i det, og ikke tar det for gitt som selvsagt. Vi har derfor selv prøvd å definere vår forståelse av inkluderingsbegrepet innledningsvis i denne rapporten.

Flere av studiene vi har lest undersøker hvordan ulike tiltak virker inkluderende for utsatte unge. Datamaterialet kan for eksempel være hentet fra intervju med førstelinjetjenesten, eller med unge selv. Tett oppfølging og gode relasjoner mellom «hjelpere» og unge er noe mange finner som virkningsfullt. Samtidig kan det være en begrensning at materialet er hentet fra en institusjonell kontekst (for eksempel et jobbsenter eller en arbeidsplass), mens det er sannsynlig at andre hverdagsarenaer (som hjem, familie, venner) som på ulike måter kan ha betydning for utsatte unges sosialitet, tilhørighet, motivasjon og psykiske helse – som igjen er viktige betingelser for inkludering i arbeid og skole. Det er mange studier som vektlegger tett oppfølging og koordinering av tjenester, men det er få studier som har datamateriale basert på for eksempel deltagende observasjon av utsatte unge i deres ulike hverdagskontekster, eller samhandling mellom unge og ulike «hjelpere». Det kan også være studier som har som mål å undersøke arbeidsinkludering av unge, uten at unge er del av informantgruppen eller at datamateriale er hentet inn fra en arbeidsplass.

Som tidligere påpekt er det også en svakhet ved denne litteraturgjennomgangen at det er en overvekt av litteratur fra Norge sammenlignet med studier fra Færøyene, Island og Grønland. Dette gjør at man ikke uten videre kan trekke konklusjoner om hva som virker inkluderende for unge i Norden, også gitt at de kulturelle kontekstene kan være ganske ulike. Likevel har supplerende studier fra de ulike landene bidratt til å tegne et tydeligere bilde av situasjonen for unge i Norden (se kapittel 3).

Validiteten i de studiene vi har inkludert varierer slik sett i forhold til vårt formål. Dette er imidlertid noe vi har vært klar over, og i vår vurdering av den enkelte studie har vi blant annet tatt stilling til hvor valid hver studie er i forhold til denne rapportens formål.

9.4 Generalisering – overførbarhet

For hver studie har vi vurdert både analytisk og statistisk generaliserbarhet. Med statistisk generaliserbarhet tenker vi på om funnene fra en studie/et avgrenset utvalg (for eksempel ungdommer i to kommuner) også kan sies å være gyldige i en større populasjon, som for eksempel alle ungdommer. Med analytisk generaliserbarhet tenker vi på om funnene fra en undersøkelse også kan brukes som «veiviser for», eller si noe av viktighet, også for det som kan skje i en annen situasjon eller kontekst. For eksempel om en studie fra Grønland kan si noe om utsatte unge i Norge. Et perspektiv som vektlegger resiliens eller betydning av tilhørighet kan bidra til å gjøre materiale fra et av landene eller en lokal kontekst mer relevant for en annen kontekst.

Slik vi har vurdert studiene er det langt færre som det kan generaliseres statistisk fra enn analytisk. En forutsetning for å gjøre statistisk generalisering på grunnlag av for eksempel intervjuer, er at alle informantene får samme spørsmål. Ofte bes informanten om å utdype ett eller annet som vil være ulikt i ulike tilfeller. Man kan imidlertid oppnå en sosiologisk form for representativitet, for eksempel ved *gjenkjennbarhet* for andre i samme type situasjon.

Ved aktiv diskusjon med brukergruppe, forskergruppe og referansegruppe har vi testet dette prosjektets overførbarhet, nettopp ved å få tilbakemelding på om disse aktørene kjenner seg igjen i det som beskrives. Dette har vi fått positiv respons på. I tillegg er analytisk generalisering noe som er relevant for våre funn. For eksempel er det flere studier som benytter perspektiver fra anerkjennelsesteori og sosialpsykologiske begreper om betydning av tilhørighet og gode relasjoner for mennesker. Slike perspektiver gjør det mulig å overføre funn fra en studie av unge utsatte i en norsk kontekst med for eksempel en studie av unge i en grønlandsk kontekst. I begge land vektlegges for eksempel trygge relasjoner og det å bli anerkjent, som en viktig forutsetning for utsatte unge.

Ut fra litteraturen og hva forfattere fra ulike land konkluderer med som viktige kjennetegn ved tiltak, tilnærminger, og oppfølging, finner vi ofte likhet på tvers av landene, selv om tilnærminger må tilpasses den lokale kontekst. For eksempel finner vi at det generelt er viktig å legge til rette for gode møter, gode relasjoner og etablering av fellesskapsarenaer, men få studier sier noe om akkurat hvordan dette konkret skal gjøres. Et hovedpoeng er at de gode møtene må tilpasses lokal kontekst og til hvem den enkelte målgruppen er, og i tillegg bygges på et samarbeid med de unge selv.

9.5 Samsvar mellom nordiske studier om inkludering av utsatte unge og studier fra andre land

Selv om det foreligger svakheter ved litteratursøket vårt og ved de studiene som er inkludert både knyttet til reliabilitet, validitet og overførbarhet, så er hovedinntrykket vårt at litteraturen som presenteres gir et troverdig bilde av foreliggende kunnskap om utfordringer og mulige løsninger knyttet til inkludering av utsatte unge i skole, arbeid og samfunn, i den nordiske konteksten. Dette underbygges av bekreftelsene fra deltakere i de nordiske forsker- og brukergruppene spesielt, men også av at prosjektet har vurdert en forholdsvis stor mengde litteratur, deriblant en rekke tidligere kunnskapsoppsummeringer gjort i for de nordiske landene.

Våre funn for den nordiske konteksten styrkes også gjennom å ha mange fellestrekk med hva studier om inkludering av utsatt ungdom hentet fra *andre* fagfelt og fra *andre land* sier. Gjennom et enkelt søk på helsebiblioteket.no, har vi funnet noen kunnskapsoppsummeringer med relevans som vi her kort vil referere til.

For eksempel, viser en internasjonal studie om utfallet av aktiv arbeidsmarkedspolitikk (ALMP) for unge, deriblant også de mer utsatte unge (Kluve et al., 2017), en variasjon i utfall som følge av ulike versjoner av ALMP. De finner større programeffekter i land med lavt/middels inntektsnivå enn i høyinntektsland. De finner også at program målrettet mot de mest utsatte var assosiert med større programeffekt, særlig for lønn, og bedre for kvinner enn menn. Studien konkluderer med at investering i ungdom gjennom aktive arbeidsmarkedstiltak kan lønne seg, og den finner fordeler ved å *kombinere tilbuds- og etterspørselssideintervensjoner* for å støtte ungdom på arbeidsmarkedet. Studien peker på et behov for nøyte utforming av arbeidstiltak for ungdom, der «hvordan ser ut til å være viktigere enn hva», og der målretting mot vanskeligstilt ungdom kan fungere som en nøkkelfaktor for suksess.

En annen studie (Mawn et al., 2017) finner noe evidens for at intensive tiltak med flere komponenter er effektive for å redusere arbeidsledigheten blant unge som står utenfor utdanning, arbeid eller opplæring. Det etterspørres innovasjon og lokal tilpasning på tiltak samt mer forskning av god kvalitet for denne gruppen. De konkluderer med at den manglende evidensen gir et utilfredsstillende utgangspunkt for policy-makers som skal designe og implementere tiltak.

En studie om arbeidsinkludering av ungdom med fysiske funksjonsnedsettelser (Hanif, Peters, McDougall & Lindsay, 2017) etterlyser mer longitudinelle studier for å gi økt kunnskap om hvordan arbeidsrettede program kan influere på arbeidstilknytninger for denne gruppen av unge. Mer kunnskap spesielt om arbeidsinkludering for unge med funksjonshemming etterlyses også i en annen oppsummering (Engelbrecht, Shaw & Van Niekerk, 2017).

Og en kunnskapsoppsummering som så nærmere på Supported Employment (SE) for unge med helseutfordringer (Jetha et al., 2019), beskriver SE som virksom tilnærming for forberedelse og overgang til arbeid, men peker på at det er behov for mer kunnskap om hva som skal til for å fasilitere varig arbeid og karriereutvikling for unge med ulike helseutfordringer.

Oppsummert peker disse studiene fra andre land og fagfelt på et behov for:

- målretting av innsats mot vanskeligstilt ungdom,
- intensive tiltak med flere komponenter,
- manglende evidens om hva som virker, noe som gjør det utfordrende for policymakers å vite hvordan de skal forme og bygge innsatsene,
- mer kunnskap om hva som skal til for å fasilitere varig arbeid og karriereutvikling for unge med ulike helseutfordringer,
- behov for breiere og mer longitudinelle studier.

I sum er det vår oppfatning at disse kunnskapsoppsummeringene peker på mye av det samme som vi har funnet for den nordiske konteksten. Dette tolker vi som en støtte til de funn og inntrykk vi har fanget i litteraturen vi har gjennomgått.

10. Forskningsbehov

I dette kapitlet skal vi peke på det vi oppfatter som sentrale kunnskapshull før vi skisserer noen mulige kunnskapsprosjekter.

10.1 Kunnskapshull

Basert på denne litteraturgjennomgangen vil vi påpeke behov for mer kunnskap om følgende tema og problemstillinger:

Hvordan fasilitere helhetlig støtte i de nordiske velferdsstatene på bærekraftige måter?

En kjerneutfordring ser ut til å være dette med å finne bærekraftige løsninger på hvordan de nordiske landene kan fasilitere den helhetlige støtten som forskningen dokumenterer behovet av: Hvordan kan velferdstjenestene organisere seg og kompetansemessig utrustes, for best mulig å kunne levere tjenester som treffer behovene utsatt ungdom har og som forskningen dokumenterer behovet av? En utfordring knytter seg også til hvordan (eller om) en slik helhetlig og tett bistand skal/kan «skjermes» for de utsatte unge som trenger det mest.

Hvordan å fasilitere varig inkludering?

Vi finner et behov for mer forskning om hvordan å fasilitere varig inkludering i skole, arbeid eller samfunn.

På skoleområdet finner vi behov for kunnskap om hvordan konkret å inkludere elever som har sluttet å komme på skolen eller er lite til stede i klasse og elevfellesskap igjen:

- Hvordan kan inkludering i skole fasiliteres og hva slags kompetanse trengs i skolen og hos andre støttespillere? Hva kan lærerne selv gjøre? Hva bør andre bistå med?
- Hvordan bygge naturlig støtte i skolesituasjonen?
- Hva slags samarbeid med ulike instanser kreves? Hva kreves over tid?

En kjerneutfordring er også spørsmålet om hvordan skolesystemene kan gjøres mer fleksibelt, hvordan arbeid og skole kan kombineres, samt hvordan å finne alternative veier gjennom den videregående skolen. Her har flere studier gitt faringer og pekt på muligheter, men det er behov for mer kunnskap om dette.

Knyttet til arbeidsinkludering er det et vesentlig spørsmål som forskningslitteraturen ikke gir svar på: hvordan arbeidsplasser (ledere og kolleger) kan bidra til å bygge bærekraftige støttesystemer og naturlig støtte i bedriftene. I dette ligger det blant annet mer kunnskap om hva som kreves i arbeidsinkluderingsprosesser over tid, og hvordan støtteapparatet bedre kan samhandle med arbeidsgivere/arbeidsplasser om å fasilitere varig inkludering.

Få effektstudier og mangelfull kombinasjon av kvalitative og kvantitative studier

En svakhet eller mangel ved den nordiske litteraturen – særlig vedrørende inkludering i skole og utdanning – er at det finnes få studier som evaluerer effekt av spesifikke tiltak og virkemidler. Det ville vært ønskelig med flere studier – med kausaldesign – som undersøkte mer eksplisitt om tiltak har heterogene effekter (i hvilken grad tiltakets effekt varierer mellom grupper av utsatt ungdom), og om effektene av tiltak varer over tid. Siden man ikke kan trekke kausale slutninger fra andre forskningsdesign enn de med eksperimentelt, eller kvasi-eksperimentelt design, forblir kunnskapen om hva som kausalt fremmer inkludering derfor svak per i dag.

Det er behov for mer kunnskap om hvordan makrobasert kunnskap (ofte kvantitative studier) og kunnskap om hva som virker på individnivå (ofte kvalitative studier) spiller sammen, og hvor de avviker fra hverandre når det gjelder å framskaffe kunnskap om inkludering, og hvordan disse kan kombineres med effektstudier som ofte fokuserer på avgrensede problemstillinger innenfor et større temaområde.

Lite kunnskap om spesifikke grupper av utsatt ungdom

Vi finner forholdsvis få studier som belyser arbeids-, skole- eller samfunnsinkludering for mer spesifikke grupper av utsatt ungdom i den nordiske konteksten. Samtidig etterlater studiene et inntrykk av at hovedpoengene i all hovedsak er de samme for ulike grupper av unge, men at utformingen av tiltak og tilbud samtidig må tilpasses den enkelte gruppe av ungdommer, i tillegg til konteksten tilbudet skal ligge i. Imidlertid er kunnskapen uklar her. Vi har funnet noen studier som ser på unge med nedsatt funksjonsevne, unge med psykiske vansker og unge som har en lang historie i barnevernet eller tilsvarende institusjoner. Ulike grupper av unge med tanke på etnisk identitet er også omtalt eksplisitt i noen studier; for eksempel unge med urbefolkningsbakgrunn, unge med minoritetsbakgrunn versus unge med majoritetsbakgrunn, og unge med ulike klassebakgrunn. Vi har ikke funnet studier om unge personer med kroniske sykdommer; personer med ikke binær kjønnsidentitet, personer med en kjønnsidentitet som ikke samsvarer med det kjønn vedkommende er tilskrevet ved fødsel, eller studier hvor seksuell legning er tematisert i forhold til inklusjon i skole og/eller arbeid. Det er også svært få studier med interseksjonell tilnærming til inkludering. Det vil si studier som undersøker hvordan inkluderingsinnsatser virker på ungdom som tilhører flere potensielt forskjellsskapende sosiale kategorier som kjønn, rase, religion, etnisitet, sosial klasse, seksuell orientering og funksjonsevne.

Det er også en generell mangel på studier om funksjonshemmedes utdannings- og yrkesdeltakelse, trolig grunnet mangel på egnede data. Det finnes nesten ingen spørreundersøkelser med store nok utvalg på funksjonshemmede til at man kan gjøre gode analyser. Registerdata har potensiale, men fortsatt er det veldig få som har utnyttet dette i funksjonshemmingsforskningen. Funksjonshemmingsforskningen preges dermed i overveiende grad av kvalitative metoder. Dette kjenner vi igjen i den litteraturen vi har funnet om inkludering av utsatt ungdom generelt i denne kunnskapssammenstillingen.

Noe som vi imidlertid finner og som er relevant å ta med seg videre, er at identiteten til ulike grupper av sårbare unge skapes og får betydning i møte med andre og er ikke en «iboende» identitet med et statisk innhold. Nettopp derfor er forskning på hva som skjer i utsatte unges møte

med «hjelpere», støtteapparat, lærere og arbeidsgivere viktig for å utvikle mer kunnskap om hva som virker.

10.2 Mulige framtidige kunnskapsprosjekter

Basert på gjennomgangen ovenfor vil vi her kort peke på noen mulige framtidige kunnskapsprosjekter:

Gode multidimensjonelle design for å måle effekter/virkninger av inkluderingsinnsatser

Et mulig framtidig kunnskapsprosjekt kunne være å utvikle metodedesign som i større grad bygger på ulike typer av kunnskap i form av både kvalitative og kvantitative (deriblant effektstudier) studier, og gjerne fra ulike fagfelt/profesjoner. Dette vil kunne bidra til å utvikle mer helhetlig kunnskap om hva som bidrar til inkludering av utsatt ungdom.

Studere inkluderingsprosesser over tid – i arbeid, skole eller samfunn

Vi ser behov for å utvikle flere longitudinelle studier (og databaser) av inkluderingsprosesser, med fokus på hva som kreves for at slike prosesser skal være vellykkede. En rekke problemstillinger trenger å belyses, for eksempel hva som er likt og ulikt mellom ulike grupper av utsatt ungdom, og hva som kjennetegner inkluderingsprosesser på ulike arenaer som skole, arbeid og lokalsamfunn for øvrig.

Som del av dette kan det være behov for etnografiske studier av inkluderingsprosesser i skole og arbeid der en følger utsatte unge i deres møter med saksbehandlere, sosialarbeidere, lærere, ansatte i arbeids- og velferdstjenestene og andre relevante aktører. Det er behov for samhandlingsdata for å få mer kunnskap om hvordan de gode møtene og tett oppfølging influerer på inkluderingsprosessene. Andre relevante utfordringer eller problemstillinger er:

- Hvordan engasjere arbeidsgivere og arbeidsplasser mer i inkludering av utsatt ungdom?
- Hvordan engasjere arbeidsliv mer i utdanning? I dette ligger det blant annet å videreutvikle kunnskap om hvordan arbeidsplasser og praksis best kan fasiliteres for utsatte elever i den videregående skolen.
- Hvordan bygge inkluderingskompetanse i skole og på arbeidsplasser?

Generelt finner vi også behov for i større grad å ta med utsatte unge selv som medforskere, slik at forskere i større grad forsker «med» de unge i stedet for «på» de unge også når det gjelder inkludering, for eksempel om hvordan å fasilitere varig inkludering i skole eller arbeid.

Arbeids- og velferdssystemenes evne til å følge opp de mest utsatte

Det er behov for studier som undersøker sammenhengen mellom velferdsstatens organisering og målstyring og inkluderingskvalitet og-varighet. Slike studier kan studere hvordan å utvikle, implementere og skjerme oppfølgingsenheter med tilstrekkelig kompetanse og kapasitet i velferdssystemene.

Nordiske land og ulike undergrupper av utsatt ungdom

Kunnskapssammenstillingen tegner et behov for mer kunnskap om særlige behov og muligheter på øyene og i rurale strøk, så som Færøyene, Grønland, og Island især. Det er behov for flere studier som undersøker hvordan unge «utenfor» kan hukes inn og inkluderes i disse kontekstene.

- Det er behov for studier av inkludering og inkluderingsmekanismer med design som er egnet å sammenligne mellom ulike grupper av utsatt ungdom (i forhold til alder, funksjonsevne, helse, religion, rase, kjønn, osv.). Hva er likt/ulik på tvers av gruppene?

- Det er behov for studier som undersøker hvordan interseksjonalitet (altså overlappende sosiale identiteter) påvirker hvordan og i hvilken grad inkluderingsinnsatser virker. Sosiale kategorier kan være årsak til diskriminering og forskjeller i levekår og livsbetingelser. Det er derfor nødvendig å ta hensyn til at inkluderingstiltak kan virke annerledes på ungdom med overlappende utsatte identiteter sammenlignet med majoritetsungdom.

Studier av hva som bygger resiliens – studier av unge det har gått bra med

Et framtidig kunnskapsprosjekt kunne også handle om hvordan å bygge «resiliens». Et slikt prosjekt kunne undersøke hvorfor det går bra med noen utsatte unge, hva som kjennetegner dem, deres miljø og omgivelser, samt bistand som de har fått.

Frivillige organisasjoners betydning for inkludering

Denne kunnskapssammenstillingen har i liten grad fanget frivillige organisasjoners rolle i forhold til inkludering av utsatt ungdom i skole, arbeid og samfunn. Det er behov for studier som utforsker dette, for eksempel hvilken rolle frivillige organisasjoner som Fontenehus, Mental Helse Ungdom i Norge, danske Baglandet, svenske Fryshuset, finske Osallisuuden aika, grønlandske MIO, og andre tilsvarende organisasjoner betyr for inkludering av utsatt ungdom.

Referanser

- Almannaráðið. (2018). *Átak: "Megna títt lív" (Relief initiative: "Cope with your life")*. Færøylene, Torshavn: Almannaráðið. Hentet fra <https://lms.cdn.fo/media/10939/a-tak-megna-ti-tt-li-v-2018.pdf?s=HVATIRBwVDV0lc0ec4bkWRGw1PU>
- Andersen, J. H., Tjørnhøj-Thomsen, T., Reventlow, S. & Davidsen, A. S. (2019). Initiating change: Negotiations of subjectivity in a Danish activation programme for young adults with psychosocial problems and common mental disorders. *Culture, Medicine, and Psychiatry*, 43(3), 425-441.
- Andreasen, J., Poulsen, S., Hoej, M. & Arnfred, S. (2019). 'It is important for us to see the mentors as persons'—participant experiences of a rehabilitation group. *International journal of qualitative studies on health and well-being*, 14(1), 1632108.
- Andreassen, T. A., Romsland, G. I., Sveen, U. & Sørberg, H. L. (2019). Mellom empowerment og forskningsnytte? Refleksjoner overformål og form for brukermedvirkning i et rehabiliteringsforskningsprosjekt. I O. P. Askheim, I. M. Lid & S. Østensjø (Red.), *Samproduksjon i forskning: forskning med nye aktører* (s. 36-55). Norge, Oslo: Universitetsforlaget.
- Anvik, C., Bliksvær, T., Breimo, J., Lo, C., Olesen, E. & Sandvin, J. (2019). Forskning om koordinerte tjenester til personer med sammensatte behov. Hentet fra https://www.forskningsradet.no/siteassets/publikasjoner/kunnskapsnotater/nfr_kunnskapsnotat_koordinerte_tjenester_lr.pdf.
- Anvik, C. & Waldahl, R. H. (2017). Excluded Youth in Iceland, the Faroe Islands and Norway. *Nordisk välfärdsforskning | Nordic Welfare Research*, 2(1), 17-29. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-4161-2017-01-03>
- Anvik, C. & Waldahl, R. H. (2018). Sustainable collaboration to support vulnerable youth: Mental health support teams in upper secondary school. *Social Inclusion*, 6(3), 282-288.
- Arbetsförmedlingen. (2021). *Ungdomar som riskerar långtidsarbetslöshet. Återrapport regleringsbrev 2021*. Sverige: Arbetsförmedlingen. Hentet fra <https://arbetsformedlingen.se/download/18.45f2840b17863cf8a233954/1618559967886/aterrapport-ungdomar-som-riskerar-langtidsarbetloshet.pdf>
- Arksey, H. & O'Malley, L. (2005). Scoping studies: towards a methodological framework. *International journal of social research methodology*, 8(1), 19-32.
- Assmann, M. L., Tolgensbakk, I., Vedeler, J. S. & Bøhler, K. K. (2021). Public employment services: Building social resilience in youth? *Social Policy & Administration*, 55(4), 659-673. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/spol.12649>
- Berliner, P., Christensen, J. K. & Bourup, E. B. (2017). Social resiliens-forandringsressourcer i to byer i Grønland. *Psyke & Logos*, 38(1), 217-245.
- Berliner, P. & Tróndheim, T. (2017). Unges fortællinger om resiliens i Nanortalik. *Psyke & Logos*, 38(1), 193-216.
- Bjørnshagen, V. & Ugreninov, E. (2021). Labour market inclusion of young people with mental health problems in Norway. *Alter*, 15(1), 46-60.
- Bolvig, I., Jeppesen, T., Kleif, H. B., Østergaard, J., Iversen, A., Broch-Lips, N., ... Thodsen, J. (2019). *Unge uden job og uddannelse - hvor mange, hvorfra, hvorhen og hvorfor? En kortlægning*

af de udsatte unge i NEET-gruppen. København: VIVE - Viden til Velfærd. Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

Borsch, A. S., de Montgomery, C. J., Gauffin, K., Eide, K., Heikkilä, E. & Smith Jervelund, S. (2019). Health, education and employment outcomes in young refugees in the Nordic countries: a systematic review. *Scandinavian journal of public health*, 47(7), 735-747.

Brunila, K. & Ryyanen, S. (2017). New rules of the game: youth training in Brazil and Finland as examples of the new global network governance. *Journal of Education and Work*, 30(4), 353-366. <https://doi.org/10.1080/13639080.2016.1191627>

Bruselius-Jensen, M. & Nielsen, A. M. W. (2020). *Veje til deltagelse: Nye forståelser og tilgange til facilitering af børn og unges deltagelse*. Danmark, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Byhlin, S. & Kacker, P. (2018). 'I Want to Participate!' Young Adults with Mild to Moderate Intellectual Disabilities: How to Increase Participation and Improve Attitudes. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 20(1), 172-181. <https://doi.org/10.16993/sjdr.58>

Carcillo, S. & Königs, S. (2015). NEET Youth in the Aftermath of the Crisis: Challenges and Policies. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 164*. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2573655>

Card, D., Kluge, J. & Weber, A. (2018). What works? A meta analysis of recent active labor market program evaluations. *Journal of the European Economic Association*, 16(3), 894-931.

Center for Ungdomsforskning, E. o. M. A. (2020). *Slutevaluering af RCT-forsøget Job-bro til Uddannelse*. Danmark: Center for Ungdomsforskning, Epinion og Metrica APS. Hentet fra <https://star.dk/media/17943/evalueringsrapport-jobbro-til-uddannelse-afrapportering.pdf>

Collins, P. Y., Delgado Jr, R. A., Apok, C., Baez, L., Bjerregaard, P., Chatwood, S., ... Dillard, D. (2019). RISING SUN: prioritized outcomes for suicide prevention in the Arctic. *Psychiatric services*, 70(2), 152-155.

Cooke, G. B. & Petersen, B. K. (2019). A typology of the employment-education-location challenges facing rural island youth. *Island Studies Journal*, 14(1).

Daehlen, M. & Madsen, C. (2016). School enrolment following multisystemic treatment: A register-based examination among youth with severe behavioural problems. *Children and Youth Services Review*, 67, 76-83. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.05.016>

Dahl, E. S. & Lima, I. (2021). Supported Employment ga flere i arbeid raskt, men etter tre år er forskjellen borte. *Arbeid og velferd*, 2021(2).

Delegationen-för-unga-och-nyanlända-till-arbete. (2018). *Samverkan för ungas etablering. Forskarrapport från läroprojekt med 15 kommuner, Arbetsförmedlingen och 4 företag*. (Statens Offenliga Utredningar SOU 2018:12). Sverige, Stockholm: Delegationen för unga och nyanlända till arbete. Hentet fra <https://www.regeringen.se/4933fc/contentassets/1aa93d569bd2439fb6b194c19bb265f8/bilaga-samverkan-for-ungas-etablering-forskarrapport>

Drange, I. D. A. & Jakobsson, N. (2019). Incentive Effects of Cash Benefits among Young People. A Natural Experiment from Norway. *Journal of Social Policy*, 48(1), 107-125. <https://doi.org/10.1017/S0047279418000302>

Drugli, M. B. & Nordahl, T. (2013). Samarbeidet mellom hjem og skole. Hentet fra <https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/samarbeid/samarbeid-mellom-hjem-og-skole/samarbeidet-mellom-hjem-og-skole/#>

- Eide, K. (2009). *Over profesjonelle barrierer: Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Norge, Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Einarsdóttir, M. (2014). *Paid Work of Children and Teenagers in Iceland: Participation and protection*. Unpublished doctoral thesis, University of Iceland: Faculty of Social and Human Sciences.
- Engelbrecht, M., Shaw, L. & Van Niekerk, L. (2017). A literature review on work transitioning of youth with disabilities into competitive employment. *African journal of disability*, 6(1), 1-7.
- Epinion. (2019). *Slutevaluering af Kombineret Ungdomsuddannelse*. Danmark: Undervisningsministeriet.
- Eydal, G. B. & Vilhelmsdóttir, B. (2019). Hvaða hindrunum mætir ungt fólk sem er utan vinnu og skóla? [The barriers met by young people outside school and work] *Tímarit félagsráðgjafa*, 13(1), 5-12. Hentet fra <http://www.timaritfelagsradgjafa.is/article/viewFile/2915/1652>
- Fangen, K. (2009). Sosial ekskludering av unge med innvandrerbakgrunn-den relasjonelle, stedlige og politiske dimensjonen. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 9(2), 91-112.
- Fløtten, T. & Hansen, I. L. (2018). *Fra deltakelse til mestring. Evaluering av nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom (Fafo-rapport)*. Norge, Oslo: Fafo.
- Follesø, R. (2010). Ungdom, risiko og anerkjennelse. Hvordan støtte vilje til endring? *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 10(1), 73-87. Hentet fra <http://www.ungdomsforskning.no/>
- Follesø, R., Neidel, A. & Berliner, P. (2016). Unge på vej. Netværk, deltagelse og lokalsamfund. *Unge, Udenforskab og Social Forandring*, 165-185.
- Forslund, A. & Liljeberg, L. (2020). *Unga som varken arbetar eller studerar - en kartläggning och kunskapsöversikt*. Stockholm: Forte - Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd.
- Frøyland, K. (2016). Applicability of IPS Principles to Job Inclusion of Vulnerable Youth. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 45(3), 249-265. Hentet fra <http://www.iospress.nl/>
- Frøyland, K. (2018a). *Arbeidsinkludering av utsett ungdom. Potensialet i bruk av ordinære arbeidsplassar i tråd med Supported Employment (Doktorgradsavhandling)*. OsloMet - storbyuniversitetet, Oslo.
- Frøyland, K. (2018b). Vital tasks and roles of frontline workers facilitating job inclusion of vulnerable youth. *European Journal of Social Work*, 1-12. <https://doi.org/10.1080/13691457.2018.1423547>
- Frøyland, K. (2020a). *Arbeidsinkludering av utsett ungdom - i lys av Supported Employment og kapabilitetstilnærminga*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Frøyland, K. (2020b). Arbeidsinkludering av utsett ungdom - kva slags utfordring er det? (Job Inclusion of Vulnerable Youth - What Kind of Challenge Is It?). *Tidsskrift for velferdsforskning*, 23(3), 187-200. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-2052-2020-03-03>
- Frøyland, K. & Pedersen, E. (2019). *Betydningen av vanlig arbeid for samfunnsinkludering av barn og unge. En avgrenset sammenstilling av forskningsbasert kunnskap (AFI FOU-resultat)*. Norge, Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Frøyland, K., Spjelkavik, Ø., Bernstrøm, V. H., Ballo, J. G. & Frangakis, M. (2020). *Lindeneslosen. Sluttrapport (AFI-rapport 2020/11)*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.

- Fyhn, T., Radlick, R. L. & Sveinsdottir, V. (2021). *Unge som står utenfor arbeid, opplæring og utdanning. En analyse av unge i NEET-kategorien*. NORCE Helse og NORCE Samfunn.
- Gaini, F. (2020). *Nabo-røddir frá ungum um sosiala inkludering í Føroyum* Nordic Council of Ministers.
- Giddens, A. (1979). *Central problems in social theory: Action, structure, and contradiction in social analysis* (bd. 241). USA: Univ of California Press.
- Gretschel, A. & Myllyniemi, S. (2020). Kuulummeko yhteiskuntaan? Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista. *Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro, 110*.
- Görlich, A. (2016). *Uden uddannelse og arbejde: unges tilblivelser i komplekse transitioner* Aalborg Universitet, Aalborg, Danmark.
- Görlich, A. & Katznelson, N. (2015). Educational trust: relational and structural perspectives on young people on the margins of the education system. *Educational Research, 57*(2), 201-215.
- Görlich, A., Katznelson, N., Hansen, N.-H. M., Rosholm, M. & Svarer, M. (2016). *Hvad virker? Ledige unges vej til uddannelse og arbejde: Evaluering af Brobygning til Uddannelse*. Danmark, CEFU: Center for Ungdomsforskning. Hentet fra <https://www.cefu.dk/emner/publikationer/publikationer/hvad-virker-ledige-unges-vej-til-uddannelse-og-arbejde-evaluering-af-brobygning-til-uddannelse.aspx>
- Görlich, A., Pless, M., Katznelson, N. & Graversen, L. (2019). *Ny udsathed i ungdomslivet: 11 forskere om den stigende mistro blandt unge*. Danmark: Hans Reitzels Forlag.
- Haikkola, L. (2021). Classed and gendered transitions in youth activation: the case of Finnish youth employment services. *Journal of Youth Studies, 24*(2), 250-266.
- Hákonardóttir, E. S. W., Einarsdóttir, S., Guðmundsdóttir, G. A. & Guðmundsson, G. (2017). Aðgengi fullorðinna að námi á framhaldsskólastigi: Stofnana- og aðstæðubundnar hindranir á menntavegi [The access of young adults to secondary education: institutional and situational barriers]. *Uppeldi og menntun, 20*, 33-49. Hentet fra <https://ojs.hi.is/tuuom/article/view/2687>
- Halvorsen, B., Hansen, O. J. & Tägtström, J. (2012). Unge på kanten. Om inkludering av utsatte ungdommer. *Nordisk ministerråd, Nord 2012:005*.
- Halvorsen, R., Hvinden, B., Kuivalainen, S. & Schoyen, M. A. (2018). A new approach to promoting youth inclusion in the labour market? Disability in the Nordic welfare states. I R. Halvorsen & B. Hvinden (Red.), *Youth, Diversity and Employment: Comparative perspectives on labour market policies*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Hanif, S., Peters, H., McDougall, C. & Lindsay, S. (2017). A systematic review of vocational interventions for youth with physical disabilities. *Factors in Studying Employment for Persons with Disability, 10*, 181-202.
- Hansen, I. L., Jensen, R. S. & Hansen, H. C. (2020). *Mind the Gap! Nordic 0 – 24 collaboration on improved services to vulnerable children and young people. Final Report for the Process Evaluation*. Norge, Oslo. : Fafo. Hentet fra <https://www.fafo.no/images/pub/2020/20756.pdf>
- Hardoy, I., Røed, K., Simson, K. v. & Zhang, T. (2017). Effekter av arbeidsmarkedspolitik rett mot ungdom i Nord-Europa – en meta-analyse. *Søkelys på arbeidslivet, 34*(03), 167-181. Hentet fra http://www.idunn.no/spa/2017/03/effekter_av_arbeidsmarkedspolitik_rettet_mot_ungdom_i_nord

- Hardoy, I., Røed, K., von Simson, K. & Zhang, T. (2016). *En komparativ analyse av effekter av innsats for å inkludere utsatte unge i arbeid i Norden* (Rapport-Institutt for samfunnsforskning 8277635257). Norge, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Hermelin, B. & Rusten, G. (2018). A place-based approach to social entrepreneurship for social integration - Cases from Norway and Sweden. *Local Economy*, 33(4), 367-383. <https://doi.org/10.1177/0269094218777900>
- Holmås, T. H., Monstad, K. & Reme, S. E. (2021). Regular employment for people with mental illness—An evaluation of the individual placement and support programme. *Social Science and Medicine*, 270.
- Hyggen, C. (2015). *Unge utenfor utdanning og arbeidsliv i Norden* (TemaNord 2015:536). Danmark, København: Nordisk Ministerråd. Hentet fra <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:814734/FULLTEXT01.pdf>
- Hyggen, C. (2017). Etterlater arbeidstrening arr hos unge ledige? Et vignett-eksperiment av arbeidsgiveres beslutninger ved ansettelser av unge i Norge. *Søkelys på arbeidslivet*, 34(04), 236-251. Hentet fra http://www.idunn.no/spa/2017/04/etterlater_arbeidstrening_arr_hos_unge_ledige_et_vignett-e
- Ingemann, C. & Larsen, C. V. L. (2018). *A scoping review: Well-being among indigenous children and youth in the Arctic—with a focus on Sami and Greenland Inuit* (9289353864). www.norden.org/nordpub: Nordic Council of Ministers. Hentet fra <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1184520/FULLTEXT01.pdf>
- Jetha, A., Shaw, R., Sinden, A. R., Mahood, Q., Gignac, M. A., McColl, M. A. & Ginis, K. A. M. (2019). Work-focused interventions that promote the labour market transition of young adults with chronic disabling health conditions: a systematic review. *Occupational and environmental medicine*, 76(3), 189-198.
- Jonsson, F. & Goicolea, I. (2020). “We believe in you, like really believe in you”: Initiating a realist study of (re) engagement initiatives for youth not in employment, education or training with experiences from northern Sweden. *Evaluation and Program Planning*, 83, 101851.
- Jørgensen, C. H. (2018). Frafald fra erhvervsuddannelserne: mellem social eksklusion og institutionel selektion. I S. B. Nielsen, S. H. Thingstrup, M. Brodersen, H. Hersom & H. H. Jensen (Red.), *Drenge og mænds inklusion på kønnede uddannelser: Erfaringer fra deltagerorienteret uddannelsesarbejde og forskning i praksis* (s. 61-84). Danmark, København: Frydenlund Academic.
- Kane, A. A., Köhler-Olsen, J. & Reedtz, C. (2017). Aktivisering av unge sosialhjelpsmottakere – forutsetninger for å sikre overgangen til arbeid. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 20(02), 117-133. <https://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2017-02-02>
- Karlsdóttir, A., Cuadrado, A., Gaini, F., Jungsberg, L. & Ormstrup Vestergård, L. (2019). *Enabling vulnerable youth in rural areas not in education, employment or training* (Nordregio Report). Sverige, Stockholm: Nordic Council of Ministers. Hentet fra <urn:nbn:se:norden:org:diva-5649>
- Katznelson, N. (2017). Rethinking motivational challenges amongst young adults on the margin. *Journal of Youth Studies*, 20(5), 622-639. <https://doi.org/10.1080/13676261.2016.1254168>
- Katznelson, N., Jørgensen, H. E. D. & Sørensen, N. U. (2015). *Hvem er de unge på kanten af det danske samfund?: om hverdagsliv, ungdomskultur og indsats der gør en positiv forskel* Aalborg Universitetsforlag.

- Kluve, J., Puerto, S., Robalino, D., Romero, J. M., Rother, F., Stoeterau, J., ... Witte, M. (2017). Interventions to improve the labour market outcomes of youth: A systematic review of training, entrepreneurship promotion, employment services and subsidized employment interventions. *Campbell Systematic Reviews*, 13(1), 1-288.
- Kristensen, M. M., Folker, A. P., Skov, S. S. & Nielsen, M. B. D. (2018). *Det gode samarbejde om børn og unge i mistrivsel: Et kvalitativt casestudie i tre kommuner* (8778994381). Danmark, København: Statens Institut for Folkesundhed. Hentet fra https://www.sdu.dk/sif/-/media/images/sif/sidste_chance/sif/udgivelser/2019/det_gode_samarbejde.pdf
- Krivosos, D. (2019). The making of gendered 'migrant workers' in youth activation: The case of young Russian-speakers in Finland. *Current Sociology*, 67(3), 401-418. <https://doi.org/10.1177/0011392118824363>
- Larsson, I., Staland-Nyman, C., Svedberg, P., Nygren, J. M. & Carlsson, M. (2018). Children and young people's participation in developing interventions in health and well-being: a scoping review. *BMC health services research*, 18(1), 1-20.
- Lo, C., Olsen, T. & Anvik, C. H. (2016). *Mellom linjene? En kunnskapsstatus om ungdom med sammensatte behov for offentlige velferdstjenester*. Bodø: Nordlandsforskning.
- Mawn, L., Oliver, E. J., Akhter, N., Bamba, C. L., Torgerson, C., Bridle, C. & Stain, H. J. (2017). Are we failing young people not in employment, education or training (NEETs)? A systematic review and meta-analysis of re-engagement interventions. *Systematic reviews*, 6(1), 1-17.
- Mertanen, K. (2020). *Not a Single One Left Behind: Governing the 'youth problem' in youth policies and youth policy implementations* University of Helsinki, Finland, Helsinki.
- MUCF. (2019). *Stöd till unga som varken arbetar eller studerar. Delrapport april 2019*. Sverige: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF). Hentet fra <https://www.mucof.se/publikationer/stod-till-unga-som-varken-arbetar-eller-studerar>
- MUCF. (2021). *Unga utrikes födda kvinnors etablering i arbetslivet – En analys av hinder och möjligheter*. Sverige, MUCF (<https://www.mucof.se/>): Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF). Hentet fra <https://www.mucof.se/publikationer/unga-utrikes-fodda-kvinnors-etablering-i-arbetslivet>
- Nicolaisen, H. (2017). Inkludering av unge på AAP - et arbeidsgiverperspektiv. *Arbeid og velferd*, 2017(2), 35-48.
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities : the human development approach*. Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press.
- OECD. (2016). *Investing in Youth SWEDEN* (Investing in Youth). Paris: OECD.
- OECD. (2018). *Investing in Youth NORWAY* (Investing in Youth). Paris: OECD.
- OECD. (2019). *Investing in Youth FINLAND* (Investing in Youth). Paris: OECD.
- OECD. (2021). Labour force participation rate (indicator). Hentet 27 September 2021 fra doi: 10.1787/8a801325-en (27 September 2021)
- Olsen, L. S., Löfving, L., Paavola, J.-M. & Greck, J. B. (2020). *Sámi Youth Perspectives, Education and the Labour Market* (Nordregio Report). Sverige, Stockholm: Nordregio. Hentet fra <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1445179/FULLTEXT01.pdf>

- Olsen, T., Hyggen, C., Tägtström, J. & Kolouh-Söderlund, L. (2016). Unge i risiko - overblik over situationen i Norden. I T. Wulf-Andersen, R. Føllesø & T. Olsen (Red.), *Unge, udenforskning og social forandring Nordiske perspektiver* (s. 39-68). Danmark: Frydenlund Academic.
- Olsson, S., Dag, M. & Kullberg, C. (2018). Deaf and hard-of-hearing adolescents' experiences of inclusion and exclusion in mainstream and special schools in Sweden. *European Journal of Special Needs Education, 33*(4), 495-509. <https://doi.org/10.1080/08856257.2017.1361656>
- Osman, F., Mohamed, A., Warner, G. & Sarkadi, A. (2020). Longing for a sense of belonging— Somali immigrant adolescents' experiences of their acculturation efforts in Sweden. *International journal of qualitative studies on health and well-being, 15*(sup2), 1784532.
- Ottosen, M. H., Berger, N. P. & Lindeberg, N. H. (2018). *Forebyggende indsatser til unge i psykisk mistrivsel*. Danmark, København: VIVE—Det Nationale Forskning-og Analysecenter for Velfærd.
- Paju, E., Näre, L., Haikkola, L. & Krivonos, D. (2020). Human capitalisation in activation: Investing in the bodies, selves and skills of unemployed youth in Finland. *European Journal of Cultural and Political Sociology, 7*(1), 7-28.
- Redvers, J., Bjerregaard, P., Eriksen, H., Fanian, S., Healey, G., Hiratsuka, V., ... Pollock, N. (2015). A scoping review of Indigenous suicide prevention in circumpolar regions. *International Journal of Circumpolar Health, 74*(1), 27509.
- Robeyns, I. (2016). The Capability Approach. I E. N. Zalta (Red.), *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/capability-approach/>: Stanford University. Hentet fra <https://plato.stanford.edu/>
- Rogstad, J. (2021). *From zero top hero. Om fleksible læringsarenaer, frafall og veien tilbake* (Fafo-rapport). Norge, Oslo: Fafo.
- Rogstad, J. & Bjørnset, M. (2021). *Unge i Flyt. Om et livsmestringsprogram for ungdom på 10. trinn* (NOVA RAPPORT). Norge, Oslo: NOVA, OsloMet. Hentet fra <https://hdl.handle.net/11250/2768039>
- Rogstad, J., Bjørnset, M., Drange, N., Gjefsen, H. & Takvam Kindt, M. (2021). *Fraværsgrensen i videregående skole: Perspektiver, konsekvenser og erfaringer*. Norge, Oslo: Cappelen Damm Akademisk/NOASP (Nordic Open Access Scholarly Publishing).
- Rosholm, M., Sørensen, K. L., Skipper, L. & Nielsen, S. (2018). *Aktiv beskæftigelsesindsats og progression* (Rapport). København, Danmark.: Væksthusets Forskningscenter, Aarhus University. Hentet fra <https://vaeksthusets-forskningscenter.dk/pdf/aktiv-beskaeftigelsesindsats-og-progression/>
- Skilbred, D. T., Iversen, A. C. & Moldestad, B. (2017). Successful Academic Achievement Among Foster Children: What Did the Foster Parents Do? *Child Care in Practice, 23*(4), 356-371. <https://doi.org/10.1080/13575279.2016.1188764>
- Skjong, G. & Myklebust, J. O. (2016). Men in limbo: former students with special educational needs caught between economic independence and social security dependence. *European Journal of Special Needs Education, 31*(3), 302-313.
- Solberg, B. & Eikemo, H. (2021). Passivt samtykke til passiv deltakelse? *Tidsskrift for Den norske legeforening*. Hentet fra <https://tidsskriftet.no/2021/01/kronikk/passivt-samtykke-til-passiv-deltakelse>

- Solheim, I. J., Gudmundsdottir, S., Husabø, M. & Øien, A. M. (2021). The importance of relationships in the encounter between NAV staff and young, vulnerable users. An action research study. *European Journal of Social Work*, 24(4), 671-682.
- Spjelkavik, Ø. (2014). Ordinært arbeidsliv som metode og mål. I K. Frøyland & Ø. Spjelkavik (Red.), *Inkluderingskompetanse. Ordinært arbeid som mål og middel* (s. 33-50). Norge, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag A/S.
- Strand, A. H., Grønningsæter, A. B., Nielsen, R. A. & Holte, J. H. (2020). *Tid for aktivering. Evaluering av forsterket ungdomsinnsats i NAV*. (Fafo-rapport). Norge, Oslo: Fafo.
- Sveinsdottir, V., Lie, S. A., Bond, G. R., Eriksen, H. R., Tveito, T. H., Grasdal, A. L. & Reme, S. E. (2020). Individual placement and support for young adults at risk of early work disability (the SEED trial). A randomized controlled trial. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, (1), 50-59. <https://doi.org/10.5271/sjweh.3837>
- Sveriges-Kommuner-och-Landsting. (2018). *Studieavbrott. En fråga med konsekvenser långt utanför klassrummet*. Sverige, Stockholm: Sveriges Kommuner og Landsting. Hentet fra <https://webbutik.skr.se/bilder/artiklar/pdf/7585-685-8.pdf?issuusi=ignore>
- Toiviainen, S. (2018). Sopeutumista, sitkeyttä ja selviytymistä. *Nuorten relationaalinen toimijuus siirtymässä marginaalista kohti valtavirtoja. Nuorisotutkimus*, 36(4), 35-49.
- Tysnes, I. B. & Kiik, R. (2019). Support on the way to adulthood: challenges in the transition between social welfare systems. *European Journal of Social Work*, 1-11. <https://doi.org/10.1080/13691457.2019.1602512>
- VIRK. (2020). *Ársrit um starfsendurhæfingu 2020 [Annual report on occupational rehabilitation]*. Island, Reykjavik: VIRK (the Icelandic work rehabilitation fund). Hentet fra <https://www.virk.is/is/um-virk/upplýsingar/frettir/arsrit-virk-2020-komid-ut>
- Von Simson, K. (2012). Veier til jobb for ungdom uten fullført videregående opplæring: Kan vikarbyråer og arbeidsmarkedstiltak lette overgangen fra utdanning til arbeidsliv? *Søkelys på arbeidslivet*, 29(01-02), 76-97.
- von Simson, K. (2016). Effekten av arbeidsmarkedstiltak og vikarbyråarbeid på overgang til jobb og utdanning for arbeidsledig ungdom uten fullført videregående skole. *Søkelys på arbeidslivet*, 33(03), 247-268.
- von Simson, K. & Hardoy, I. (2020). Tackling disabilities in young age—Policies that work. *IZA Journal of Labor Policy*, 10(1).
- Wel, K. A., Hermansen, Å., Saltkjel, T. & Dahl, E. (2021). Utsatte unges livsbaner før og etter NAV-reformen: Flere «integrerte», sammenhengende, progressive og effektive forløp?
- West, M., Targett, P., Wehman, P., Cifu, G. & Davis, J. (2015). Separation from supported employment: a retrospective chart review study. *Disability and Rehabilitation*, 37(12), 1055-1059. <https://doi.org/10.3109/09638288.2014.955133>
- Westerback, F. & Rissanen, H. (2020). Prekaarit työmarkkinat ja nuorten aikuisten strategiat luovia työkeskeisen yhteiskunnan normien puristuksissa. I *Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo. Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyörteessä* (s. 159-182). Nuorisotutkimusseura Nuorisotutkimusverkosto.
- Westerback, F. & Wrede-Jäntti, M. (2020). Haastavia tilanteita nuorten arvostamassa Ohjaamossa—Miten Ohjaamoon tyytymättömät nuoret perustelevat kritiikkinsä? I *Tutkittu ja tulkittu*

Ohjaamo. Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyönteessä (s. 46-69). Nuorisotutkimusseura Nuorisotutkimusverkosto.

Wiedel, D. O. (2019). Ung arena: Samverkan och lärande i en arbetsmarknadsåtgärd för unga. I: Högskolan Väst.

Wrede-Jääntti, M. & Wester, C. (2016). Verkstaden – en laddningsstation - Unga deltagares erfarenheter av erhållt psykiskt och socialt stöd vid arbetsverkstäder i Svenskfinland. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 12(04), 318-329. Hentet fra http://www.idunn.no/tph/2016/04/verkstaden_en_laddningsstation_-_unga_deltagares_erfarenh

Wulf-Andersen, T., Olsen, T. & Follesø, R. (2016). *Unge, udenforskning og social forandring Nordiske perspektiver*. Frederiksberg: Frydenlund Academic.

Aaltonen, S., Berg, P. & Karvonen, S. (2017). Affordances of welfare services–Perspectives of young clients. *Nordisk välfärdsforskning| Nordic Welfare Research*, 2(01), 30-38.

Vedlegg

1 Søkeprotokoll – systematisk litteratursøk

Spesifisering av oppdraget

Oppdragsgiver:	Kjetil Frøyland/Anne Leseth
Fakultet/avdeling:	AFI
E-post:	frkj@oslomet.no
Telefonnummer:	
Kontaktperson 1:	Kjetil Frøyland
Fakultet/avdeling:	
E-post:	frkj@oslomet.no
Telefonnummer:	
Kontaktperson 2:	Anne Leseth
Fakultet/avdeling:	AFI
E-post:	annele@oslomet.no
Telefonnummer:	
Prosjektnavn:	Ungdom og utenforskap
Prosjekttype:	
Tidsrom:	januar 2020–mars 2021

Søkehjelp til:	Litteratursøk
Databaser:	Academic Search Ultimate, Web of Science, PsycInfo, ASSIA og SocIndex.
Tidsavgrensning:	2016–2021
Språk:	Engelsk, norsk, svensk og dansk
Studiedesign:	
Kjente studier:	
Ønskede leveranser:	Søkehistorikk, loggtekst, referanser leveres i EndNote-bibliotek og i word-fil

UTVIKLING AV LITTERATURSØKET

Oppdragsgiver ønsket et litteratursøk hvor man søker gjenfinning av litteratur som omhandler inkludering av ungdom i arenaer som arbeid og skole. Forskerne har i oppdrag fra ASD (Arbeids- og sosialdepartementet) å lage en *kunnskapssammenstilling* av relevant norsk og nordisk forskningslitteratur om utsatte unge, utenforskap og inkludering. Våre oppdragsgivere presiserte tidlig at det er «veien inn» som er det sentrale, og at fokuset skulle være mekanismer som fremmer inkludering og hemmer ekskludering. Utenforskap er i mindre grad viktig i dette prosjektet. Prosjektet er nordisk, og AFI-forskerne samarbeider med forskere i alle de nordiske landene. Vi har kun hatt kommunikasjon med vår oppdragsgiver, mens de har hatt jevnlig møter med sin nordiske referansegruppe.

Forskernes foreløpige problemstilling for søket var:

«På hvilke måter forsøkes ungdom inkludert i skole og arbeid i Norden?»

«Hvilke effekter og virkninger har de ulike tilnærmingene?»

DATABASER

Web of Science (WoS) og Academic Search Ultimate (ASU) ble valgt ut fra sin brede faglige dekning og for å sikre identifikasjon av tverrfaglige studier. SocINDEX og ASSIA (Applied Social Science Index & Abstracts) er tatt med for å dekke bl.a. sosial- og samfunnsfag. PsychInfo ble valgt for å dekke de mer psykologiske aspektene ved integrering i skole og arbeidsliv. Det er de tverrfaglige databasene som gjenfinder de sentrale artiklene fra oppdragsgiver, men det er likevel gode grunner for å søke i de mindre og fagspesifikke søkene, som kan gi andre treff.

Oppdragsgiver ville at vi skulle gjøre det systematiske søket kun på engelsk i de ovennevnte databasene. Søkefunksjonalitet og indeksering er generelt av bedre kvalitet i de større, vitenskapelige databasene enn i de norske tilsvarende. Dette påvirker mulighetene for litteratursøket, da det i langt mindre grad er mulig å gjøre avanserte, systematiske søk i de norske databasene. Forskergruppen ville selv finne de norske utgivelsene, slik at søk i norske databaser ikke ble aktuelt for dette oppdraget. Tilsvarende ville samarbeidspartnerne i de øvrige nordiske landene gjøre litteraturgjenfinning på sine respektive språk selv.

Alle søkene er bygget opp på samme måte der det har vært mulig, men søket er tilpasset den enkelte databases funksjonalitet og emneordsregister.

Utviklingen av litteratursøket har foregått i tett samarbeid med oppdragsgiver. Kommunikasjon har foregått via fysiske møter, Teams-møter og epost-utveksling.

Siden den sentrale problemstillingen handler om hvordan ungdom forsøkes inkludert i skole og arbeid, ble følgende elementer definert for søket:

1. Ungdom/unge voksne
2. Inkludering/deltakelse
3. Skole/arbeid

Arbeidet ble innledet med et testsøk på bakgrunn av søketermer og tematikk som ble diskutert i oppstartsmøte, og deretter komplettert i e-post fra oppdragsgiver. Testsøket ble utført i den tverrfaglige databasen Academic Search Ultimate (ASU).

Da vi tidlig så antydning til at det kom til å bli store treffmengder, ble det bestemt å sette nærhetsoperator mellom ungdom og inkludering. Dette ble gjort for å få treff på de dokumentene hvor begreper for ungdom og inklusjon forekommer nært sammen, noe vi også så var tilfelle i de oversendte kjente artiklene. Forskergruppen valgte å utelukke begrepet *include* da det opptrer i svært mange og ulike kontekster. Det ble søkt på *inclusion*, som oppdragsgiver mente dekker fagfeltet bedre. Fritid, NEET-begrepet og empowerment ble etter ønske fra oppdragsgiver utelukket, med den hensikt å spisse søket og øke relevansen i treffene.

Et søk som inneholder mange generelle ord (*activate, integrate, participate, work, job, education*) øker faren for en stor mengde irrelevante treff. Vi fremla ulike alternativer for forskerne for å få treffmengden ned. Alternativene var 1) å gjennomføre søket som allerede skissert, 2) beholde søkestrategien, men gjennomgå de generelle begrepene med tanke på å presisere eller kutte noen av dem, 3) beholde søkestrategiene, men sortere på relevans og kun ta med de 500 første fra hver base, eller 4) beholde søkestrategien og legge på et 4. element (geografi). Som et siste alternativ kunne vi vektlegge en del av søket såpass mye at vi kun søkte på elementet i tittelfeltet, for eksempel ungdom, eller ungdom pluss arena (skole, arbeidsliv). Etter en diskusjon i forskergruppen ba de oss beholde søkestrategien, men legge på et geografisk element. Siden oppdragsgiver i utgangspunktet ønsket litteratur fra Norden, valgte de å snevre inn søket ytterligere med et ekstra element (geografi), fullt vitende om man ved å avgrense på land og byer kan miste referanser som benytter betegnelser utover disse f.eks. forskning hvor kun Groruddalen er nevnt, uten Oslo eller Norge. Det ble gjort et utvalg stedsbenevnelse fra de

nordiske landene, som hovedstedene og de største byene i de respektive landene. Treffmengden ble dermed sterkt redusert, men resulterte i økt presisjon i treffene.

Oppdragsgiver ønsket å fokusere på nyere forskning, og det er dermed gjort en tidsmessig begrensning på de 5 siste årene. Det er i tillegg gjort en databasetilpasset avgrensning til fagfelleverderte artikler og review-artikler der det er mulig, samt avgrensning på språk (engelsk, norsk, svensk og dansk). I PsychINFO har vi i tillegg søkt på aldersgruppen 13 – 29 år, da dette er mulig i denne databasen.

Fagfellevurdering

Det er gjennomført en fagfellevurdering etter PRESS-metoden av en tredje bibliotekar for å kvalitetssikre søkestrategien i de ulike databasene.

Dublettsjekk

Det har blitt utført dublettsjekk i flere runder i EndNote. Det er kun åpenbare duplikater som har blitt fjernet fra EndNote-biblioteket. I flere tilfeller gjør mindre variasjoner i informasjon i enkeltreferanser det umulig å identifisere om det dreier seg om dubletter eller svært like artikler uten å gå til fulltekst for verifisering. I slike tilfeller har referansen ikke blitt fjernet.

Referanser

Referansene oversendes i eget dokument, både i et EN-bibliotek og som word-fil.

Søkehistorikk:

Database: Web of Science

Dato: 26/2-2021

Antall treff: 207

Set	Results	
# 1	10,927	(TS=((teen* or adolescen* or juvenil* or youth or "young person*" or "young people" or "young adult*" or "emerging adult*" or pubert*) NEAR/3 (inclus* or incorporat* or integrat* or activat* or participat* or partake* or "take* part" or affiliat* or engag* or motivat* or belong*)) AND LANGUAGE: (English OR Danish OR Norwegian OR Swedish) Indexes=SCI-EXPANDED, SSCI, A&HCI, ESCI Timespan=2016-2021
# 2	2,429,712	TS=(School* or universit* or college or education* or workplace or work or job* or labo\$r or employ* or unemploy* or "vocational training" or apprentice*) Indexes=SCI-EXPANDED, SSCI, ESCI Timespan=2016-2021

# 3	124,150	TS=(Nordic or Norway or Norwegian or Oslo or Bergen or Trondheim or Stavanger or Tromsø or Sweden or Swedish or Stockholm or Gothenburg or Malmö or Denmark or Danish or Copenhagen or Århus or Ålborg or Odense or Finland or Finnish or Helsinki or Helsingfors or Turku or Åbo or Oulu or Uleåborg or Tampere or Tammerfors or Iceland or Icelandic or Reykjavik or "Faroe Islands" or Faroese or Torshavn or Greenland or Greenlandic or Nuuk or Godthåb or "Åland islands" or "Aland islands" or Mariehamn or Scandinavia or Scandinavian) Indexes=SCI-EXPANDED, SSCI, ESCI Timespan=2016-2021
# 4	206	#3 AND #2 AND #1 Indexes=SCI-EXPANDED, SSCI, A&HCI, ESCI Timespan=2016-2021

Database: PsychINFO

Dato: 3/3-2021

Antall treff: 88

#	Searches	Results
1	puberty/	2852
2	Young adulthood/	3515
3	Emerging adulthood/	3515
4	Adolescent development/	48874
5	or/1-4	53833
6	("200" or "320").ag.	855043
7	or/5-6	863401
8	participation/	8111
9	Motivation/	54665
10	Drive/	54665
11	Affiliation motivation/	1103
12	belonging/	2709
13	inclusion/	238
14	Social inclusion/	1044
15	Social integration/	4849
16	Interpersonel participation/	0
17	or/8,16	8111
18	and/7,17	2096
19	((teen* or adolescen* or juvenil* or youth or "young person*" or "young people" or "young adult*" or emerging adult* or pubert*) adj4 (inclus* or incorporat* or integrat* or activat* or participat* or partake* or "take*part" or affiliat* or engag* or motivat* or belong*)).mp. [mp=title, abstract, heading word, table of contents, key concepts, original title, tests & measures, mesh]	28643
20	or/18-19	30325
21	high schools/	7322
22	schools/	29476
23	Colleges/	14397
24	Jobs/	9701
25	Labor market/	3884
26	Employment/	16215
27	Vocational education/	2906
28	apprenticeship/	619

29	or/21-28	81674
30	(School* or universit* or college or education* or workplace or work or job* or labor or labour or employ* or unemploy* or vocational training or apprentice*).tw.	1588742
31	or/29-30	1592025
32	(Nordic or Norway or Norwegian or Oslo or Bergen or Trondheim or Stavanger or Tromso or Sweden or Swedish or Stockholm or Gothenburg or Malmoe or Denmark or Danish or Copenhagen or Aarhus or Aalborg or Odense or Finland or Finnish or Helsinki or Helsingfors or Turku or Aabo or Oulu or Uleaaborg or Tampere or Tammerfors or Iceland or Icelandic or Reykjavik or Faroe Islands or Faroese or Torshavn or Greenland or Greenlandic or Nuuk or Godthaab or Aaland islands or Aland islands or Mariehamn or Scandinavia or Scandinavian).tw.	62395
33	and/20,31-32	296
34	limit 33 to (peer reviewed journal and (danish or english or norwegian or swedish) and yr="2016 -Current")	88

Database: Academic Search Ultimate

Dato: 26/2-2021

Antall treff: 148

#	Query	Results
S1	DE "TEENAGERS" OR DE "TEENAGE boys" OR DE "TEENAGE girls"	46,399
S2	DE "ADOLESCENCE" OR DE "YOUTH"	55,498
S3	DE "YOUNG adults" OR DE "YOUNG men" OR DE "YOUNG women"	29,954
S4	DE "PUBERTY"	6,154
S5	S1 OR S2 OR S3 OR S4	129,513
S6	DE "SOCIAL integration" OR DE "SOCIAL belonging"	9,614
S7	DE "PARTICIPATION" OR DE "SOCIAL participation"	18,092
S8	DE "MOTIVATION (Psychology)"	31,784
S9	DE "AFFILIATION (Psychology)"	663
S10	S6 OR S7 OR S8 OR S9	59,448
S11	S5 AND S10	1,932
S12	TI ((Teen* or adolescen* or juvenil* or youth or "Young person*" or "young people" or "young adult*" or "Emerging adult*" or Pubert*) N3 (includ* or incorporat* or integrat* or activat* or participat* or partake* or "take* part" or affiliat* or engag* or motivat* or belong*)) OR AB ((Teen* or adolescen* or	21,005

	juvenil* or youth or “Young person*” or “young people” or “young adult*” or “Emerging adult*” or Pubert*) N3 (inclus* or incorporat* or integrat* or activat* or participat* or partake* or “take* part” or affiliat* or engag* or motivat* or belong*)) OR KW ((Teen* or adolescen* or juvenil* or youth or “Young person*” or “young people” or “young adult*” or “Emerging adult*” or Pubert*) N3 (inclus* or incorporat* or integrat* or activat* or participat* or partake* or “take* part” or affiliat* or engag* or motivat* or belong*)) OR SU ((Teen* or adolescen* or juvenil* or youth or “Young person*” or “young people” or “young adult*” or “Emerging adult*” or Pubert*) N3 (inclus* or incorporat* or integrat* or activat* or participat* or partake* or “take* part” or affiliat* or engag* or motivat* or belong*))	
S13	S11 OR S12	22,279
S14	DE "SCHOOLS" OR DE "EDUCATION"	233,552
S15	DE "UNIVERSITIES & colleges"	103,776
S16	DE "WORK"	10,606
S17	DE "LABOR" OR DE "LABOR market"	29,855
S18	DE "EMPLOYMENT" OR DE "YOUTH employment" OR DE "UNEMPLOYMENT" OR DE "UNEMPLOYED"	67,527
S19	DE "VOCATIONAL education" OR DE "APPRENTICESHIP programs"	9,919
S20	S14 OR S15 OR S16 OR S17 OR S18 OR S19	434,842
S21	TI ((School* or universit* or college or education* or workplace or work or job* or labo#r or employ* or unemploy* or “vocational training” or apprentice*)) OR AB ((School* or universit* or college or education* or workplace or work or job* or labo#r or employ* or unemploy* or “vocational training” or apprentice*)) OR KW ((School* or universit* or college or education* or workplace or work or job* or labo#r or employ* or unemploy* or “vocational training” or apprentice*)) OR SU ((School* or universit* or college or education* or workplace or work or job* or labo#r or employ* or unemploy* or “vocational training” or apprentice*))	5,945,805
S22	S20 OR S21	5,945,805
S23	TI ((Nordic or Norway or Norwegian or Oslo or Bergen or Trondheim or Stavanger or Tromsø or Sweden or Swedish or Stockholm or Gothenburg or Malmø or Denmark or Danish or Copenhagen or Århus or Ålborg or Odense or Finland or Finnish or Helsinki or Helsingfors or Turku or Åbo or Oulu or Uleåborg or Tampere or Tammerfors or Iceland or Icelandic or Reykjavik or “Faroe Islands” or Faroese or Torshavn or Greenland or Greenlandic or Nuuk or Godthåb or “Åland islands” or “Aland islands” or Mariehamn or Scandinavia or Scandinavian)) OR AB ((Nordic or Norway or Norwegian or Oslo or Bergen or Trondheim or Stavanger or Tromsø or Sweden or Swedish or Stockholm or Gothenburg or Malmø or Denmark or Danish or Copenhagen or Århus or	296,479

	Ålborg or Odense or Finland or Finnish or Helsinki or Helsingfors or Turku or Åbo or Oulu or Uleåborg or Tampere or Tammerfors or Iceland or Icelandic or Reykjavik or "Faroe Islands" or Faroese or Torshavn or Greenland or Greenlandic or Nuuk or Godthåb or "Åland islands" or "Aland islands" or Mariehamn or Scandinavia or Scandinavian) OR KW ((Nordic or Norway or Norwegian or Oslo or Bergen or Trondheim or Stavanger or Tromsø or Sweden or Swedish or Stockholm or Gothenburg or Malmö or Denmark or Danish or Copenhagen or Århus or Ålborg or Odense or Finland or Finnish or Helsinki or Helsingfors or Turku or Åbo or Oulu or Uleåborg or Tampere or Tammerfors or Iceland or Icelandic or Reykjavik or "Faroe Islands" or Faroese or Torshavn or Greenland or Greenlandic or Nuuk or Godthåb or "Åland islands" or "Aland islands" or Mariehamn or Scandinavia or Scandinavian)) OR SU ((Nordic or Norway or Norwegian or Oslo or Bergen or Trondheim or Stavanger or Tromsø or Sweden or Swedish or Stockholm or Gothenburg or Malmö or Denmark or Danish or Copenhagen or Århus or Ålborg or Odense or Finland or Finnish or Helsinki or Helsingfors or Turku or Åbo or Oulu or Uleåborg or Tampere or Tammerfors or Iceland or Icelandic or Reykjavik or "Faroe Islands" or Faroese or Torshavn or Greenland or Greenlandic or Nuuk or Godthåb or "Åland islands" or "Aland islands" or Mariehamn or Scandinavia or Scandinavian))	
S24	S13 AND S22 AND S23 Limiters - Scholarly (Peer Reviewed) Journals; Published Date: 20160101-20211231; Language: Danish, English, Norwegian, Swedish Search modes - Boolean/Phrase	148

Database: SocINDEX, via EBSCOhost

Dato: 26/2-2021

Antall treff: 138

#	Query	Results
S1	DE "TEENAGERS" OR DE "TEENAGE boys" OR DE "TEENAGE girls"	46,399
S2	DE "ADOLESCENCE"	36,204
S3	DE "YOUNG adults" OR DE "YOUNG men" OR DE "YOUNG women"	29,954
S4	DE "YOUTH"	20,402
S5	DE "PUBERTY"	6,154
S6	S1 OR S2 OR S3 OR S4 OR S5	129,513
S7	DE "SOCIAL integration" OR DE "SOCIAL belonging"	9,614

S8	DE "PARTICIPATION" OR DE "SOCIAL participation"	18,092
S9	DE "MOTIVATION (Psychology)"	31,784
S10	DE "AFFILIATION (Psychology)"	663
S11	S7 OR S8 OR S9 OR S10	59,448
S12	S6 AND S11	1,932
S13	TI ((Teen* or adolescen* or juvenil* or youth or “Young person*” or “young people” or “young adult*” or “Emerging adult*” or Pubert*) N3 (inclus* or incorporat* or integrat* or activat* or participat* or partake* or “take* part” or affiliat* or engag* or motivat* or belong*)) OR AB ((Teen* or adolescen* or juvenil* or youth or “Young person*” or “young people” or “young adult*” or “Emerging adult*” or Pubert*) N3 (inclus* or incorporat* or integrat* or activat* or participat* or partake* or “take* part” or affiliat* or engag* or motivat* or belong*)) OR KW ((Teen* or adolescen* or juvenil* or youth or “Young person*” or “young people” or “young adult*” or “Emerging adult*” or Pubert*) N3 (inclus* or incorporat* or integrat* or activat* or participat* or partake* or “take* part” or affiliat* or engag* or motivat* or belong*)) OR SU ((Teen* or adolescen* or juvenil* or youth or “Young person*” or “young people” or “young adult*” or “Emerging adult*” or Pubert*) N3 (inclus* or incorporat* or integrat* or activat* or participat* or partake* or “take* part” or affiliat* or engag* or motivat* or belong*))	21,005
S14	S12 OR S13	22,279
S15	DE "SCHOOLS" OR DE "HIGH schools" OR DE "EDUCATION"	245,199
S16	DE "UNIVERSITIES & colleges"	103,776
S17	DE "WORK"	10,606
S18	DE "LABOR" OR DE "LABOR market"	29,855
S19	DE "EMPLOYMENT" OR DE "YOUTH employment" OR DE "UNEMPLOYED" OR DE "UNEMPLOYMENT"	67,527
S20	DE "INTERNSHIP programs" OR DE "VOCATIONAL education"	14,660
S21	TI ((School* or universit* or college or education* or workplace or work or job or labo#r or employ* or unemploy* or “vocational training” or apprentice*)) OR AB ((School* or universit* or college or education* or workplace or work or job or labo#r or employ* or unemploy* or “vocational training” or apprentice*)) OR KW ((School* or universit* or college or education* or workplace or work or job or labo#r or employ* or unemploy*(School* or universit* or college or education* or workplace or work or job or labo#r or employ* or unemploy* or “vocational training” or apprentice*))	5,416,193

S22	S15 OR S16 OR S17 OR S18 OR S19 OR S20 OR S21	5,473,247
S23	TI ((Nordic or Norway or Norwegian or Oslo or Bergen or Trondheim or Stavanger or Tromsø or Sweden or Swedish or Stockholm or Gothenburg or Malmö or Denmark or Danish or Copenhagen or Århus or Ålborg or Odense or Finland or Finnish or Helsinki or Helsingfors or Turku or Åbo or Oulu or Uleåborg or Tampere or Tammerfors or Iceland or Icelandic or Reykjavik or "Faroe Islands" or Faroese or Torshavn or Greenland or Greenlandic or Nuuk or Godthåb or "Åland islands" or "Aland islands" or Mariehamn or Scandinavia or Scandinavian)) OR AB ((Nordic or Norway or Norwegian or Oslo or Bergen or Trondheim or Stavanger or Tromsø or Sweden or Swedish or Stockholm or Gothenburg or Malmö or Denmark or Danish or Copenhagen or Århus or Ålborg or Odense or Finland or Finnish or Helsinki or Helsingfors or Turku or Åbo or Oulu or Uleåborg or Tampere or Tammerfors or Iceland or Icelandic or Reykjavik or "Faroe Islands" or Faroese or Torshavn or Greenland or Greenlandic or Nuuk or Godthåb or "Åland islands" or "Aland islands" or Mariehamn or Scandinavia or Scandinavian)) OR KW ((Nordic or Norway or Norwegian or Oslo or Bergen or Trondheim or Stavanger or Tromsø or Sweden or Swedish or Stockholm or Gothenburg or Malmö or Denmark or Danish or Copenhagen or Århus or Ålborg or Odense or Finland or Finnish or Helsinki or Helsingfors or Turku or Åbo or Oulu or Uleåborg or Tampere or Tammerfors or Iceland or Icelandic or Reykjavik or "Faroe Islands" or Faroese or Torshavn or Greenland or Greenlandic or Nuuk or Godthåb or "Åland islands" or "Aland islands" or Mariehamn or Scandinavia or Scandinavian)) OR SU ((Nordic or Norway or Norwegian or Oslo or Bergen or Trondheim or Stavanger or Tromsø or Sweden or Swedish or Stockholm or Gothenburg or Malmö or Denmark or Danish or Copenhagen or Århus or Ålborg or Odense or Finland or Finnish or Helsinki or Helsingfors or Turku or Åbo or Oulu or Uleåborg or Tampere or Tammerfors or Iceland or Icelandic or Reykjavik or "Faroe Islands" or Faroese or Torshavn or Greenland or Greenlandic or Nuuk or Godthåb or "Åland islands" or "Aland islands" or Mariehamn or Scandinavia or Scandinavian))	296,479
S24	S14 AND S22 AND S23 Limiters - Scholarly (Peer Reviewed) Journals; Published Date: 20160101-20211231; Language: Danish, English, Norwegian, Swedish Search modes - Boolean/Phrase	138

Database: ASSIA

Dato: 3.3.2021

Antall treff: 89

NOFT((teen* OR adolescen* OR juvenil* OR youth* OR "young person*" OR "young people" OR "young adult*" OR "emerging adult*" OR pubert*) NEAR/4 (inclus* OR incorporat* OR integrat* OR activat* OR participat* OR partake* OR "take* part" OR affiliat* OR engag* OR motivat* OR belong*) AND (School* OR universit* OR college* OR education* OR work* OR job* OR labor OR labour OR employ* OR unemploy* OR "vocational training" OR "vocational education or training" OR apprentice*) AND (Nordic OR Norway OR Norwegian OR Oslo OR Bergen OR Trondheim

OR Stavanger OR Tromsø OR Sweden OR Swedish OR Stockholm OR Gothenburg OR Malmö
 OR Denmark OR Danish OR Copenhagen OR Aarhus OR Aalborg OR Odense OR Finland OR
 Finnish OR Helsinki OR Helsingfors OR Turku OR Åbo OR Oulu OR Uleåborg OR Tampere
 OR Tammerfors OR Iceland OR Icelandic OR Reykjavik OR "Faroe Islands" OR Faroese OR
 Torshavn OR Greenland OR Greenlandic OR Nuuk OR Godthaab OR "Åland islands" OR
 "Åland islands" OR Mariehamn OR Scandinavia OR Scandinavian))

Additional limits: Date: From 01 January til 31 December 2021

2 Oversikt over alle inkluderte studier

Studie	Type og metode	Søk	Hva studeres?	Målgruppe	Hovedfunn - hva bidrar til inkludering?	Tema og land
Almannaráðið (2018) Átak: "Megna títt lív" (Relief initiative: "Cope with your life")	Rapport Mixed	Nordisk forskergruppe (snøball)	Rapporten beskriver sentrale programmer og institusjoner gruppen av utsatt ungdom jevnlig kommer i kontakt med (ie. Almannaverkið, kriminalomsorg, psykiatrien etc.)	Utsatt ungdom med alvorlige psykiske og/eller sosiale utfordringer, i tillegg til alvorlig alkohol- og/eller rusmisbruk.	Tilgang til bolig, utdanning, arbeid og behandling, samt økonomiske forhold og sosiale nettverk	Arbeid og skole Færøyene
Andersen, J. H. and Tjørnhøj-Thomsen, T. and Reventlow, S. and Davidsen, A. S. (2019) Initiating Change: Negotiations of Subjectivity in a Danish Activation Programme for Young Adults with Psychosocial Problems and Common Mental Disorders	Artikkel Kvalitativ	Systematisk søk	Aktiveringsprogram og biografiske teknikker som benyttes i disse programmene	Unge voksne utenfor skole og arbeid. Mange med psykososiale og psykiske problemer	Biografiske teknikker ikke tilstrekkelig. Inkludering krever bistand eller behandling fra andre instanser og individuelt tilpassede tiltak.	Arbeid og skole Danmark
Andreasen, Josephine and Poulsen, Stig and Hoej, Michaela and Arnfred, Sidse (2019) It is important for us to see the mentors as persons participant experiences of a rehabilitation group	Artikkel Kvalitativ	Systematisk søk	RENEW (Rehabilitation for Empowerment, Natural Support, Education, and Work) prinsippet i et kommunalt arbeidssenter.- En modell for utdanningsstøtte	Arbeidsledige mellom 18 og 30 år. Mange er psykisk sårbare.	Hjelpsomme personlige relasjoner (mentorer). Små aktiviteter som ikke er del av hovedaktiviteten (småsnakk, gå på trening, diskutere)	Skole Danmark

Antonsen, K. M., & Waldahl, R. H. (2017) Vi utgjør en forskjell, det er jeg sikker på. Om oppfølgingstjenesten i Sogn og Fjordane.	Rapport Mixed	Egne forslag	Oppfølgingstjenesten i Sogn og Fjordane	Ungdom i aldersgruppen 15-21 som har rett til skolegang, men som ikke er i opplæring	Beskriver hvordan oppfølgingstjenesten jobber.	Skole og arbeid Norge
Anvik, C. H. & Waldahl, R. H. (2018) Sustainable Collaboration to Support Vulnerable Youth: Mental Health Support Teams in Upper Secondary School.	Artikkel Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Inter-profesjonelt samarbeid	Elever som står i fare for å ramle ut av skole	Godt samarbeid krever tid. Godt samarbeid er ikke alltid nok for komplekse problemer. Velferdsnavigatører som jobber på tvers kan løse dette.	Norge
Arbetsförmedlingen (2021) Ungdomar som riskerar långtidsarbetslöshet. Åtterrapporering till regeringen	Rapport Mixed	Nordisk forskergruppe (snøball)	Den svenske arbeidsformidlingen beskriver i denne rapporten hvordan de arbeider for å forhindre langtidsledighet blant ungdommer.	Unge i Sverige som risikerer langtidsledighet et 16-24 år med særlig fokus på unge som mangler fullført videregående utdanning	Arbidsformidlingen har behov for å utvikle bedre metoder og arbeidsformer for å motivere de unge som ikke er motiverte og ikke vil ta del i en innsats/tiltak.	Skole og arbeid Sverige
Assmann, M. L. and Tolgensbakk, I. and Vedeler, J. S. and Bohler, K. K. (2020) Public employment services: Building social resilience in youth?	Artikkel Kvalitativ	Systematisk søk	Offentlige arbeidsrettede tiltak i Norge og Tyskland slik de erfarer av et utvalg unge arbeidsledige	Aktiveringsregimer rettet mot unge arbeidsledige	Å støtte unge i et mer langsiktige perspektiv, ikke bare til de har fått jobb, men over tid også i arbeidet.	Arbeid Norge og Tyskland
Berliner, P., Bourup, E.B. og Christensen, J.K. (2017) SOCIAL RESILIENS – FORANDRINGSRESSOURCER I TO BYER I GRØNLAND	Artikkel Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Ikke et tiltak som vurderes, men gjennom feltbesøk og intervjuer oppsummeres hva lokale selv oppfatter som viktige handlinger og aktiviteter for å bedre unges resiliens og oppvekstvilkår	Barn og unge	Praktiske aktiviteter, tillitsfulle relasjoner, kreative metoder, samarbeid, frihet og respekt, opplevelser av suksess, anerkjennelse, dialog og løsning av konflikter, likeverd, å ha det gøy, snakke åpent om sorger og gleder	Samfunn Grønland

Bjornshagen, V. and Ugreninov, E. (2021) Labour market inclusion of young people with mental health problems in Norway	Artikkel Kvantitativ	Systematisk søk	IA-avtalen og hvorvidt arbeidsgivere har formaliserte rekrutteringspraksiser	Målgruppen i studien er unge med mentale helseproblemer	IA-bedrifter er mer villige til å ansette funksjonshemmede enn ikke-IA-bedrifter.	Arbeid Norge
Bolvig, I., Jeppesen, T., Kleif, H. B., Østergaard, J., Iversen, A., Broch-Lips, N., Jensen, N. L. & Thodsen, J. (2019) Unge uden job og uddannelse – hvor mange, hvorfor, hvorhen og hvorfor? En kortlægning af de udsatte unge i NEET-gruppen	Rapport Mixed	Nordisk forskergruppe (snøball)	Hvordan det arbeides med utsatte unge (NEETs) i danske kommuner. Supplert med litteraturstudier og registerdataundersøkelser.	NEETs	Flere parallelle innsatser samtidig. For eksempel individuelle, relasjonelle og organisatoriske. I tillegg helhetsorientert innsats som varer i tid.	Arbeid og skole Danmark
Brunila, K. and Rynanen, S. (2017) New rules of the game: youth training in Brazil and Finland as examples of the new global network governance	Artikkel Kvalitative intervjuer, komparativ	Systematisk søk	Analyse av «youth employment projects» i Brasil og Finland.	Unge uten arbeid og utenfor utdanning og «at risk youth»	Unge eget engasjement og evne til kritisk refleksjon kan bidra til å motivere dem videre på andre måter enn jobb programmene har tenkt.	Arbeid og skole Brasil, Finland
Bruselius-Jensen, Maria & Nielsen, Anne Mette W. (2020) Veje til deltagelse – Nye forståelser og tilgange til facilitering af børn og unges deltagelse	Bok Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Boken utforsker og analyserer unges medvirkning i 6 ulike prosjekter i Danmark. Det er altså ikke et spesifikt tiltak som er i fokus, men snarere unges medvirkning i ulike typer tiltak og prosjekter i lokalsamfunnet.	Boken er en forskningsbasert metodebok som retter seg mot voksne som på ulike vis kan være med på å fremme deltakelsesmuligheter for barn og unge.	Medvirkning i ulike typer av lokalsamfunnsprosjekter kan øke sjansen for inkludering i lokalsamfunn ved å øke nettverk, gi tilgang til arenaer, gi voksenkontakt og oppfølging, gi kunnskap og ferdigheter.	Samfunn Danmark
Byhlin, S. and Kacker, P. (2018) 'I Want to Participate!' Young Adults with Mild to Moderate Intellectual Disabilities: How to Increase Participation and Improve Attitudes	Artikkel Kvalitativ	Systematisk søk	Målgruppens erfaringer med holdninger, behandling og deltagelse i søknadsprosess for tilrettelagt arbeid etter endt skolegang.	Unge med kognitive funksjonshemning	Å bli sett på som en person ikke bare en med funksjonshemning. Bli behandlet som «vanlige folk». Påvirke sin egen arbeidsdag,	Skjermet arbeid Sverige
Center for Ungdomsforskning, Epinion og Metrica APS (2020) Slutevaluering af RCT-forsøget Job-bro til Uddannelse	Rapport Mixed	Nordisk forskergruppe (snøball)	Jobb-bro til utdanning. I dette ligger det at de unge tilbys en arbeidspraksis i en ordinær virksomhet med oppfølging av en job-bro mentor. Tanken er at denne praksisen skal motivere og klargjøre for senere ordinær utdanning.	Utsatt ungdom under 30 år uten ordinær utdanning	Lyktes ikke med å bringe flere i utdanning. Arbeidspraksis lykkes når god match mellom ungdom og arbeidsplass. Mentor skaper trygghet og kontinuitet, men har svært ulike roller fra ungdom til ungdom.	Skole Danmark

Collins, P. Y. et al. (2018) RISING SUN: Prioritized Outcomes for Suicide Prevention in the Arctic	Artikkel Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Anbefalinger av en rekke satsingsområder for å forhindre selvmord blant unge i arktiske strøk. 300 representanter fra urfolk, ressurspersoner, politikere, forskere, fagpersoner arbeidet sammen gjennom tre seminarer.	Unge i fare for å ta selvmord	Av særlig relevans for inkludering: etablering av sosiale nettverk, økt relasjon til eldre, aktivisering i kulturelle/tradisjonelle aktiviteter (bygge stolthet), involvering i tradisjonelle urfolkspraksiser, økt tilgang til positive rollemodeller.	Samfunn og arbeid Arktis (Alaska, Norge og Canada)
Cooke, Gordon B, and Bui K Petersen (2019) A typology of the employment-education-location challenges facing youth in rural islands	Artikkel Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Studien undersøker hva kjennetegner unge stayers og leavers i rurale øysamfunn. Studien utforsker hvilke muligheter, begrensninger og valg den enkelt ungdom står overfor - spesielt om de vil bli på øya eller flytte.	Unge 17-30 fra rurale øysamfunn	Arbeidsmarkedet lokalt er snevert og ofte mindre variert med større innslag av sesongarbeid og løsere jobbtilknytninger. Behov for differensierte tiltak fra offentlige myndigheter.	Arbeid Irland, Newfoundland, Færøyene og Shetland
Daehlen, M. and Madsen, C. (2016) School enrolment following multisystemic treatment: A register-based examination among youth with severe behavioural problems	Artikkel Kvantitativ	Systematisk søk	Multisystemic treatment (MST)	Målgruppen for tiltaket er familiene til ungdom mellom 12 og 17 år med antisosial adferd	MST fremmer ikke inkludering mer enn øvrige barnevernstjenester når det gjelder ungdom med antisosial adferd eller rusproblematikk	Skole Norge
Delegationen unga och nyanlända till arbete (2018) Samverkan för ungas etablering	Rapport. Offentlig utredning (SOU) Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Samhandling, samarbeid og samordning for å støtte unge til inkludering i arbeid og fellesskap. Ulike modeller hentet fra 15 ulike kommuner presenteres og analyseres.	Samhandling omkring utsatte unge. Målgruppen er primært kommunale aktører, arbeidsgivere og arbeidsformidling, men også de unge selv.	Samhandling er vanskelig og krevende, og motgang må påregnes. God samhandling kan oppnås på mange måter. Både organisasjonelle (rutiner, verktøy, samordningsløsninger, kultur) og individuelle (personkjemi) faktorer er av betydning.	Arbeid Sverige
Drange, I. D. A. and Jakobsson, Niklas (2019) Incentive Effects of Cash Benefits among Young People. A Natural Experiment from Norway	Artikkel Kvantitativ	Systematisk søk	Studien evaluerer ikke tiltak direkte, men ser på effekten av å motta mer økonomisk støtte i det man fyller 19.	Ungdom fra og med 16 år, utenfor arbeid og skole	De finner ingen effekt av IA utbetalinger ift programopptak eller sysselsetting.	Arbeid Norge

<p>Fangen, K. (2009) Sosial ekskludering av unge med innvandrerbakgrunn – den relasjonelle, stedlige og politiske dimensjonen.</p>	<p>Artikkel Kvalitativ</p>	<p>Egne forslag</p>	<p>Unge innvandreres erfaringer med inkludering og ekskludering. Særlig fokus mot relasjonell inkludering/ekskludering, stedlig inkludering/ekskludering, og politisk inkludering/ekskludering.</p>	<p>Innvandrere ungdommer</p>	<p>For ungdommer som ikke er i skole eller jobb og slik er ekskludert ut fra objektive mål, kan deltakelse på alternative arenaer likevel gi en følelse av tilhørighet og inkludering.</p>	<p>Samfunn Norge</p>
<p>Fløtten, T. & Hansen, I. L. S. (2018) Fra deltakelse til mestring. Evaluering av nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom.</p>	<p>Rapport Mixed med vekt på kvalitativ</p>	<p>Nordisk forskergruppe (snøball)</p>	<p>Nasjonal tilskuddsordning mot barnefattigdom</p>	<p>Barn og ungdom som er berørt av fattigdomsproblem, med særlig vekt på barn og unge med innvandrerbakgrunn, eller som vokser opp med foreldre med rusproblemer eller psykiske vansker.</p>	<p>Ta utgangspunkt i arenaer og etablerte relasjoner: utvikle tiltak, lav terskel for deltakelse, åpne for alle, bredt innrettet, ikke stigmatisere, god kvalitet og attraktive tilbud, systemer for tilgang til utstyr, også foreldrenes og familienes situasjon adresseres.</p>	<p>Samfunn Norge</p>
<p>Follesø, R (2010) Ungdom, risiko og anerkjennelse. Hvordan støtte vilje til endring?</p>	<p>Artikkel Kvalitativ</p>	<p>Egne forslag</p>	<p>Empiri fra en rekke prosjekter knyttet til satsingen Ungdom i svevet er analysert med tanke på å finne ut mer om hva som bidrar til endring. Dermed ikke en metode eller en tilnærming.</p>	<p>Unge i risiko 15-25 år. Ungdom som har avsluttet skole og/eller jobb, som sliter i grunn/vid.skole, eller som ikke kan eller vil bo hjemme.</p>	<p>«De helt små målene», voksne med humor som er «streng på snille måter», gode møter, vennskap, samvær. Voksne som snakker slik at den unge forstår, ikke lar seg avvise, og har tro på den unge. Unges deltakelse og medvirkning.</p>	<p>Skole og samfunn Norge</p>
<p>Frida Westerback & Hanna Rissanen (2020) Prekaarit työmarkkinat ja nuorten aikuisten strategiat luovien työkeskeisen yhteiskunnan normien puristuksissa</p>	<p>Bok-kapittel Kvalitativ</p>	<p>Nordisk forskergruppe (snøball)</p>	<p>One stop veiledingssenter og ungdommene som deltar.</p>	<p>NEETs, 18-29 år.</p>	<p>The guidance center services ser ut til å være et svært nyttig tiltak rettet mot unge i behov av bistand for å komme i arbeid.</p>	<p>Arbeid Southern Finland.</p>
<p>Frøyland, K (2018) Arbeidsinkludering av utsatt ungdom. Potensialet i bruk av ordinære arbeidsplasser i tråd med Supported Employment</p>	<p>PhD avhandling Kvalitativ</p>	<p>Egne forslag</p>	<p>Supported employment: Femtrinnsprosessen, Individual placement and support, Customized employment</p>	<p>Utsatt ungdom</p>	<p>Presenterer kunnskap om arbeidsmåter i arbeidsinkludering av utsatt ungdom. Støtter SE som tilnærming for utsatt ungdom, selv om den har noen svake sider.</p>	<p>Arbeid Norge</p>

Frøyland, K (2019) Vital tasks and roles of frontline workers facilitating job inclusion of vulnerable youth	Artikkel Kvalitativ	Systematisk søk	Ungdomspiloter som har som mål å utvikle sosialt arbeid for sårbar ungdom	Utsatt ungdom, 15-25 år	4 sentrale støtteroller i arbeidsinkludering defineres: 1) sikre basale behov, 2) kontakt og relasjon, 3) muliggjøre arbeid, 4) jobbutvikling.	Arbeid Norge
Frøyland, K (2020) Arbeidsinkludering av utsett ungdom - i lys av Supported Employment og kapabilitetstilnærminga	Bok Kvalitativ	Egne forslag	Boka har som formål å beskrive, undersøke og diskutere på hvilken måte frontlinjearbeidere kan bruke arbeidsplasser bedre for å inkludere utsatt ungdom, hvordan arbeidsplassinkludering kan utvikles som perspektiv og vurdere potensiale i Supported Employment som perspektiv og inkluderingsmetode.	Gruppen som søkes inkludert gjennom arbeid er utsett ungdom mellom 15-25 år.	Arbeidsinkludering som et praktisk virkemiddel og aktivering opptatt av muligheter mer enn krav. Kombinerer arbeid-først med myndiggjøring og tilpasning til den enkelte. Dette i tråd med kapabilitetstilnærminga og sosialt arbeid. Arbeidsplasser kan brukes bedre ved økt systematikk og kvalitet i det arbeidsrettede arbeidet.	Arbeid Norge
Frøyland, K (2020) Arbeidsinkludering av utsett ungdom - kva slags utfordring er det?	Artikkel Kvalitativ	Egne forslag	Arbeidsinkludering av utsatt ungdom med data fra to forskningsprosjekt	Utsatt ungdom	Arbeidsinkludering kollektivt skapt gjennom interaksjon mellom unge, arbeidsplass og støtteapparat. Lang og kompleks læringsprosess.	Arbeid Norge
Frøyland, K., Spjelkavik, Ø., Bernstrøm, V. H., Ballo, J. G. & Frangakis, M (2020) Lindesneslosen. Sluttrapport (AFI-rapport 2020/11).	Rapport Mixed	Egne forslag	Prosjektet Lindesneslosen (Supported Employment/Education)	Primært unge i videregående skole-alder, men også noen i ungdomsskolen	Tett oppfølging fra loser med SE-kompetanse og bruk av ordinært arbeid fører hjelper utsatte unge til å klare mer skole.	Skole og arbeid Norge
Frøyland, Kjetil (2016) Applicability of IPS principles to job inclusion of vulnerable youth	Artikkel Kvalitativ	Systematisk søk	Individual Placement and Support	Sårbare unge mellom 15 og 24 år	IPS godt egnet for utsatt ungdom, men en justering av noen prinsipper kan bidra til at IPS bedre treffer unges behov	Arbeid Norge
Gretschel, A., Myllyniemi, S. (2020) Kuulummeo yhteiskuntaan? Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista.	Rapport Mixed	Nordisk forskergruppe (snøball)	De unge er intervjuet om den bistanden de har fått i møte med det finske velferdssystemet. Det er uklart akkurat hva slags tiltak, men i sum knyttes det	NEETs mellom 15 og 29 år.	De unge er opptatt av en rekke andre tema enn bare arbeid og skole. Det kan være grunnlag for å bruke mer ressurser på slike andre tema	Arbeid, skole og samfunn Finland

Inkludering av unge i skole, arbeid og samfunn – en sammenstilling av kunnskap fra nordisk forskning

			opp til den finske ungdomsgaranti en.		for å bedre møte unges behov.	
Guðný Björk Eydal, Björk Vilhelmsdóttir (2019) 20. Hvaða hindrunum mætir ungt fólk sem er utan vinnu og skóla? [The barriers met by young people outside school and work]	Artikkel Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Fokus på hva som hindrer unge NEETs fra å delta i ulike inklusjonstiltak.	NEETs - ungdom utenfor jobb eller skole.	En rekke barrierer mot inkludering eksisterer, både personlige, finansielle og sosiale. Behov for både økonomisk og sosial støtte.	Skole og arbeid Island
Görlich et al. (red.) (2019) Ny udsathed i ungdomslivet: 11 forskere om den stigende mistrivsel blandt unge	Antologi Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Boka er en antologi basert på intervju med 11 forskere om deres syn på utsatthet blant unge i lys av de vilkår og forandringer som preger samfunnet.	Flere	Faktorer både på strukturelt og individuelt nivå: 1) fattigdom, 2) prestasjonspress i utdanning, 3) alternative veier gj. utdanning, 4) handlingsmuligheter og deltakelse i fellesskaper	Arbeid og skole Danmark, Storbritannia, Australia, Norge
Görlich, A. & Katznelson, N (2015) Educational trust: relational and structural perspectives on young people on the margins of the education system	Artikkel Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	20 ungdommer deltok i et prosjekt i 18 måneder. De hadde fem konsultasjoner med psykolog underveis. Formålet var å bedre den enkeltes selvtilit med tanke på retur til skole. Selve prosjektet og dets innhold er i liten grad beskrevet i artikkelen.	20 personer som deltok i et spesifikt prosjekt i en dansk by.	Å utvikle «educational trust» – det vil si å utvikle sosial trygghet og anerkjennelse, gjøre systemet fleksibelt, bidra til at de unge faktisk lærer noe og opplever progresjon - i sum et mer relasjonelt perspektiv	Skole Danmark
Görlich, A., Katznelson, N. Hansen N-H M., Rosholm, M. og Svarer, M. (2016) Hvad virker? Ledige unges vej til uddannelse og arbejde - Evaluering af brobygning til uddannelse	Rapport Mixed	Nordisk forskergruppe (snøball)	12 ulike prosjekter i Danmark igangsatt av den danske staten og som er bygget etter samme mal med tittel «Brobygning til uddannelse». Prosjektene har som mål å understøtte at flere unge på yrkesfaglige retninger kommer i utdanning eller arbeid.	Unge som har et eller flere forsøk på å gjennomføre utdanning bak seg. Mange av dem har store og komplekse problemer så som et handicap, kronisk lidelse, psykiske problemer.	Tre redskaper framstår som viktige: 1) mentorer, 2) praksis i skolesystemet og i virksomheter, 3) faglig progresjon. Studien anbefaler å arbeide systematisk både med fravær og med motivasjon.	Skole og arbeid Danmark

<p>Haikkola, L. (2020) Classed and gendered transitions in youth activation: the case of Finnish youth employment services</p>	<p>Artikkel Kvalitativ</p>	<p>Systematisk søk</p>	<p>Studien bygger på kvalitative felldata hentet fra 2 arbeidsformidlinger, rådgivning, kurs og messer rettet mot unge uten fast inntekt. Det som studeres er de ansattes støtte/bistand/rådgivning av de unge og hvordan de responderer på de unges ønsker og uttalte interesser.</p>	<p>Unge NEETs</p>	<p>Frontlinjearbeidere assisterer ikke unge ved å støtte opp om deres planer, men ved å få de til å gå inn i stereotype kjønnssegregerte lav-klasse yrker.</p>	<p>Arbeid Finland</p>
<p>Halvorsen, R. & Hvinden, B. (2014) Nordic reforms to improve the labour market participation of vulnerable youth: An effective new approach?</p>	<p>Artikkel Kvalitativ</p>	<p>Egne forslag</p>	<p>Studien diskuterer tiltak/policier på nasjonalt nivå og drøfter disse i lys av intervjuer med arbeidsgivere og unge jobbsøkere. Den skiller mellom redistribuerende og regulative.</p>	<p>Unge med funksjonsnedsetting og unge med innvandrerbakgrunn</p>	<p>Nordisk arbeidsmarkeds politikk preget av kompleks mikse av redistributive og regulatoriske tiltak. Tilrettelegging for etnisk mangfold har vært mer kontroversielt enn for funksjonsnedsetting. Behov for økt fokus på implementeringsdelen av policyprosesser.</p>	<p>Arbeid Norge</p>
<p>Hansen, I. L. S., Jensen, R. S. & Hansen, H. C. (2020) Mind the Gap! Nordic 0-24 Collaboration on Improved Service to Vulnerable Children and Young People. Final Report for the Process Evaluation</p>	<p>Rapport Kvalitativ</p>	<p>Nordisk forskergruppe (snøball)</p>	<p>Nordisk 0-24 samarbeid.</p>	<p>Sårbare barn og unge under 24 år, inkluderer også familie</p>	<p>1) mer individsentret og holistisk tilnærming, 2) mer sammenhengen de oppfølging gjennom forbedret samarbeid og samhandling, 3) tidlig intervensjon.</p>	<p>Skole og samfunn Norge, Sverige, Finland, Færøyene, Island, Grønland, Danmark</p>
<p>Hardoy, I., Røed, K., von Simson, K., & Zhang, T. (2016) En komparativ analyse av effekter av innsats for å inkludere utsatte unge i arbeid i Norden.</p>	<p>Rapport Kvantitativ</p>	<p>Egne forslag</p>	<p>Flere tiltak studeres - men disse er gruppert i opplæringstiltak (klasserom, yrkesopplæring, opplæring i regi av arbeidskontorer), arbeidspraksis, lønnstilskudd, sysselsettingstilskudd (off sektor, ofte i skjermet bedrift), og andre programmer.</p>	<p>Ungdom opp til 30-årsalderen</p>	<p>Opplæringstiltak og lønnstilskudd gir opphav til mer positive effektestimater enn arbeidspraksis og sysselsettingstiltak i offentlig sektor.</p>	<p>Skole og arbeid Studier fra en rekke land er tatt inn.</p>

<p>Hákonardóttir, Elín Sif Welding, Einarsdóttir, Sif Aðalheiður Gígja Guðmundsdóttir, Guðmundsson Gestur (2017) Aðgengi fullorðinna að námi á framhaldsskólastigi: Stofnana- og aðstæðubundnar hindranir á menntavegi [The access of young adults to secondary education: institutional and situational barriers]</p>	<p>Artikkel Kvalitativ</p>	<p>Nordisk forskergruppe (snøball)</p>	<p>Fokus på utdanning og voksenopplæring.</p>	<p>Unge voksne som ikke begynte på vgs eller droppet ut av vgs, men som har benyttet voksenopplæring for å fullføre vgs.</p>	<p>Utdanningsssystemet og Voksenopplæringsordningen må informere offentligheten bedre om hvilke muligheter som finnes. De må også forbedre mottak og veiledning av voksne elever. De økonomiske problemene er den viktigste barrieren.</p>	<p>Skole Island</p>
<p>Helms Jørgensen (2018) Inklusion i erhvervsuddannelserne: institutional selektion og eksklusjon i elevfællesskaper</p>	<p>Bok-kapittel Kvalitativ</p>	<p>Nordisk forskergruppe (snøball)</p>	<p>Hvilke prosesser bidrar til at en stor del av elevene i yrkesopplæringen ikke gjennomfører utdannelsen? Spesielt fokus på gutter, hvordan disse kan holdes fast i skolen og hva problemene guttene opplever i skolen egentlig handler om.</p>	<p>Elever i yrkesfagutdannelsen, flertall menn. Alder ikke oppgitt</p>	<p>Forsøk på å få gutter til å fullføre yrkesopplæring baseres ofte på forklaringer av frafall som uttrykk av mangel hos elevene eller feil ved skolene. Frafall i stedet resultat av utilsiktet samspill mellom sosiale prosesser i yrkesopplæringen og strukturelle og politiske vilkår.</p>	<p>Skole Danmark</p>
<p>Hermelin, B. and Rusten, G. (2018) A place-based approach to social entrepreneurship for social integration - Cases from Norway and Sweden</p>	<p>Artikkel Kvalitativ</p>	<p>Systematisk søk</p>	<p>To ulike former for lokalt entreprenørskap, begge frivillige, private initiativ: ett mentorprosjekt i Norge, der pensjonister med arbeidserfaring fra læreryrke, økonomi og business veileder og møter unge som har «falt ut» av ungdomsskolen. Ett arbeidsinkluderings tiltak i Sverige</p>	<p>I det ene caset fra Norge er målgruppen dropouts fra ungdomsskolen. I det andre caset fra Sverige er målgruppen arbeidsledige generelt i det spesifikke lokalmiljøet.</p>	<p>Lokal kontekst og lokal forankring har betydning på for lokalt entreprenørskap og inkludering av unge i arbeid og skole, og de som skal inkluderes. Betydningen av lokale nettverk, samarbeid, arbeidsinkludering som «sosialt gruppefenomen» ikke et individuelt prosjekt.</p>	<p>Skole Sverige og Norge</p>
<p>Hyggen, C. (2017) Etterlater arbeidstrening arr hos unge ledige? Et vignett-eksperiment av arbeidsgiveres beslutninger ved ansettelser av unge i Norge</p>	<p>Artikkel Kvantitativ</p>	<p>Egne forslag</p>	<p>Arbeidstrening</p>	<p>Unge ledige</p>	<p>Deltakere på arbeidstrening vurderes som mindre attraktive kandidater til en utlyst stilling av de som skal ansette, enn deltakere som bare har vært arbeidsledige.</p>	<p>Arbeid Norge</p>

Høj Anvik, Cecilie, and Ragnhild Holmen Waldahl (2017) Excluded Youth in Iceland, the Faroe Islands and Norway	Artikkel Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Helse- og velferdstjenestenes evne til å gi koordinert og helhetlig oppfølging av utsatt ungdom. Dette inkluderer skole, helsetjenester, arbeidsrettede tjenester og sosiale tjenester.	Utsatt ungdom utenfor skole, arbeid og som har psykiske/mentale helseproblemer.	Personer/aktører som «ser» de unges komplekse situasjon og går ut over sine tjenesters avgrensede mandat og områder for å etablere koordinering og oppfølging. Disse klarer å skape rom til å etablere gode støttesystemer.	Skole, arbeid, og samfunn Island, Færøyene og Norge
Jon Rogstad, Mathilde Bjørnset, Nina Drange, Hege Gjefsen, Marianne Takvam Kindt (2021) Fraværgrensen i videregående skole: Perspektiver, konsekvenser og erfaringer	Bok Mixed	Nordisk forskergruppe (snøball)	Fraværgrensen	Elever i vgs	Fraværgrensen får flere elever til å være mer på skolen, men den virker ikke for alle. Noen elevgrupper har fått det vanskeligere etter innføringen.	Skole Norge
Jonsson, F. and Goicolea, I. (2020) «We believe in you, like really believe in you»: Initiating a realist study of (re)engagement initiatives for youth not in employment, education or training with experiences from northern Sweden	Artikkel Kvalitativ	Systematisk søk	«Re-engagement interventions» for unge NEETs. Studien presenterer to initiativer fra Sverige	NEETs (unge utenfor skole og jobb), 15-25	Relasjonskompetanse, trygge omgivelser, ikke dømmende holdninger, fleksible tjenester, tett oppfølging.	Arbeid og skole Sverige
Kane, A., A., Köhler-Olsen, J. & Reedtz, C (2017) Aktivisering av unge sosialhjelpsmottakere; forutsetninger for å sikre overgangen til arbeid.	Artikkel Kvalitativ	Egne forslag	Studien undersøker NAVs arbeid med unge sosialhjelpsmottakere. Det er altså bistanden fra NAV-veiledere til unge sosialhjelpsmottakere som studeres.	Unge opp til 30 år	Gode relasjoner og samhandling fremmer inkludering, samt gode utredninger og at aktivitetsplikt blir implementert på forsvarlig måte. Utfordringene med å inkludere ungdom knyttes til manglende arbeidsfremmen de tiltak.	Arbeid Norge
Karlsdóttir, Anna (ed.), Alex Cuadrado, Firouz Gaini, Leneisja Jungsberg & Louise Ormstrup Vestergård (2019) 17. Enabling vulnerable youth in rural areas not in education, employment or training	Rapport Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Tiltak som har som formål å inkludere unge i skole og arbeid, med spesielt fokus på distriktene.	Unge uten arbeid og utdanning	1) tidlig intervensjon, 2) sosiale intervensjoner, 3) lavterskel-tjenester, 4) IPS, 5) å konsentrere mot identifiserte behov, 6) gode klient-konsulent/lærling-mentor relasjoner, 7) lytte til individuelle behov.	Skole og arbeid Danmark, Finland, Norge, Sverige, Grønland, Færøyene, Island

Katznelson, Noemi (2017) Rethinking motivational challenges amongst young adults on the margin	Artikkel Mixed	Systematisk søk	12 treningstiltak i Danmark for unge mellom 18 og 30 år inkludert tiltak som mentoring, undervisning, internships mm og med varighet 3-12 måneder	Unge mellom 18 og 30 år	Unge motivasjon ikke kun individuell størrelse, men skapt i interaksjon. 5 motivasjonsformer basert på 1) nødvendighet, 2) relasjon, 3) mestring, 4) perspektiv og 5) praksis	Skole Danmark
Katznelson, Noemi; Jørgensen, Helene Elisabeth Dam; Sørensen, Niels Ulrik (2015) Hvem er de unge på kanten af det danske samfund?,	Bok Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Det er ikke et eget tiltak som studeres, men utsatte unges hverdagsliv og hva de og profesjonelle hjelperne erfarer som viktige kjennetegn og kvaliteter i god hjelp som bidrar til positive forandringer.	Utsatte unge i alderen 18-30 år som befinner seg «på kanten» av det danske samfunnet.	1) relasjoner til profesjonelle hjelpere, 2) delta i fellesskaper, 3) nødvendig tid, 4) konkret støtte i hverdagslivet, 5) psykologiske redskaper, 6) meningsfulle perspektiver på utdanning og arbeid, 7) kontinuitet i innsatser over tid.	Samfunn, skole og arbeid Danmark
Krivonos, D. (2019) The making of gendered 'migrant workers' in youth activation: The case of young Russian-speakers in Finland	Artikkel Kvalitativ	Systematisk søk	Supported-Employment Services, ungdomsrådgivningscenter for unge russisktalende migranter	Aktiveringspoli tikk	Arbeidsinkluderingspraksisen ovenfor unge russisktalende migranter bidrar til å styrke snarere enn minske ulikhet knyttet til kjønn og etnisitet.	Samfunn Finland
Kristensen, Marie et al. (2018) Det gode samarbejde om børn og unge i mistrivsel: Et kvalitativt casestudie i tre kommuner	Rapport Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Tverrfaglig samarbeid om barn og unge i mistrivsel. 6 ulike case/løsninger på samarbeid mellom ulike instanser og sektorer som har ansvar for barn og unge presenteres.	Samarbeid om barn og unge 13-25 år i mistrivsel. Kan inkludere barn og unge med psykiatriske diagnoser, barn og unge som mistrives uten å ha noen egentlig diagnose, samt barn og unge som viser mistrivsel i form av sosiale utfordringer.	Gir kunnskap om hva som kan fremme godt samarbeid om barn og unge, Sentralt er organisering av tjenestene slik at de knyttes tettere og blir bedre kjent, sørge for at de ansatte lærer gjennom sparring etc., og nytte samarbeidsredskaper	Samfunn Danmark
Mertanen, Katariina (2020) Not a Single One Left Behind : Governing the 'youth problem' in youth policies and youth policy implementations	PhD-avhandling Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Fokuset i denne avhandlingen er på hvordan unge konstrueres som utsatt gruppe i policy og tiltak rettet mot de unge som har vansker med å finne arbeid og fullføre studier.	unge 15-29 år	Problematiserer hvordan unge gjennom policies og tiltak konstrueres som et problem og en sårbar gruppe og som forventes å delta i arbeid, men som samtidig gjøres individuelt ansvarlige dette.	Arbeid Finland (dokument er, intervju og observasjon) + EU (dokument er)

MUCF (2017) Hinder och möjligheter - Ungas övergång till arbetslivet i tre kommuner	Rapport Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Analyserer ikke et spesifikt tiltak. Gode tilnærminger avledes i stedet av informantenes beskrivelser av egen situasjon og erfaringer.	Arbeidsløs ungdom i alderen 17-30 år.	1) Tidlige innsatser, 2) individtilpassede innsatser, 3) samhandling mellom relevante aktører, 4) lette arbeidsgiveres muligheter til å ansette unge.	Arbeid Sverige
MUCF (2019) Stöd till unga som varken arbetar eller studerar. Delrapport 1, april 2019	Rapport Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Støtte til unge som hverken arbeider eller studerer - vurdering av ulike former for støtte - både direkte lokalt og på nasjonalt/overordnet nivå.	Unge som hverken arbeider eller studerer	Individsentrert arbeidsform, fleksibilitet i innsatser, helhetsperspektiv, god møteform/ relasjon, tid og tålmodighet, kartlegging, oppfølging, og fungerende samhandling.	Arbeid og skole Sverige
MUCF (2021) Unga utrikes födda kvinnors etablering i arbetslivet – En analys av hinder och möjligheter	Rapport Mixed	Nordisk forskergruppe (snøball)	Studien undersøker hvilke hindringer og muligheter møter unge utenriksfødte kvinner for etablering på det svenske arbeidsmarkedet	Unge utenriksfødte kvinner	Utdanning er avgjørende. Tiltak som bidrar til fullføring av skolen anbefales.	Arbeid Sverige
Nicolaisen, H. (2017) Inkludering av unge på AAP - et arbeidsgiverperspektiv	Tidsskrift (ikke fagfellevurdert) Kvalitativ	Egne forslag	Det er inkludering av unge på AAP som studeres, og her inngår noe ulike tiltak og virkemidler. I denne studien er det arbeidsgivernes erfaringer med å engasjere disse som vektlegges.	Målgruppen er unge på arbeidsavklaringspenger (AAP), 18-29 år. Disse har alle ifølge NAV nedsatt arbeidsevne som følge av et helseproblem. Psykiske lidelser dominerer.	Både arbeidsplassene og bistanden som gis fra NAV er viktige fremmere av inkludering. Forutsetningene ser ut til å være bedre i yrker der kravene til formell utdanning er lave fordi disse yrkene har systemer for opplæring på arbeidsplassen.	Arbeid Norge
Olsen, Lise Smed; Löfving, Linnea; Paavola, Juho-Matti & Greck, Jens Bjørn (2020) Sami Youth Perspectives, Education and the Labour Market	Rapport Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Undersøker Nordic-co-operation Programme for Regional Development and Planning 2017-2020	Samisk ungdom	Anerkjennelse av minoritetsperspektiv, kultur, tradisjon og språk som utgangspunkt for å styrke egen selvfølelse og identitet som kan styrke deltagelse i utdanning og arbeidsliv	Arbeid og skole Sverige, Norge og Finland
Olsson, S. and Dag, M. and Kullberg, C. (2018) Deaf and hard-of-hearing adolescents' experiences of inclusion and exclusion in mainstream and special schools in Sweden	Artikkel Kvantitativ	Systematisk søk	Studien evaluerer ikke tiltak.	Målgruppen, eller hovedfokuset i studien er på elever med nedsatt funksjonsevne	Hørselshemmede som gikk på spesialskole var mer fornøyde med livet og følte seg i større grad inkludert	Skole Sverige

					både sosialt og akademisk.	
Osman, Fatumo and Mohamed, Abdikerim and Warner, Georgina and Sarkadi, Anna (2020) Longing for a sense of belonging «Somali immigrant adolescents» experiences of their acculturation efforts in Sweden	Artikkel Kvalitativ	Systematisk søk	Skolemiljøet for akkulturasjon og inkludering av somalisk ungdom	Somalisk ungdom mellom 14 og 18 år i skole	Språkferdigheter er viktig både hos ungdom og deres foreldre for å oppnå vellykket inkludering. Lærerne trenger kulturkompetanse	Skole Sverige
Paju Elina, Lena Näre, Lotta Haikkola & Daria Krivonos (2020) Human capitalisation in activation: Investing in the bodies, selves and skills of unemployed youth in Finland	Artikkel Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Studer ulike arbeidsmarkedstiltak rettet mot unge i Finland så som public employment services, rådgivning, ungdomsworksh ops med heldagskurs over 5 måneder, karriererådgivning på fulltid i 30 dager.	Målgruppen for tiltakene som studeres er unge uten arbeid og utenfor skole. Målgruppen for artikkelen er nok mer instanser på et policy/politikknivå.	Bistand gitt i arbeidsmarkedstiltak er mer rettet mot å bygge human kapital og potensiell ansettbarhet enn mot å gi konkret og spesifikk hjelp og opplæring i arbeidsoppgaver som de unge ønsker seg,	Arbeid Finland
Rogstad, Jon (2021) From zero til hero. Om fleksible læringsarenaer, frafall og veien tilbake	Rapport Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Tre ungdomsbedrifter: Hanco event (kafé og catering), Riv og Røsk (bygg, anlegg, rydding), Hanco Media (reklamefilmer). Cafe Hanco er et ungdomstiltak i regi av fylkeskommunen, Glemmen vid. Skole og oppfølgingstjenesten OT.	Målgruppen er Ots målgruppe i alderen 16-21 år, samt unge 22-24 som rekrutteres fra NAV.	Det å etablere fellesskaper der de unge kan føle og erfare en tilhørighet samtidig som de opplever mestring i arbeidsoppgaver som har en verdi også for omverdenen, er sentrale elementer som drar i retning av inkludering.	Skole og arbeid Norge
Rogstad, Jon og Bjørnset, Mathilde (2021) Unge i flyt. Om et livsmestringsprogram for ungdom på 10.trinn.	Rapport Mixed	Nordisk forskergruppe (snøball)	Et livsmestringsprogram for ungdom på 10. trinn. Programmet starter opp i høstferieuka (aktivitetsuke), etterfulgt av 10 ettermiddagssamlinger fram mot jul. På våren gjennomføres månedlige helgesamlinger. Ungdommene går parallelt med dette i ordinær skole.	Ungdommer på 10. trinn med særlig prioritet til unge i sårbare livssituasjoner. Imidlertid reises det spørsmål om programmet når den riktige målgruppen og om unge med større utfordringer kunne inkluderes.	Rapporten indikerer at deltakelse i livsmestringsprogrammer som går parallelt med ordinær skole kan gi økt mestringfølelse og økt lyst til å delta i skole, samt mer robusthet til å ta valg og møte nye mennesker.	Skole Norge

<p>Rune Halvorsen, Bjørn Hvinden, Susan Kuivalainen og Mi Ah Schoyen (2018) A new approach to promoting youth inclusion in the labour market? Disability in the Nordic welfare states</p>	<p>Bokkapittel Kvantitativ</p>	<p>Nordisk forskergruppe (snøball)metode</p>	<p>Politiske virkemidler (redistribusjon og Active Labour Market Policies (ALMP))</p>	<p>Unge uføre (Young persons with disabilities)</p>	<p>Å kun investere i tilbudssida er ikke tilstrekkelig. Man må også stimulere etterspørsels-siden (arbeidsgiverne). Satse på målrettede innsatser som er skreddersydd. Arbeid er kanskje ikke realistisk for alle.</p>	<p>Arbeid og skole Alle de nordiske landene</p>
<p>Skilbred, Dag Tore and Iversen, Anette Christine and Moldestad, Bente (2017) Successful Academic Achievement Among Foster Children: What Did the Foster Parents Do?</p>	<p>Artikkel Kvalitativ</p>	<p>Systematisk søk</p>	<p>Fosterhjem med fosterforeldre som la tilrette for følelse av tilhørighet, møte på skole, gjøre lekser, gjøre sitt beste, faste rutiner i hverdagen.</p>	<p>Unge voksne som har levd deler av livet i fosterhjem. Målgruppen for tiltaket er barn og unge i belastede familier og vanskelige oppvekstsituasjoner som trenger fosterhjem.</p>	<p>Fosterhjem som legger til rette for en følelse av tilhørighet, et verdigrunnlag som fremhever viktigheten av skolegang og orden og struktur fremmer inkludering i utdanning.</p>	<p>Skole Norge</p>
<p>Skjong, G. and Myklebust, J. O. (2016) Men in limbo: former students with special educational needs caught between economic independence and social security dependence</p>	<p>Artikkel Kvalitativ</p>	<p>Systematisk søk</p>	<p>Diverse arbeidsrelaterte NAV-tiltak (f.eks. arbeidspraksis)</p>	<p>Unge menn (i 30 årene) med spesielle læringsbehov (Special educational needs)</p>	<p>Sosiale strukturer og tidlige livsvalg og hendelser påvirker de unges muligheter for å bli inkludert i arbeidslivet.</p>	<p>Arbeid Norge</p>
<p>Solheim, I. J. and Gudmundsdottir, S. and Husabo, M. and Oien, M. () The importance of relationships in the encounter between NAV staff and young, vulnerable users. An action research study</p>	<p>Artikkel Kvalitativ</p>	<p>Systematisk søk</p>	<p>Relasjon mellom ung NAV-bruker og de profesjonelle + relasjon mellom sårbare unge NAV-brukerne</p>	<p>Unge NAV-brukere</p>	<p>Relasjonen mellom NAV-veileder og NAV-bruker, samt mellom brukerne er en nøkkelfaktor for at ungdommen skal klare å komme i arbeid eller skole.</p>	<p>Arbeid og skole Norge</p>
<p>SOU (2018) Slutbetänkande av Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar, Vårt gemensamma ansvar – för unga som varken arbetar eller studerar</p>	<p>Offentlig utredning Mixed</p>	<p>Nordisk forskergruppe (snøball)</p>	<p>SOU'en omhandler den svenske Samordnaren sitt oppdrag om å samle kunnskap og å fasilitere bedre samhandling mellom stat og kommune i Sverige for unges etablering.</p>	<p>Unge utenfor arbeid og utdanning</p>	<p>Det er knyttet effekter til utdanningsinnsatser, lønnstilskudd, yrkesutdanninger, støtte med flere komponenter og kontaktintensivt arbeid. I tillegg framheves betydningen av «det gode møtet» og individtilpasset støtte, samt det å gi unge en første mulighet til arbeid.</p>	<p>Skole og arbeid Sverige</p>

Statens offentlige utredninger (2016) En gymnasieutbildning för alla - åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning	Offentlig utredning Mixed	Nordisk forskergruppe (snøball)	Studien har flere formål og diskuterer flere tiltak	Elever om skal begynne på og fullføre videregående	Viktig for gjennomføring er å skape forutsetninger for delaktighet og fellesskap. En elevsentrert arbeidsmåte, kontekst og lærerstøtte. På individnivå er gode forkunnskaper fra grunnskolen viktig for gjennomføring av vgs.	Skole Sverige
Sveinsdottir, V., Lie, S. A., Bond, G. R., Eriksen, H. R., Tveito, T. H., Grasdahl, A. L. & Reme, S. E. (2020) Individual placement and support for young adults at risk of early work disability (the SEED trial). A randomized controlled trial	Artikkel Kvantitativ	Egne forslag	IPS og traditional vocational rehabilitation (praktikant/jobbskjermert virksomhet).	NEETs (ungdom utenfor jobb eller skole).	IPS er fremmer arbeidsinkludering for unge voksne med risiko for «early work disability».	Arbeid Norge
Sveriges Kommuner och Regioner (2018) Studieavbrott - En fråga med konsekvenser långt utanför klassrummet	Rapport Mixed	Nordisk forskergruppe (snøball)	Plug In2.0. - et omfattende prosjekt for å motvirke studieavbrudd på videregående	Tre målgrupper: 1) unge som har avbrutt sine studier, 2) unge som risikerer å avbryte sine studier, 3) nyankomne (på nasjonale program og introduksjonsprogram)	Samtidig arbeid på strukturelt og individuelt plan. Strukturelt: Nødvendighet med forankring på policy og nasjonalt nivå. Koordinering av tjenester. Individuelt: å bli sett og hørt, gode relasjoner, tillit, likeverdig møte, å bli møtt på en god måte	Skole Sverige
Toiviainen, Sanna (2018) Sopeutumista, sitkeyttä ja selviytymistä. Nuorten relationaalinen toimijuus siirtymässä marginaalista kohti valtavirtoja	Artikkel Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Fokus på "One stop guidance center project", lavterskel-tjenester og fagskole-utdanninger.	Unge mellom 18-25. One stop-guidance center and the Open vocational school in Eastern Finland	Jo mer sosialt marginalisert en unge person er, jo mer viktig er det for dem å ha en viss sosial resiliens og en evne til å forbli optimistiske også i møte med motgang.	Arbeid Finland
Trondheim og Berliner (2017) UNGES FORTÆLLINGER OM RESILIENS I NANORTALIK	Artikkel Kvalitativ	Nordisk forskergruppe (snøball)	Ikke et tiltak. Unge beskriver sin livssituasjon og hva som har bidratt til glede og ressurser.	Unge mellom 13 og 18 år	De unge ser sosial støtte i form av samvær og dialog som ressursgivende.	Samfunn Grønland
Tysnes, I. B. & Kiik, R (2019) Support on the way to adulthood: challenges in the transition between social welfare systems	Artikkel Kvalitativ	Egne forslag	Studien omhandler overgangen fra barnevernsinstitusjon til voksenliv og støtte fra NAV for barnevernsbarn. Den påpeker en rekke mangler knyttet til	Barnevernsbar n i overgang til voksenliv. Unge 14-18 år.	Mer oppfølging av unge som forlater barnevernsinstitusjoner både av praktisk, økonomisk og emosjonell art, kan være viktig om den unge skal lykkes i å	Samfunn, skole og arbeid Norge

			oppfølging i denne overgangen.		etablere et selvstendig liv.	
Undervisningsministeriet (2019) Slutevaluering af Kombineret Ungdomsuddannelse	Rapport Mixed	Nordisk forskergruppe (snøball)	Kombinert ungdomsuddannelse er en toårig utdanning for unge som ikke har forutsetninger for å gjennomføre en yrkesrettet eller gymnasial ungdomsuddannelse. Tilbudet tilbys 2500 unge under 25 år i Danmark hvert år.	Unge under 25 år som ikke har forutsetninger for å gjennomføre en ervervsuddannelse eller gymnasial ungdomsuddannelse.	Å tilby tilpassede og kombinerte tilbud til de unge som ikke har forutsetninger for å gjennomføre de ordinære tilbudene, har god virkning.	Skole og arbeid Danmark
Van der Wel et al. (2021) Utsatte unges livsbaner før og etter NAV-reformene: flere «integreerte», sammenhengende, progressive og effektive forløp?	Artikkel Kvantitativ	Egne forslag	Studien fokuserer på tjenesteintegrasjon.	Unge som ikke har fullført videregående skole	Utsatte unge oppnår sjeldnere selvforsørgelse etter reformen, og forblir oftere uavklarte eller havner i marginaliserte livsbaner.	Arbeid og skole Norge
VIRK (the Icelandic work rehabilitation fund) (2020) VIRK (the Icelandic work rehabilitation fund) Ársrit um starfsendurhæfingu 2020 [Annual report on occupational rehabilitation]	Rapport Mixed	Nordisk forskergruppe (snøball)	Fokus på de som har behov for yrkesrehabilitering (de vil være på et program som består av konsultasjon fra VIRK personell og/eller entreprenørkonsulenter og ett eller flere eksterne prosjekter om voksenopplæring og/eller «activity treatment»)	Unge NEETs (som har vært utenfor skole og jobb i lang tid)	IPS bruk for unge gjennom VIRK bidrar til kortere rehabiliteringstid og økt aktivitet ved avslutning.	Arbeid Island
Von Simon, K. and Hardoy, I. (2020) Tackling disabilities in young age-Policies that work	Artikkel Kvantitativ	Systematisk søk	VRP (vocational rehabilitation programs)	Unge med mentale helseproblemer	Programtypene lønnskudd og utdanning viser høyere sannsynlighet for overgang til utdanning/arbeid.	Arbeid og skole Norge
Von Simson, K. (2012) Veier til jobb for ungdom uten fullført videregående opplæring: Kan vikarbyråer og arbeidsmarkedstiltak lette overgangen fra utdanning til arbeidsliv?.	Artikkel Kvantitativ	Egne forslag	Vikarbyrå	Unge i overgangen mellom skole og arbeid	Studien finner at vikarbyrå øker sannsynligheten for å komme i arbeid for ungdom uten for skole, aktivitet eller utdanning (NEETs)	Arbeid Norge

<p>Von Simson, K. (2016) Effekten av arbeidsmarkedstiltak og vikarbyråarbeid på overgang til jobb og utdanning for arbeidsledig ungdom uten fullført videregående skole.</p>	<p>Artikkel Kvantitativ</p>	<p>Egne forslag</p>	<p>Arbidsmarkedstiltak og vikarbyråarbeid</p>	<p>Arbidsledig ungdom som ikke har fullført videregående skole</p>	<p>Negative effekter av både vikarbyrå-arbeid og arbeidsmarkedstiltak mens de pågår. Lønnstilskudd den eneste ikke forbundet med innlåsning.</p>	<p>Arbeid Norge</p>
<p>Wiedel, D. O. (2019) Ung arena: Samverkan och lärande i en arbetsmarknadsåtgärd för unga.</p>	<p>Rapport Kvalitativ</p>	<p>Egne forslag</p>	<p>UNG ARENA er en arena i en svensk kommune der 4 ulike virksomheter rettet mot unge er samlokalisert og framstår som en møteplass der unge kan delta i lunsjer, opplæring og ulike tiltak, samt treffe arbeidsgivere, skoler og andre instanser samtidig som de får bistand fra sosialfaglige hjelpere.</p>	<p>Unge NEETs i alderen 16-29.</p>	<p>1) skape erfaringer hos de unge om sosial trygghet, fleksible løsninger og konkret hjelp, 2) ta hensyn til ulike behov, 3) unges egne tolkninger verdifulle, 4) samarbeidet både internt og eksternt har blitt smidig og bidratt til felles læring, og 5) organisere tiltak som møter unge på ett enkelt sted</p>	<p>Arbeid og skole Sverige</p>
<p>Wrede-Jäntti, M. & Wester, C. (2016) Verkstaden – en laddningsstation - Unga deltagares erfarenheter av erhållet psykiskt och socialt stöd vid arbetsverkstäder i Svenskfinland</p>	<p>Artikkel Kvalitativ</p>	<p>Egne forslag</p>	<p>Ungdomsverkstede der. I Finland tilbyr 281 av 317 kommuner verkstedstjenest er der de fleste arbeider med unge 16-29 år. Formålet er å 1) støtte deltakere i deres utvikling for å bli selvstendige medborgere og 2) å sluse deltakerne videre til skole eller arbeid.</p>	<p>Unge uten sysselsetting 16-29 år.</p>	<p>Det gode møtet er svært viktig, samt opplevelse av sammenheng. Tett oppfølging fra hjelpere som ikke har så mange å følge opp gjør det mulig å se og være tilstede for de unge på måter som er tillitsbyggende og gode.</p>	<p>Samfunn (tiltak) Finland</p>
<p>Wrede-Jäntti, M., & Westerback, F. (2020) Haastavia tilanteita nuorten arvostamassa Ohjaamossa – Miten Ohjaamoon tyytymättömät nuoret perustelevat kritiikkinsä?</p>	<p>Bok-kapittel Kvalitativ</p>	<p>Nordisk forskergruppe (snøball)</p>	<p>One stop veiledningssenter og ungdomen som delar</p>	<p>NEET (ungdom utenfor jobb eller skole)</p>	<p>Studien peker i retning av at en holistisk tilnærming der de unge blir sett som flerdimensjonale og kapable personer. Erfaringene peker i retning av at kreative tilnærminger, å arbeide sammen og å være ressursorientert kan være hensiktsmessig.</p>	<p>Arbeid og skole Finland</p>

<p>Wulf-Andersen, T., Olsen, T. & Follesø, R. (2016) Unge, udenforskap og social forandring Nordiske perspektiver</p>	<p>Bok-kapitler Kvalitativ</p>	<p>Egne forslag</p>	<p>Kapittel 7: Betydningen av nettverk, deltakelse og lokalsamfunn; kapittel 8: SE (ordinært arbeid som middel til fullføring skole)</p>	<p>Begge kapitlene: utsatte unge</p>	<p>Se på de unges problemer som sosiale prosesser, heller enn individuelle utfordringer. Ha blick for ressurser i den enkelte og hvordan disse kan aktiveres..</p>	<p>Skole og arbeid Kapittel 7: Danmark; Kapittel 8: Norge</p>
<p>Aaltonen, S., Berg, P., Karvonen, S. (2017) Affordances of Welfare Services – Perspectives of Young Clients.</p>	<p>Artikkel Kvalitativ</p>	<p>Nordisk forsker-gruppe (snøball)</p>	<p>Det er ikke virkemiddelet som studeres, men de unges perspektiver på velferdstjenester som skal bidra til inkludering. Indirekte sier studien da noe om kvaliteten ved velferdstjenestene som skal hjelpe unge i arbeid, skole og et godt liv, sett fra et brukerståsted.</p>	<p>Målgruppen til de tiltakene det innhentes erfaringer og synspunkter om er unge NEETS 18-29 år.</p>	<p>Sett fra unge NEETs sitt ståsted oppfattes velferdssystemet som en instans som bidrar både positivt og negativt. Positivt gjennom støtte i form av gode relasjoner, allianse, rytme og rutine. Negative i form av press og oppfatning av at selv om problemene ligger i arbeidslivet, så er manglene hos den unge. Velferdssystemet bidrar negativt ved å gi falske forhåpninger om at et tiltak skal virke når det ikke gjør det.</p>	<p>Skole og arbeid Finland</p>

3 Mal for vurdering av studier

- Studie (tittel, år, forfatter, abstract/sammendrag)
- Hvem koder studien og hvem som sjekker kodingen av studien.
- Type publikasjon (eks: rapport, vitenskapelig artikkel, bok etc.)
- Vurdering om studien skal inkluderes og evt. grunn til eksklusjon
- Språk studien er skrevet på
- Metodisk tilnærming (eks: kvalitativ, kvantitativ, mixed)
- Er studien en effektevaluering?
- Hva slags tiltak eller virkemiddel studeres
- Hva er målgruppen for tiltaket/virkemidlet?
- Hva er formålet med tiltaket/virkemidlet?
- Inklusjons-arena (eks: skole, arbeid, samfunn)
- Hvilke aktører er sentrale?
- Hvem er samarbeids-partnere?
- Studiens hovedproblemstilling
- Sentrale forsknings-spørsmål som tas opp i studien
- Teoretiske perspektiver
- Analytiske begreper
- Analysenivå (eks: individ, samfunn)
- Land hvor data er innsamlet (evt. by/ region)
- Type data som benyttes (eks: intervju, observasjon, survey)
- Utvalg/Sampling metodikk (eks: tilfeldig utvalg, strategisk utvalg, snøball)
- Antall respondenter som undersøkes
- Benytter studien longitudinelle data?
- Subgrupper som analyseres (eks: innvandrerungdom, individer med nedsatt funksjonsevne)
- Hvor gamle er de som studeres?
- Analysemetode (eks: regresjon, tematisk analyse etc)
- Forskningsdesign
- Hva, eller hvem sammenlignes i studien?
- Hva er det som forsøkes forklart?
- Hvordan forsøkes dette forklart? Hva er hovedforklaringsvariablene, eller type inkluderingstiltak som studeres
- Hovedfunn
- Har studien påvist effekter (funn som har kausale implikasjoner)

- Har studien identifisert andre virkninger av tiltak/modell/metoden som studeres?
- Hvilke svakheter har studien ift til oppdraget?
- Hvilken kunnskap gir studien om hva som fremmer inkludering?
- Hvilken kunnskap om hva hemmer/vanskeliggjør inkludering?
- Kunnskapshull (identifisert i studien som er relevante for oppdraget)
- Har studien noe relevant for å forstå innvirkningen av koronapandemien?
- Er funnene egnet for statistisk generalisering?
- Er funnene egnet for analytisk generalisering?

POSTADRESSE:

Arbeidsforskningsinstituttet AFI
OsloMet – storbyuniversitetet
Stensberggata 26
Postboks 4, St. Olavs Plass
0130 Oslo

TELEFON:

93 29 80 30

E-POST:

postmottak-afi@oslomet.no